

Det föreställda folkbiblioteket

Skrifter utgivna av institutionen för ABM vid Uppsala universitet. Volym 3

Distribution:

Institutionen för ABM

Uppsala universitet

Box 625

751 26 Uppsala

publikationer@abm.uu.se

Redaktionskommitté bestående av: Inga-Lill Aronsson (musei- & kulturarvsvetenskap), Björn Asker (arkivvetenskap), Eva Hemmungs Wirtén (biblioteks- & informationsvetenskap) samt Kerstin Rydbeck (huvudredaktör).

Bildmaterialet i denna bok har använts i enlighet med *Lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk*, § 23, om citaträtt i vetenskapliga framställningar.

Omslagsbild: *wave and fog*, Cara Barer, cara@carabarers.com

Det föreställda folkbiblioteket

*En diskursanalytisk studie av biblioteksdebatter i svenska medier
1970–2006*

Åse Hedemark

UPPSALA
UNIVERSITET

Skrifter utgivna av Inst. för ABM vid Uppsala universitet. Volym 3

Dissertation presented at Uppsala University to be publicly examined in Sal IX, Universitetshuset, Uppsala, Saturday, May 9, 2009 at 10:15 for the degree of Doctor of Philosophy. The examination will be conducted in Swedish.

Abstract

Hedemark, Å. 2009. Det föreställda folkbiblioteket. En diskursanalytisk studie av biblioteksdebatter i svenska medier 1970-2006. (The Imagined Public Library. A Study of Library Debates in the Swedish Press between 1970 and 2006 using Discourse Analysis). Skrifter utgivna av institutionen för ABM vid Uppsala universitet. Volym 3. 207 pp. ISBN 978-91-506-2067-2.

The aim of this thesis is to analyze debates and discourses about the public library in Swedish media from the 1970s up to and including 2006. The empirical material is derived from TV, radio and the daily press and by using discourse theory and methodology a number of debates are problematized. The result of the analysis showed similarities but also differences between dominant discourses during different decades. One discourse, termed *the book discourse*, recurs during all the decades of the study. *The book discourse* is primarily associated with concepts such as printed books, good quality fiction and popular education. The 1970s is dominated by a discourse called *the community centre discourse*. It called for public libraries to become community centers for various kinds of cultural and political activities. *The information mediation discourse* appeared first in the 1980s and was present during the 1990s and the following decade. This discourse argues that public libraries should prioritize new technology and engage primarily in mediating information, irrespective of the format in which it is presented. The analysis as a whole also revealed that authors often had a prominent position in and exerted substantial influence over the content of the debates. Librarians, however, did not participate to any great extent in the debates.

In the conclusion I argue that there are important aspects of the public library that does not appear in the material. The role of the library as a meeting place is one such absent theme. Another is the importance of the library to ensure integration. I argue that this invisibility is a result of the book discourse dominating the debate. If the public image of the library is defined from the viewpoint of the book discourse, the result can well be that the institution is equated with a specific media format - printed books. Because of significant changes in media consumption and the ongoing digitization of information, this focus could in the long run mean that the library risks loss of legitimacy. Describing the library as a cultural institution, as a community centre or as an information centre depends on different discourses that aim to further different wills and interests. By highlighting the political, professional and institutional interests articulated in dominant discourses on the public library in Swedish media during a period of almost 40 years, this study suggests that the media debates must be widened and opened up for more actors.

Keywords: Public library, mass media, discourse analysis, librarians, public debate, Library- and information science, gender, authors, public library development

Åse Hedemark, Department of ALM, Box 625, Uppsala University, SE-751 26 Uppsala, Sweden

© Åse Hedemark 2009

ISSN 1652-5353

ISBN 978-91-506-2067-2

urn:nbn:se:uu:diva-99897 (<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-99897>)

Printed in Sweden by Edita Västra Aros, Västerås, 2009.

Innehåll

Förord.....	7
1. Inledning	9
Avhandlingens disposition	11
2. Syfte, relevans och frågeställningar	13
Medias betydelse	14
Frågeställningar	16
3. Tidigare forskning.....	18
Folkbibliotekens tidiga utveckling	18
Folkbibliotek och folkbildning.....	19
Folkbibliotek, modernitet och senmodernitet.....	21
Olika perspektiv på folkbibliotek	24
Bilder av folkbibliotek	26
4. Teoretiska och epistemologiska utgångspunkter	29
Språk, konstruktion och verklighet	29
Diskursbegreppet.....	31
Diskurs och makt.....	31
Diskurs och subjekt.....	35
Diskurs och ideologi.....	39
Diskurs och metod.....	40
Diskurs och debatt.....	41
5. Källmaterial.....	43
Urvalskriterier	43
Sökningar	46
6. Från aktivism till individualism – 1970- och 1980-talen	48
”Porr, pocket och Sigge Stark” – debatten under 1970-talet.....	48
Debatten om bibliotekariet 1983	54
Den informationsförmedlande diskursen.....	57
Den bokliga diskursen	62
Synen på bibliotekariens professionella kunskap.....	67
Författares subjektpositioner	70
Genusaspekter och subjektpositioner.....	78

Bibliotekariers subjektpositioner	84
Användares subjektpositioner	87
7. Från ekonomisk kris till livslångt lärande – 1990- och 2000-talen.....	93
Rädda biblioteken-debatten inleds 1992	93
Den bokliga- och den informationsförmedlande diskursen	95
Politikers subjektpositioner	98
Författares subjektpositioner	106
Bibliotekariers subjektpositioner	119
Det fortsatta replikskiftet	125
Användares subjektpositioner	131
Debatterna under det fortsatta 1990-talet och 2000-talen	142
8. Biblioteket som bevarare eller förmedlare? En avslutande diskussion...	149
Diskursernas innehåll	149
Diskurserna idag.....	153
Diskursernas inflytande.....	158
Summary	167
Referenser	177
Bilaga	193
Empiriskt material	193
Förteckning 1970-talet.....	193
Förteckning 1983	195
Förteckning 1992	197
Förteckning 1995	200
Förteckning 2000-talet.....	201
Personregister.....	203

Förord

Det finns många som under årens lopp har bidragit till denna avhandling och den är till stor del resultatet av gemensamma ansträngningar. Därför vill jag rikta ett stort tack till alla dem som medverkat till avhandlingens förtjänster – dess brister är jag själv ansvarig för.

Först av allt vill jag framhålla mina handledare som under arbetets gång utgjort inspirerande förebilder. Särskilt betydelsefull har min huvudhandledare Eva Hemmungs Wirtén varit. Dina erfarenheter och kunskaper har i allra högsta grad bidragit till resultatet. Jag vill också tacka min biträdande handledare Kerstin Rydbeck för värdefulla och kloka synpunkter på såväl avhandlingens språk som innehåll. Alla klartänkta och insiktsfulla kommentarer som jag har fått av övriga doktorand- och seminariekollegor på institutionen har också varit viktiga för avhandlingen. Björn Asker, Jenny Hedman (BHS), Björn Hellqvist, Ulrika Kjellman och Maria Ryman vill jag särskilt tacka för korrekturläsning. Jag vill också nämna Riitta Mertanen och Görel Tunerlov som har gett praktiskt stöd vilket underlättat arbetet.

Jag har fått många värdefulla synpunkter från läsare utanför institutionen – Sue Dodd som gjort översättningen av den engelska sammanfattningen och Laura Skouvig som var särskild granskare på mitt slutseminarium. Tack också till medarbetare på Institutionen för Biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan vid Högskolan i Borås. Jag vill även framhålla betydelsen av de kurser och work-shops som arrangerats inom ramarna för NORSLIS (Nordic Research School in Information Studies). För all hjälp med att plocka fram det empiriska materialet vill jag rikta ett tack till personalen på Sigtunastiftelsens klipparkiv och Statens ljud- och bildarkiv. Min tacksamhet går även till personalen på Uppsala universitetsbibliotek. I especially would like to thank Cara Barer for letting me use one of her photographs for the cover of this thesis.

Jag har haft förmånen att motta två större stipendier som underlättat mitt avhandlingsarbete. Här vill jag framhålla Bibliotekstjänst som står bakom det stipendium i Bengt Hjelmqvist namn som jag mottog 2004 samt Stockholms Arbetareinstituts förening som under fyra års tid bidragit med finansiellt stöd. Föreningen har även gett mig ett generöst tryckbidrag.

Det finns några kollegor och vänner som varit särskilt viktiga under avhandlingsarbetet; Anette, Jenny och Veronica. De diskussioner som vi har haft och alla kloka synpunkter ni kommit med har i allra högsta grad varit betydelsefulla för denna avhandling. Ett varmt tack till Anna B, Anna S,

Lena, Majsan och andra goda vänner för att ni finns där. Jag vill också nämna min familj och släkt – framförallt mamma, pappa och bror som alltid har stöttat mig. Med stor värme och kärlek vill jag dock särskilt tacka min sambo Anders som med osvikligt tålamod har uppmuntrat mig när saker inte riktigt gått som jag har tänkt. Tack för att du har påmint mig om allt som är väsentligt här i livet – du är bäst!

Mitt sista och mest innerliga tack går till två kloka och intelligenta kvinnor som sedan min tidiga barndom haft ett avgörande inflytande på mig – mormor Eivor och farmor Margit. Utan deras engagemang och omsorger hade jag aldrig varit där jag är idag. De hann dessvärre inte uppleva färdigställandet av denna avhandling, men hade de varit här idag skulle de säkert ha nickat belåtet.

Åse Hedemark, Uppsala den 21 mars 2009

1. Inledning

Bibliotek är ett begrepp som väcker många associationer. Ibland kännetecknar det en fysisk plats, samtidigt som det också kan beteckna ett innehåll eller en uppsättning idéer. Bibliotek representerar således en mängd värderingar och föreställningar som kan vara skiftande till sin karaktär. Alberto Manguel beskriver i boken *Nattens bibliotek* (2007) hur biblioteket kan betraktas som makt, minne, överlevnad och som ett hem. Andra välkända exempel är Jorge Luis Borges beskrivning av biblioteket som ett universum i boken *Biblioteket i Babel* (1963) och Umberto Ecos skildring i *Rosens namn* (1983) av ett bibliotek som innehåller så farliga böcker att platsen till varje pris måste hållas gömd.

Ytterligare en författare som, i sin fantasyserie för ungdomar, beskriver bibliotek och böckers farlighet är Terry Pratchett. I *Trollkarlens stav: en roman om Skivvärlden* (1991) beskrivs hur böckernas makt är så stor att de måste kedjas fast i bokhyllorna, i annat fall är risken stor att människor kommer till skada. Överbibliotekarien har dock, trots försiktighetsåtgärder, drabbats av böckernas makt och förvandlats till en orangutang. Också i böckerna om Harry Potter förekommer skildringar av biblioteket som en plats där det finns farliga böcker. De vaktas av bibliotekarien som beskrivs som "en mager, misstänksam och vresig häxa" (Rowling 1999, s. 245).¹ Oavsett om människor använder biblioteket eller inte, har många ändå starka uppfattningar om vad ett bibliotek är och vad det innehåller. En förklaring till det skulle kunna vara att det är en institution som i populärkultur och media gestaltas och beskrivs på vissa bestämda sätt.

För biblioteksinterna aktörer väcks andra associationer till begreppet folkbibliotek än den mytiska och ibland också stereotypa roll som ofta tillskrivs institutionen i exempelvis böcker och film. Biblioteksfältets självbild kontrasterar i viss utsträckning till den gestaltning som ges av institutionen i andra sammanhang. Forskning har visat hur bibliotekarier betraktar biblioteket och sin egen roll i relation till olika uppdrag som att exempelvis förmedla kultur och information eller fungera som socialarbetare och folkbildare, för att bara nämna några (se exempelvis Ørom 1993 och antologin av Schreiber & Elbeshausen 2006).

---

¹ I Kerstin Rydbeck's artikel "Från argsint träkmåns till farlig sexbomb" (2003) finns exempel på fler skönlitterära skildringar av bibliotekarier.

Folkbibliotekens uppdrag och roll har under åren diskuterats allt mera inom såväl det biblioteks- och informationsvetenskapliga forskningsfältet som det professionella fältet. Bakgrunden är sannolikt de senaste decenniernas samhällsförändringar, där informations- och kommunikationsteknik (IKT) fått större betydelse inom såväl samhället i stort som inom folkbiblioteksverksamheten och där utbildningsväsendets fortsatta utveckling och expansion lett till att folkbiblioteken fått ta på sig en allt större pedagogisk roll. Nya medieformat, som exempelvis Dvd-filmer, Mp3 och CD-skivor, tar ett allt större utrymme i folkbibliotekens utbud, vilket också föranlett diskussioner kring folkbibliotekens roll i dagens samhälle. Utlåningen av böcker samt besöken på folkbibliotek uppvisar nedåtgående siffror samtidigt som förtroendet för biblioteket bland allmänheten är konstant högt.²

Utifrån den forskning som redovisats och de debatter som förs om folkbibliotek, inte minst inom det biblioteks- och informationsvetenskapliga fältet, framträder en något sammansatt bild av biblioteket. De normer och värderingar som historiskt sett dominerar verksamheten och professionen är i hög utsträckning präglade av en folkbildningstradition. Men de senaste decenniernas samhällsförändringar har också utmanat dessa normer och värderingar. Ett tema som ofta förekommer i biblioteks- och informationsvetenskapliga diskussioner under 2000-talet är att folkbiblioteket har svårt att hitta sin identitet i dagens samhälle. Den biblioteks- och informationsvetenskaplige forskaren Bob Usherwood beskriver exempelvis situationen på följande sätt: "[...] the public library profession no longer has confidence in its core values and is confused about how to defend them"(2007, s. vii).

I flera nordiska antologier problematiseras de utmaningar som biblioteket anses stå inför. Informations- och kommunikationsteknik betraktas ofta som en aspekt som innebär fundamentala förändringar för bibliotekens uppdrag i dagens senmoderna samhälle (se exempelvis Audunson & Windfeld Lund 2001, Johannsen & Kajberg 2005 och Emerek, Hvenegaard Rasmussen & Skot-Hansen 2006). Flera forskare menar också att biblioteken i alltför stor utsträckning har kommit att präglas av ett instrumentellt och ekonomiskt tänkande, vilket inneburit att verksamheten marknadsanpassats (se exempelvis Vestheim 1999 och Buschman 2003).

Detta är alltså föreställningar som framträder när tidigare forskning om folkbibliotek och den interna biblioteksdebatten studeras – men hur ser andra aktörer egentligen på bibliotekens roll och betydelse? Denna fråga utgör den centrala utgångspunkten för denna avhandling. Eftersom folkbiblioteket är en politiskt styrd institution och beroende av kulturpolitiska beslut, är omvärldens föreställningar och uppfattningar viktiga för bibliotekens fortsatta

---

² Siffror från 2007 års undersökning av SOM-institutet (Samhälle Opinion Massmedia) visar att boklånen på bibliotek minskat stadigt sedan 1996. Nya medier som e-böcker och video har däremot ökat under samma period. 85 % av de tillfrågade i undersökningen anser att biblioteket är en viktig samhällsinstitution och en majoritet uppger sig ha stort förtroende för biblioteken (Höglund & Wahlström 2008, s. 269–284).

legitimitet. Om bilden av folkbibliotek i populärkultur står i fokus i många studier, har nyhetsmedia och kulturdebatter i mindre utsträckning undersökts. Media kan karakteriseras som en arena där offentliga samtal mellan olika samhällsgrupper och aktörer tar plats. Det är också ett forum som anses ha stort inflytande på människors uppfattningar och föreställningar om olika fenomen (se exempelvis Hall 1997, Bell & Garrett 1998 och Strömbäck 2004). Detta utgör bakgrunden till varför jag har valt att studera hur folkbiblioteket och dess verksamhet diskuteras och debatteras på en öppen och offentlig arena.

Genom att studera dessa offentliga samtal och debatter om folkbibliotekens roll är förhoppningen att studien ska kunna bidra till ökad kunskap om olika aktörers perspektiv och handlingsmöjligheter i förhållande till folkbibliotekens verksamhet. Diskussioner om folkbibliotekens fortsatta utveckling idag utgår ifrån och försiggår i stor utsträckning på det interna biblioteksområdet. Samtidigt är det avgörande för institutionens fortsatta legitimitet och relevans att dessa diskussioner och argument når en större del av samhället. En anledning är bibliotekens beroende av ekonomiskt och samhällspolitiskt stöd för sin överlevnad och existens. En utökad kunskap om hur biblioteket diskuteras på den offentliga arena som media utgör kan bidra till insikter om vilka förhållningssätt till bibliotek som dominerar och vilka aktörer som i första hand har inflytande över konstruktionen av den offentliga bilden av bibliotek. Ovanstående resonemang kan ses som den främsta motiveringen för denna avhandlings ämnesval och forskningsinriktning. Avhandlingens övergripande syfte är således att nå kunskap om vilka föreställningar och diskurser om folkbibliotek som från 1970-talet fram till 2006 gestaltats i media.

Begreppet föreställningar identifierar jag som de synsätt på olika fenomen som omedelbart kommer till uttryck i utsagorna. Genom att studera relationer mellan utsagor och de föreställningar som dessa förmedlar är det möjligt att blottlägga diskurserna. I kapitlet "Teoretiska och epistemologiska utgångspunkter" finns en utförlig diskussion om hur diskursbegreppet kan uppfattas och hur det är möjligt att genomföra en diskursanalys, men kortfattat kan diskurser beskrivas som sätt att referera till eller skapa kunskap om utsnitt av världen. De kan uppfattas som olika slags system som möjliggör att vissa utsagor och praktiker framstår som mer lämpliga än andra, genom att de kopplas till specifika materialiteter eller institutioner (se exempelvis Hall 1997, s. 6, Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 7 och Neumann 2003, s. 17).

Avhandlingens disposition

Avhandlingens första del utgörs av kapitel 1–5. I kapitel 2 presenteras avhandlingens syfte samt relevans och frågeställningar. Eftersom avhandlingens undersökningsmaterial består av utsagor från media, relaterar jag i detta kapitel också till medie- och kommunikationsvetenskaplig forskning. Kapitel 3 tecknar på basis av tidigare biblioteksforskning en bild av folkbibliotekets

framväxt och utveckling, i synnerhet i Norden. I kapitel 4 problematiseras de epistemologiska förutsättningar som utgör själva grunden för de diskursanalytiska teoribildningar som använts i avhandlingen. Här presenteras även tillvägagångssättet för det konkreta analysarbetet. I kapitel 5 redovisas avhandlingens källmaterial samt hur detta valts ut.

Avhandlingens andra del omfattar kapitel 6–8. Kapitel 6 och 7 består av analysen av bibliotekdebatterna från 1970-talet fram till och med 2006. Kapitel 6 inleds med ett kortare avsnitt om debatten under 1970-talet. Därefter följer analysen av den debatt om bibliotekarier som fördes 1983. I kapitel 7 tar undersökningen av Rädda biblioteken-debatten 1992 vid. Kapitlet avslutas sen med en mera översiktlig studie av debatten om folkbiblioteken under 2000-talet. I kapitel 8 diskuteras och tolkas undersökningens resultat mot bakgrund av avhandlingens teoretiska utgångspunkter samt tidigare folkbiblioteksforskning. Avhandlingens avslutas med en sammanfattning på engelska.

2. Syfte, relevans och frågeställningar

Syftet med denna avhandling är att studera debatter i media för att därigenom nå kunskap om de föreställningar och diskurser om folkbibliotek som dominerar där. Det teoretiska och metodologiska tillvägagångssättet utgörs av diskursteori. En grundläggande utgångspunkt är att media ingår i, reproducerar samt bidrar till att konservera och förändra samhällsliga diskurser. Med media eller medier avses i avhandlingen TV, dagspress och radio.³ Jag använder också begreppen medieformat och medieformer, vilka syftar på olika typer av digitala och tryckta textbärare. Media eller medier kan således också räknas som en medieform eller ett medieformat. De senare begreppen är således överordnade de förstnämnda.

För att nå information och kunskap om vårt samhälle och dess institutioner finns olika tänkbara tillvägagångssätt. Ett är att samtala med andra människor. Kännedom om omvärlden kan också baseras på egna erfarenheter som tillsammans med information exempelvis hämtad från böcker eller annat textmaterial, intellektuellt kan sättas samman för att skapa ny kunskap (Asp 1986 och Strömbäck 2004). Ytterligare en viktig aspekt när kunskap och information söks och används är att avgöra vilka uppgifter som framstår som mest tillförlitliga. Olof Sundin och Jenny Johannisson menar att ökad kunskap om fenomenet informationsökning kan nås genom att studera de kollektiva gemenskaper som människor ingår i. Exempel på sådana är olika sociokulturella och professionella kontexter. Dessa är, framhåller Sundin och Johannisson, avgörande för vilka informationsbehov människor har och också för hur information söks, väljs och används (Sundin & Johannisson 2005).

Patrick Wilson problematiserar i boken *Second-Hand Knowledge* (1983) begreppet kognitiv auktoritet, vilket betecknar de källor människor bedömer som mest trovärdiga. Wilson konstaterar att: "[...]some people know what they are talking about, others do not. Those who do are my cognitive authorities" (Wilson 1983, s. 13). Eftersom dessa kognitiva auktoriteter också har inflytande på hur vi tänker och uppfattar omvärlden besitter de stor makt.

En viktig källa till information som också kan fungera som en kognitiv auktoritet är media, som i många fall till och med dominerar som kunskapskanal. Statistik från Demokratibarometern (2002) visar att för de allra flesta

---

³ Jag har medvetet valt att avstå från att referera till TV, dagspress och radio som massmedier då begreppet kan föra tankarna till ett särskilt synsätt inom vilket massproducerade medier betraktas som en kulturyttring med lägre kvalitet och lägre status.

människor är (i alla fall enligt dem själva) TV, tidningar och radio centrala medier för att nå kunskap om samhället (Strömbäck 2004, s. 15). Siffror från 2004 uppger om att svensken i genomsnitt ägnar 7 timmar av sin dag åt mediekonsumtion. Närmare 80 procent av medborgarna uppger medier som den främsta källan för information om politik och politiska frågor (Glans 2006, s. 36). Trots det växande utbudet medieformat och möjligheter att genom Internet ta del av nyhetssajter när det passar människor själva bäst, har användningen av traditionella medier varit relativt stabil sedan mitten av 1980-talet. SOM-institutet (Samhälle Opinion Massmedia) vid Göteborgs universitet visar i sin opinionsmätning från 2007 att ca 80 procent av befolkningen tar del av nyheter från olika dagstidningar. Nyhetsprogram i Sveriges Television (SVT) ses av ca hälften av befolkningen medan radions rikssända nyheter hörs av ca 25 procent av befolkningen (Färdigh & Sternvik 2008, s. 301–302).

Medias betydelse

Uppfattningen om i vilken utsträckning medier påverkar människor och det omgivande samhället har varierat inom medie- och kommunikationsforskningen. James Curran konstaterar i artikeln ”En ny syn på masskommunikation” att trots olika forskningstraditioner är många ändå ense om att medierna fungerar som centrala förstärkare (1999, s. 212). Genom att de styr associationsbanorna i vissa specifika riktningar har de på ett subtilt sätt inflytande över samhällets opinionsbildning (Bengtsson 2001, s. 59). Medierna betraktas inte sällan som ett slags symboliska offentliga rum som erbjuder olika föreställningar, tolkningar och förklaringar. Många menar att media är den viktigaste källan till representationer⁴ av fenomen och att dessa i sin tur är helt centrala för hur våra uppfattningar om verkligheten formas och gestaltas (Strömbäck 2004, s. 28 ff. och Engström 2008, s. 40 ff.). Pierre Bourdieu hävdar exempelvis att televisionen har monopol på att utforma världsbilden för en stor del av befolkningen. De journalistiska redskap som TV är ett exempel på, utger sig oftast för att vara instrument genom vilka verkligheten återges. I själva verket, understryker Bourdieu, är de instrument som istället skapar verkligheten (Bourdieu 1996/2000, s. 31–36).

Det är samtidigt viktigt att inte överdriva mediernas betydelse för hur attityder och föreställningar formas i ett samhälle. Medier är en källa till informationshämtning och trots att de i många fall är en viktig sådan, har troligen de flesta medborgare fler kognitiva auktoriteter att vända sig till. Wilson

---

⁴ Stuart Hall använder sig av begreppet representation som kortfattat kännetecknar den process där språk i vid mening (det kan också handla om bilder eller ljud) används för att förmedla tankar och idéer till andra människor. Hall skriver att det är genom språk vi förstår vår omvärld och också genom vilket betydelse och mening produceras och förmedlas (1997, s. 1). Språk fungerar således som representation därför att det står för något annat – det representerar.

betonar att såväl individer som böcker, institutioner och organisationer kan besitta kognitiv auktoritet. Inte sällan används flera källor när en uppfattning om ett fenomen formas. Wilson konstaterar också att när en källa väl innehar institutionell kognitiv auktoritet spelar det inte så stor roll om delar av den institutionella verksamheten misstros. Institutionen som helhet kan trots detta inneha förtroende (Wilson 1983, s. 81–82).

Att det journalistiska fältet som helhet besitter en form av institutionell auktoritet kan förklara varför människor i vissa avseenden hyser liten tilltro till framställningar i media samtidigt som dessa åtnjuter inflytande. 2007 års SOM-undersökning visar att radio och TV tillhör de institutioner som innehar mycket stort förtroende hos medborgarna. En lika stor andel av informanterna var dock positivt och negativt inställda till dagspressens pålitlighet (Holmberg & Weibull 2008, s. 42). Jesper Strömbäck menar att trots att vi ibland hyser misstro mot innehållet i media har vi egentligen inga andra alternativ än att vända oss till detta forum (Strömbäck 2004, s. 30). Jan Ekecrantz och Tom Olsson understryker att det finns en förväntan om att medierna förmedlar det som är sant och relevant. De konstaterar att: "Journalistiskens makt härrör från den sanningsregim den upprättat. Just genom att den förväntas producera sanningar tror vi inte att den har med maktutövning att göra, men det är sanningsanspråket som ger den makt och effekter i samhället" (Ekecrantz & Olsson 1994, s. 27). Åsa Kroon menar att medierna också aktivt arbetar för att förstärka myten om att de syftar till att berätta saker "precis som de är" och avslöja sanningar (2001, s. 254).

Att medierna har inflytande på föreställningar om fenomen innebär inte att de nödvändigtvis ger upphov till en viss typ av handlande eller en viss typ av beteende. Inom den tidiga medie- och kommunikationsvetenskapliga forskningen var den så kallade effektforskningen mycket vanlig. Medierna betraktades som allsmäktiga och ansågs ha direkta effekter på medborgarnas åsikter och beteenden. Under 1950-talet visade dock forskning att det inflytande som tidigare tillskrivits media inte var så omfattande. Under 1960-talet svängde pendeln igen och medborgarna ansågs återigen stå under stark påverkan av medierna. Idag är det framförallt teorier om mediernas makt att sätta dagordningen som dominerar forskningstraditionen. Utgångspunkten här är att verkligheten är så komplex att människor har svårt att se sammanhang. Mediernas inflytande baseras på att de erbjuder beskrivningar av denna mångfacetterade verklighet. De ger vägledning och visar vilka samhällsproblem som är betydelsefulla och viktiga att åtgärda. En konsekvens av detta är att det företrädesvis är de aspekter, problem och frågor som media behandlar som många människor tycker är viktiga att åtgärda och diskutera i samhället. Strömbäck menar att detta samband är så välundersökt att det är möjligt att bekräfta att det stämmer (Strömbäck 2004, s. 26 ff.).

Ytterligare en teoribildning som idag har vunnit stort inflytande inom medie- och kommunikationsvetenskap är gestaltningsteorin. Det centrala här är inte att studera hur medierna påverkar *vad* människor tänker kring, utan

framförallt *hur* vi influeras av de verklighetsbeskrivningar media erbjuder. Det journalistiska fältet väljer, medvetet eller omedvetet, att skildra specifika aspekter av verkligheten vilket får som konsekvens att vissa synsätt, förhållningssätt och föreställningar blir mer framträdande än andra. På det sättet kan människor tänka och bilda åsikter om frågor och fenomen på väldigt olika sätt, beroende på hur dessa gestaltas i media (Strömbäck 2004, s. 40 ff. och Engström 2008, s. 42 f.).

Gestaltningsteorin har, som jag uppfattar det, mycket gemensamt med den diskursteoretiska forskningstraditionen då båda ser representationer av fenomen som centrala forskningsobjekt. Den så kallade Cultural Studies-inriktningen kan också sättas i samband med denna tradition. Denna forskningsinriktning är humanistisk till sin karaktär och har sin främsta fokus på studiet av populärkultur. Utgångspunkten är framförallt att analysera medieskildringar utifrån ett klass-, etnicitets- och genusperspektiv och företrädesvis används olika typer av diskursteorier (Nilsson 2004, s. 260). En företrädare för denna inriktning är Stuart Hall. Hans forskning har använts i analysen av denna avhandlings empiriska material.

I relation till utgångspunkten för denna studie – folkbibliotek – betraktar jag media som förmedlare och gestaltare av särskilda beskrivningar och representationer av folkbibliotek. Detta får som konsekvens att vissa förhållningssätt och diskurser får större utrymme än andra, vilket i sin tur kan ha inflytande på människors inställningar till och åsikter om institutionen. I förlängningen kan detta indirekt påverka exempelvis bibliotekens legitimitet i samhället samt politiska beslut som rör bibliotek och användandet av bibliotek. Av den anledningen är det av relevans att studera hur folkbiblioteket som fenomen samt dess verksamhet och uppdrag gestaltas i media.

I detta sammanhang spelar också medierna en dubbelroll – de utgör både en aktör och en arena för andra aktörer (Petersson & Carlberg 1990, s. 35). Exempel på sådana i denna studie centrala aktörer är författare, biblioteks-företrädare och politiker. I takt med att medierna, i synnerhet TV och radio, blir alltmer kommersialiserade och styrda av försäljningssiffror kan publiken också ses som en viktig aktör vilken, indirekt genom sin köpkraft, påverkar innehållet i media (Glans 2006, s. 38). Medierna anses också ofta befinna sig i ett slags spänningsfält mellan det politiska och ekonomiska fältet, vilket innebär att alla dessa arenor på olika sätt påverkar varandra (Jönsson & Strömbäck 2007, s. 25).

Frågeställningar

Media är således en arena där offentliga samtal mellan allmänhet, journalister, organisationer och politiker pågår och med hjälp av nedanstående frågeställningar har jag för avsikt att studera vad som sägs om folkbibliotek och

vilka som tar del i de mediala debatterna om folkbibliotek. Avhandlingens frågeställningar är:

- Vilka föreställningar om folkbibliotek kommer till uttryck i de biblioteksdebatter som ägt rum i media från 1970-talet och fram till 2006?
- Vilka positioner intar olika aktörer i debatterna?
- Vad karakteriserar de diskurser som präglar debatterna?
- Vad kännetecknar relationerna mellan olika positioner och diskurser?

Frågeställningarna besvaras genom en presentation och analys av utsagor som ingår i de debatter som valts ut som empiriskt material. I analysarbetet har jag, som redan nämnts, framförallt tagit hjälp av en diskursorienterad forskningsinriktning, men tidigare folkbiblioteksforskning har också använts. Inom en biblioteks- och informationsvetenskaplig ram kan avhandlingen sägas relatera till ett institutionellt forskningsperspektiv på folkbibliotek.⁵ Centralt för detta är bland annat att studera de samhällseliga villkor som ligger till grund för folkbiblioteken och deras verksamhet. Både historiska och nutida samhällsbetingelser är viktiga utgångspunkter för studiet av bibliotekets roll som social institution. Forskningsperspektivet innebär ofta att historiska och nutida kontexter i vilka biblioteket befinner sig, synliggörs men också kritiserar och ifrågasätts (Hansson 2004 och Johannisson 2006, s. 13). Bibliotekets relation till andra samhällssektorer är också av stort intresse, och i denna avhandling problematiseras följaktligen institutionens förbindelse med media och de olika aktörer som där agerar och handlar.

Institution är ett begrepp som kan beteckna mera formellt organiserade system som konkret tar sig materiella uttryck i exempelvis nedskrivna lagar eller fysiska byggnader, men också mer övergripande sociala beteenden och normer.⁶ James March och Johan Olsen använder institutionsbegreppet för att beskriva mer löst reglerade regler som föreskriver hur vi exempelvis socialt agerar som medborgare (1995, s. 27). I föreliggande avhandling relaterar begreppet framförallt till den specifika institutionella kontext som folkbiblioteken utgör. Det är företrädesvis enligt det förstnämnda, mera formella sättet som begreppet institution i detta sammanhang bör förstås.

---

⁵ Som exempel på existerande forskning inom detta perspektiv kan nämnas Vestheim 1997, Hansson 1998 och 2004, Johannisson 2006.

⁶ Claes Lennartsson för i artikeln *Discourse and Institution in LIS and policy analysis* (2005) en intressant diskussion omkring institutionell teori. Även Bruce Cohen & Terri Orbuch problematiserar institutionsbegreppet i boken *Introduction to Sociology* (1990).

3. Tidigare forskning

I detta kapitel kommer tidigare folkbiblioteksforskning, framförallt nordisk sådan, att diskuteras. Ett flertal studier av folkbiblioteket och dess framväxt i ett historiskt perspektiv har genomförts. I följande kapitel kommer jag att diskutera dessa, för att sedan gå över till studier som berör folkbibliotekens senare utveckling under 1900-talet och under 2000-talet. Kapitlet är dock inte bara en forskningsöversikt utan har också som syfte att ge en historisk bild av etablerandet av folkbiblioteket samt att problematisera institutionens koppling till andra samhällsfunktioner. Även forskning där bilder av och föreställningar om biblioteket analyserats kommer att redovisas i detta kapitel. Fundamentalt för förståelsen för folkbibliotekens framväxt och utveckling är också vad som brukar betecknas som det moderna projektet. Av den anledningen kommer jag att kortfattat diskutera denna process.

Folkbibliotekens tidiga utveckling

En ansenlig del av den tidigare forskning som gjorts om folkbibliotek i Norden har fokuserat på framväxten och den tidiga utvecklingen, det vill säga årtiondena runt 1900 (se exempelvis Audunson 1996, Torstensson 1996, Hansson 1998, Skouvig 2004 och Jochumsen & Hvenegaard Rasmussen 2006a). Endast i mindre utsträckning har senare tid studerats. Eftersom få studier har gjorts av folkbibliotekens utveckling under andra hälften av 1900-talet och början av 2000-talet, kan detta ses som ytterligare ett skäl till att jag valt att fokusera denna undersökning på framförallt 1970-, 1980-, 1990- och 2000-talet.

Folkbibliotekens roll har ända sedan de tidiga åren varit starkt präglad av det omgivande samhället och den kulturpolitik som förts. Det exakta etableringsåret för det första folkbiblioteket har debatterats då detta är beroende av vilka verksamheter som inkluderas i begreppet folkbibliotek. En tidig bibliotekstyp var sockenbibliotek som etablerades i nära relation till skolan och kyrkan och var som vanligast under 1860-talet. Under slutet av 1800-talet utvecklades folkrörelsernas biblioteksverksamheter, vilka hade till syfte att bidra till bildningsarbetet. Kring 1900 uppstod också de första studiecirkelbiblioteken (Sjösten 1993, Rydbeck 1995 och Hansson 2005).

Magnus Torstensson behandlar i studien *Att analysera genombrottet för de moderna folkbiblioteksideéerna. Exemplet Sverige och några jämförelser med USA* (1996) den tidiga svenska folkbiblioteksutvecklingen. Torstensson konstaterar att det finns direkta paralleller mellan de nordamerikanska publiclibrary-idéerna och folkbiblioteken i Sverige. De förstnämnda var redan på 1890-talet relativt välutvecklade i USA med öppna hyllor, utbildad personal och särskilda barnavdelningar och denna biblioteksmodell kom sedan att stå som förebild för det svenska folkbiblioteksväsendet (Torstensson 1996, s. 20). Henrik Jochumsen och Casper Hvenegaard Rasmussen (2006a) konstaterar i sin avhandling att också de tidiga danska folkbiblioteken har tagit inspiration från de nordamerikanska folkbiblioteken där den underliggande idén var att upplysa och bilda människor (2006a, s. 207).

Valfrid Palmgren kan i svenska bibliotekssammanhang betraktas som en tidig pionjär. Hon fick 1909 i uppdrag att utreda landets biblioteksväsende och i utredningen som publicerades 1911 tog hon stark ställning för det amerikanska bibliotekssystemet.⁷ Denna utredning har i flera studier analyserats (se exempelvis Hansson 1998 samt Sundgren 2007). En konsekvens av den blev att folkbibliotek, skolbibliotek och studiecirkelbibliotek från och med 1912 fick rätt till statsbidrag. Biblioteken hade visserligen ända sedan 1905 haft möjlighet att ansöka om statligt stöd men i praktiken var det få bibliotek som utnyttjade det (Sundgren 2007, s. 69 ff.). Inrättandet av statsbidraget 1912 bidrog sannolikt i sin tur till att folkbiblioteksväsendet kom att bli alltmer enhetligt, menar Joakim Hansson. Han har i studien *Om folkbibliotekens ideologiska identitet* (1998) analyserat folkbibliotekens framväxt och institutionalisering i det svenska samhället. Studiens resultat visar att folkbibliotekens identitet framförallt bör ses i ljuset av en framväxande demokrati där institutionens betydelse motiverades av att det fanns grupper i samhället som behövde fostras för att bli dugliga medborgare. Denna demokratiska fostran skedde dock på en dominerande elits villkor och det är i allt väsentligt ett borgerligt synsätt som varit utgångspunkten för folkbibliotekens verksamhet, konstaterar Hansson (Hansson 1998, s. 131 ff.).

Folkbibliotek och folkbildning

Folkbiblioteksutvecklingen kan ses i relation till det folkbildningsprojekt som initierades och organiserades på flera håll i samhället i början på seklet, inte minst inom nykterhets- och arbetarrörelsen. Bernt Gustavsson konstaterar i boken *Bildningens väg. Tre bildningsideal i svensk arbetarrörelse*

---

⁷ Kerstin E. Wallin har skrivit flera artiklar om Valfrid Palmgren, se exempelvis "Valfrid Palmgren – kvinnlig visionär på KB" (1998) samt "Valfrid Palmgren – folkbildare och kvinnoaktiv" (2000). Wallin konstaterar bland annat att Palmgren hade en modern syn på bildning som uppvisar klara paralleller till det som vi idag kännetecknar som det livslånga lärandet (2000, s. 31).

1880–1930 (1991) att folkbildningstraditionen inom arbetarrörelsen präglades av tre bildningsideal – medborgarbildning, självbildning och ett nyhumanistiskt personlighetsbildande ideal. Det förstnämnda idealet växte fram i och med de tidiga folkrörelserna och karakteriserades av upplysningsideér som exempelvis liberalism och positivism (Gustavsson 1991, s. 71). Det fanns en vilja att bildning skulle komma alla klasser till del, även de mindre bemedlade. Bildningsprojektet hade dock inte ambitionen att klasskillnaderna i sig skulle upplösas – nej, samhället skulle i grund och botten bevaras hierarkiskt ordnat. Däremot fick medborgarbildningen gärna bidra till förädling av människan där kunskaper om företrädesvis natur och samhälle åtminstone indirekt kunde finna ett slags nyttig tillämpning. Inom idealet övertogs, menar Gustavsson, det borgerliga kulturarvet. Medborgaridealet kom senare att utvecklas och större emfas lades på bildning som fri och frivillig; initiativet skulle komma inifrån deltagarna själva. Bildningen skulle alltså inte styras uppifrån utan utformas av de människor som ville ta del av den.

Självbildningsidealet tog sig främst uttryck i studiecirkelmetoden där den grundläggande tanken var att utgå från varje enskild individ och hennes, i vissa fall sovande men ändå inneboende, förutsättningar för lärande. Självbildningsidealet betraktade bildning som en livslång process, där de folkbildande verksamheterna hade till syfte att få igång denna bildningsprocess hos människor. Därefter var tanken att deltagarna själva skulle vara aktiva, exempelvis genom självstudier. Det borgerliga kulturarvet togs delvis över inom detta ideal, men i och med att litteraturen relaterades till individens egen livssituation kan övertagandet sägas karakteriseras av kritisk tillägnelse, konstaterar Gustavsson.

Det sista bildningsidealet – det nyhumanistiska personlighetsbildande idealet – ska snarare kopplas samman med högre utbildning än med folkbildning, menar Gustavsson. Den klassiska grekiska kulturen framhölls här som den mest eftersträvansvärda. Av det följde att bildningssynen också rymde ett motstånd mot den moderna världen som sågs som dekadent i förhållande till det antika idealet (Gustavsson 1991, s. 67 ff.).

Etablerandet av folkbiblioteken kan delvis sökas i ambitionen att med inspiration från upplysningsidéer bilda och förädla människor, vilket också avspeglas i både medborgaridealet och det nyhumanistiska idealet. Även självbildningsidealet kan ses i relation till folkbibliotekens, men framförallt studiecirkelbibliotekens betoning på självbildning (Gustavsson 1991, s. 153 ff.). Oscar Olsson, som ofta betraktas som studiecirkelnas fader, underströk framförallt skönlitteraturens stora betydelse i bildningsprocessen, vilket också kan sättas i samband med de idéer som låg till grund för folkbibliotekens framväxt (Rydbeck 1995, s. 24–25).

Per Sundgren ifrågasätter dock i avhandlingen *Kulturen och arbetarrörelsen* (2007) den uppdelning i olika bildningsideal som Gustavsson framhåller. Framförallt ställer sig Sundgren frågande till om självbildningsidealet verkligen karakteriserades av ett kritiskt övertagande av det borgerliga kulturar-

vet. Han menar istället att det som förenade dessa strömningar inom arbetarrörelsens folkbildning var nyhumanismen som rymde en stark tro på de förädlade krafter som kultur innebär (Sundgren 2007, s. 131–132). Den tidigare forskningen om folkbildningens utveckling har också överdrivit skillnaderna mellan arbetarrörelsen och borgerligheten, menar Sundgren. Som exempel nämner han biblioteksförordningen 1912 som inte sällan tagits som utgångspunkt för att exemplifiera klyftan mellan vänstern och högern. Han ser den istället som ett exempel på en samstämmighet mellan arbetarrörelse och borgerlighet, som bland annat tog sig uttryck i den gemensamma åsikten att biblioteken framförallt skulle bevara det nationella kulturarvet (Sundgren 2007, s. 87).

Folkbibliotek, modernitet och senmodernitet

En viktig förståelsebakgrund till folkbibliotekets utveckling och de debatter som analyseras i denna undersökning är den moderniseringsprocess som samhället genomgick under framförallt 1900-talet. Centrala begrepp i detta sammanhang är modernitet och senmodernitet. Folkbiblioteket betraktas ofta som ett led i en framväxande modernitet i början på 1900-talet. Detta har problematiserats av en rad biblioteks- och informationsvetenskapliga forskare (se exempelvis Vestheim 1997 och 1999, Hansson 1998, Black 2003, Skouvig 2004 samt Jochumsen & Hvenegaard Rasmussen 2006a, 2006b och 2007).

I korthet betecknar begreppet modernitet en långtgående samhällsförändring som anses ha startat i samband med upplysningen på 1700-talet. Samhället började då gå från att vara ett traditionellt jordbrukssamhälle till att allt mer industrialiseras. Industrialiseringen i Sverige började dock på allvar först på 1870-talet, det vill säga hundra år senare än i exempelvis England. Moderniteten kännetecknades framförallt av ett nytt sätt att tänka vilket tog sig uttryck i en ökad tilltro till förnuft, vetenskap, teknik, ekonomisk tillväxt och demokrati. Tekniska rationaliseringar som fick konsekvenser för både arbets- och familjeliv var också karakteristiska för denna process (Liedman 1997 och Nilsson 2003, s. 308). Upplysningsprojektet, som inledde denna, utgjordes av en mängd idéer som svårligen kan beskrivas på ett entydigt sätt. Liedman menar att föreställningar om exempelvis rummet, tiden och människan förändrades på ett grundläggande sätt i och med moderniteten. Skolan och undervisningsväsendet fick således en central roll för att förmedla dessa nya ”moderna” uppfattningar om omvärlden. Politiska ideologier och vetenskap kan också ses som konsekvenser av det moderna projektets förändrade syn på världen (Liedman 1997).

Laura Skouvig undersöker i en studie den tidiga danska folkbiblioteksutvecklingen 1880–1920, en tid som just präglas av brytningen mellan det ”gamla” och ”nya” samhället. Bibliotekens betydelse för det moderna projektet avspeglades i institutionens uppdrag att bilda folket och ge tillgång till upplysning i form av vetenskap och fakta. Detta skulle i förlängningen säkra

utvecklingen mot ett demokratiskt samhälle. Bibliotekets koppling till moderniteten uttrycktes också genom att det fick en övervakningsfunktion. Med utgångspunkt i Michel Foucaults teorier lyfter både Alistair Black och Skouvig fram just bibliotekets övervakande funktion (Skouvig 2004 och Black 2001). Att disciplinera människan blev en del av det framväxande marknadsekonomiska samhälle som kännetecknat det moderna projektet. Övervakning spelade här en central roll vilket Foucault exemplifierat med Jeremy Benthams idé om panoptikonfängelset från slutet av 1700-talet. Detta var organiserat efter en princip om ständig övervakning av de intagna som själva dock aldrig skulle veta när och hur de blev övervakade. Tanken var att denna osäkerhet skulle leda till ett slags inre självdisciplinering (Foucault 1974/1998). Black menar att en sådan idé också låg bakom biblioteksrummets organisering (2001).

Om Foucault annars är en forskare som främst förknippas med sen- eller postmodernitet, sätts Jürgen Habermas teorier ofta i samband med modernitet. Han har analyserat modernitetens utveckling utifrån en offentlighetsteori där idealet är det fria, rationella samtalet som han betraktar som villkoret för en reell demokrati. I takt med en ökad modernisering ser dock Habermas att intressen från den så kallade systemvärlden har kommit att påverka denna eftersträvansvärda kommunikation. Exempel på sådana intressen är massmedia, makt, pengar och expertkunskap (Vestheim 1997 och Nilsson 2003).

Geir Vestheim har använt Habermas teorier för att problematisera folkbibliotekens uppdrag och legitimitet i samhället (se exempelvis Vestheim 1997, 1999 och 2003). Han menar att biblioteket idag är en institution för offentlighet, men dess funktioner har förändrats till såväl innehåll som omfång. Ett exempel är att dess fokus på underhållning har ökat (Vestheim 1997, s. 94–95). Vestheim understryker i artikeln ”Ideologi og folkebibliotekspolitik – eit demokratispørsmål” (1999) att det under de senaste tio åren blivit alltmer påtagligt att folkbiblioteken ställts inför en problematisk situation, eftersom det idag kommit in nya värderingar på biblioteken. Dessa handlar framförallt om ett ökat marknadsekonomiskt tänkande vilket fått till följd att politiker exempelvis försöker motivera folkbibliotekens verksamhet med hjälp av instrumentella argument. En konsekvens av det är att relationen mellan användare och bibliotek kan komma att förändras. Istället för att vara en institution som erbjuder dialoger som bygger på praktiskt handlande, finns en risk att mötet mellan användare och bibliotek blir instrumentellt präglat. Den senare relationen är då karakteriserad av pragmatiskt handlande där biblioteket producerar en vara för en kund. Eftersom det föreligger en skillnad mellan att handla i en social relation med en medmänniska och att handla instrumentellt, befarar Vestheim att förhållandet mellan bibliotek och användare kan komma att avhumaniseras om denna grundas på marknadsekonomiska argument (1999, s. 193–195).

Samtidigt menar den amerikanske forskaren John E. Buschman att det ända sedan 1970-talet funnits en uppfattning om att biblioteken befinner sig i

en kritisk situation. Denna har vanligtvis satts i samband med föreställningen om det så kallade informationsamhället och den tekniska utveckling som det medför (Buschman 2003, s. 3–8). Buschman understryker dock att 1980-talet förefaller ha fört med sig en förändring, där ekonomi i allt högre grad kommit att dominera offentliga diskurser i samhället (2003, s. 16). Detta skifte innebär också konsekvenser för biblioteken, exempelvis krav på en mer marknadsanpassad och kundorienterad verksamhet. I likhet med Vestheim konstaterar han vidare att "Libraries as entertainment centers, as sites of economic (instead of democratic) value, and sites of potential customer identification are weakening libraries' embodiment of public sphere" (Buschman 2003, s. 75).

Den förändring av folkbibliotekens verksamhet som Vestheim och Buschman noterar har också påtalats av andra forskare. Jochumsen och Hvenegaard Rasmussen menar att mycket talar för att folkbiblioteken på 1990-talet har blivit en del av den senmoderna utvecklingen (2006a, s. 212). Detta tar sig bland annat uttryck i att det inte finns någon enhetlig riktning eller samlad enighet om vilken verksamhet biblioteken bör bedriva. Osäkerheten kan i stor utsträckning kopplas samman med en senmodern tidsanda, konstaterar författarna (Jochumsen & Hvenegaard Rasmussen 2007).

Diskussionen om senmodernitet eller postmodernitet fokuserar i stor utsträckning på att den tidigare tilltron till framtiden, till förnuft och utveckling, inte längre är så stark. En rad kriser under 1900-talet, som exempelvis världskriget och totalitära ideologiers utbredning, kan vara förklaringen till utvecklingen från det moderna till det senmoderna samhället. Begrepp som globalisering, omskapande, ekonomi och ny informations- och kommunikationsteknik anses ofta präglade ordningen av idag (Nilsson 2003, s. 309). Sociologen Ulrich Beck menar att globaliseringen för med sig att nationalstatens ekonomi och territorium bryts ner och förändras. Idag dominerar istället världssamhället vilket fått konsekvenser för bland annat det sociala, politiska och ekonomiska livet. Beck menar att det är det ekonomiska handlandet – "ideologin om världsmarknadens herravälde" (1997/2001, s. 23) – som blivit utgångspunkten för hur samhället styrs idag. Becks resonemang kan delvis sättas i samband med den marknadsekonomiska utveckling av bibliotekens verksamhet som flera biblioteks- och informationsvetenskapliga forskare (se exempelvis Vestheim 1997 och 1999) noterat.

Mot bakgrund av det senmoderna samhället har folkbiblioteken alltså fått en förändrad roll. Ragnar Audunson och Niels Windfeld Lund diskuterar i antologin *Det siviliserte informasjonssamfunn. Folkebibliotekenes rolle ved inngangen til en digital tid* (2001) folkbibliotekens relation till det omgivande samhället. Det är framförallt de olika utmaningar som folkbiblioteken ställts inför de senaste åren som fokuseras, och liksom Vestheim menar författarna att biblioteken riskerar att tappa i betydelse som demokratiskt forum. De konstaterar att det så kallade nya informationsamhället inte bara innebär möjligheter utan också problem, exempelvis kopplade till faran för ökad

individualisering och de konsekvenser detta kan få i ett demokratiskt samhälle. Audunson och Windfeld Lund anser i likhet med Vestheim att bibliotekens situation i dagens samhälle är problematisk och de ställer sig frågande till om folkbiblioteken som offentligt rum kan överleva (Audunson & Windfeld Lund 2001, s. 6).

Bibliotekens problematiska situation och vilka möjligheter institutionen har att välja verksamhetsinriktning diskuteras också i en rad angloamerikanska studier. Bob Usherwood är kritisk till att biblioteken utvecklas till ett slags underhållningscentraler och konstaterar att det är viktigt att verksamheten upprätthåller god kvalitet och att man värnar om de traditionella värderingar som åtminstone tidigare har präglat biblioteken. Dessa identifierar Usherwood exempelvis med ambitionen att verksamheten ska vara inriktad på att tjäna ”alla”. Han menar vidare att det individuella kundperspektivet inte är en eftersträvansvärd modell för institutionen (Usherwood 2007, s. 4 ff.). Att diskutera bibliotekens roll som mötesplats står också på många forskares agenda. Inte sällan betonas folkbibliotekens potential som en plats där såväl sociala utbyten som politiska och intellektuella dialoger av olika slag kan äga rum (se exempelvis antologin av Buschman & Leckie 2007).

Att vi nu befinner oss i senmoderniteten kan ha bidragit till forskares intresse för att relatera folkbiblioteken till dagens samhällsutveckling. Framförallt diskuteras folkbibliotekens uppdrag i förhållande till de förändringar som samhället genomgått under de senaste decennierna. Denna avhandling kan betraktas som ytterligare ett bidrag till diskussionen om folkbibliotekens roll och framtid under det fortsatta 2000-talet.

Olika perspektiv på folkbibliotek

Folkbiblioteksforskningen uppvisar såväl en metodologisk som teoretisk bredd där institutionen analyserats utifrån flera olika perspektiv. Det finns exempel på ideologikritiska (se exempelvis Hansson 1998) och diskursanalytiska (se exempelvis Hedemark & Hedman 2002 och Skouvig 2004) textstudier men också på annan kvalitativ forskning som utgått från intervjuer som empiriskt material (se exempelvis Zetterlund 2004). Även kvantitativt inriktade studier av folkbibliotek har företagits som exempelvis Svanhild Aabøs analys av de norska folkbibliotekens ekonomiska värde (2005). Vidare finns det forskare som fokuserat på att studera biblioteket ur ett institutionellt perspektiv. Ett sådant exempel är Ragnar Audunsons avhandling (1996) som behandlar folkbibliotekens interna förändringsprocess. Här konstaterar Audunson att bibliotekarierna själva ofta är obenägna till att förändra verksamheten och förklarar detta med att biblioteket präglas av vissa traditionella normer och värderingar som påverkar den institutionella praktiken.

Under de sista decennierna finns dock en tendens att dessa traditionella normer, mot bakgrund av det senmoderna samhället, alltmer har börjat upp-

lösas. Ett exempel på forskning där de senaste årtiondenas förändringar för folkbiblioteken och deras uppdrag och roll i samhället har studerats är projektet *Bibliotek i förändring* (se *Svensk Biblioteksforskning* 1997) som leddes av Lars Höglund. I detta gjordes flera olika studier, men fokus låg på att diskutera förändringsprocesser med ett antal utvalda bibliotek som utgångspunkt. Resultatet gav bland annat vid handen att det, när studien gjordes 1997, pågick ett förändringsarbete som var starkt knutet till ny informations- och kommunikationsteknik. Detta förändringsarbete innebar exempelvis att bibliotekens informationsuppgifter starkt betonades och att bibliotekarierollen omprövades (Höglund 1997, s. 21).

Att bibliotekens verksamhet under 1980-talet alltmer kommit att påverkas också av ett ökat marknadsekonomiskt tänkande, konstaterar Hansson. Ny informations- och kommunikationsteknik kan också sättas i samband med den förskjutning av bibliotekens uppdrag och roll som kan härledas till detta decennium. Hansson menar att det under denna tid uppstod en konflikt mellan ”mjuka” kulturorienterade bibliotekarier och ”hårda” informations- och teknikintresserade, vilket exempelvis tog sig uttryck i biblioteksdebatterna (Hansson 2005, s. 28–30). Jochumsen och Hvenegaard Rasmussen noterar en liknande dansk folkbiblioteksutveckling, men menar att diskussionen om teknik och datorer i själva verket pågått ända sedan slutet på 1960-talet. De understryker dock att den informationsteknologiska debatten fick sitt stora genomslag under 1980-talet (2006a, s. 152). Black menar att det moderna projektet initierade ett slags ”informationsrevolution” där byråkratin och administrationen innebar att människor på olika sätt övervakades och kartlades. Han identifierar biblioteket som en betydande aktör i denna process och det kan hävdas att institutionen redan i början på 1900-talet var en del av ett så kallat informationssamhälle (Black 2001).

Ovan nämnda Jochumsen och Hvenegaard Rasmussen har också valt att studera användares föreställningar och uppfattningar om bibliotek. De använder sig i studien *Gör biblioteket en forskel?* (2000) av moderna livsstilsteorier, framförallt Bourdieus tankar om det sociala rummet och olika kapitalformer. Undersökningen visar att användares livsstilar spelar roll för vilka informationsbehov samt vilken biblioteksanvändning dessa har. Ett exempel på det är att de högst utbildade också använder biblioteket mest. Vidare visade det sig att de läs- och biblioteksvanor som grundläggs i barndomen har betydelse för i vilken utsträckning man sedan utnyttjar biblioteket (Jochumsen & Hvenegaard Rasmussen 2000, s. 139). Författarna menar att biblioteket måste vara en institution där hela befolkningen kan mötas, samtidigt som olika grupperns behov ska tillgodoses. De säger att ”mængden af kulturel kapital skal ikke være en forudsætning for at bruge biblioteket, men biblioteket skal samtidigt give mulighed for at tilegne sig kulturel kapital” (Jochumsen & Hvenegaard Rasmussen 2000, s. 203).

Att tillfredsställa olika grupperns och individers behov framstår dock som en komplex uppgift. Det illustreras bland annat i Åse Hedemarks och Jenny

Hedmans studie *Vad sägs om användare? Folkbibliotekens användardiskurser i tre bibliotekstidskrifter* (2002) där synen på användare och bibliotekens uppdrag studeras så som den tar sig uttryck i bibliotekstidskrifter. Resultatet visar att ambitionen att vara ett bibliotek för "alla", ofta krockar med beskrivningar av den faktiska verksamheten. I den senare förknippas ofta användare med problem och omak för institutionen. Det finns således en tydlig diskrepans mellan retorik och praktik, där de tidiga folkbiblioteksidealerna om bildning och upplysning för alla svårligen låter sig omsättas i handling. Inte minst framstår vuxenstudier som en besvärlig grupp, menar Hedemark och Hedman. Detta kan ha sin förklaring i att denna grupp kommit att ta allt större biblioteksresurser i anspråk under 1990-talet. Bakgrunden till det var en allmänpolitisk satsning på "livslångt lärande" som innebar en ökad satsning på vuxenutbildning och högskola (Gärdén et al 2006).

I takt med att biblioteken tagit på sig en mer pedagogisk roll har det under de senaste åren också märkts ett större intresse av att studera folkbibliotekens relation till lärande (se exempelvis Gärdén et al 2006). Bosse Jonsson har i sin avhandling *Medborgaren och marknaden. Pedagogisk diskurs för folkbibliotek* (2003) belyst lokala beslutsfattares, ansvariga politikernas och cheferns syn på folkbibliotekens funktion. Jonsson menar att det finns en tydlig pedagogisk diskurs som framförallt uttrycker en förhoppning om att folkbibliotek ska spela en roll för att ge användarna verktyg att bättre förstå och medverka till samhällets förändring; det vill säga folkbiblioteken ska utbilda användarna till att bli goda medborgare (Jonsson 2003, s. 160). Också Hedemark och Hedman konstaterar att folkbiblioteken gärna kopplar sitt uppdrag till lärande och utbildning. Deras resultat visar att just i debatterna om pedagogik kunde spåras en medvetenhet och problematisering kring användaren och hennes roll i interaktionen med informationssystem (Hedemark & Hedman 2002, s. 40 ff.).

Bilder av folkbibliotek

Det finns ett flertal mer eller mindre omfattande undersökningar i vilka bilden av folkbibliotek och bibliotekarier i populärkulturen har studerats, allt från magisteruppsatser och artiklar (se exempelvis Walker & Lawson 1993, Kerslake & O'Brian 1999, Widenberg 2000 och Rydbeck 2003) till annoterade bibliografier (se exempelvis Raish 2008). Det är uppenbart att bibliotekarier ofta skildras på ett stereotypt sätt. Inte sällan framställs bibliotekarien som en sträng, glasögonförsedd och färglös kvinna. Likaså beskrivs biblioteket vanligtvis som en plats där tystnad och lugn råder (Rydbeck 2003).

Två speciellt intressanta artiklar i sammanhanget är Gary P. Radfords och Marie L. Radfords "Power, Knowledge, and Fear: Feminism, Foucault, and the Stereotype of the Female Librarian" (1997) och "Libraries, Librarians, and the Discourse of Fear" (2001). Artiklarna bygger på ett omfattande em-

piriskt material av varierande karaktär, olika typer av texter, framförallt skönlitterära, men även visuella sådana som filmer och TV-program, exempelvis avsnitt från komediserien Seinfeld. Analysen av empirin har en diskursanalytisk ansats. Radford och Radford anser att det i materialet framkommer en syn på biblioteket som en plats av ordning. Ett idealt bibliotek är något som aldrig används eller rörs (Radford & Radford 1997, s. 256). I likhet med Foucault menar de att bibliotek och bibliotekarier är metaforer för makt och kunskap och att institutionen i grunden är kunskapskontrollerande. Foucault skriver om ett slags rädslans diskurs vilken driver oss att upprätta ordning och skydda och bevara våra diskurser av rädsla inför ”det andra” – det okontrollerbara som vi inte vet något om. Biblioteket är en sådan bevarare av diskurser och institutionen balanserar därmed på gränsen mellan kaos och ordning. Dels fungerar biblioteket som upprätthållare av ordning, dels sätter det skräck i människor genom att just vara den sista barriären mellan ordning och kaos (Radford & Radford 2001, s. 306–308).

Radford och Radford för en angelägen diskussion, men det är i artiklarna oklart hur urvalet av det empiriska materialet genomförts och hur de metodologiskt har arbetat med de aktuella texterna. Black har också analyserat föreställningar om biblioteket med hjälp av Foucaults teorier. Han konstaterar att biblioteket har bidragit till den kontroll och disciplinering av människor som moderniteten förde med sig. Att inte fler biblioteks- och informationsvetenskapliga forskare har använt Foucaults panoptikon-modell som en metafor för biblioteket framstår som överraskande, menar Black. Möjligen kan det förklaras av en motvilja att sätta biblioteket i samband med makt och övervakning (Black 2001).

Det finns också ett mindre antal studier som fokuserat på bilden av bibliotek i dagspress (se exempelvis Lindstam 1998, Olander 2003, Andersson & Nilsson 2004, Johannesson 2005 och Gustafsson 2007). I den brittiska studien *Libraries in a world of cultural change* (1995) av Liz Greenhalgh, Ken Worpole och Charles Landry, gjordes bland annat en analys av tidningskrönikor om bibliotek. Undersökningen visar att de bilder av folkbibliotek som cirkulerade i media till stor del var karikatyrer och stereotyper. Forskarna fann vad de beskriver som en mytbildning kring bibliotek. Kortfattat kan bilden av bibliotek sammanfattas som nostalgisk, där krönikeförfattarna hänvisade till biblioteket som en förlorad värld. De uttryckte också en rädsla för att biblioteket anpassat sig för mycket och blivit politiskt korrekt och såg biblioteken som en plats av förändring och förfall. Biblioteket kopplades också uteslutande till böcker och i många av kommentarerna kring bibliotek fanns ingen uppskattning för det förändrade medieutbudet. Dessa myter kring folkbibliotek kan betraktas som stereotyper och förvanskningar, menar författarna, men risken är att de kan erbjuda politiska alibin för att exempelvis minska anslagen för biblioteken (Greenhalgh, Worpole & Landry 1995, s. 139–141). Black konstaterar dock att uppfattningen om att biblioteken är konservativa är en stereotyp föreställning. I själva verket har biblioteken,

åtminstone sedan det moderna skiftet, varit progressiva och ofta använt sig av den senaste tekniken eller de ”modernaste” management-metoderna (Black 2001).

Att forskningsresultaten visar på relativt skilda uppfattningar om bibliotekens identitet och roll kan kanske förklaras av att omvärldens syn på bibliotek, så som den tar sig uttryck i Greenhalghs, Worpoles och Landrys studie, skiljer sig från institutionens självbild som ju är vad som främst diskuteras i Blacks studie. Klyftan mellan den offentliga föreställningen om bibliotek och bibliotekens självbild kommer också att problematiseras i denna avhandling. Tidigare forskning (se exempelvis Hansson 2005, Hedemark & Hedman 2002, Jochumsen & Hvenegaard Rasmussen 2006a och 2006b och Seldén & Sjölin 2003) har i stor utsträckning diskuterat bibliotekens förändrade roll i dagens samhälle så som den uppfattas av biblioteksältet. Som tidigare nämnts är huvudsyftet med denna avhandling att analysera hur det eventuella rollskiftet uppfattats och diskuterats på en mer offentlig arena, nämligen i media.

4. Teoretiska och epistemologiska utgångspunkter

I detta kapitel har jag framförallt tagit utgångspunkt i olika teorier som betraktar språket som representation. Grundläggande för dessa är antagandet att vårt språk inte neutralt avspeglar verkligheten utan spelar en aktiv roll i skapandet av den. Språket är således ett väsentligt verktyg för att nå insikt om hur olika fenomen definieras och kategoriseras. Viktiga utgångspunkter i avhandlingen är Michel Foucaults teorier om diskursers grundläggande betydelse för hur vi formar vår omvärld och vår syn på vad som är sanning och kunskap. Jag har också tagit intryck av Stuart Halls representationsteoretiska forskning om populärkultur och media. För min empiriska analys används några av Ernesto Laclaus och Chantal Mouffes diskursanalytiska begrepp. Jag kommer i detta kapitel att utförligare diskutera dessa teorier i relation till avhandlingens undersökningsmaterial samt analysen av detta.

Språk, konstruktion och verklighet

En central utgångspunkt inom diskursanalys är att undersöka hur diskurser organiserar och konstruerar vår verklighet. Diskurser bidrar till att producera kunskap om världen och genom att utesluta andra sätt att tala om denna framstår sedan diskursernas verklighetsbild som naturlig och neutral. Eftersom det är genom språk vi talar om och uppfattar världen, kan diskurser därmed studeras genom språkliga analyser. En diskursanalys innebär kortfattat att studera *vad* som sägs om ett fenomen, *hur* det sägs och även hur det skulle kunna sägas.⁸

Diskursanalys vilar kunskapsteoretiskt på en tydlig socialkonstruktionistisk grund och en bärande tanke är därmed att verkligheten är socialt konstruerad och inte objektiv. Socialkonstruktionism är en bred teoretisk ansats och visar variationer i, dels vad som sätts i fokus för analysen, det vill säga individ eller struktur, dels i fråga om olika positioner kopplade till relativism. Søren Barlebo Wenneberg beskriver i sin bok *Socialkonstruktivisme – positioner, problem och perspektiver* hur det finns olika grader av radikalitet inom

---

⁸ Det finns ett antal introduktionsböcker till diskursanalys, se exempelvis Winther Jørgensen & Phillips 2000, Börjesson 2003 och Neumann 2003.

socialkonstruktionismen. Han menar att det är lätt utifrån en relativistisk utgångspunkt i antaganden om att kunskap inte kan tas för naturgiven, glida över i resonemang som säger att verkligheten varken existerar eller har någon betydelse (Wenneberg Barlebo 2000, s. 108 ff.). Diskursanalysens utgångspunkt är att en materiell, fysisk verklighet onekligen föreligger, men den är inte i fokus i diskursanalytiska studier. Det är snarare i den stund människor tillskriver fysiska företeelser betydelse och värde som intresset väcks hos diskursanalytikern. Det är alltså den sociala verkligheten och vår socialt och språkligt konstruerade kunskap om densamma – i mitt fall folkbibliotek – som är föremål för denna studie. Socialkonstruktionism bygger på ett antal grundläggande premisser som också kan sägas vara giltiga för diskursanalys. Ett centralt grundantagande är att det inte finns objektiva sanningar utan att förgivettagen kunskap måste ifrågasättas. Vårt vetande och vår insikt om verkligheten är därmed en konsekvens av våra sätt att kategorisera världen. Diskursanalysen syftar till att kartlägga vår kunskap om världen.

Ytterligare en central utgångspunkt är att beroende på var i tid och rum vi befinner oss förändras också vår kunskap om verkligheten. Exempelvis kan den sociokulturella tillhörigheten fungera som ett raster genom vilket vi uppfattar världen. Denna socialkonstruktionistiska premiss innebär ett tydligt avståndstagande från essentialismen som ju innebär att våra handlingar bestäms av inre, äkta karaktäristika och inte – som ett konstruktionistiskt synsätt bjuder – av yttre förhållanden som sociokulturell tillhörighet. Kunskap och sanning formas också kollektivt genom att olika sociala och kulturella grupper skapar gemensamma försanttaganden. Inom dessa grupperingar strider man om vad som är sant och falskt och det är denna diskursiva maktkamp som analysen syftar till att kartlägga. Det sista grundantagandet är att den kunskap vi har om världen också ger konsekvenser för handlande. Med det menas att bestämda konstruktioner av verkligheten tillåter vissa former av handlingar och omöjliggör andra (Burr 1995, se också Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 11 f. och Winther Jørgensen 2002, s. 26 ff.).

Socialkonstruktionismens stora styrka, att dekonstruera verkligheten och ifrågasätta försanthållanden om verkligheten, är på sätt och vis också dess största svaghet. Wenneberg Barlebo ställer frågan att om vi upplöser föreställningarna om verkligheten, vad har vi egentligen då kvar att hålla oss fast vid? Att på ett rationellt eller entydigt sätt svara på frågan om vad verkligheten är eller vad som är sant och falskt, låter sig svårligen göras (Wenneberg Barlebo 2000, s. 137–139). Däremot kan ett första steg eller ett försök till att problematisera vår omvärld vara att dekonstruera verkligheten och ifrågasätta så kallade sanningar. Här kan diskursanalys spela en roll just i att ”avslöja” det som vi håller för sant.

Diskursbegreppet

Diskursanalys har från 1990-talet och framåt fått allt större genomslag inom många discipliner. En konsekvens av det är att diskursanalys är ett forskningsfält som uppvisar stor variation i metod, forskningsinriktning, förhållningssätt och studieobjekt. Också diskursbegreppet används på ett flertal sätt (Winther Jørgensen & Phillips 2000). Mitt sätt att använda begreppet ligger nära Halls diskursdefinition. Han skriver:

Discourses are ways of referring to or constructing knowledge about a particular topic of practice: a cluster (or formation) of ideas, images and practices, which provide ways of talking about, forms of knowledge and conduct associated with, a particular topic, social activity or institutional site in society (Hall 1997, s. 6).

En diskurs ger inte bara upphov till en uppsättning utsagor utan styr också handling och praktik. Halls definition av diskursbegreppet i detta sammanhang liknar mycket Foucaults sätt att använda diskurs. Enligt deras sätt att betrakta begreppet avser diskursen avtryck i konkreta handlingar, det vill säga diskurser handlar inte bara om ”tal” utan ger konsekvenser i praktiken. Ett tydligt exempel på det visar Foucault i boken *Övervakning och straff* (1974/1998). I den pekar han på hur det moderna samhällets diskurser för disciplinering, manifesterar sig i Jeremy Benthams panopticon fängelse.

Diskurser ger upphov till sociala handlingar men i vilken utsträckning diskurser också påverkar den materiella verkligheten har diskuterats av flera forskare. Laclau och Mouffe hävdar att den materiella verkligheten är diskursivt konstruerad, men understryker samtidigt att det inte innebär att en fysisk verklighet inte existerar. Vad de menar är att denna bara kan förstås utifrån diskurser och de exemplifierar genom att hänvisa till en fysisk händelse som en jordbävning. Denna existerar visserligen men huruvida vi uppfattar den som ett naturfenomen eller som ett uttryck för Guds vrede är beroende av de diskurser som för tillfället råder (Laclau & Mouffe 1985, s. 108 ff.). Det är i detta sammanhang inte relevant att föra diskussionen om verklighetens existens vidare. Med ovanstående resonemang har jag istället velat visa att diskursanalys inte handlar om i vilken utsträckning verkligheten finns, utan snarare varifrån mening och betydelse kommer.

Diskurs och makt

Foucaults inflytande på det diskursanalytiska fältet kan inte överskattas. Han betraktas ofta som den forskare som på allvar utvecklade teorin (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 19). Foucaults diskursanalytiska ansats (och många andra diskursanalytiska teorier) har också mött mycket kritik då hans tankar utmanar stora delar av den traditionella källkritiska historiska forsk-

ningen där exempelvis frågor om källors pålitlighet och representativitet är centrala. För Foucault är sådana frågeställningar i det närmaste helt ovidkommande, det är istället själva källan i sig och vad den uttrycker som står i fokus (Skouvig 2004, s. 21). Texten betraktas således inte som en förmedlare genom vilken kunskap om verkligheten kan nås, utan fokus i analysen är vad själva texten i sig kan säga om konstruktioner av sanning och kunskap.

Foucault har utvecklat två forskningsansatser – en arkeologisk och en genealogisk – som kan sägas komplettera varandra (Alvesson & Sköldberg 1994, s. 302, se också Åkerstrøm Andersen 2003, s. 1–33). Arkeologi handlar om att analysera relationer mellan olika utsagor på ett specifikt område. Utsagor, skriver Foucault i boken *Vetandets arkeologi* (1964/2002), ”är en existensfunktion som är säregen för tecknen och utifrån vilken man därefter kan genom analys eller intuition bestämma om de ’bildar en mening’ eller ej” (Foucault 1964/2002, s. 99). Jag uppfattar att begreppet utsaga således betecknar en enhet av tecken som är meningsbärande för förståelsen av analysobjektet. Utsagor fungerar alltså som byggnadsstenar i en diskurs och det är utifrån relationer mellan dessa som en diskursanalys företas (Åkerstrøm Andersen 2003, s. 8–9). Kortfattat kan man säga att i denna avhandling utgörs utsagorna av de uttalanden som har något att säga om folkbibliotek.

För att analysera relationerna mellan olika utsagor måste utgångspunkten tas i en så kallad diskursiv formation. För att identifiera en sådan ställer Foucault upp olika formationsregler. Utsagorna måste kunna bindas samman med hjälp av en rad teman eller regler för att bilda en diskursiv formation. Sådana formationsregler är *objektet*, *subjektpositioner*, *strukturer* samt *begrepp* (Foucault 1964/2002, s. 38 ff., se även Hansson 1998, s. 17 f., Åkerstrøm Andersen 2003, s. 10–12 samt Skouvig 2004, s. 21–23). I den empiriska urvalsprocessen har jag utgått från dessa regler och i kapitel 5 beskriver jag närmare hur dessa har applicerats på undersökningsmaterialet. Men formationsreglerna kan också sägas utgöra den strategi som jag har använt i analysen.

Objektet i denna studie är folkbibliotek, det vill säga det är vad utsagorna handlar om och vad diskursen kretsar kring. Subjekt ger uttryck för utsagor och beroende på vilken position de besitter, har de olika möjligheter att få talutrymme i exempelvis en debatt. När objektet definieras och beskrivs etableras samtidigt vissa auktoritativa positioner som styr vad som kan sägas. Att komma åt dessa positioner är således avgörande för huruvida en individ lyckas nå inflytande och acceptans i debatterna. Utsagorna skapar alltså *subjektpositioner* utifrån vilka individer talar. Det finns i biblioteksdebatter i media olika subjektpositioner och när jag hänvisar till exempelvis den position som innehas av författare avses dels en särskild subjektposition i relation till diskursen, dels de specifika aktörer som innehar denna subjektposition (Laclau & Mouffe 1985, s. 118). I nästa kapitel kommer begreppet subjektposition och hur det har använts i analysen att utförligare beskrivas.

De *strukturer* som binder samman aktuella utsagor består av att de alla är debattinlägg i media som också härstammar från en tidsmässigt samman-

hängande period, vilket gör det möjligt att studera diskurser över tid. Detta är en konsekvens av att utsagor alltid tar plats i en särskild tid, i ett särskilt rum och i en särskild materialitet (Åkerström Andersen 2003, s. 10–12).

För att kunna tala om en diskursiv formation krävs också att det finns vissa gemensamma *begrepp* som binder samman utsagorna. Innebörden av dessa begrepp definieras genom den argumentation som utsagorna ger uttryck för. I själva verket syftar diskurser till att definiera olika begrepp och göra deras betydelse entydig (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 34). En total bestämmelse av begreppens mening kan dock aldrig göras vilket innebär att diskurser alltså alltid kan undergrävas genom att innebörder och definitioner förskjuts och förändras. De fixerar betydelser tillfälligt, men det finns inget som säger att dessa betydelser ser ut på samma sätt i all framtid (Laclau & Mouffe 1985, s. 110, Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 36). Debatterna kan således ses som en kamp om hur olika begrepp kan definieras. Begreppen framträder tydligast i olika diskussioner som återkommer i utsagorna. Det finns dock inga vattentäta skott mellan dessa diskussioner utan de överlappar och glider in i varandra. Exempelvis legitimeras folkbibliotekens verksamhet genom att debattörerna hänvisar till institutionens verksamhet. Att göra en tematisering utifrån begreppen fyller emellertid ändå sin funktion då dessa fungerat strukturerande vid analysarbetet. Vad de olika begreppen rymmer beskrivs nedan.

- *Verksamhet* – de förhållningssätt till det konkreta, praktiska biblioteksarbetet som utsagorna ger uttryck för .
- *Roll* – de förhållningssätt till folkbibliotekets uppdrag och betydelse i ett större samhälleligt perspektiv som utsagorna ger uttryck för. Här ingår också starka legitimeringsargument för folkbibliotekens existens.

I materialet framstår dessa begrepp som centrala för en förståelse av diskurserna och det är dessa aspekter av folkbiblioteket som jag har valt att analysera. De är också tillräckligt omfattande och heltäckande för att ge en god bild av folkbiblioteksdiskurserna. Trots att de överlappar och tangerar varandra, betecknar de ändå olika aspekter eller delar av diskurserna kring objektet folkbibliotek.

Inom den forskningsansats som Foucault benämner arkeologi studeras diskursernas former, medan diskursernas uppkomst analyseras inom genealogi (Alvesson & Sköldberg 1994, s. 302–303). Om arkeologi i första hand innebär att analysera de utsagor som ligger till grund för diskursen, innebär genealogi att studera de konflikter och kontrollmekanismer som syftar till att upprätthålla vissa diskurser. Det är också inom den sistnämnda forskningsansatsen som Foucault lägger störst vikt vid maktbegreppet, vilket medför att denna kan uppfattas som ett mer kritiskt angreppssätt. Foucault konstaterar att ”all knowledge rests upon injustice” och att begreppen kunskap och makt

står i nära koppling till varandra (1984, s. 95). Produktionen av kunskap betyder samtidigt att makt produceras och utövas. I flera studier visar han hur kunskap får konsekvenser i en diskursiv praktik (se exempelvis Foucault 1974/1998 och Foucault 1976/1980). Med hjälp av olika typer av disciplinering påverkas människors beteende inom särskilda institutionella fält.

Makt betraktas inte uteslutande som något förtryckande och repressivt, utan det unika med Foucaults syn på makt är att det också är produktivt genom att det ger upphov till diskursiva praktiker. En viktig aspekt av makt är också att det cirkulerar i samhället. Det ska alltså inte betraktas som något specifika samhällsgrupper besitter, utan som något som utövas av alla (Foucault 1974/1998, s. 36 f.). Foucault konstaterar: "If power were anything but repressive, if it never did anything but to say no, do you really think one would be brought to obey it?" (1994/2000, s. 120). Att utövandet av makt accepteras bygger helt enkelt på att det också bidrar till att skapa kunskap om fenomen och strukturerar vår diskursiva praktik. Foucault fokuserar i sina studier därmed på hur maktrelationer påverkar och griper in i alla nivåer av samhället.

I samband med att diskurser etableras uppstår även något som Foucault kallar för sanningsregimer. Sanningsregimer är det som vi håller för sant vid en viss tidpunkt, det vill säga de försanttaganden om världen som diskursen låser fast vid det aktuella tillfället. Som jag nämnde tidigare producerar diskurser vissa kontrollmekanismer som syftar till att upprätthålla stabiliteten hos dessa sanningsregimer (Foucault 1994/2000, s. 111 ff.). Dessa mekanismer kan manifesteras sig genom olika utestängningsprocedurer vilka Foucault problematiserar närmare i *Diskursens ordning* (1971/1993). Procedurerna syftar till att bevara diskurser och ett effektivt sätt att undvika diskursiva glidningar eller förändringar är att utfärda *regler* och *förbud* för vilka som får tala och vad de får tala om. När det gäller biblioteksdebatter i media finns det, som analysen kommer att visa, begränsningar för vem som tillåts argumentera.

En annan utestängningsprocedur som är relevant i relation till min undersökning är en *uppdelning* och ett *förkastande* vilket visar sig exempelvis i motsättningen mellan förnuft och vansinne. Diskursen definierar det som utmanar och hotar diskursen som "det andra", det vill säga det som är avvikande och annorlunda. Genom att kategorisera vissa människor som vansinniga, sjuka eller kriminella sanktioneras också specifika sociala praktiker och handlingar mot dessa. Om vi knyter an till biblioteksvärlden kan vi se att enskilda biblioteksanvändargrupper definieras som särskilt besvärliga eller eftersatta, vilket då legitimerar en disciplinering av dessa grupper.

En tredje procedur för diskursiv utestängning är *motsättningen mellan det sanna och falska*. Foucault menar att det idag finns en vetenskaplig diskurs som i hög utsträckning avgör vad som är sant och falskt. Denna har genom institutionellt stöd tillskrivits så mycket inflytande att den dominerar andra diskurser. Sanning framstår som självklar och universellt god. Det bedrägliga i en sådan syn är att vi inte tänker på att genom viljan att definiera något

som sant, utestängs och definieras andra saker som inte betraktas som sanning (Foucault 1971/1993, s. 8–15).

Under senare delen av sitt författarskap lägger Foucault allt större vikt vid begreppet *governmentality* vilket syftar på beteenden som företas i avsikt att söka styra, forma eller påverka människors handlingar (Gordon 1991, s. 2). Begreppet utvecklas i relation till liberalism som Foucault såg som en fascinerande ideologi då den bygger på att statens inflytande ska begränsas. Detta skapar ett slags märklig ambivalens då ideologin syftar till kontroll samtidigt som den också betonar den individuella friheten. En lösning på denna inbyggda paradox inom liberalismen är idén om den förnuftiga och rationella människan. Det förutsätts att människor väljer att agera på lämpliga sätt och därför fungerar samhället trots, en skenbar avsaknad av styrning. Villkoret för att kunna upprätthålla frihet som en idé är således att människor uppför sig förnuftigt. Det finns dock ingen självklar koppling mellan frihet och förnuft, vilket i praktiken ger upphov till konflikter (Bratich 2003, s. 72). Trots liberalismens betoning på frihet och autonomi söker staten ändå styra genom att nya former för disciplinering utvecklas såsom ekonomi och byråkrati (Foucault 1994/2000, s. 201–223, Gordon 1994/2000, s. 23 ff. och Bratich, Packer & McCarthy 2003, s. 3 ff.).

I avhandlingen kommer jag att visa hur disciplineringstekniker, som exempelvis avspeglas i ett instrumentellt tänkande och en marknadsekonomisk logik också kan sättas i samband med folkbibliotekens utveckling under de senaste åren. Flera forskare (se exempelvis Vestheim 1999 och Jochumsen & Hvenegaard Rasmussen 2006a) hävdar att en ökad instrumentalisering i allt högre utsträckning har kommit att påverka institutionens verksamhet. Detta diskuterades i kapitlet ”Tidigare forskning”. I denna avhandling finns också flera exempel på hur en marknadsekonomisk logik har nått visst inflytande på hur användare betraktas samt på vilken betydelse biblioteket anses ha för det omgivande samhället. Foucaults teorier om *governmentality*, som i denna studie har översatts till styrningsmentalitet, berörs också i analysen av biblioteksdebatterna.

Diskurs och subjekt

Foucaults syn på makt medför att subjektets möjlighet till medvetet inflytande på diskurser är begränsad. I och med att makt inte knyts till enskilda individer sätts fokus i en analys istället på diskursers produktion av kunskap och sanning. Grundläggande för både Foucaults och Laclaus och Mouffes teorier är att subjektet agerar inom de ramar diskurser sätter. Då diskurser omfattar såväl föreställningar som sociala praktiker kan en individ inte befinna sig utanför diskurser (Hall 1997, s. 55, Foucault 1971/1993, s. 21 och Laclau & Mouffe 1985, s. 114 ff.). Ett begrepp som utvecklats för att undersöka subjektets relation till diskurser är *subjektpositioner*. Begreppet betecknar de

roller som olika grupper av människor kan inta i förhållande till diskurser. Foucault menar exempelvis att en författare visserligen är en individ som skriver och skapar en viss specifik utsaga, men att denne upptar sin tids författarposition. Författaren talar därmed inte i egenskap av individ utan utifrån en särskild grupps funktion så som den är positionerad i olika diskurser (Foucault 1971/1993, s. 21). Individuella författare är således representanter för de subjektpositioner som diskursen tillhandahåller och de upptar de utrymmen som diskursen möjliggör.

Laclau och Mouffe menar att subjektpositioner avser vissa utrymmen som kan intas i förhållande till en diskurs och att det också uppstår relationer mellan olika typer av subjektpositioner (Laclau & Mouffe 1985, s. 115). Att subjektpositioner står i särskilda förhållanden till varandra är en viktig poäng eftersom det leder fram till begreppet makt. Även om relationerna mellan olika positioner är föränderliga är en part ofta mer dominant än den andra. Detta antagande har sin utgångspunkt i Halls teorier då Laclau och Mouffe snarare betonar subjektpositionernas icke-fixerade och obeständiga karaktär (se exempelvis Laclau & Mouffe 1985, s. 115). Hall talar inte uttryckligen om subjektpositioner utan om binära oppositionspar, vilka han menar är effektiva analytiska redskap för att fånga den diskursiva maktdimensionen. Exempel på sådana binära oppositionspar är svart-vit, kvinnligt-mänligt och dag-natt (Hall 1997, s. 235).

Halls sätt att använda binära oppositionspar kan appliceras på undersökningens empiri. I analysen ställs olika subjektpositioner i relation till varandra och deras inbördes förhållande studeras. Detta reduktionistiska sätt att beskriva subjektpositioner har den stora fördelen att de i sina extrema former – som två olika poler i ett par – så påtagligt visar på skillnader i makt mellan differentierade positioner (Hall 1997, s. 235). Nackdelen är att nyanser och mindre förändringar i relationerna mellan olika subjektpositioner inte framträder lika klart, men jag kommer att föra en diskussion om detta löpande i texten.

Subjektpositioner relaterar inte bara till varandra, utan det finns också olika roller som subjekt kan inta i förhållande till olika subjektpositioner. Ett enklare sätt att beskriva det på är att en grupp som exempelvis författare kan stå i relation till en biblioteksdiskurs på flera sätt. De kan forma och domenera diskursen genom att vara de främsta *uttalarna* i den. De kan också förekomma i diskursen som *omtalade*, med andra ord refereras de till och omnämns i utsagorna som en grupp. Det finns också grupper av människor som avses vara läsarna av eller *adressaterna* för utsagorna. Adressaterna behöver inte nödvändigtvis vara andra uttalare i debatten (vilka ju också oftast är de främsta läsarna av utsagorna), utan kan i media också vara den allmänna opinionen.

Den sist nämnda gruppen – adressater som inte själva är uttalare – har jag dock inte i någon högre utsträckning tagit fasta på i analysen. Detta förklaras av att även om dessa adressater visserligen indirekt kan påverka hur argumenteringen förs, har deras roll trots allt mindre inflytande på diskursens

utformning än övriga typer av subjektpositioner. ”Uttalarna” (vilka alltså också kan vara adressater) påverkar diskursen i hög utsträckning genom att vara producenter av utsagor som får stort genomslag i debatten och rollen som ”de omtalade” berättar mycket om hur diskursen producerar kunskap om olika subjekt. Sammanfattningsvis använder jag alltså förutom begreppet subjektpositioner i huvudsak två olika typer av beteckningar för de roller som subjekten kan inta i förhållande till diskursen – subjektrollen för uttalare och objektrollen för omtalade. Jag kommer härnäst att hänvisa till de här olika typerna av subjektpositioner som *subjektroll* respektive *objektroll*.

Som jag uppfattar det använder många diskursteorier och -studier en liknande strukturering av subjektets olika roller i förhållande till en diskurs. Dessa definieras, namnges och analyseras visserligen på olika sätt, men de relaterar alla, mer eller mindre, till en liknande tanke om hur grupper av människor kan betraktas i relation till diskurser. Hall menar, i enlighet med Foucault, att subjekt blir synliga på åtminstone två sätt genom en diskurs. Det första sättet har, så som jag uppfattar det, stora likheter med rollen som uttalare, på det sätt som beskrivits ovan. Hall menar att diskursen skapar utrymmen utifrån vilka diskursen främst kan förstås. Detta refererar till olika inställningar en uttalare eller åskådare kan ha inför en diskursiv utsaga. Det andra sättet på vilket subjekt produceras inom en diskurs är den produktion av kunskap om andra som görs inom diskursen, det vill säga det sätt på vilket grupper omtalas (Hall 1997, s. 56).⁹

Som ovan nämnts finns en maktdimension inbyggd i diskurser. Detta betyder dock inte att diskurser bara är strukturer som kuvar och förtrycker. Tvärtom ger de mening, sammanhang och betydelse åt den verklighet vi lever i (Börjesson 2003, s. 22–23). Ett konkret exempel på det är att det förekommer diskurser i debatterna som definierar bibliotekarier och användare på särskilda sätt. Dessa kan på olika sätt söka värja sig eller acceptera de subjektpositioner som blir dem givna. I många fall uppstår dock konflikt då den ena parten kan uppleva att möjligheten att själv bestämma och anta en roll begränsas av andra. I offentligt styrd verksamhet kan sådana konflikter ofta uppstå mellan myndighetspersoner och klienter (se exempelvis Sahlin 1996, Nikku 1997 och Boréus 2006).

Paralleller mellan ovan nämnda konflikt och det sätt på vilket framförallt biblioteksanvändare omtalas av författare, politiker eller bibliotekarier förekommer i vissa fall. Ett sätt att beskriva detta är med hjälp av begreppet *pa-*

---

⁹ Även andra forskare som exempelvis Kristina Boréus använder en indelning i olika subjektroller som liknar den jag har beskrivit. Hon kallar det dock för tre grundformer av exkludering från diskursen där hon studerar vilka roller som utestängs från en diskurs (Boréus 2006, s. 23). Jag har dock valt att strukturera det som sägs i debatterna utifrån beteckningarna uttalare och omtalade eftersom jag anser att det åskådliggör maktanspråk mellan olika grupper på ett tydligare sätt.

ternalism, vilket har kommit att få viss relevans i min undersökning, framförallt i analysen av relationerna mellan de olika subjekt- och objektrollerna. Nina Nikku skriver att paternalism kan betecknas som en välvillig handling gentemot en mottagare där ingen hänsyn tas till om mottagaren överhuvudtaget är intresserad av en sådan åtgärd. Handlingen kan liknas med en förälders beteende gentemot sitt barn, där barnet ofta behandlas som ovetande om sitt eget bästa (Nikku 1997, s. 18). Gerald Strauss liknar paternalism med rösten av "an offended, sometimes outraged parent correcting his prodigal offspring" (Strauss 1966, s. 112). Liknelsen stämmer väl in på flera av de relationer som jag i analyskapitlet närmare kommer att beskriva.

En konsekvens av eller ett tecken på paternalism är att "mottagaren" ofta infantiliseras genom att han eller hon omtalas och kanske också tilltalas som ett barn. Hall menar att ett exempel är hur svarta har beskrivits eller hur kvinnor har omtalats i massmedia och populärkultur (Hall 1997). Begreppet paternalism i sig implicerar att kön eller genus samt även klass och etnicitet kan spela en roll som strukturerande faktor i den ojämlika relation som åsyftas. Stavelsen *pater* är latin och betyder far och paternalism har ofta beskrivits som utövat av företrädesvis "den stränge fadern" (Nikku, 1997, s. 18).

Jag kommer inte att i följande analys bygga på någon uttalad eller specifik genusteori, men däremot har det i analysarbetet visat sig att genusaspekter har stort inflytande på relationerna mellan olika subjektpositioner, vilket har inneburit att jag ser genus som en viktig strukturerande faktor. Exempelvis har skillnader i inflytande och utrymme i diskursen många gånger, men inte alltid, sin förklaring i genusaspekter.

Att jag valt att använda ett värdeladdat begrepp som paternalism innebär att jag i någon mening identifierar mig med ett slags kritiskt uppdrag. Jag vill dock understryka att jag inte betraktar en specifik diskurs som bättre än någon annan. Att besitta en dominerande subjektposition som innebär att man på en arena där diskurser spelas ut, oombedd tar på sig att definiera en grups behov och egenskaper kan dock leda till ogynnsamma konsekvenser för den grupp som omtalas, i synnerhet om denna inte ges tillfälle att på lika villkor yttra sig i en debatt. De diskurser som är de mest centrala i denna analys rymmer båda sådana dominerande subjektpositioner vilket för med sig ett visst kritiskt angreppssätt i analysen av relationerna mellan uttalare och omtalade.

Även om Foucault betraktar subjektets möjligheter att göra motstånd mot diskurser som i många avseenden begränsade tillskriver han ändå, under senare delen av sitt författarskap, subjektet en viss handlingsfrihet. Han identifierar olika former av maktutövningar som tillfällen då det är tänkbart att individer kan reflektera över handlingsmöjligheter, vilket i vissa fall faktiskt leder till att subjekt motsätter sig auktoritativa diskurser. I själva verket kan motstånd i någon mening ses som en förutsättning för att en maktrelation ska existera. Om det bara förelåg en enda vilja som oemotsagd kunde definiera och beskriva sanningen fanns ingen relation och heller ingen makt (Foucault

1994/2000, s. 326 ff. se också Neumann 2003, s. 151 ff.). Karakteristiskt för detta diskursiva motstånd är också att det är omedelbart. Foucault konstaterar att:” [...] people criticize instances of power that are the closest to them, those which exercise their action on individuals. They look not for the ‘chief enemy’ but for the immediate enemy” (Foucault 1994/2000, s. 330). Utifrån ovanstående resonemang identifierar jag i analysen vissa tillfällen då individer protesterar mot en rådande ordning. Framförallt finns en tendens till motstånd i den maktrelation som oftast präglar förhållandet mellan uttalare och omtalade, där de sistnämnda i vissa sammanhang söker värja sig från de definitioner och kategorier som tillskrivs dem.

Diskurs och ideologi

I analysen nämner jag vid några tillfällen begreppet ideologi, men hur skall relationen mellan diskurs och ideologi egentligen uppfattas? Det finns likheter mellan begreppen men också betydande skillnader. Begreppen diskurs och ideologi kan delvis sägas täcka samma företeelse. Det sistnämnda begreppet har dock haft skiftande betydelse och betecknat allt från ett falskt medvetande till fanatism (Eagleton 1994, s. 1). Vanligtvis brukar begreppet ideologi avse en uppsättning idéer eller en samling föreställningar om samhället och människor (Liedman 1984). Det sätts också ofta i samband med makt, i själva verket kan ideologier användas för att dölja olika former av kontroll och styrning (Eagleton 1994, s. 7). Det finns forskare som menar att ideologier har närmare koppling till makt och dominans, än vad diskurser har. Norman Fairclough menar att det är just ideologier (eller om man så vill ideologiska diskurser) som bidrar till att bibehålla ojämlika maktrelationer, exempelvis på grundval av kön eller etnicitet. Han konstaterar att ideologi innebär ”meaning in the service of power” (Fairclough 1995, s. 14).

Foucault vänder sig dock mot denna uppfattning. Det främsta problemet med att använda ideologibegreppet är, menar han, att det förutsätter att det finns något som är ”icke-ideologiskt”, något som kan betraktas som sant och riktigt i ett slags objektiv mening (Foucault 1994/2000, s. 119). Om ideologi ses som ett ”falskt” medvetande implicerar det samtidigt att det finns ett ”sant” medvetande. Ett sådant antagande bryter med Foucaults uppfattning om att det vi betraktar som sant eller falskt är en konsekvens av de diskurser som för tillfället dominerar. Dessutom menar Foucault att diskurser utan konsekvenser för maktrelationer är en omöjlighet och därför kan Faircloughs (1995) sätt att skilja på diskurs och ideologi uppfattas som problematiskt.

Begreppen tar sig också uttryck på delvis olika sätt. Ideologier framträder inte sällan som mer uttalade, mer medvetna till skillnad från diskurser som i flera sammanhang är dolda och förtäckta. Det finns exempelvis särskilda fora för olika ideologier och människor bekänner sig också till olika typer av ideologiska inriktningar. Det som ofta betecknas som politiska ideologier

som liberalism, konservatism och socialism kan samtidigt också ses som idésystem som delvis skulle kunna ingå i diskurser. Diskurser betraktas således som överordnade och med begreppet ideologi åsyftas i avhandlingen olika typer av politiska föreställningar och idéer.

Diskurs och metod

Diskursteorier erbjuder sällan tydliga analytiska redskap med vilka en diskursstudie kan genomföras. Det konkreta analysarbetet har därför tagit utgångspunkt i den analysmodell som utvecklades i studien av Hedemark och Hedman (2002). Modellen har dock ytterligare vidareutvecklats och modifierats för denna analys. Kortfattat innebär analysverktyget att jag utifrån det första helhetsintrycket av texterna dekonstruerar dessa och först studerar de utsagor som ligger till grund för debatterna om folkbibliotek. Utifrån denna analys har jag kunnat identifiera de centrala begrepp som återkommande diskuteras i utsagorna. Nästa steg innebär att fokusera på vilka subjektpositioner och subjekt- och objektroller som formar debatterna. Dessa har urskiljts genom att jag studerat från vilka olika subjektpositioner som objektet, dvs. folkbiblioteket, definierats. Detta framträder särskilt tydligt i konflikter där det inte sällan tillämpas diskursiva utestängningsprocedurer som syftar till att begränsa konkurrerande bestämningar av begreppen. Slutligen landar jag i en begrepps- och innebördshelhet, som i sin tur leder fram till en bestämning av diskurserna. Analysarbetet kan beskrivas i följande modell:

Tabell 1. Analysmodell

1. Utsagor

Hur definieras folkbibliotek? Vilka utsagor i debatterna kan användas för analysen?

2. Begrepp

Hur definieras de centrala begreppen i utsagorna?

3. Subjektpositioner

Vilka subjektpositioner kommer till uttryck? Vilka roller intar olika positioner i relation till varandra?

4. Diskurser

Vilka diskurser ger debatterna uttryck för? Vad karakteriserar relationerna mellan olika subjektpositioner och diskurser?

Analysarbetet följer i framställningen en viss ordningsföljd som kommer sig av att det är svårt att studera diskurserna innan debatterna har kunnat urskiljas, men generellt sett innebär det konkreta analysarbetet att alla analyssteg bearbetats kontinuerligt där jag, så att säga har ”hoppat” fram och tillbaka mellan de olika stegen i analysmodellen.

I en diskursorienterad forskningsansats är forskarens roll problematisk. Även om Foucault tillskriver subjektet möjligheter att distansiera sig från diskurser kan individer aldrig helt stå utanför diskurser. Jag kan, lika lite

som någon annan, frigöra mig från de diskurser som omger mig och det är därför omöjligt för mig att studera diskurserna ”utifrån”. I relation till de aktuella diskurserna intar också jag en särskild position. Den bakgrund jag har på det biblioteks- och informationsvetenskapliga forskningsfältet har influerat analysprocessen och bidragit till resultatet. Jag ser det både som en styrka och en svaghet. Min förståelse har å ena sidan möjliggjort identifieringen av diskurserna. Å andra sidan kan jag genom min förståelse också ha medverkat till att reproducera vissa diskurser som jag återfunnit i materialet. Diskursanalyser präglas, liksom andra kvalitativa teorier och metoder, ofta av denna dualism mellan närhet och distans (Repstad 2007, s. 127 ff.). Forskaren behöver kunskap för att förstå det studerade fenomenet samtidigt som det är angeläget att också söka distans för att inte bli alltför påverkad av empirin. I detta sammanhang är det viktigt att ha metodologiska riktlinjer där tillvägagångssättet öppet redovisas. Genom mitt val av teori framgår det också tydligt att analysen har företagits med fokus på att studera maktrelationer, vilket naturligtvis har påverkat resultaten i ett slags kritisk riktning.

Diskurs och debatt

Som jag tidigare framhållit (se sid. 33) är utsagor alltid förankrade i särskilda kontexter och materialiteter. Att det empiriska materialet består av utsagor som kan hänföras till ett särskilt sammanhang, det vill säga media, kan därför påverka hur dessa tar sig uttryck och framförallt vem som får utrymme att tala. Ofta tillskrivs media eller det journalistiska fältet särskilda logiker som styr förmedling av nyheter och information. Till dessa logiker räknas förenkling, tillspetsning, vinkling, polarisering och personifiering (Hadenius, Weibull & Wadbring 2008, s. 314). Mitt empiriska material består dessutom till största delen av utsagor som kan kopplas till en specifik genre – nämligen debattgenren – som ofta identifieras som en arena på vilken den så kallade makteliten framförallt har ordet. Denna elit utgörs av personer som besitter olika former av centrala och auktoritativa samhällspositioner, vilket innefattar traditionella beslutsfattare men också företrädare för viktiga institutioner och resursstarka organisationer samt människor i vissa yrkeskategorier. Karakteristiskt för makteliten är också att den i första hand utgörs av män, vilket också får konsekvensen att den övervägande andelen uttalarare och tillfrågade i debattgenren är män (Nordberg & Edström 2006, s. 481 ff.).

Mot bakgrund av ovanstående resonemang kan denna avhandlings empiri sättas i samband med vissa karakteristika som är typiska för den genre som källmaterialet hänför till. Utsagornas innehåll utgörs av diskurserna men villkoren under vilka de blir synliga bör ses i relation till formen, det vill säga debattgenren. Exempel på villkor som delvis kan förklara att folkbiblioteksdiskurserna framträder på ett antagonistiskt sätt i debatterna är de journalistiska logikerna polarisering och förenkling. Samtidigt blir diskurser van-

ligtvis synliga i just brytpunkter, i skillnader mellan de olika utsagornas argument. Diskursanalys innebär att fokus sätts på att identifiera motsättningar och kontraster men dessa kan således ha förstärkts genom empirins materialitet. Debattgenrens logik kan ha bidragit till att exempelvis konflikter blivit synliga på ett tydligare sätt än om analysen företagits på ett annat empiriskt material. Jag vill dock understryka att denna logik också bör betraktas som diskursivt konstruerad. Ett exempel på det är att debattgenren är dominerad av en manlig elit vilket i sin tur förklaras av att det journalistiska fältet i stort förefaller präglad av en patriarkal diskurs, som innebär att män ofta ges större auktoritet och utrymme.

Medierna kan i det här sammanhanget betraktas som de specifika verktyg genom vilka diskurser fömedlas. Dessa är således förankrade i en materiell praktik som i viss utsträckning påverkar hur och på vilket sätt de framträder. Den särskilda materiella praktik som debattgenren utgör, sätter därmed ramarna för de diskurser som skapas och genereras där. Individens handlande i denna praktik bör betraktas som institutionellt grundade och ska inte förstås som individuella och personliga sätt att agera. Hall konstaterar att: "Knowledge does not operate in a void. It is put to work, through certain technologies and strategies of application, in specific situations, historical contexts and institutional regimes" (Hall 1997, s. 49). Diskurser sätter därmed sin prägel på det empiriska materialet på flera olika nivåer; de sätter villkoren för hur individer handlar på ett specifikt fält och bidrar därmed till en viss sorts materiell och diskursiv praktik. De tar också plats och genereras i de utsagor om folkbibliotek som ju utgör debatten. Inom en kontext eller en materiell praktik genomsyrar diskurser således såväl språkliga som materiella och handlingsmässiga nivåer (Kjellman 2006, s. 51). Det innebär att de villkor som sätts av den materiella diskursiva praktiken samspelar med hur diskurserna om folkbibliotek tar sig uttryck i debatten. I nästa kapitel kommer jag att beskriva denna praktik närmare.

5. Källmaterial

Detta kapitel inleds med en beskrivning av de teoretiska och metodologiska överväganden som ligger till grund för valet av utsagor från media och vilka premisser som tillämpats när dessa texter valts som källor. Redogörelsen för urvalsprocessen går därefter till att bli mer konkret och landar slutligen i en beskrivning av karaktären på det empiriska materialet. Här förs slutligen även ett resonemang omkring de specifika debatter som valts ut för analys.

Urvalskriterier

Att studera allt svenskt mediematerial från 1970-talet till 2006 som nämner folkbibliotek är av tidsmässiga skäl naturligtvis en omöjlighet. För att avgränsa mitt empiriska material har jag valt att utgå från mer omfattande debatter där folkbiblioteken omtalats. I materialet, vilket består av svensk radio, TV och dagspress, följer jag i första hand två större debatter. Fokus har legat på att följa själva debatterna, som i många fall förts samtidigt i flera olika medier. Det sätt på vilket Foucault avgränsar lämpligt empiriskt material för att analysera diskursiva formationer har dock varit en utgångspunkt för mig i de initiala delarna av min urvalsprocess (se också kapitlet ”Teoretiska och epistemologiska utgångspunkter”). Liknande kriterier har också använts i tidigare studier (se exempelvis Hansson 1998 och Hedemark & Hedman 2002). Kriterierna är följande:

- Utgångspunkten för valet av empiri är att källorna ska kunna relateras till ett och samma objekt. I mitt fall är detta objekt folkbibliotek.
- Också det sammanhang eller den form som källorna har ska kunna kopplas samman. Den gemensamma kontexten i föreliggande empiriska material utgörs av att utsagorna är hämtade från media.
- En viktig aspekt är också att källorna ska kunna bidra till kunskap om olika typer av relationer. Både det materialmässiga omfånget och det tidsmässiga ska borge för att utsagorna kan belysa relationer mellan såväl subjektpositioner som mellan övergripande diskursiva strukturer vilka över tid har utvecklats och förändrats.

- Slutligen är ett avgörande kriterium också att källorna inbördes ska kunna relateras till vissa gemensamma begrepp. Detta är framförallt viktigt i analysprocessen då dessa gemensamma begrepp kan fungera strukturerande. Begreppen som jag redogjorde för i tidigare kapitel, se sid. 33, utgörs av två olika aspekter av objektet som återkommande diskuteras i debatterna – nämligen folkbibliotekens verksamhet och roll.

Det andra urvalskriteriet kräver en mer utvecklad diskussion. Mitt material tillhör visserligen det journalistiska fältet, men i och med att det består av såväl dagspress som radio och TV (som också rymmer olika typer av program) skulle man kunna hävda att det kommer från olika genrer som präglas av olika materialitet och som i sig har olika villkor för produktionen av utsagor. Här menar jag att det är TV som framförallt skiljer sig i materialitet från dagspress och radio – dagspress består främst av skrivna utsagor och även om radio består av ljud kan det relativt enkelt transkriberas till en skriven text. Hall har i artikeln ”Encoding, decoding” (1999) diskuterat den kommunikativa process som präglar televisionen och framförallt bildens förmåga att representera. Det televisionella tecknet, menar Hall, är komplext eftersom det består av både ljud och bild. Det finns alltså en visuell diskurs som överför en tre-dimensionell värld till en två-dimensionell medieform. En visuell analys av bilderna i mitt material kommer dock inte att företas. Detta kan betraktas som ett led i urvalsprocessen – att inkludera bilder i undersökningen hade helt enkelt blivit ett alltför omfattande arbete. Ett flertal mer specifika och konkreta kriterier har också lagts till vid valet av källmaterial:

- Källorna ska vara rikstäckande. Det innebär att lokala tidningar, TV-program och radioprogram har valts bort. Anledningen till detta är att det är en övergripande nationell folkbiblioteksdiskurs som är i fokus i denna avhandling och en avgränsning till rikstäckande media verkar i detta sammanhang rimlig. Jag har också valt att snäva in urvalet ytterligare genom att välja ut de TV-kanaler av public service-karaktär som är fritt tillgängliga, vilket innebär att enbart program från Sveriges Television (SVT) 1 och 2 har studerats. Fram till och med 1986 rådde sändningsmonopol i Sverige, det vill säga inga andra än Sveriges Radio och Sveriges Television hade tillåtelse att sända (Jönsson & Strömbäck 2007, s. 13–14). Detta innebär att kanaler som TV 3, TV 4 och Kanal 5 inte har existerat under hela den tidsperiod som avhandlingen behandlar. Av den anledningen har detta material uteslutits. När det gäller dagspress har två större morgontidningar valts ut. *Svenska Dagbladet* (SvD) som betecknar sig som oberoende moderat¹⁰ och *Dagens Nyheter* (DN) som ser sig som

---

¹⁰ Enligt egen uppgift når tidningen ca 500 000 läsare över hela landet (*Svenska dagbladet*). För mer uppgifter om tidningen se också *Nya Lundstedt* som är en bibliografi över Sveriges

obundet liberal.¹¹ De två största kvällstidningarna har också ingått i analysen, *Aftonbladet* (AB) som är oberoende socialdemokratisk¹² och liberala *Expressen* (Exp).¹³ De valda radiokanalerna är också de public-servicekanaler av rikstäckande karaktär, nämligen Sveriges Radios P1, P2 och P3.

- Källorna ska vara av debatt, reportage- eller informationskaraktär. Detta innebär att program som är av mer underhållande slag valts bort. Donald Case konstaterar dock i sin bok *Looking for information* (2002) att det ibland kan vara svårt att göra en distinktion mellan information och underhållning, då båda företeelserna i själva verket har mycket gemensamt. Flera medieforskare menar också att nyheter i själva verket borde betraktas som underhållning (Case 2002, s. 102–105). Kroon påpekar exempelvis att gränserna mellan olika genrer som nyheter och debatt svårigen låter sig göras då medietexter är hybrider av olika perspektiv (Kroon 2001, s. 255). Att definiera huruvida nyheter också kan betraktas som underhållning är en diskussion som är intressant men som inte kommer att föras här. Jag har vid urvalet tillämpat principen att de utsagor som tydligt och till övervägande del består av information eller debatt har valts ut. Jag hänvisar till mitt utvalda material som debatter, men det bör understrykas att varje vald debatt snarare består av ett antal tematiskt sammankopplade artiklar, radio- eller TV-program, av vilka många har inslag av debatt eller helt och hållet utgör debattinlägg medan andra är informerande.

Utifrån ovanstående kriterier kan de texter som jag valt som källor för analys sammanfattningsvis sägas bestå av material från 1970-talet fram till och med 2006. Källorna är hämtade från TV, radio och dagspress som har nationell spridning och utsagorna karakteriseras av att de är av debatt- eller informationskaraktär. Min ursprungliga idé var att även undersöka material från 1950- och 1960-talen, men detta visade det sig snart vara problematiskt. Dels var det äldre materialet svåråtkomligt på så sätt att det inte var lika omfattande beskrivet i databaser som det senare materialet. Dels visade det sig att framförallt TV-programmen från 1950- och 1960-talen vara av ganska dålig teknisk kvalitet, såväl bild- som ljudmässigt.

---

periodiska litteratur. Den finns tillgänglig elektroniskt genom Kungliga Biblioteket, www.kb.se [2009-03-17].

¹¹ Det bör tilläggas att tidningen definierade sig som oberoende liberal från och med 1998. Innan dess betecknades tidningen som oberoende (*Nya Lundstedt*). Enligt egen uppgift når tidningen ca 850 000 läsare över hela landet (*Dagens nyheter*).

¹² Tidningen var mellan åren 1962–1997 socialdemokratisk och först 1998 blev den oberoende socialdemokratisk (*Nya Lundstedt*). AB menar att ca 1,4 miljoner människor varje dag läser tidningen (*Aftonbladet*).

¹³ Tidningen var innan 1996 liberal, men blev mellan åren 1996–2002 oberoende. 2003 blev den återigen liberal (*Nya Lundstedt*). Exp. hävdar att tidningen når ca 1,1 miljoner läsare varje dag (*Expressen*).

Jag har också som redan antytts valt ut ett antal debatter för analys från de studerade decennierna. Efter en första genomgång av källorna framstod framförallt två debatter som speciellt omfattande och intensiva. Dessa ägde rum 1983 (Debatten om bibliotekarier) och 1992 (Rädda biblioteken-debatten). Analysen inriktar sig därför i huvudsak på att studera dessa två debatter. Materialet från 1970-talet samt från 2000-talet har också analyserats, men på ett mer översiktligt sätt. Genom att de djupanalyserade debatterna infaller med ca 10 års mellanrum innebär analysen att diskurserna studeras över tid och en del av undersökningen är att utforska om och i så fall hur diskurserna förändrats eller tvärtom varit relativt konstanta över tid. Detta liknar den av Foucault så kallade genealogiska ansatsen, där fokus ligger på att se vilka delar och element av diskurser som förändras eller håller sig beständiga.

Sökningar

I det empiriska materialet kan de aktuella TV-programmen framförallt karakteriseras som nyhetsprogram och det rör sig i huvudsak om *Aktuellt* och *Rapport*. Men det ingår även kulturprogram i analysen, som exempelvis *Kulturnyheter*, *Röda rummet* och *Kulturen*. För att få fatt i TV- och radiomaterialet vände jag mig till Statens ljud- och bildarkiv (hädanefter SLB). SLB är sedan 1979 ett nationellt arkiv för inspelat ljud och rörliga bilder. Alla TV- och radiokanaler som sänder från Sverige har sedan 1979 pliktleverans till SLB. För privata lokala medier gäller dock delvis andra regler.¹⁴ När avhandlingens undersökningsmaterial samlades in användes Sveriges Televisions databas samt Radioarkivets databas som finns tillgängliga i Statens Ljud- och bildarkivs lokaler. SLB förvaltar nämligen en mängd programbolags samlingar såsom Sveriges Televisions och Sveriges Radios.

Urvalsprocessen inleddes med en sökning på begreppet "bibliotek" som också trunkerades. Denna sökning genererade drygt 2 000 träffar och utifrån dessa gjordes en inledande sällning. Sveriges Televisions databas innehåller poster som rymmer en tämligen god beskrivning av innehållet i olika program och detta innebär att de program som bara indirekt tycktes beröra bibliotek valdes bort. Därefter beställdes det material som bedömdes som relevant fram och studerades. Ytterligare program föll efter denna granskning bort och de, för den här analysen, aktuella debatterna utkristalliserades på ett tämligen tidigt stadium i urvalsprocessen. När även materialet från tidningarna, vilka parallellt bearbetades, bekräftade bilden av dessa debatter som centrala, inriktades mina sökningar på att finna ytterligare material som hörde just till de aktuella debatterna.

---

¹⁴ För mer information om Statens ljud- och bildarkiv se, [http://www.kb.se/lana/karlavagen/\[2009-02-19\]](http://www.kb.se/lana/karlavagen/[2009-02-19]).

För att få fram tidningsartiklar har jag sökt på Presstext och Mediearkivet som är fulltextdatabaser.¹⁵ Databaserna är tämligen heltäckande, åtminstone när det gäller material från 1990-talet och 2000-talet, men det går naturligtvis inte att utesluta att någon eller några artiklar fattas. Sökningar i Artikelsök¹⁶, som dock inte är en fulltextdatabas även om den i vissa fall har länkat artiklar i fulltext från Presstexts databas, har också företagits då denna databas innehåller artiklar från slutet av 1970-talet och fram till idag. Det har då varit möjligt att hitta äldre material som Presstext och Mediearkivet inte täcker och utifrån sökresultatet i Artikelsök finna artiklarna på mikrofilm på Uppsala universitetsbibliotek. För att få tag på ännu tidigare material har jag också gjort besök på Sigtunastiftelsens klipparkiv som har en av Sveriges största samlingar av dagstidningsartiklar. Utifrån en ämnesindelning som liknar den som används av SAB (det klassifikationssystem som används på de flesta folk-, skol- och forskningsbibliotek i Sverige) finns insamlade artiklar från 1920-talet och fram till början av 1990-talet.¹⁷ Den rubrik under vilken jag här företrädesvis har studerat artiklar är ”Folkbibliotek i Sverige i allmänhet”.

Radiomaterialet framstår generellt sett som sämre indexerat och mer svåråtkomligt. I exempelvis tidningsmaterialet hänvisas i vissa fall till radioprogram kopplade till de aktuella debatterna, som skulle kunna vara relevanta. Trots det menar Radioarkivet att det inte har några program kopplade till de specifika debatter som söks. I vissa fall har Radioarkivet meddelat att band saknas eller är trasiga och därför har program som skulle ha ingått i analysen fallit ur.¹⁸ För att inte riskera att gå miste om relevanta program har jag, från de aktuella år som debatterna ägde rum, beställt fram allt material som har med bibliotek att göra. Det senare radiomaterialet från 2000-talet finns att söka på SLB.

Generellt sett har materialet från det tidiga 1970-talet varit mest besvärligt att få tag i och detta har delvis sin grund i att materialet genomgående är sämre indexerat och beskrivet i databaserna (om det överhuvudtaget ingår). Dessutom är såväl ljud- som bildkvaliteten tämligen undermålig i de TV-program och radioprogram från 1970-talet som jag studerat, vilket i vissa fall har försvårat analysen. Materialinsamlingen har syftat till att bli så heltäckande och fullständig som möjlig. Trots detta är det inte osannolikt att det kan saknas enstaka utsagor från debatterna. Men även om så skulle vara fallet är det knappast troligt att det skulle påverka resultatet i sin helhet då materialet är så pass omfattande och heltäckande som det är.

---

¹⁵ Presstext finns tillgängligt <http://www.presstext.se/> [2009-03-17]. Mediearkivet finns tillgängligt <http://www.retriever-info.com/se/> [2009-03-17].

¹⁶ Artikelsök finns tillgängligt <http://sob.btj.se/sb/FrontServlet?jump=asok> [2009-03-17].

¹⁷ Sigtunastiftelsen, <http://www.sigtunastiftelsen.se/index.asp> [2009-03-17].

¹⁸ Radioarkivet är inte offentligt, utan kontakten mellan arkivet och mig har skett genom SLB.

6. Från aktivism till individualism – 1970- och 1980-talen

I detta kapitel analyseras 1970- och 1980-talets debatter. Framställningen inleds med en studie av det tidiga 1970-talets diskussioner om bibliotek. Dessa är inte särskilt omfattande och därför är analysen inte heller lika omfattande som undersökningen av senare debatter. Kapitlet består till största del av analysen av den diskussion i media som 1983 initierades av författaren Lars Ardelius. I stort handlar den om vilken kompetens bibliotekarier har, eller bör besitta, varför jag valt att kalla den för Debatten om bibliotekarier. Analysen fokuserar på att studera de utsagor som olika aktörer bidrar med. Utgångspunkten är de begrepp som diskuterats i tidigare kapitel. De citat som förekommer ska ses som exempel då diskurserna analyserats fram utifrån det empiriska materialet som helhet. Jag har ändå valt att exemplifiera med många citat då detta bidrar till att öka genomskinligheten i mitt analysarbete.

”Porr, pocket och Sigge Stark” – debatten under 1970-talet

I kapitlet om tidigare forskning har folkbibliotekens tillkomsthistoria runt sekelskiftet 1900 skildrats. Den fortsatta utvecklingen under 1900-talet innebär att nära nog all folkbiblioteksverksamhet så småningom samlas under kommunalt styre (Nilsson 2003, s. 170). Folkbiblioteksverksamheten utvecklas också starkt under decennierna i mitten av 1900-talet och har en tydlig förankring i ett folkbildningsideal som karakteriseras av upplysningstidens idéer. Tron på att förnuft och rationalitet leder till såväl individuell som samhällelig utveckling är ett ideal som delvis förmedlas genom folkbibliotekens verksamhet (Vestheim 1997, s. 23). Folkbiblioteken kan således uppfattas som representanter för *det moderna* där ideal som enkelhet, ordning, disciplin och neutralitet ses som centrala (Nilsson 2003, s. 171 och Jochumsen & Hvenegaard Rasmussen 2006a och 2006b).

Under 1960- och 70-talet breddas dock synen på bibliotekens uppdrag. En utgångspunkt för den förändringsprocess biblioteken genomgår vid den här tiden är de försöksverksamheter som startas på flera bibliotek i slutet på 1960-talet. År 1968 tillsätts av Utbildningsdepartementet en litteraturutredning som framförallt syftar till att granska frågan om litteraturstöd. Denna

översyn av konsumtion, produktion och distribution av litteratur inkluderar även en utredning av bibliotekens roll. Som en följd av denna utredning kartläggs läs- och bokvanor på fem orter och även en rad biblioteksexperiment inleds som innebär att köpa in böcker på efterfrågan och att starta arbetsplatsbibliotek.¹⁹ Dessa försöksverksamheter diskuteras i början av 1970-talet i media och även i ett delbetänkande – *Försök med bibliotek* (SOU 1972:61). Jag återkommer till denna diskussion men vill först nämna att ett debattämne som också tangerar diskussionen om dessa försöksverksamheter är den övergripande ambition att förändra bibliotekens verksamhet som olika aktörer argumenterar för.

En sådan aktör är biblioteksförbundet BiS (Bibliotek i Samhälle) som 1969 startar sitt arbete. I BiS programförklaring sägs förbundet vila på socialistisk grund och i det första numret av tidningen BiS understryks bland annat vikten av att krossa kapitalismen och stödja FNL-rörelsen (BiS 1969:1, s. 4).²⁰ Just det sistnämnda, stödet till FNL, ger upphov till många diskussioner under 1970-talet, då BiS sympatier med denna rörelse uppfattas som provocerande av andra aktörer. I Solna inbjuds i april 1970 den lokala FNL-gruppen att arrangera en Vietnamutställning på biblioteket och detta får kulturpolitiker i Solna att reagera.

En av dem är kulturnämndsledamoten Michaela Reuterswärd som ifrågasätter bibliotekens politiska engagemang och uttrycker oro över att sådana verksamheter på biblioteken skulle kunna leda till att användarna utsätts för påtryckningar, exempelvis vid val av litteratur. Framförallt framförs farhågor över att politiska aktiviteter kommer att dra uppmärksamhet ifrån, vad hon menar är bibliotekens egentliga uppgift, att förmedla böcker och stimulera läsintresse (1970:1). Främst är Reuterswärd bekymrad över att biblioteken bedriver verksamheter som tidigare inte varit aktuella. Hon understryker att:

Framförallt tycks det vara bibliotekens egen utåtriktade programverksamhet som på sina håll tenderar att förvandla biblioteken till allaktivitetshus och politiska propagandacentraler (1970:1, Reuterswärd, M., 3 april, *SvD*).

Reuterswärd tycks knyta an till en föreställning om att bibliotekens primära verksamhet är att förmedla böcker och bedriva läsfrämjande arbete. I hennes uttalande finns argument som kan sättas i samband med det som Skouvig benämner som ”diskursen om boken”, som rymmer idén om att sprida upplysning och folkbildning till människor genom böcker. Begreppet verksamhet associeras i hög grad till förmedling av tryckt kvalitetslitteratur och det förefaller som att biblioteksdebatten från det tidiga 1970-talet ger uttryck för argument som kan sättas i samband med en så kallad boklig diskurs. Jag har

---

¹⁹ De orter som valdes ut var stadsdelarna Kirseberg (Malmö), Oxhagen (Örebro), Skärholmen (Stockholm) samt Skellefteå tätort och Jörn (ligger utanför Skellefteå) (SOU 1972:61).

²⁰ FNL-rörelsen bestod av grupper i Sverige som motsatte sig USA:s krigföring i Vietnam. Rörelsen stödde FNL, det vill säga Sydvietnams nationella befrielsefront (*Nationalencyklopedin*).

valt att kalla den för en boklig diskurs då det så starkt betonas att tryckta böcker av god kvalitet är och ska vara bibliotekens primära verksamhet.²¹ Det är också en speciell genre som i debatterna vanligtvis förknippas med begreppet bok – nämligen skönlitteratur. Eftersom begreppet verksamhet inom denna argumentering likställs med att förmedla böcker och folkbildning påverkar det också synen på bibliotekariers kompetens och användare i så hög grad att jag valt att beteckna diskursen i sin helhet utifrån denna medieform.

Diskursen finns närvarande i debatten, men är inte framträdande, då diskussionen framförallt präglas av uttalanden som knyter an till en helt annan argumentation. Till skillnad från Reuterswärd förespråkar nämligen företrädare för BiS att biblioteket bör bli mer av ett allaktivitetshus och att de tvärtom gärna ser att biblioteket, liksom skolan, omfattar vissa värderingar (1970:6). I ett svar till Reuterswärd betonar företrädare för BiS att:

Därför anser BIS att biblioteken bör spela en mer aktiv roll än hittills i utvecklingen mot ett demokratiskt samhälle och om möjligt fungera som en motvikt till den kommersiella apparat som dominerar vårt samhälle (1970:6, Oscarsson, K. et al., 19 april, SvD)

BiS uttalande kan uppfattas som ett exempel på den förändring och det ny-tänkande som framförallt bör sättas i samband med begreppet verksamhet under 1970-talet. I flera utsagor understryks att biblioteken bör satsa på uppsökande service och verksamheter som inte uteslutande är kopplade till bibliotekens fysiska rum. Det finns exempel på debattörer som menar att bibliotekarier till och med bör gå ut och göra reklam för bibliotekens verksamheter (1970:5, Nyblom, B., 18 dec.).

Vad är det då för nya aktiviteter som framförallt debattörerna från vänster menar att biblioteken bör fokusera på? Flera betonar vikten av att bibliotekens verksamhet inte enbart bör vara inriktad på att förmedla och hantera böcker. En hel del uttalanden uttrycker föreställningar om att biblioteken bör bli allaktivitetshus där olika typer av kulturella sysslor ska kunna bedrivas (se exempelvis 1970:2 och 1973:9). Istället för att böcker av en viss kvalitet står i huvudfokus för bibliotekens verksamhet, kan ett flertal utsagor sättas i samband med en föreställning om att biblioteket bör prioritera andra saker. Harald Swedner, som medverkar i utvärderingen av försöksverksamheterna, menar att biblioteken borde göras till allaktivitetshus där ”vi experimenterar med porr, pocket och Sigge Stark”(1970:3, Romdahl, M., 24 juli, DN).

Kännetecknande för flera utsagor är att bibliotekens aktiviteter beskrivs på ett konkret och specifikt sätt och att institutionen skildras som en aktiv institution, både i förhållande till förmedlingen av böcker och i relation till de ”nya” verksamheter som biblioteken anses bedriva. I artiklarna betonas

---

²¹ Begreppet bok kan, enligt Mats Dahlström definieras som en konkret, materiell textbärare med kodexbokens specifika fysiska struktur (Dahlström 2005, s. 46). Det är enligt denna definition som begreppet bok ska uppfattas i avhandlingen.

att biblioteken bör bedriva en bred verksamhet och centrala aktiviteter i relation till bibliotekens verksamhet är att skapa utrymme för debatt (1970:2), deltagande (1970:2), kulturaktivering (1970:5, av alla sorter, se exempelvis 1970:2) samt fantasi och improvisation (1972:2). Utsagorna förmedlar också att biblioteken har potential att vara kontroversiella, att de kan spela en aktiv roll för att få människor att delta i samhällsliga diskussioner, inte minst genom att engagera människor från alla samhällsklasser och fungera kulturellt och utbildningsmässigt utjämnande (se exempelvis 1970:6).

Argumentationen för förändring är också möjlig att koppla till synen på bibliotekarier. Inte sällan målas i biblioteksdebatten upp en polariserad bild av att ”nu står de gamla tanterna i sina blommiga klänningar mot unga revolutionärer med Bibliotek i Samhälle” (1970:4, Bjelf, L., 13 aug., *AB*). Det finns också utsagor i debatten som ger uttryck för den bokliga diskursen. I dessa höjs protester, och det finns farhågor om att politiskt engagerade och motiverade bibliotekarier som är med i BiS ska ”fungera både som lektanter och politiska utställningskommisariater” (1970:1, Reuterswärd, M., 3 april, *SvD*) och att de i förlängningen kan komma att sätta ”rätt böcker i händerna på låntagarna” (1970:1, Reuterswärd, M., 3 april, *SvD*).

Eftersom begreppet verksamhet ges en helt annan innebörd i argumentationen kring förändring, än den vi kunde se exempel på i Reuterswärds uttalande, uppfattar jag att det i debatten under det tidiga 1970-talet också finns en alternativ diskurs som i stor utsträckning skiljer sig ifrån den tidigare nämnda bokliga diskursen. Då flertalet uttalanden under debatten faktiskt knyter an till denna alternativa diskurs, som jag har valt att kalla för allaktivitetsdiskursen, bör den också ses som den dominerande diskursen under detta decennium. Att jag valt att benämna den som en allaktivitetsdiskurs beror på att argument som kan sättas i samband med diskursen påtalar att bibliotekens verksamhet bör vara bred och bestå av en hel rad aktiviteter som kanske tidigare inte ingått i bibliotekens service. Exempel på sådana är olika former av uppsökande verksamheter, politiska debatter och utställningar. Den bokliga diskursen är inte påtagligt synlig i debatten under 1970-talet och jag lämnar den tillsvidare för att i senare debatter återkomma till den.

Biblioteksdebatten vid den här tiden måste också sättas i samband med den kulturpolitiska och samhällsliga situationen i övrigt på 1970-talet. Årtiondet innebär stora samhällsliga förändringar, inte bara för bibliotek. Som Anders Frenander har beskrivit i boken *Debattens vågor. Om politisk-ideologiska frågor i efterkrigstidens svenska kulturdebatt* (1999) finns i samhället i stort, inte minst i media, en tydlig vänsterorientering i början på 1970-talet. Denna orientering tar sig bland annat uttryck i att många unga människor engagerar sig i olika solidaritetsrörelser som exempelvis stödgrupper för FNL-rörelsen. Vänsterinriktningen ser vi också prov på i biblioteksdebatterna där BiS kan ses som ett exempel. BiS position vilar på åsikten att bibliotekens verksamhet bör vara inriktad på att medvetandegöra användare om samhällets ekonomiska villkor, makt och ägandeförhållanden. Föreningen argumenterar

även i olika sammanhang för att biblioteken behöver radikaliseras och förändras, framförallt genom att bli mer utåtriktade. Den liberala och konservativa kritiken, som exempelvis avspeglades i Reuterswårds uttalande, avvisar BiS genom att hävda att de utåtriktade och ”nya” verksamheterna som FNL-utställningen är exempel på, visserligen kan uppfattas som politiskt kontroversiella men att bibliotekens verksamhet alltid har varit politiskt färgad (1970:6, Oscarsson, K., et al., 19 april, *SvD*).

Jochumsen och Hvenegaard Rasmussen betonar i artikeln ”Oplysning i senmoderniteten” (2006) att folkbiblioteken i slutet av 1960-talet genomgår en avtraditionalisering där en grupp av företrädesvis yngre bibliotekarier börjar ifrågasätta ett traditionellt upplysningsideal som länge dominerat folkbibliotekens verksamhet. Artikeln baserar sig på danskt material men också i Sverige kan en delvis likartad utveckling noteras, exempelvis genom BiS som förespråkar förändring, bland annat genom att problematisera kvalitetskriterier och den förment neutrala bokförmedling som hittills setts som det ideala sättet att arbeta (Jochumsen & Hvenegaard Rasmussen 2006b, s. 18). Också Black identifierar 1970-talet som en progressiv och radikal period. På ett sätt som påminner om den argumentation som förs genom allaktivitetsdiskursen ska biblioteken nu bli moderna och populära institutioner och deras verksamheter rikta sig till olika eftersatta grupper i samhället. En anda av optimism och framtidstro genomsyrar synen på bibliotek under detta decennium (Black 2003).

År 1972 publiceras litteraturutredningens delbetänkande och återigen tar diskussionen fart om de försöksverksamheter som nu utvärderats. En del av de försök som i samband med litteraturutredningen startats på några utvalda bibliotek innebär att köpa in annan typ av litteratur, ofta kallad kiosklitteratur, för att locka nya låntagargrupper till biblioteken. Det uttrycks i debatten egentligen få negativa synpunkter på detta försök, snarare vädrar många åsikten att biblioteket i för stor utsträckning representerar ”finkulturen” (se exempelvis 1972:2). Även detta bör ses i ljuset av den för tiden dominerande vänsterinriktade ideologin, i vilken kritik mot den borgerliga, så kallade ”finkulturen”, är central.

I debatten är det framförallt bibliotekets roll som viktigt lokalt kulturcentrum som i hög utsträckning betonas. Även bibliotekets betydelse inom kulturpolitiken diskuteras (se exempelvis 1970:5, Nyblom, B., 18 dec., *DN*; 1972:4, Gyllensten, L., 18 okt., *DN* och 1972:7, Östling, E., 11 nov., *Exp*). Om det under senare decennier läggs betoning på att biblioteken ska vara politiskt neutrala platser, så trycks det under 1970-talets debatt med enfaset på att biblioteken tvärtom bör spela en roll som debattforum, och i synnerhet framhålls att institutionen inte ska väja för politiska och kontroversiella diskussioner. Även om det inte explicit uttrycks att det är socialistiska värderingar och vänsterinriktade intressen som bör erbjudas utrymme på biblioteken, kan det dock anas att flera, inte minst BiS (se 1970:6), menar att det främst är sådana som borde få komma till tals.

Som en konsekvens av eller som en del av tidsandan och allaktivitetsdiskursens inflytande i debatten följer också en särskild syn på användare som ofta refererar till vissa specifika behövande grupper. Det talas (se exempelvis 1970:4 och 1972:1) uttryckligen om eftersatta grupper och vikten av att nå de som är ekonomiskt och utbildningsmässigt underprivilegerade. Lars Bjelf intervjuar i ett reportage en företrädare för BiS, Helena Sandblad, som menar att:

Viktigare än framtidens bibliotek och all-aktivitet är att vi nu satsar på kulturellt eftersatta grupper. De är i första hand också de socialt eftersatta (1970:4 Bjelf, L., 13 aug., AB).

Flera utsagor (se exempelvis 1970:3 och 1970:5) ger intryck av en ambition att myndiggöra och medvetandegöra användare. Kommersialismen ses som ett stort hot mot användarna, då den riskerar att passivisera och förvandla människor till viljelösa oreflekterande konsumenter (se exempelvis 1970:6). Inom en argumentation som kan kopplas till allaktivitetsdiskursen blir bibliotekariers roll i förhållande till användare att upplysa och frälsa, och institutionens uppdrag framstår som utjämnande och kompensatoriskt. Ett centralt begrepp i synen på användare inom allaktivitetsdiskursen är rättighet. Det betonas i utsagorna att användarna ur rättvisesynpunkt måste ha möjlighet att bilda sig. Indirekt innebär ett sådant resonemang också en argumentering för användarnas rätt till ett bibliotek, då det är den institutionen som kan och ska förmedla ett sådant bildningsuppdrag. Bibliotekarierna kommer således att framstå som en grupp med stort rättvisepatös, som trots motstånd från kommersiella krafter ger sig ut i okänd terräng – enligt citatet ovan ”på avlägsna små bibliotek, eller på sjukhus- eller fängelsebibliotek ”(1970:4, Bjelf, L., 13 aug., AB). Inte minst arbetsplatsbiblioteken utvecklas utifrån motiveringen att om användarna inte kommer till biblioteket måste biblioteken komma till dem. En förklaring till att denna biblioteksform får så starkt fäste kan vara de traditioner som genom föreningsbiblioteken grundlagts av arbetarrörelsen och studieförbunden (Herder 1986, s. 72 och s. 135).

Även om det finns en stark tro på bibliotekets och bibliotekariernas stora betydelse för förmedling av litteratur till framförallt eftersatta grupper, märks ändå en ambition att anta användarnas perspektiv. Flera utsagor betonar nämligen att bokförmedling inte bara handlar om att bibliotekarierna ska gå ut och berätta vilken litteratur folk bör läsa utan bibliotekarierna bör också sätta sig in i människors situation (se exempelvis 1970:3, Romdahl, M., 24 juli, DN och 1970:5, Nyblom, B., 18 dec., DN). I debatten framstår således biblioteken under 1970-talet som aktiva institutioner, genom att deras uppsökande verksamheter i så hög utsträckning utvecklas och betonas. Detta leder också till att biblioteket ter sig som mindre bundet till enbart sitt materiella innehåll då verksamheterna i många fall ses som frikopplade från det fysiska biblioteksrummet (se exempelvis 1970:2 och 1972:1).

Hur ser då det kulturpolitiska läget och kulturdebatten ut under resterande delen av 1970-talet? 1974 antas de kulturpolitiska mål som präglar kulturpolitiken ända fram till 1996 års nya kulturpolitiska riktlinjer. De kulturpolitiska målen från 1974 innehåller många aspekter som känns igen från diskussionerna kring 1970-talets förändrade biblioteksverksamheter. Efter att det kulturpolitiska beslutet fattas 1974 går luften ur många av de författare och intellektuella som debatterar flitigt i slutet av 1960- och början på 1970-talet. Efter en lång period med socialdemokratiskt styre övertar de borgerliga, med Thorbjörn Fälldin i spetsen, regeringsmakten 1976. I stort innebär dock regeringsskiftet inga större avsteg från den kulturpolitiskt inslagna vägen från 1974 (Frenander 2005, s. 160–170). Även valet 1979 slutar med seger för det borgerliga blocket, men 1982 återfår socialdemokraterna makten. Frenander menar att det runt 1980 märks en omsvängning i kultursidornas politiskt-ideologiska inriktning. Efter att vänstervärderingar dominerat kulturdebatten under 1970-talet präglas nästa decennium av nyliberala värderingar (Frenander 1999, s. 197–200). Boréus kallar det här ideologiska skiftet under 1980-talet för ”högervågen”, där den nyliberala ideologin blir hegemonisk inte bara i kulturdebatten utan även i den allmänna offentliga debatten (Boréus 1994, s. 11).

Om biblioteksverksamheten utvecklas starkt under 1970-talet märks en viss tillbakagång under 1980-talet. Utlånings- och besökssiffror går tillbaka och flera filialbibliotek läggs till och med ned. Den breddade uppsökande service som biblioteken satsade på tidigare hamnar i skymundan och det finns en tendens till att biblioteksfrågor politiskt börjar tappa mark (Nilsson 2003, s. 172–173).

Debatten om bibliotekarier 1983

Den 6 mars inleds en debatt som rasar under hela våren 1983. Att påstå att debatten rasar är inte att överdriva, replikskiftet som involverar aktörer från såväl författarhåll som bibliotekariehåll blir stundtals mycket hätskt. Jag har valt att kalla detta för ”Debatten om bibliotekarier” då den startar i och med att Peter Curman intervjuar Författarförbundets dåvarande ordförande författaren Lars Ardelius som uttrycker sig mycket kritiskt mot de förändringar han anser att biblioteken och bibliotekarieprofessionen genomgått.²² Det står i intervjun inte klart vilka förändringar Ardelius syftar på, men han menar att

---

²² Författarförbundet eller Sveriges författarförbund som det officiellt heter, är en facklig organisation för verksamma författare och litterära översättare som bildades 1893 och har drygt 2 600 medlemmar. Organisationen sysslar framförallt med ekonomiska, juridiska och sociala frågor som på olika sätt kan kopplas till det litterära yrkesutövandet. Den har vid flera tillfällen varit initiativtagare till olika kampanjer som rör folkbibliotek. 1981–1982 anordnades en aktion med syfte att göra politiker och allmänhet uppmärksamma på att boklånen och biblioteksanslagen minskade (Gehlin 1993, s. 582 ff.). Förbundet kan också sägas starta både 1983- och 1992-års debatt. Mer information om Författarförbundet finns i Jan Gehlins bok *Floden och virvlarna* (1993) samt på organisationens hemsida *Sveriges författarförbund* <http://www.forfattarforbundet.se/> [2009-03-17].

det föreligger ett hot mot det tryckta ordet och att Författarförbundet har som viktigt uppdrag att försvara ”den bokliga kulturen” (1983:1). Men vad är det, som det tryckta ordet egentligen ska skyddas mot? I artikeln i *Aftonbladet* den 6 mars säger Ardelius:

Det är ju skrämmande att möta dessa nya bleka ekonomer som idag kallar sig bibliotekarier. Liksom på bokförlagen håller några slags teknologiska ingenjörstrupper på att ta över (1983:1, Curman, P., 6 mars, AB).

Kortfattat riktar sig alltså kritiken mot nytexaminerade bibliotekarier vilka, enligt Ardelius, är mer fokuserade på ny teknik än på att förmedla god skönlitteratur. Det är mot denna grupp författarna har att försvara ”den bokliga kulturen”. Valet av ord som ”skrämmande” och ”bleka” och är talande. Den bild som manas fram är ett annalkande hot av ”teknologiska ingenjörstrupper” vilket i sin tur leder tankarna till ett förestående krig eller invasion. Att Ardelius säger sig uppleva rädsla i mötet med trupperna, förstärker bilden av hot. Formuleringen om att dessa håller ”på att ta över” ger intrycket av att det dels skulle vara ett strategiskt och välplanerat övertagande ifrån bibliotekariernas sida, dels att dessa ”nya” bibliotekarier är många i antal.

Längre ner i artikeln menar Ardelius bland annat att om kulturlivet ska kunna blomstra måste vi ”få kompetenta bibliotekarier” (1983:1). Uttalandet tecknar således en bild av att det idag inte skulle finnas sådana på biblioteken. Reaktionerna från bibliotekshåll låter inte vänta på sig och bibliotekschefen vid Avesta bibliotek Hans Lindberg skriver i en svarsartikel:

Du tror alltså, att det är ett bra sätt att skapa detta nödvändiga kultursamarbete, som framförallt Du och Dina kollegor behöver, genom att sätta knivar i ryggen på en hel yrkeskår. Att kalla bibliotekarietåren oduglig, och varande en hop bleka ekonomer. Som också, genast, måste få en annan utbildning. Jag tycker Dina påståenden är upprörande och visar en stor okunnighet. Kliv ner från din ordförandestol, ditt elfenbenstorn, och ta reda på den verklighet under vilken vi på biblioteken arbetar. Jag vill att Du omgående ber den svenska bibliotekarietåren om ursäkt. Och förklarar Dej (1983:28, Lindberg, H., 11 mars, AB).

Lindberg reagerar så starkt på Ardelius uttalande att han plockar bort dennes böcker ur biblioteksbeståndet samt uppmanar landets bibliotek att stänga, om inte Ardelius och Författarförbundet ber om ursäkt. Detta inledande replikskifte illustrerar hur relationen mellan författare och biblioteksföreträdare tar sig uttryck i den fortsatta debatten på 1980-talet. Författare och vissa biblioteksföreträdare förespråkar ofta olika syn på bibliotekens roll och verksamhet samt skilda uppfattningar om bibliotekarier och användare. Författarnas röster blir ofta de tongivande i de offentliga debatterna om bibliotek. Kvantitativt sett står de för merparten av inläggen och deras utsagor får också stort genomslag. Debatten om bibliotekarier skiljer sig dock från Rädda bibliote-

ken-debatten 1992, då den kvantitativt sett innehåller flera inlägg skrivna av bibliotekarier. Detta har troligen sin grund i anklagelserna om inkompetens, vilket leder till en stark motreaktion från biblioteksfältet.

Lindbergs aktion mot Ardelius böcker får motsatt effekt än den avsedda då flera bibliotekarier (se Ridbäck, I., 18 mars 1983:2) samt Sveriges allmänna biblioteks förening (SAB) ser Lindbergs handling som ett hot mot yttrandefriheten (18 mars 1983:4).²³ I viss mån leder det till att sympatierna svänger till Ardelius fördel. Ardelius själv kommenterar Lindbergs aktion genom att hävda att den är småstadsaktig och fascistisk. Så här säger han i ett Rapportinslag:

Dessutom, om du tillåter mig det, så är det ju faktiskt också en intressant principfråga det här, det är alltså, om det verkligen bör vara så att en kolerisk bibliotekschef ska kunna sätta misshagliga författare i karantän som jag har sett här? Och det tycker jag är väl lite tveksamt. Dels är det naturligtvis grönköpingsmässigt framförlallt, men det finns ju en lite brun ton i det här som är obehaglig (1983: 27, Ardelius, L., *Rapport*, 11 mars).

Starka känslor rivstartar därmed Debatten om bibliotekarier, som ganska snart utkristalliserar sig till att handla om att författare, och också många bibliotekarier, förespråkar ett bibliotek där fokus läggs på värdet av tryckt skönlitteratur av viss kvalitet och där bibliotekariers kompetens bör utgöras av kunskaper om just denna genre. Denna syn på bibliotekens verksamhet och bibliotekariers kompetens krockar sedan i debatten mot ett antal utsagor där ett mindre antal biblioteks företrädare argumenterar för att verksamheten istället bör vara inriktad på att förmedla information. En företrädare för denna informationspräglade syn på bibliotekens verksamhet är Bernhard Nyström, bibliotekarie och lektor vid dåvarande Bibliotekshögskolan i Borås. Den 6 april tar han tillfället i akt och gör ett inlägg i den pågående debatten:

Människor, reaktionärt fixerade vid BOKEN – i den traditionella formen, papper med tryck mellan två pärmar – dominerar fortfarande biblioteksdebatten. Jag hävdar inte att pappersboken i alla situationer är underlägsen, men i många sammanhang är den det, både som informationsförmedlare och som upplevelsekälla. I allt fler sammanhang trängs den undan av andra medier. Det är ju ingenting att i princip vare sig glädjas åt eller sörja över. Det enda intressanta är att vi främjar de medier som är bäst på att förmedla just det vi önskar överfört (1983:6, Nyström, B., 6 april, *AB*).

---

²³ Som en förening för skol- och folkbibliotekarier bildas 1915 Sveriges Allmänna Biblioteks förening som året efter börjar ge ut tidskriften *Biblioteksbladet* (Svedjedal 1993, s. 554). Stadgarna fastslog att föreningen skulle arbeta för att ”främja det svenska biblioteksväsendets utveckling” (Ottervik 1975, s. 190). År 2000 går föreningen samman med Svenska Bibliotekarieförbundet för att bilda Svensk Biblioteks förening (Svensk Biblioteks förening, Wikipedia <http://sv.wikipedia.org/wiki/Portal:Huvudsida> [2009-03-17]). Denna är en ideell, partipolitiskt obunden förening som enligt dem själva ”verkar för ett bibliotekssystem av hög standard, för att den svenska bibliotekslagen tillämpas och utvecklas samt för biblioteken som ett värn för demokrati och yttrandefrihet” (Svensk Biblioteks förening).

I utsagan betonas att oavsett medieformat borde fokus i verksamheten vara att förmedla information. Nyström utesluter därmed inte att även tryckta böcker kan utgöra en viktig del av verksamheten men hans uttalande är ändå ett exempel på den vidgade syn på bibliotekens verksamhet som kan skönjas under Debatten om bibliotekarier. Citatet visar framförallt på en positiv syn och tro på ny teknologi, vilket exempelvis avspeglas i användningen av metaforer som är centrala för kommunikationsteori. Exempel på det är formuleringar som ”att vi främjar de medier som är bäst på att förmedla just det vi önskar *överfört* [min kurs.]”. Inom kommunikationsteori ses information som möjlig att neutralt överföra från en sändare via ett medium till en mottagare – något som ofta kallas för lednings- eller överföringsmetaforen (Säljö 2000, s. 25). Nyström framhåller också att det inte är mediet i sig som är det viktiga utan att bibliotekarier ska förmedla information, oavsett om den står i en tryckt bok eller inte. Skönlitterära kunskaper behöver därmed inte utgöra kärnan i bibliotekariers kunskaper.

Sammantaget präglas Debatten om bibliotekarier av denna tudelning i synen på bibliotekariers kompetens och bibliotekens verksamhet, av å ena sidan en litterär, boklig syn på bibliotekens verksamhet och bibliotekariers kompetens, å andra sidan en informations- och teknikpräglad syn på bibliotekens verksamhet och bibliotekariers kompetens. Dessa två föreställningar påverkar argumenteringen och synen på verksamhet, bibliotekarier och användare, i så hög utsträckning att det finns fog för att hävda att debatten utgörs av utsagor som ger uttryck för två olika diskurser. En boklig diskurs, som innebär fokus på god skönlitteratur och tryckta medier, kontrasterar mot en informationsförmedlande diskurs, där information oavsett medieformat anses vara bibliotekens högsta prioritet. Jag väljer således att kalla diskursen för informationsförmedlande eftersom den är präglad av argument som lyfter fram den nya digitala teknikens potential att förmedla information.

Utsagor som kan kopplas till den mer traditionella bokliga diskursen är bekanta från 1970-talet då dessa stod i konflikt med argument som hävdade bibliotekens roll som allaktivitetshus. Allaktivitetsdiskursen lyser dock med sin frånvaro i Debatten om bibliotekarier, även om den ur vissa aspekter har likheter med den informationsförmedlande diskursen, vilket jag återkommer till. En förklaring till allaktivitetsdiskursens frånvaro kan vara den tillbakagång för vänsterinriktade idéer som präglar kultursidorna under 1980-talet. Det ”problemformuleringsprivilegium” som vänstern tidigare haft har nu upphört och trots det socialdemokratiska styret, utvecklas i samhället vid den här tiden ett opinionsläge där högerinriktade idéer dominerar (Frenander 2005, s. 175).

Den informationsförmedlande diskursen

I Debatten om bibliotekarier märks en retorik som har ett delvis annat innehåll och en annan karaktär än under föregående decennium. Denna kan sättas

i samband med vad som brukar betecknas som ett framväxande informationssamhälle och ett ökat marknadstänkande, vilket på många sätt slår igenom på biblioteksområdet under 1980-talet (se exempelvis Hansson 2005, s. 28–30). Så här uttrycker sig Nyström i en artikel:

Visst kan det vara trevligt om en del bibliotekarier är litteraturvetare, i en del sammanhang kan det säkert vara nödvändigt. Vad som är betydligt viktigare är att dagens, och framförallt morgondagens, biblioteksarbetare är mångmediala ”teknologiska ingenjörstrupper”. Bibliotekarien måste kunna välja det för varje situation mest relevanta mediet och i kataloger (om de är på katalogkort, på ett mikromedium, i en databas eller någon annan form är helt likgiltigt för kunden) leta rätt på just den information som för tillfället behövs. I de allra flesta fall förefaller det mig helt likgiltigt om bibliotekarien har några djupare kunskaper om litteratur (1983:6, Nyström, B., 6 april, AB).

Nyströms utsaga är full av framtidsinriktade, framåtblickande ord som att ”morgondagens biblioteksarbetare är mångmediala teknologiska ingenjörstrupper” och information och teknologi lyfts fram som centrala begrepp för folkbibliotek. Formuleringen kan ses som ytterligare exempel på den krigsretorik som tidigare diskuterats (se Curman 1983:1, sid. 55). Då ”teknologiska ingenjörstrupper” står inom citattecken verkar det dock som att Nyström i denna utsaga direkt pekar på Ardelius specifika ordalydelse.

Denna typ av antagonistisk argumentering, som framförallt den bokliga diskursens företrädare använder, förstärker intrycket av två skilda synsätt på bibliotekens verksamhet. Den informationsförmedlande diskursens företrädare tar inte aktivt avstånd från skönlitterära kunskaper men hävdar att det finns betydligt viktigare kompetenser som bibliotekarier bör utveckla (se exempelvis Nyströms utsaga ovan 1983:6). I jämförelse med den bokliga diskursen där tryckta böcker explicit förespråkas, finns inom ovanstående diskurs inga preferenser för ett särskilt medieformat. Inom den bokliga diskursen finns dock starkt fokus på såväl medieformat som litteratururval.

År 1978 tillsätter den borgerliga regeringen en dataeffektutredning för att kartlägga datateknikens betydelse inom arbetsliv och utbildning. Utredningen avslutas 1984 då ett slutbetänkande formuleras (Laginder 1989, s. 142–154). En rad möjliga konsekvenser av datateknikens utveckling nämns där och i en studie av Ann-Marie Laginder, där både utredningen och betänkandet analyseras, konstateras att dataeffektutredningen framförallt betonar datorernas möjligheter i det framtida samhället. Laginder noterar också att utredningen explicit talar om informationssamhälle och informationsteknologi. Den tro på informations- och kommunikationsteknikens förändringskraft som, enligt Laginder, finns i betänkandet (Laginder 1989, s. 174) påminner om den förvissning som uttrycks inom den informationsförmedlande diskursen om datorers möjligheter att förändra bibliotekens arbete. Det finns också en föreställning i utredningsmaterialet om att det här är en teknikutveckling som går i snabb takt och att det är riskfyllt för samhället att avstå

från att delta i utvecklingen. Också Nyström uttrycker en rädsla för att biblioteken inte är tillräckligt positivt inställda till denna tekniska utveckling:

Vi måste med begeistring bejaka mediautvecklingen. Biblioteken borde vara bland de första att ta till sig och utnyttja medier, inte avvakta och som nu komma på efterkälken. Visst kommer vi att gå på "nitar", och de som funnit sin trygga ro i den gammaldags boken kommer att förfasa sig över att tekniken är dyr. Må så vara, men det är ett ekonomiskt vansinne att inte pröva och söka sig fram i det nya. Att komma in långt i efterhand blir på sikt betydligt dyrare, för att nu inte tala om att man på ett märkligt, och ur jämlikhetssynpunkt tvivelaktigt sätt, undanhåller medborgarna sådant som de rimligtvis kan kräva att vara delaktiga i (1983:6, Nyström, B., 6 april, AB).

Formuleringarna om vikten av att "inte avvakta och komma på efterkälken" antyder en idé om att tekniken leder en ofrånkomlig samhällsutveckling som biblioteken bara har att ansluta sig till. Det är svårt att värja sig från intrycket att utsagan förmedlar en tanke om att det är samhället som ska anpassa sig till tekniken – inte tvärtom. Emin Tengström konstaterar i boken *Myten om informationssamhället* (1988) att det under 1980-talet etableras föreställningar om ett idealiskt informationssamhälle. Osäkerheten inför den nya informations- och kommunikationstekniken, och de samhällskonsekvenser den kan åstadkomma, ses som en bakgrund till framväxten av dessa föreställningar. Vid en närmare granskning rymmer dessa framtidsvisioner både löften och hot. Ett sådant hot handlar om hur angeläget det är att denna teknikanpassning sker. Utan den kommer en eftersträvansvärd samhällsutveckling att stagnera (Tengström 1988, s. 43).

Den ovanstående formuleringen av Nyström, om risken att biblioteken hamnar på efterkälken, antyder ett sådant hot som Tengström framhåller är en del av mytbildningen kring informationssamhället. Den varning som avspeglas i Nyströms utsaga är kanske riktad till grupper som inte visar intresse för informations- och kommunikationsteknik. I den här debatten skulle det framförallt vara författare och också grupper av bibliotekarier som istället för den informationsförmedlande diskursen talar utifrån den bokliga diskursen.

I likhet med allaktivitetsdiskursen förespråkas inom den informationsförmedlande diskursen en förändring av bibliotekens verksamhet. Men de båda diskurserna skiljer sig också i flera hänseenden åt. Medan argumentationen för förändring på 1970-talet tar sig uttryck i en breddad och utåtriktad syn på vilka aktiviteter som biblioteken ska bedriva, manifesteras den informationsförmedlande diskursens argument för förändring i tron på ny teknologi. Till skillnad från allaktivitetsdiskursen betonas inom den informationsförmedlande diskursen inga politiska inslag i verksamheten. Informations- och kommunikationsteknik tillskrivs istället gärna en potential av att kunna göra information mer neutral och fri. I första hand handlar denna frihet inte så mycket om medborgarnas rätt till information utan framförallt om att denna – i och med den nya tekniken – har möjlighet att röra sig fritt, utan materiella

hinder (Duguid 1996, s. 73 ff.). Denna aspekt ger Nyström uttryck för, exempelvis i betoningen på att informationen eller själva innehållet borde stå i centrum. I en utsaga säger han att: ”Inget medium är i princip bättre eller sämre än något annat, det enda intressanta är innehållet, budskapet [...]” (1983:6, Nyström, B., 6 april, AB). Han påtalar också i ett uttalande att eftersom biblioteken tidigare varit utelämnade åt att enbart förmedla det skrivna och tryckta ordet, har vissa kulturyttringar inte kunnat förmedlas och i vissa fall har de till och med gått förlorade. Nyström konstaterar vidare att det i och med den nya tekniken nu finns tillfälle för biblioteken att i högre utsträckning än tidigare tillgängliggöra information i andra former än traditionella. Han varnar också i utsagan nedan för vad som kommer att hända om inte biblioteken anammar informations- och kommunikationsteknik:

Naturligtvis kan man tänka sig att folkbiblioteken fortsättningsvis kommer att hålla fast vid den sedvanliga pappersboken som enda, eller i varje fall helt dominerande, medium. Allt eftersom andra medier än böcker får större betydelse i samhället, kommer biblioteken, om de avskärmar sig, att minska i betydelse (1983:6, Nyström, B., 6 april, AB).

Tekniken betraktas här alltså som frigörande, samtidigt som andra medieformat, som exempelvis tryckta böcker framstår som statiska och omoderna distributionsformer för information. Ovanstående utsaga förmedlar en sådan syn och i exempelvis uttalandet på föregående sida beskriver Nyström boken som ”gammaldags” (1983:6). Han skildrar också människor som i debatten försvarar tryckta böcker som ”reaktionära” (1983:6), vilket tyder på att han betraktar ”pappersboken” som ett i många hänseenden förlegat medieformat.

Debatterna ger uttryck för en argumentation som syftar till att övertyga om att det är för samhällets och användarnas bästa som debattörerna talar. Legitimeringen av de argument som kan sättas i samband med diskurserna görs genom att uttalen implicit hävdar att de syftar till att göra det så bra som möjligt för olika grupper av människor. Eftersom diskursernas företrädare till synes engagerar sig i omsorg om andra människor, berättigar och rättfärdigar det att dessa också talar i andra gruppers namn. Denna strategi, att självpåtaget företräda andras intressen, kan dock ses som ett försök att maskera att användandet av såväl den informationsförmedlande diskursen som den bokliga i själva verket ger uttryck för olika särintressen. Tengström skriver att talet om informations- och kommunikationsteknikens stora betydelse exempelvis gynnar producenter av olika informationstjänster och varor (Tengström 1988, s. 42–43). I detta sammanhang kan möjligen bibliotekariers professionssträvanden ses som en bidragande faktor till den informationsförmedlande diskursens framväxt och betydelse inom biblioteksdebatten.

Förutom kopplingar till en allmänpolitisk samhällelig föreställning om informationssamhället, såsom det speglas i exempelvis dataeffektutredningen, har den informationsförmedlande diskursen kopplingar till den biblioteks-

och informationsvetenskapliga forskning som utvecklas under 1980- och 1990-talet. Bibliotekarieutbildningen förändras under början av 1990-talet från att ha varit en yrkesutbildning till att bli en akademisk utbildning där teoretiska kunskaper i högre grad dominerar undervisningen.²⁴ Biblioteks- och informationsvetenskaplig forskning från den här perioden fokuserar också i hög grad på information och informationsteknologi (se exempelvis Buckland 1991).

Strävanden mot en ökad teoretisering av utbildningen kan ses som ett sätt att försöka professionalisera bibliotekarieyrket. Trine Schreiber understryker att etablerandet av en gemensam kunskapsbas för det biblioteks- och informationsvetenskapliga ämnet, vilket akademiseringen kan ses som en del av, är ett sätt att hävda sig i kampen om professionell status (Schreiber 2006, s. 35). Också Camilla Moring och Jenny Hedman menar, i artikeln ”Att blive bibliotekar – om læring og udvikling af professionsidentitet i uddannelse og praksis” (2006), att den biblioteks- och informationsvetenskapliga utbildningen sedan mitten av 1980-talet genomgått en gradvis ökande teoretisering, vilken i sin tur speglar en ambition att nå större professionserkännande från det övriga samhället (Moring & Hedman 2006, s. 97).

Den informationsförmedlande diskursen kan alltså sättas i samband med den akademiseringsprocess som inleds vid den här tiden. Den mest aktiva förespråkaren av den informationsförmedlande diskursen – Bernhard Nyström – är också lektor vid Bibliotekshögskolan i Borås och i den inledande utsagan av Ardelius märks att det framförallt är ”nya” bibliotekarier den senare kritiserar (1983:1). Huruvida det är nyutbildade bibliotekarier som åsyftas eller nya bibliotekarier i betydelsen nytänkande är dock oklart men i ett senare uttalande av författaren och litteraturkritikern Lars-Olof Franzén påtalas att det är bibliotekarieutbildningen som bär skulden för bibliotekariers bristande kompetens:

Det har sedan länge stått klart att bibliotekarieutbildningen ger de blivande bibliotekarierna otillräckliga litterära kunskaper. Istället har diverse administrativ och allmänt medieteknisk utbildning breddats. Det har skapat en yrkeskår med många osäkra och ängsliga bibliotekarier [---] (1983:9, Franzén, L-O., 11 april, *DN*).

Biblioteksfältet har till synes ett komplext förhållande till informations- och kommunikationstekniken då olika professionella grupper har skilda uppfattningar om den nya teknikens betydelse. Företrädare för biblioteks- och informationsvetenskaplig forskning och utbildning framhåller, som exemplen ovan visar, möjligheterna till ökad professionalisering. Att betona tekniken kan också vara ett sätt att försvara sin position i en tid av teknologisk utveck-

---

²⁴ Utbildningsreformen genomfördes 1993 och då försvann bibliotekarieexamen. Utbildningar i biblioteks- och informationsvetenskap startades på tre lärosäten (Seldén & Sjölin 2003, s. 44).

ling. En grupp som dock uppvisar ett visst motstånd mot tekniken är yrkesverksamma bibliotekarier (se exempelvis 1983:11 och 1983:25).

Den bokliga diskursen

I argument som kan kopplas till den bokliga diskursen beskrivs bibliotekariers tekniska kompetens som ett hot snarare än en tillgång, vilket tyder på att man här söker värja sig mot den nya tekniken. Ett exempel på det utgör följande utsaga av Franzén som här framför kritik mot Nyström, men som också ifrågasätter bibliotekariers litterära kompetens i stort:

Tekniskt nyfrälsta humanister som får leka med apparater och skaffa sig ett framtidsalibi för sina bristande kunskaper bör avslöjas, också när de inte som Bernhard Nyström avslöjar sig själva. Slagordet ”Rädda biblioteken!” har i dessa dagar fått en ny och oväntad innebörd (1983:9, Franzén, L-O., 11 april, *DN*).

I artikeln ”Kunskap, kompetens och utbildning – ett bibliotekariedilemma under 100 år” (2003) diskuterar Lars Seldén och Mats Sjölin bibliotekariers utbildning och kompetens. De har studerat två texter från slutet av 1980-talet och början av 1990-talet som båda handlar om utbildningen till bibliotekarie.²⁵ I texterna finns olika sätt att argumentera kring bibliotekariers kunskaper och Seldén och Sjölin konstaterar att det går att spåra en syn som ställer informationsförmedlande kompetens, t.ex. i informationssökning och informations- och kommunikationsteknik, mot kunskaper om kultur. De skriver att här ”[...] framställs kunskaperna om information och ’data’ som oförenliga med andra kunskaper om kultur, och övriga kunskaper som behövs på vissa arbetsplatser som filialer, skolor och barnbibliotek. Det är ett slags antingen-eller-situation som målas upp” (Seldén & Sjölin 2003, s. 29). Detta avspeglas också i utsagorna från Debatten om bibliotekarier. Antingen beskrivs bibliotekarier besitta kunskaper om skönlitteratur och folkbildning, det vill säga i någon mening kulturell kompetens, eller så framhålls att deras kunskaper borde utgöras av att kunna administrera och organisera information, företrädesvis med hjälp av ny teknik. Att ha såväl kulturell som teknisk kompetens tycks för en bibliotekarie vara en omöjlighet, att döma utifrån den argumentering som förs.

En diskurs för med sig att möjligheterna till mångtydighet reduceras vilket också innebär att den karaktäriseras av vad den inte är – med andra ord vad en diskurs utesluter visar också samtidigt vad den inkluderar. Laclau och Mouffe skriver: ”to be something is always not to be something else (to be A implies not to be B)” (Laclau & Mouffe 1985, s. 128). Detta förhållande

---

²⁵ Den ena texten utgör en skrivelse från SAB där kritik mot den dåvarande utbildningen framförs. Den andra texten utgörs av en översyn av bibliotekarieutbildningen (Seldén & Sjölin 2003, s. 23–24).

avspeglas i de diskurser som präglar Debatten om bibliotekarier; genom att studera den informationsförmedlande diskursen blir det också möjligt att se vad den andra diskursen avfärdar eller omfamnar och vice versa. Om den ena diskursen håller en bred syn på information och medieformat samt rymmer en tro på teknikens möjligheter att lösa många av bibliotekens problem, så innehåller den andra diskursen en skeptisk hållning gentemot teknik och nya medieformat och betonar istället tryckt kvalitetslitteratur och folkbildning. De båda diskurserna är dock inte fullt så oförenliga som debattörerna, genom bruket av krigsmetaforer, ger uttryck för. Nyström framhåller visserligen den nya teknikens betydelse men anser inte att denna utesluter förekomsten och hanteringen av tryckta böcker. Han pekar istället på att frågan inte bör diskuteras så ensidigt:

De kulturskapare och kulturförmedlare som hävdar att det finns en motsättning mellan konst och teknik bär en stor del av skulden till kultursektorns tröghet och eftersläpning när det gäller dagens teknikutveckling. Motsättningen är helt konstruerad. Varje konstform kräver sin teknik, och nya former av teknik skapar nya konstformer (1983:6, Nyström, B., 6 april, AB).

Att Nyström lyfter fram såväl ”kulturskapare” som ”kulturförmedlare” som ansvariga för att upprätthålla konflikten öppnar för viss kritik av både författare och bibliotekarier. Detta kan förklara varför positionerna, trots Nyströms betoning på att upplösa motsättningen, blir än mer låsta. Kroon konstaterar i boken *Debattens dynamik. Hur budskap och betydelser förvandlas i mediedebatter* (2001) att det inom debatter i media ofta finns så kallade ”avgörande moment”, vilket syftar på att en eller flera utsagor får en särställning i offentliga samtal. Det kan exempelvis vara ett specifikt yttrande i en debatt som får en sådan uppmärksamhet att det ständigt upprepas och blir till ett slags symbol för debattämnet i stort (Kroon 2001, s. 122). Som ett sådant ”avgörande moment” kan Nyströms uttalande ”människor, reaktionärt fixerade vid BOKEN” (1983:6) karakteriseras. Det är nämligen en utsaga som återkommer och lyfts fram på olika sätt genom den fortsatta debatten. Utsagan framhålls företrädesvis av bärare av den bokliga diskursen och används av dem som ett slags vokabulärt verktyg. Genom att återkommande hänvisa till detta lösryckta citat av Nyström, antyds samtidigt hur oförnuftiga den informationsförmedlande diskursens företrädare är, eftersom de menar att författare och vissa bibliotekarier är ”reaktionärt fixerade vid boken”. Uttrycket citeras exempelvis i titeln till Nyströms första artikel i *Aftonbladet* från den 6 april (1983:6). Det förekommer i ingressen till Franzéns artikel i *Dagens nyheter* från 11 april:

Bibliotekarier som direkt hatar böcker har inte tidigare visat sig i den offentliga debatten. Men i Aftonbladets biblioteksdebatt framträder en. Han beklagar att debatten domineras av människor som är ”reaktionärt fixerade vid BOKEN” (1983:9).

Det finns också med i ingressen till fortsatta debattinlägg i *Aftonbladet* den 15 april (1983:45) och i en artikel i *Dagens nyheter* 20 april (1983:13). Vidare citeras Nyström i en artikel i *Svenska dagbladet* den 21 april (1983:15) och det finns åtskilliga andra exempel. Konsekvensen av repetitionen blir att den till stor del formar intrycket av vad som är viktigt i debatten (Kroon 2001, s. 122). Vad Nyström säger för övrigt faller i stor utsträckning bort och det som blir kvar är detta enda uttalande som ryckt ur sitt sammanhang lätt kan avfärdas. Uttalandet får på ett förenklat sätt representera den informationsförmedlande diskursen. Utsagan används således av den bokliga diskursens företrädare som ett sätt att ”ta sats” i en debattartikel, då det är gentemot denna generaliserade bild av den informationsförmedlande diskursen som den bokliga diskursen kan spetsa sina argument.

Nyström försöker i en senare artikel att återigen understryka att han inte kritiserar böcker utan framförallt vänder sig mot bristen på mångfald i bibliotekens medieutbud:

Det är komiskt att min artikel i *Aftonbladet* den 6 april, ett inlägg som baserar sig på rädslan för att det svenska folkbibliotekssystemet skall raseras på grund av enögdheten bland författare, bibliotekarier och andra, har kommit att tolkas som ett angrepp mot boken och biblioteken. Det är den enögda fixeringen vid ett enda medium, överlägset alla andra medier, som jag betraktar som ett reaktionärt synsätt (1983:13, Nyström, B., 20 april, *DN*).

Franzén ger honom dock omedelbart svar på tal och skriver i ett uttalande att Nyström genom sitt senaste utspel försöker ”smita från sina egna åsikter” (1983:14).

Förutom tryckta böcker framhålls inom den bokliga diskursen folkbildning som centralt för bibliotekens verksamhet. Hansson konstaterar att i början av sekelskiftet 1900 präglades bibliotekens ideologi av liberala, men framförallt konservativa inslag. Liberala tankegångar märktes i de kopplingar som gjordes mellan bibliotekets uppdrag att bidra till samhällsutveckling och demokrati, men det är i allt väsentligt en konservativ identitet som de tidiga folkbiblioteken associerades med. I den sistnämnda identiteten betonades folkbibliotekens fostrande roll där institutionens stora betydelse låg i läsfrämjande aktiviteter. Den konservativa ideologin betonade också begrepp som tradition och kulturarv samt underströk vikten av att läsa och bilda sig genom en viss typ av litteratur (Hansson 1998, s. 137 ff.). Hansson skriver: ”det är en bildningssyn som ställer ett klassiskt kulturarv i bjärt kontrast mot den framväxande massproducerande litteraturen [...]” (Hansson 1998, s. 137).

Att det är en sådan bildningssyn som också avspeglas i den aktuella bokliga diskursen är inte en alltför avlägsen tanke. Också här lyfts skönlitteratur av en särskild kvalitet fram och det finns en fostrande underton i argumenten kring bokens betydelse för folkbildning. Detta märks inte minst då Debatten om bibliotekarier successivt alltmer glider över i en diskussion om bibliote-

kens inköspolicy och landar i frågan om just kvalitetslitteratur kontra underhållningslitteratur. I flera artiklar menar författare att biblioteken i alltför stor utsträckning köper in underhållningslitteratur på bekostnad av klassiker. Grundläggande i dessa utsagor är att folkbibliotekens verksamhet måste vara folkbildande och det uppnås genom förmedling och läsfrämjande av god, svensk skönlitteratur. Nyströms inlägg om att inte så ensidigt fokusera på tryckta böcker utan även på andra medieformat, tolkas som en förflackning av folkbildningen. Författarna menar att folkbibliotekens nuvarande inköspolicy sviker bibliotekens folkbildningstanke och att det i förlängningen leder till en fördumning av människor. Folkbildning kan inte utgöras av ose-riös och banal underhållningslitteratur. Franzén kommenterar Nyströms ut-saga enligt följande:

Nyströms ytliga syn på jämställdheten mellan medierna kan bara bero på att han ser all kultur som förströelse. Då blir det naturligtvis ingen större skillnad på "Hylands hörna" och Dostojevskij, frågan är om det ens blir någon skillnad mellan skog och hav! (1983:14, Franzén, L-O., 20 april, *DN*).

Längre ner i utsagan gör Franzén tydlig åtskillnad mellan "förströelse och kunskap, erfarenhet och nöje" och av resonemanget att döma ställs dessa mot varandra. Han menar vidare att bibliotekens möjligheter att förmedla kunskap och upplevelser är "till över 90 procent bunden till böcker och kunskap om böcker"(1983:14). Franzén hävdar således att kunskap och erfarenhet främst kan utvinnas genom läsning av god skönlitteratur, medan andra medieformat som film och musik i första hand kan ge förströelse och nöje. Den bokliga diskursens företrädare vänder sig således mot både nya medie-format och underhållningslitteratur. De slår till synes vakt om att biblioteken ska tillhandhålla litteratur som kan sägas tillhöra en särskild kanon av "god" litteratur (se exempelvis 1983:15 och 1983:19). I följande utsaga beskrivs situationen för "den klassiska och kulturhistoriska litteraturen" på detta sätt av bibliotekarie Boris Micanovic:

Denna [den klassiska och kulturhistoriska litteraturen, min anm.] rensas i rasande fart ut från bibliotekens hyllor, både barn- och vuxenavdelningarna, för att ge plats åt "tönt och tantsnusk". Man behöver inte ha kulturhistoria som hobby, det räcker med att ha en anspråkslös allmänbildning för att instämma med JM [Jan Myrdal, min anm.] om detta förhållande (1983:22, Micanovic, B., 27 maj, *SvD*).

Den distinktion som görs mellan hög och låg kultur, och de kritiska omdömen som författare och vissa bibliotekarier ger om underhållningslitteratur och populärkultur, kan sättas i samband med en typ av argument som är vanliga vid så kallad "moralpanik". Centralt är den värdehierarki som kopplas samman med olika medieformat, där vissa definieras vara av låg kultur och andra av hög kultur. Denna dikotomi ser vi exempel på i Franzéns uttalande

ovan, där han skiljer mellan å ena sidan god skönlitteratur, å andra sidan populärkultur som videofilm och TV. Kristen Drotner menar att ytterligare begreppspår som kan knytas till denna kulturella dikotomi är exempelvis konst kontra underhållning, innovation kontra tradition, autencitet kontra imitation samt kritik kontra acceptering (Drotner 1992, s. 53). Vid första anblicken kan motsättningen mellan hög och låg kultur synas ha att göra med de olika produktionssätten, där det individuella artistiska, konstnärliga uttrycket ställs mot en massproducerad populärkultur. Men den kulturella hierarkin kan också uppfattas som en värdering av människor – en värdering som baseras på deras medieanvändning och vilka konsekvenser denna anses få. Drotner konstaterar att i sådan argumentation ställs ”critical insight gained by book-reading versus useless daydreaming in front of the box” (1992, s. 53). Användandet av vissa medieformat anses därmed kunna leda till olika former av kulturell och mental utveckling av människor, vilket kan vara en möjlig förklaring till varför företrädare för den bokliga diskursen anser att det är så viktigt att biblioteken tillhandahåller just tryckta böcker. Men utsagorna tecknar också en bild av att kvaliteten på böckerna spelar roll.

Skouvig konstaterar i sin undersökning om den tidiga biblioteksutvecklingen i Danmark 1880–1920 att denna präglades av en diskurs om boken. Med hjälp av boken kunde upplysning spridas till folket vilket fick till följd att boken blev bibliotekets viktigaste innehåll. Den blev det arbetsredskap genom vilket folkbildning kunde spridas, menar Skouvig (Skouvig 2004, s. 83–85). I följande utsaga av författaren Jan Myrdal märks en sammankoppling mellan folkbibliotekens verksamhet och böcker, skönlitteratur, klassiker samt folkbildning:

Jag talade om bibliotekens inköspolitik i allmänhet; om bibliotekariernas svek mot folkbildningstanken. Genom att vägra köpa in och tillhandahålla klassikerna och genom att ta ifrån ungdomen och det läsande folket det stora arvet stod den svenska bibliotekariekåren i folkfördumningens tjänst. Den gjorde folk till lätthanterligt pack (1983:15, Myrdal, J., 21 april, SvD).

Om biblioteken inte förmedlar god kvalitetslitteratur avstannar användares intellektuella utveckling och, som Myrdal uttrycker det ovan, fördummas människor och riskerar att bli acceptering och okritiska. Ansvariga för denna situation är enligt Myrdal bibliotekarierna och senare i artikeln går han till ännu hårdare angrepp mot dessa. Han skriver:

Folk som argumenterar som denne Nyström [Bernhard Nyström, se tidigare citat, min anmärkn.] visar så begränsad medvetenhet och så grund allmänbildning att man icke har rätt att behandla dem som vore de likar att hysa respekt för. De står utanför. Men de är farliga. Uppgiften måste därför vara att söka oskadliggöra dem; ta ifrån dem deras makt (1983:15, Myrdal, J., 21 april, SvD).

Myrdals lösning på vad han ser som problemet med bibliotekens inköspolicy är att avkommunalisera biblioteken och sätta alla bibliotekarier i karantän. Därefter skulle folkbildningen kunna återupprättas (1983:15). Bortsett från den radikala retoriken är utsagan intressant då den visar på ett återkommande mönster för senare delen av Debatten om bibliotekarier. Folkbibliotekens verksamhet associeras i den bokliga diskursen uteslutande med folkbildning; företrädesvis genom att de förmedlar god, svensk kvalitetslitteratur. När bibliotekarier inte köper in sådant bör de, som Myrdal skriver, oskadliggöras och sättas i karantän. Även om andra författare inte föreslår så extrema åtgärder ger flera utsagor uttryck för en misstro mot bibliotekariers professionalism och ett ifrågasättande av bibliotekariers kompetens. Detta kommer att diskuteras vidare i nästa kapitel.

Synen på bibliotekariers professionella kunskap

Det finns många studier av synen på bibliotek och bibliotekarier i populärkultur (se exempelvis Walker & Lawson 1993 och Rydbeck 2003) och flertalet visar att bibliotekarier oftast avporträtteras på ett stereotypt sätt. En klassisk avbildning av bibliotekarien är en sträng fröken i knut. Av biblioteksföreträdare görs många försök att visa att verklighetens bibliotekarier ofta inte alls liknar den ibland negativa och schablonartade bild som förekommer i så mycket populärkulturellt material. Exempel på sådana är webbsidor som "Librarian Avengers" (Olsen 1997), "The Laughing Librarian" (Smith 1999) och "Warrior Librarian Weekly" (Credaro 2001).

Att biblioteksföreträdare även i Debatten om bibliotekarier gärna understryker att biblioteket är något mer än bara böcker och att bibliotekarier inte i huvudsak sysslar med böcker, antyder att det finns en vilja och önskan om en förändrad syn på bibliotekarier. Inom biblioteksfältet finns en oro för de föreställningar som framförs om den egna professionen. Denna ängslan speglas i debatten genom kampen mellan olika betydelsebildningar om vad som bör läggas i begreppet bibliotekarie. Trots de försök som biblioteksföreträdare gör att nyansera bilden av bibliotekarien och dennes professionella kunskap, är den stereotypa bilden av bibliotekarier förvånansvärt livskraftig. Detta illustrerar väl den inneboende tröghet som finns inbyggd i diskurser. Det finns ett motstånd mot förändring som innebär att alla försök att omdefiniera diskursens element eller representationer avvisas (Neumann 2003, s. 135–136).

Att försöka förändra betydelsebildningar och knyta an till andra delar än den traditionella skönlitterära bibliotekariekompetensen – exempelvis till information och ny teknik – kan, som tidigare diskuterats, ses som ett sätt att höja yrkets professionella status. Roma Harris konstaterar i boken *Librarianship: The erosion of a woman's profession* att en möjlighet för kvinnointensiva yrken att höja sin professionella status är att betona de sidor av yrket som verkar mest komplexa och svåra att utföra, exempelvis att hantera kom-

plicerad teknik, bedriva forskning eller utföra administrativa uppgifter.²⁶ Yrkesmässiga aspekter som inte framstår som särskilt svåra – som att interagera med användare – framhålls däremot sällan (Harris 1992, s. 30). Den informationsförmedlande diskursen kan utifrån detta resonemang ses som en strävan att förbättra bibliotekaryrkets prestige och status.

Traditionellt sett har folkbibliotekarier, enligt Schreiber, ofta knutit an till den så kallade kulturförmedlaridentiteten, där den viktigaste professionella kompetensen består av skönlitterära kunskaper som används för att förmedla litteratur till användarna. På 1980-talet märktes dock en omorientering av professionens intressefokus, menar Schreiber. Informations- och kommunikationstekniken fick betydelse för bibliotekens verksamhet och de professionella värderingarna försköts från det innehållsmässiga fokus som tidigare dominerat, till föreställningar om att yrket borde orientera sig i teknisk riktning (Ørom citerad av Schreiber 2006, s. 22–39). I föreliggande empiriska material förekommer dock inte denna värdemässiga förskjutning från innehåll till teknik i någon större utsträckning. Visserligen märks i biblioteksdebatten en ökad informationsteknisk ambition vad gäller bibliotekariers kompetens, men det är fortfarande innehållet i olika medieformat och dess betydelse som lyfts fram. Innehållet i det bibliotekarier förmedlar ska stå i centrum och det är just därför som informations- och kommunikationsteknik bör nyttjas, menar Nyström:

Inget medium är i princip bättre eller sämre än något annat, det enda intressanta är innehållet, budskapet, och det medium som i en given situation är bästa förmedlare är just då det bästa mediet. Självklart! Att ständigt i bibliotekets mediamix finna det för bibliotekskunden relevanta måste vara bibliotekariens primära funktion (1983:6, Nyström, B., 6 april, AB).

I den bokliga diskursen används istället argument som framhäver bibliotekariens mer traditionella serviceroll. Författarna betonar ofta bokförmedling som det centrala uppdraget för bibliotekarier. På följande sätt formulerar sig Ardelius:

Men den utvecklingen [utvecklingen mot större fokus på informationsförmedling eller som Ardelius uttrycker det 'teknokratisering', min anmärkn.] tycker vi mycket illa om när det gäller böcker. Vi tycker att kultur kräver tjänare från alla håll, även från vårt håll, som är lite ödmjuka eller bryr sig lite grann vad det egentligen handlar om – det handlar om andlig odling nämligen (1983:27, Ardelius, L., *Rapport*, 11 mars).

---

²⁶ Harris använder uttrycket "kvinnointensiva" för att beskriva yrken som, även om de kvantitativt sett domineras av kvinnor, i själva verket kontrolleras av män då dessa ofta bestämmer förutsättningarna för professionen. Till de kvinnointensiva yrkena hör exempelvis bibliotekarier, sjuksköterskor och lärare (Harris 1992, s. 3). Schreiber kallar nämnda yrken också för relationsprofessioner då de dagligdags står i kontakt med användarna av den offentliga sektorn (2006, s. 12).

Uttalandet antyder en uppfattning som går ut på att det inte krävs särskilt stora kunskaper för att arbeta med kulturförmedling och i ett bibliotek. Ingen särskild specialisering lyfts fram och så som uppdraget beskrivs skulle arbetet kunna utföras av nära nog vem som helst. Utsagan, som måste sättas i samband med den bokliga diskursen, förmedlar intrycket av att det egentligen inte fordras mycket mer än att man är ödmjuk, intresserad och beredd att tjäna (1983:27). Att det inte knyts någon specialkompetens till en bibliotekaries arbetsuppgifter är kännetecknade för många kvinnointensiva arbetsplatser. Det torde i sin tur också kunna kopplas till det låga värde som ofta tillskrivs de arbetsuppgifter som utförs av kvinnor (Harris 1992, s. 28).

Harris menar att kvinnointensiva arbeten är präglade av ett serviceideal där det är eftersträvansvärt att vara lyssnande, icke-auktoritativ och demokratisk i relationen till användarna (Harris 1992, s. 19). Idealet har vissa gemensamma drag med den bibliotekarieroll som framhålls i utsagan ovan – nämligen att vara tjänstvillig och ödmjuk. De arbetsuppgifter som oftast betonas i ett professionaliseringssträvande, det vill säga administration, forskning och hantering av komplicerad teknik, tas inte sällan i besittning av män, konstaterar Harris. Paradoxalt nog kan därför en professionalisering av bibliotekarieryrket innebära ett avståndstagande från de uppgifter som yrket traditionellt sett inneburit. Det kan också, framhåller Harris, leda till att yrkets kvinnliga identitet ogillas och att professionen långsamt ”avfeminiseras” (Harris 1992, s. 30).

Marianne Winther Jørgensen och Louise Phillips skriver att det mellan två identiteter uppträder ett antagonistiskt förhållande när det är omöjligt att inneha båda identiteterna samtidigt, exempelvis då det kopplas oförenliga krav på hur handlingar ska utföras (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 55). Argumenteringen kring bibliotekariers kompetens kan ses som ett exempel på det. Ardelius och Myrdals laddade uttalanden om de informationsinriktade bibliotekarierna som ”farliga” (1983:15), som ”små tomtar” (1983:27) eller ”nya bleka ekonomer” (1983:1) tyder på hur provocerande det är att bryta med etablerade föreställningar. För många avsteg från den traditionella yrkesrollen gör att bibliotekariers kompetens ifrågasätts. Några biblioteksföreträdare protesterar mot Ardelius beskrivning av bibliotekarier och bibliotekens verksamhet, bland annat Nyström (1983:6). I en replik till Myrdals artikel uttrycker sig bibliotekarie Anita Abrahamson enligt följande:

I vår dagliga gärning anstränger vi oss för att få folk att läsa ”klassiker” – och även Jan Myrdals böcker. Om vi ändå misslyckas kan vi knappast lastas för detta: vi kan inte tvinga folk att läsa ”Kungen av Klondyke” (i Myrdals översättning) om de absolut inte vill, vi kan bara tillhandahålla klassikerna, vilket vi gör, skylta med dem och berätta för folk att de finns, att de är bra och utgör en viktig del av vårt kulturarv (1983:16, Abrahamson, A., 28 april, *SvD*).

Det intressanta i de svarsartiklar till Myrdal som skrivs, är att få egentligen motsäger hans beskrivning av bibliotekens inköspolicy eller ens hans uttalanden om bibliotekariers förmenta brist på folkbildningsambitioner. Många bestrider naturligtvis hans drastiska förslag på lösning, vilken ju är att sätta bibliotekarier i karantän, men så här skriver till exempel bibliotekarie Tomas Polvall:

Jan Myrdal har rätt i sin kritik av de kommunala biblioteken. De är ett fördumningsinstrument och det kommer de att vara så länge det går 100 Balderson på en Jules Vallés. Folkbibliotekens inköspolitisk är en skandal och anledningen är, som Jan Myrdal skriver, att bibliotekarierna har svikit folkbildningstanken. [---] Böcker som kräver tid och kunskap motverkar denna biblioteksideologis genomförande. Shakespeare, Melville, Herzen och Goethe är hinder i en verksamhet som främjas av den underhållningslitteratur som låter sig konsumeras som sega råttor (1983:19, Polvall, T., 6 maj, *SvD*).

Även Nyström medger vid ett tillfälle:

Att jag i princip håller med Jan Myrdal om att folkbiblioteken i allt för hög grad köper in smörja till förfång för litteratur (och andra medier) av god kvalitet är inte speciellt intressant i det här sammanhanget. [---] Visst saknas det mycket när det gäller många bibliotekariers folkbildarengagemang. Visst är det beklagligt att människor frågar efter, och erbjuds, likgiltig litteratur istället för det som kan betraktas som värdefullt (1983:18, Nyström, B., 6 maj, *SvD*).

Trots att flera biblioteksföreträdare försvarar bibliotekariers kompetens instämmer många i beskrivningen av bibliotekens inköspolicy som kvalitetsmässigt undermålig. Som jag tidigare konstaterat definieras bildning inom den bokliga diskursen som läsning av så kallad god kvalitetslitteratur. Att författare argumenterar för en sådan föreställning kan i sammanhanget knappast betraktas som märkligt. De har naturligtvis ett professionellt intresse av att driva en sådan linje då de själva måste antas definiera sig som producenter av god litteratur. Att även biblioteksföreträdare ofta instämmer i denna negativa beskrivning av vad som i grunden är en verksamhet som de själva bedriver, är kanske mer anmärkningsvärt. Vem är det egentligen som köper in den här förhatliga underhållningslitteraturen som fördummar och som i utsagorna betraktas som något lika lättsmält som godis? I Polvalls uttalande ovan jämför den exempelvis med sega råttor (Polvall, T., 6 maj, 1983:19). Försvarare för en sådan inköspolicy uttalar sig överhuvudtaget inte i debatten, utan den bokliga diskursen är i detta sammanhang dominerande.

Författarens subjektpositioner

I Debatten om bibliotekarier framstår det efter hand som om den informationsförmedlande diskursen i allt högre grad ifrågasätts av den bokliga dis-

kursens företrädare. Det antagonistiska språkbruk som debatten inledningsvis ger prov på ökar och den informationsförmedlande diskursen associeras alltmer med ett slags strategisk krigsföring mot tryckta böcker – exempelvis genom formuleringarna ”attackerna mot pappersboken”(1983:5, Curman, P), ”hotet mot det tryckta ordet” (1983:1, Curman, P.) och ”de bekämpar boken” (1983:22, Micanovic, B.). Företrädare för den bokliga diskursen tycks vilja tillrättvisa den informationsförmedlande diskursens representanter genom att beskriva dem i aggressiva och krigiska termer. En förklaring till det kan vara en önskan om att själv framstå som den bättre, mer humanistiska parten som förespråkar bokens värde. Följande utsaga får exemplifiera:

Bernhard Nyströms kvasiradikala åsikter om litteraturens betydelse och framtid anser jag vara skrämmande, då det idag är viktigare än någonsin tidigare att ALLA bibliotekarier har goda, helst mycket goda, litteraturkunskaper (1983:11, Hellman, C., 15 april, AB).

Foucault understryker att alla individer inte har lika stort tillträde till en diskurs och att det finns ”en gallring bland de talande subjekten” (Foucault 1971/1993, s. 26). Vissa uttalarare har större inflytande än andra i en diskurs och att driva en diskurs. I Debatten om bibliotekarier förefaller det som att författare har ett sådant större inflytande i formandet av den bokliga diskursen, som i argumentationen alltmer kommer att påverka synen på folkbibliotek. Nyströms önskemål om en mer informationspräglad syn på bibliotekens verksamhet, tolkas som ett förakt för böcker (se exempelvis Franzén, L-O., 11 april 1983:9) och möts med stor indignation av författare som anser att bibliotekarier sviker den bokliga diskursen, vilken de förutsätts försvara.

Jag väljer att kalla denna till synes dominerande subjektposition för *författare* även om de individer som ingår i den också skulle kunna beskrivas som skribenter, journalister, intellektuella eller ett slags litterär elit. Vad det handlar om är egentligen en grupp tongivande, offentliga författare, skribenter och debattörer, som inte sällan är medlemmar av samma generation och besitter centrala positioner på det kulturella fältet. Ytterligare en gemensam nämnare för flera av dem är att de är aktiva medlemmar i Författarförbundet. Dessa författare är kvantitativt sett ansvariga för flest artiklar och debattinlägg, men deras påverkan är också baserad på att deras utsagor får starkt inflytande och stort genomslag i de olika debatterna.

En möjlig förklaring till den bokliga diskursens framgångar i denna debatt är att de aktörer som bär fram den är betydelsefulla i kraft av sin generations- och könstillhörighet – det är huvudsakligen något äldre, manliga författare som driver diskursen.²⁷ De besitter i någon mån också ett ”intellektu-

---

²⁷ Att det är män som dominerar i det aktuella empiriska materialet är naturligtvis inte unikt för just dessa debatter. Flera studier (se exempelvis Jarlbro (2006) *Medier, genus och makt* samt Jönsson & Strömbäck (2007) *TV-journalistik i konkurrensens tid. Nyhets- och samhällsprogram i svensk TV 1990–2004*) visar att det i nyhetsmedierna i första hand är vita män som

ellt kändisskap” – med andra ord är de relativt kända och väletablerade författare och skribenter som rör sig hemtamt på tidningarnas kultursidor. Donald Broady och Mikael Palme skriver att ”personlighetens” roll för att nå en viss position inom kulturlivet inte ska underskattas. De konstaterar att debatttagande i stor utsträckning avgörs beroende på vilket namn och vilken position en person uppnått, inte så mycket på själva inlägget i sig (Broady & Palme 1998, s. 199). Också i avhandlingens debatter om folkbibliotek kan en bidragande faktor för att nå tillträde vara att en person uppnått en viss kulturell status som garanterar att debattinlägg publiceras och antas. Det är också möjligt att vända på resonemanget och se den dominerande diskursen som en förutsättning för att erhålla debattutrymme – att författarna har ett så stort inflytande skulle i så fall bero på att de talar utifrån en diskurs som är förhärskande.

Den bokliga diskursen i sig bidrar sannolikt till att författarna har kommit i åtnjutande av en position som i detta sammanhang framträder som den mest inflytelserika. Att de bibliotekarier som argumenterar utifrån den bokliga diskursen faktiskt får tillträde till debatten är ett tecken på att diskursen också spelar roll. Bibliotekarierna argumenterar på ett sätt som liknar författarnas och de delar också vissa andra gemensamma drag. Många av de bibliotekarier som omfamnar den bokliga diskursen är exempelvis män (se exempelvis 1983:11, 1983:22 och 1983:25). Detta tyder på att den dominerande subjektpositionen inom den bokliga diskursen också ges och definieras av diskursen. I flera fall tycks det som om de bibliotekarier som företräder den bokliga diskursen i själva verket talar utifrån en ”författarposition”. I vissa fall vänder de sig också uttryckligen emot bibliotekarier som de inte anser stödjande argumentationen kring bibliotek, tryckta böcker och kvalitetslitteratur (se exempelvis Lundhs uttalande 1983:25 på sid. 85).

Medieforskarna Anna Edin och Kristina Widestedt menar att journalister föredrar att debatter förs med några få inblandade och att media sällan släpper in utomstående i offentliga diskussioner. För media är det en strategi att upprätthålla kvaliteten på debatterna och också publikens intresse, enligt ett resonemang som lyder; ju fler deltagare desto sämre argument och diskussionsinlägg. Denna mediala slutenhet kan dock också förklaras av att vissa inflytelserika personer har en personlighet som gör att de vill höras och synas, vilket får konsekvensen att några individer tar upp stor plats i kulturdebatter (Edin & Widestedt 2001, s. 27). I Debatten om bibliotekarier 1983, och även i Rädda biblioteken-debatten 1992, förekommer vissa enskilda debattörer som är särskilt aktiva och betydande. Dessa är författaren Peter Curman som under Debatten om bibliotekarier är kulturchef på *Aftonbladet* och under Rädda biblioteken-debatten ordförande för Författarförbundet. Författaren Jan Myrdal tar också del i diskussionerna i Debatten om biblio-

---

både framträder och refereras mest. 2004 låg exempelvis kvinnorepresentationen i media på 24 % (Jarlbro 2006, s. 29).

tekarier. Det finns även exempel på debattörer som kan sägas tillhöra flera grupper, ett exempel är Per Ahlmark, som både är författare och före detta folkpartistisk politiker. Han är ansvarig för en stor del av inläggen under Rädda biblioteken-debatten men analysen av dessa tyder på att han inte talar utifrån en politikerposition, utan i första hand argumenterar utifrån den subjektposition som kan sättas i samband med författarskapet.

Ett exempel på författarnas möjligheter att styra och påverka debatten är när Nyström publicerar sin första artikel, där han föreslår att biblioteken bör fokusera mer på information och mindre på tryckta böcker. Författaren Peter Curman är då alltså kulturchef på *Aftonbladet* och som ett slags inledande ingress till Nyströms artikel skriver Curman:

Kommer ni ihåg filmen ”Fahrenheit 451”? Den handlade om ett litteraturfientligt samhälle, där brandkåren ryckte ut för att bränna böcker. Djupt inne i skogarna gömde sig bokälskarna som reciterade världslitteraturens storverk för varandra. Det var en kuslig framtidsversion med udden riktad mot totalitära tendenser i vår samtid men de flesta av oss drog nog ändå på munnen åt det alltför fantastiska i visionen. Men nu är det snart 1984 – som en annan berömd framtidsskildring heter – och det litteraturfientliga samhället rycker närmare med skrämmande hastighet. Men vem kunde drömma om att attackerna mot ”pappersboken” skulle komma från bibliotekshåll? För dem av oss som trodde att böckernas plats på biblioteket var lika självklar som vattnets i badkaret bör dagens två bibliotekarieinlägg mana till eftertanke. Kanske är det också dags att döpa om biblioteket till infoteket och bibliotekarierna till infotekarier med tanke på all informationsverksamhet man anser vara viktigare än bokutlåning. Samtidigt ger vi också den numera riksbekante Avesta-bibliotekarien Hans Lindberg plats för en slutreplik. Avsikten med den famösa aktionen var inte att censurera en kritisk författare utan att protestera mot påståendet att bibliotekarierna skulle utgöra ”ett hot mot bokläsningen”. Påståendet tycks dessvärre inte vara gripet ur luften (1983:5, Curman, P., 6 april, AB).

Utsagan uttrycker skarp kritik mot Nyströms idéer och även mot bibliotekarie Lars G. Anderssons artikel som följer på Nyströms. Hänvisningarna till fascistiska framtidsversioner i filmen *Fahrenheit 451*²⁸ och George Orwells bok *1984* förmedlar intrycket att Nyströms förslag måste ses i ett sådant sammanhang. Att Curmans uttalande är placerat på kultursidans översta halva och föregår Nyströms inlägg kan förmodas bidra till att forma en läsares uppfattning om dennes idéer. På så vis kan Curmans text medverka till att minska inflytandet för de alternativa föreställningar om bibliotekens verksamhet som Nyström förmedlar. Värt att notera är också att en bild från filmen *Fahrenheit 451* ackompanjerar Nyströms artikel. Bildtexten lyder – ”Utbildad på bibliotekshögskolan i Borås? Oskar Werner bränner böcker i

---

²⁸ Att Curman hänvisar till filmen *Fahrenheit 451* och inte boken som ligger till grund för filmen, dvs. *Fahrenheit 451* av Ray Bradbury (1953) framstår i sammanhanget som en märklig kuriositet.

filmen *Fahrenheit 451*” (1983:5, *Aftonbladet*, 6 april). Det står inte klart att det är Curman som valt att ta med bilden, men ett rimligt antagande är att det inte är Nyströms val. Det är svårt att värja sig från intrycket att valet av illustration och medföljande textformulering syftar till få Nyströms utsaga att framstå i mycket ofördelaktig dager. Bild 1 på nästa sida visar hela debattsidans disposition.

Bild 1. Den inledande texten av Curman under rubriken "Bibliotek eller infotek?" ses överst på sidan. Under rubriken "Reaktionär fixering vid boken" följer Nyströms artikel. I mitten finns illustrationen från filmen Fahrenheit 451. En del av ett debattinlägg av Lars G. Andersson finns under rubriken "Litteratur är inte huvudsaken". Foto: Kungliga biblioteket, Repro.

I en senare artikel från 19 april, reagerar Nyström mot att den här bilden illustrerat hans inlägg. Han skriver att beslutet att ta med bilden togs av *Aftonbladets* kulturredaktion, och menar att bildvalet fått artikeln att framstå som bokfientlig. Nyströms artikel från den 19 april pryds med en bild på en skål med räkor. Bildtexten lyder: ”Bernhard Nyström vill varken utrota böcker eller räkor, försäkrar han i sitt svar till ”bokfanatikerna”. Illustration i enlighet med artikelförfattarens begäran” (Nyström, B., 19 april, 1983:32). Av formuleringen att döma är texten skriven av någon annan än Nyström, med allra största sannolikhet Curman eller någon annan representant för *Aftonbladets* kulturredaktion.

Denna korta text tar till synes återigen udden av Nyströms synpunkter, framförallt genom att använda och lyfta fram ordet ”bokfanatiker”. Utsagan skapar intrycket av att Nyström betraktar företrädare för den bokliga diskursen som fanatiska, vilket kan förmodas spåda på den antagonism som tidigare visat sig i debatten. En anledning till ordvalet kan därför vara att författaren till bildtexten vill antyda att Nyström är en bokhatare. Om företrädare för den informationsförmedlande diskursen definieras som sådan skulle det sannolikt bidra till att minska diskursens inflytande i debatten. I bildtexten sägs att Nyström försäkrar att han inte vill utrota böcker, men det blir föga övertygande då meningen avslutas med ”försäkrar han i sitt svar till bokfanatikerna”. Valet av ordet ”försäkrar” implicerar att Nyström försöker övertyga läsare om uppriktigheten i utsagan, vilket i sin tur antyder att han istället försöker förleda dessa.²⁹

Exemplet visar vilka möjligheter att påverka den offentliga bilden av folkbibliotek, som företrädesvis författare och andra kulturdebattörer har. Biblioteksföreträdarnas inflytande framstår som mer begränsade även om dessa vid ett par tillfällen argumenterar mot författarnas bild. Bibliotekarie Lars G. Andersson skriver:

Många missförstånd florerar när man diskuterar folkbiblioteken. Författare av skönlitteratur tycks tro att folkbibliotekens huvudsakliga uppgift är att främja den svenska skönlitteraturen. [...] Skönlitteraturen har aldrig varit huvudsaken för folkbiblioteken – även om den varit ett viktigt inslag i deras verksamhet. Viktigast har varit, och skall vara, att sprida kunskaper och ge information. Folkbiblioteken är ett viktigt led i demokratiseringsprocessen (1983:7, Andersson, L.G. 6 april, AB).

Tolkningsföreträdet tas dock alltmer över av den bokliga diskursens dominerande subjektposition, vilken i huvudsak innehas av biblioteksexterna aktörer. I återstoden av debatten motarbetas alternativa tolkningsmöjligheter

---

²⁹ En parallell till det är att i exempelvis nyhetsrapportering skriva att en person hävdar något. Detta lämnar tolkningsutrymme för att personen kanske ljuger. van Dijk kallar detta för ”implication” vilket är en process där information som hämtats från ”previous knowledge and beliefs is combined with information actually expressed in the text” (1991, s. 181).

alltmer och författarna framträder som den subjektposition som sätter gränserna för vilken beskrivning av folkbibliotek som är tänkbar.

I kapitel 4 diskuterades de utestängningsprocedurer som Foucault menar att diskurser begagnar för att kontrollera att diskursens gränser upprätthålls. En sådan strategi är instiftande av lagar och förbud, inte bara formella sådana, utan även mer informella regler för vilka som får tala och vad som får sägas (Foucault 1971/1993, s. 7). I den bokliga diskursens beskrivning av bibliotekens verksamhet, finns olika strategier av mer eller mindre formell natur, där de mest iögonfallande är lagar och censur (Neumann 2003, s. 57). Curmans agerande mot Nyström kan inte direkt beskrivas som censur, men det är en tydlig sanktion som förefaller syfta till att vidmakthålla diskursens gränser, vilka Nyströms utsaga ifrågasatte. Curmans aktion kan uppfattas som ett sätt att söka undergräva både Nyströms förslag och hans person.

Ytterligare utestängningsprocedurer som Foucault nämner är olika former av uppdelnings- och förkastandeprinciper. Dessa innebär att vissa uttalar kategoriseras som avvikande och udda, vilket för med sig att deras utsagor också definieras som betydelselösa, irrationella eller ointressanta (Foucault 1971/1993, s. 8). Att framställa Nyström som en bokhatare kan tjäna ett sådant syfte då det samtidigt innebär att hans utsagor lättare kan avvisas och förkastas.

Författarnas subjektposition blir utan tvekan central i de mediala folkbiblioteksdebatterna. Att intellektuella har ett stort inflytande på kulturlivet i sin helhet är inte nytt. Sven Nilsson skriver i boken *Kulturens nya vägar* (2003) att redan vid mitten av 1800-talet, när kulturmarknaden utvecklades i Sverige, kom den att domineras av skribenter och konstnärer. De hade en gemensam tillhörighet i de borgerliga ideal som fick stor spridning i samhället vid den här tiden (Nilsson 2003, s. 31–35). Att så kallade ”intellektuella” har en betydelsefull roll för samhällliga debatter kan delvis härledas till upplysningstiden och den framväxande moderniteten, då en mer öppen diskussion om samhällsfrågor kom till stånd. Jürgen Habermas kallar denna företeelse för ”den borgerliga offentligheten” då samhällsdebatten främst kom att drivas av den borgerliga klassen, där författarna utgjorde en särskilt viktig roll som debattörer (Eriksson & Frängsmyr 2005, s. 233).

I förgrunden för dessa upplysningsideal stod exempelvis kraven på yttrandefrihet och bildning. Under 1900-talet utvecklades kulturlivet successivt mot en ökad institutionalisering och de intellektuella började ställa krav på professionalism och självständighet. Samtidigt förändrades gruppens sammansättning, då allt fler medlemmar från arbetarklassen också kom att ingå. Det fick konsekvensen att de traditionella borgerliga värderingar som de intellektuella tidigare knutit an till, blandades med socialistiskt färgade föreställningar om ett mer klasslöst samhälle (Nilsson 2003, s. 31–35). En sådan spänning mellan olika ideal kan också sägas präglade den subjektposition författarna besitter i analyserade debatter. Den bokliga diskursens företrädare ger uttryck för starka konserverande ideal där bibliotekens och bibliotekari-

ernas värde ligger i att bevara kulturarvet samtidigt som de även betonar vikten av att biblioteken fokuserar på att förmedla folkbildning för alla.

Genusaspekter och subjektpositioner

Bibliotekarierollen inom den informationsförmedlande diskursen omtalas av den bokliga diskursens företrädare på ett negativt sätt. Bibliotekarier beskrivs i termer av exempelvis ”bleka ekonomer” (Ardelius 1983:1) eller ”kartoteksupptagna” (Ardelius 1983:29). Författarna riktar relativt hårda omdömen om dem som försöker förändra bibliotekarierollen och i stort kan replikskiftet beskrivas som en kamp om att definiera bibliotekariers subjektpositioner. Följande citat visar hur den ”andra” bibliotekariepositionen inom den informationsförmedlande diskursen skildras:

Det har sedan länge stått klart att bibliotekarieutbildningen ger de blivande bibliotekarierna otillräckliga litterära kunskaper. Istället har diverse administrativ och allmänt medieteknisk utbildning breddats. Det har skapat en yrkeskår med många osäkra och ängsliga bibliotekarier, hänvisade till och beroende av den pseudoinformation om nytutkommen litteratur som Bibliotekstjänst förser dem med (1983:9, Franzén, L-O., 11 april, *DN*).

Då, för tio år sedan, fnittrade bibliotekarflocken ännu lite generat när jag talade till dem om deras undermåliga inköpspolitik. När de nu kritiseras, då uppträder de som den där kulturchefen och bibliotekschefen Hans Lindberg i Avesta. De pryder sig med sin egen andliga underklassighet. De skriver också lika eländigt som de tänker. Tag till exempel Lektorn vid bibliotekshögskolan i Borås, Bernhard Nyström. [Ett långt citat ur Nyströms artikel från 6 april följer, vilket jag har valt att hoppa över, min anmärkn.]. Det är inte bara meningslöst utan direkt felaktigt att diskutera med sådana. Folk som denne Nyström visar så begränsad medvetenhet och så grund allmänbildning att man icke har rätt att behandla dem som vore de likar att hysa respekt för. De står utanför. Men de är farliga (1983:15, Myrdal, J., 21 april, *SvD*).

Beskrivningarna av bibliotekarier som ”osäkra och ängsliga” (Franzén 1983:9) och att bibliotekarflocken skulle fnittra generat och vara andligt underklassig (Myrdal 1983:15) syftar på just den informationsförmedlande diskursens subjektpositioner. Att Bernard Nyström nämns är således logiskt, men tilltalet riktas också genom Franzéns referens till ”yrkeskåren” och Myrdals hänvisningar till ”bibliotekarflocken” till bibliotekariekåren i allmänhet. Vid en närmare läsning förefaller dessa utsagor också beteckna kvinnor – män förknippas vanligtvis inte med egenskaper som osäkerhet, ängslighet och de beskrivs sällan som generat fnittrande. Traditionellt har kvinnor ofta ansetts som andligt underklassiga i jämförelse med mannen.³⁰

---

³⁰ Det finns många konkreta konsekvenser av detta, som exempelvis att kvinnor länge nekades utbildning, arvsrätt, rösträtt, universitetsinträde etc. Idéhistoriskt finns också väl kartlagt hur kvinnor associerats till egenskaper som känslsamhet, irrationalitet medan mannen står

Den bokliga diskursens uttalare beskriver således bibliotekarieyrket i gemen och även de manliga bibliotekarier som företräder den informationsförmedlande diskursen, utifrån kvinnliga egenskaper – egenskaper som i negativ bemärkelse traditionellt förknippas med kvinnor.

Att bibliotekarieprofessionen associeras med kvinnor är kanske inte ett helt oväntat resultat, men hur kommer det sig att också manliga bibliotekarier definieras utifrån stereotypa kvinnliga karaktärsdrag? Nordisten Margareta Svahn har i en undersökning visat hur de vanligaste och mest framträdande skällsorden om män ofta kan sättas i samband med omanlighet, genom att exempelvis en mans sexualitet och virilitet ifrågasätts. Brist på maskulinitet kan också antydast genom att omtala en man i egenskaper som vanligtvis kopplas samman med kvinnor (Svahn 1999, s. 132–137) och det är det vi ser exempel på i debatten mellan manliga författare och manliga bibliotekarier. De aktuella egenskaperna – osäkerhet, ängslighet, fnittrighet – är negativt laddade redan då de förknippas med kvinnor, men Svahn konstaterar att även neutrala ord som benämner kvinnor får en negativ laddning om de betecknar män (Svahn 1999, s. 137).

Att författarna ger de manliga bibliotekarierna kännetecken som oftast associeras till kvinnor kan alltså ses som ett sätt att förringa och förlöjliga de manliga bibliotekariernas status och maskulinitet. De sistnämnda tillrättvissas därför i dubbel mening då de bryter mot den förhärskande diskursens representationer genom att både föreslå andra uppgifter och annan kompetens för bibliotekarier. Men de disciplineras också därför att de är män inom ett kvinnointensivt yrke och bryter mot den förhärskande genusordningen.³¹

Christine Williams skriver att sådana män ofta betraktas som anomalier, och de beskrivs inte sällan som feminina och homosexuella. En strategi för att avvisa denna omanliga subjektposition, är att distansera sig från kvinnliga kollegor genom att framhäva en delvis annan yrkeskompetens (Williams 1995, s. 122–126), i det här fallet teknik. Om den informationsförmedlande diskursens utsagor granskas närmare märks att dessa i första hand formulerats av män (se Nyström 1983:6, Andersson 1983:7, Nyström 1983:13, Nyström 1983:18, Andersson 1983:20). I tidigare kapitel har den informationsförmedlande diskursen satts i samband med professionaliseringssträvanden inom bibliotekariekåren men den kan möjligen också kopplas till manliga biblioteksföreträdares ambitioner att skapa en alternativ bibliotekarieroll. Båda aspekterna kan dock kopplas till en strävan efter att nå ökad status.

---

för förnuft och rationalitet (se exempelvis Hirdmans bok *Genus – om det stabila föränderliga former* (2001) och Olsons artikel "The Feminist and the Emperor's New Clothes: Feminist Deconstruction as a Critical Methodology for Library and Information Studies" (1997)).

³¹ Folkbiblioteket befolkas i stor utsträckning av kvinnor. Både när det gäller personal och användare utgörs en majoritet av kvinnor. Siffror visar att ca 83 % av de yrkesverksamma bibliotekarierna är kvinnor (Rydbeck 2001, s. 10).

Till de egenskaper som förknippas med en bibliotekaries ideala subjekt-position inom den bokliga diskursen hör bland annat att vara kvinna. Att en sådan genusaspekt finns närvarande inom den bokliga diskursen är också påtagligt genom att den ideala bibliotekarien och biblioteket framställs som bevarare av kultur. Att just kvinnor sätts i samband med kulturbevarande aktiviteter är inte unikt för bibliotekarier utan det finns en tradition av att associera kvinnor med just sådana verksamheter. Etnologisk forskning har visat att kvinnors uppgifter i exempelvis det gamla bondesamhället ofta var kopplade till att bevara kultur. En kvinnas duglighet bedömdes i förhållande till hur väl hon kunde utföra traditionella arbetsuppgifter och tekniker som bakning, lin- och ullberedning, stickning, sömnad, tvätt, mathållning, barnavård. Kunskapen om de här sysslorna förmedlades genom tradition, från äldre generationers kvinnor till de yngre. Om kvinnans uppgifter kunde kopplas till hemmet och det privata, var männens sysslor mer frikopplade från hemmet (Lundgren 1993).

Kvinnor är också bärare eller bevarare av kultur i andra hänseenden. Statistik visar att kvinnor läser fler böcker, utövar fler kulturaktiviteter samt besöker fler kulturinstitutioner än män.³² Den bokliga diskursen, som framförallt framförs av manliga författare, definierar folkbibliotekens verksamhet som en passiv kulturbevarande institution. Att institutionen är kvinnointensiv till sin karaktär kan därmed utgöra ett led i förklaringen till varför diskursen gestaltar sig som den gör.

Som ovan nämnts är en aspekt av diskurser deras inneboende tröghet och ovilja till förändring. Detta handlar i grund och botten om makt. Det finns intresse av att behålla en diskurs oförändrad eftersom relationerna mellan olika subjekt- och objektroller också ligger fast (Neumann 2003, s. 119). I Debatten om bibliotekarier ger diskursen intryck av att upprätthålla relationerna mellan man–kvinna respektive författare–bibliotekarie. Den ena parten i de här motsatsparen är alltid dominant, och för att visa att relationen inte är jämlik är ett mer adekvat sätt att skriva dem på: **man–kvinna** och **författare–bibliotekarie**.³³ Hope Olson konstaterar i artikeln ”The Feminist and the Emperor’s New Clothes: Feminist Deconstruction as a Critical Methodology for Library and Information Studies” (1997) att den hierarkiska relationen mellan man–kvinna också kan kopplas till andra binära oppositioner såsom förnuft–känsla och subjekt–objekt. Hon menar att:

[...]”Man” is the normative knowing subject and ”Woman” is the object to be known. As a result, ”Man” can come to know ”the universal truth” while

---

³² Se exempelvis Nordicom’s statistik från 2006, <http://www.nordicom.gu.se/> [2009-03-17], och SOM-institutets statistik från 2007 (Höglund & Wahlström 2008, s. 271).

³³ Hall använder i artikeln ”The Spectacle of the ‘Other’” ett liknande sätt att illustrera maktrelationer i binära oppositionspar. För att tydligare markera den ojämlika relationen som råder mellan två poler i ett oppositionspar som exempelvis vit/svart och man/kvinna bör dessa, enligt Hall, skrivas **vit/svart** och **man/kvinna** (Hall 1997, s. 235).

”Woman” cannot attain ”rationality”. Because rationality is the authoritative norm, women cannot avoid domination as long as the reason/emotion and subject/object binaries stand unquestioned (Olson 1997, s. 183).

Bibliotekarien framstår i relation till författare som ”den andra”, med andra ord den som omtalas och definieras av uttalen.³⁴ Det är kvinnor, framförallt kvinnliga bibliotekarier som omtalas och som definieras av männen, både av manliga författare och av bibliotekarier. ”Den andra” är ett begrepp som just syftar på en stereotyp roll och Michael Pickering menar i boken *Stereotyping. The politics of Representation* (2001) att detta numera har ersatt begreppet stereotyp (2001, s. 47). Typiskt för rollen som ”den andra” är att den kännetecknas av en inbyggd ambivalens då nära nog motsatta egenskaper knyts till rollen. Den stereotypa kvinnorollen rymmer föreställningar om kvinnor som exempelvis infantila, oansvariga och lättsinniga men också föreställningar om kvinnan som omvårdande, plikttrogen och återhållsam. Detta synsätt speglar i hög utsträckning uttalenas fantasier om och rädslor för den andra (Pickering 2001, s. 63–65).³⁵

Mot bakgrund av ovanstående resonemang är det påtagligt att det är den traditionella stereotypa bibliotekarierollen som framförallt ses som ideal av författarna. I själva verket kretsar den bokliga diskursens representationer av bibliotekarier i huvudsak kring ett centralt tema; deras roll som passiva bevarare och förmedlare. När bibliotekarier uppfyller den rollen beskrivs de som förnuftiga och förståndiga (se exempelvis Franzén, 20 april 1983). När bibliotekarier misslyckas med att uppfylla rollen som bevarare eller vill bryta med den traditionella stereotypen, framhålls istället bibliotekariers inkompetens. Det tar sig uttryck i ovan citerade utsagor där bibliotekarier framhålls som fnittrande, osäkra och ängsliga, det vill säga det är de mer negativa och motsatta aspekterna av den eftersträvansvärda stereotypa rollen som bibliotekarie, som betonas. Att stereotypisera den andra kan därför innebära att vissa egenskaper idealiseras samtidigt som andra karaktärsdrag betraktas som direkt negativa och oönskade (Pickering 2001, s. 71).

Ytterligare en viktig aspekt i detta sammanhang är att de karikatyrer av representanter för kvinnointensiva yrkeskåror som sprids i populärkultur, i första hand beskriver stereotypa uppfattningar om kvinnor och egentligen inte har så mycket att göra med själva yrket. Med andra ord, om en kvinna arbetar som bibliotekarie eller som sjuksköterska är i själva verket irrelevant – det viktigaste karaktärsdraget, och det som är bestämmande för hur hennes yrke porträtteras, är till syvende och sist att hon är kvinna. Att den traditionella bilden av bibliotekarier är så långlivad och spridd kan således mer ha

---

³⁴ ”De andra” eller ”den andra” är inom konstruktionistiska teorier ett sätt att benämna den icke-dominanta parten i binära oppositionspar. Olson skriver: ”One member of the binary is dominant, while the other is secondary or *Other*” (1997, s. 182).

³⁵ Sociologen Richard Jenkins menar exempelvis att en sådan kategorisering som en stereotyp innebär, säger mer om den som kategoriserar än om den kategoriserade själv (1996, s. 86).

att göra med yrkets kvinnodominans, än med de arbetsuppgifter och den kompetens som tillskrivs bibliotekarier (Harris 1992, s. 83–95). Den dominerande diskursens subjekt- och objektroller och relationerna dem emellan kan beskrivas i följande figur:

Tabell 2. Subjektpositioner i relation till Debatten om bibliotekarier. Det är manliga författare som uttalar sig om biblioteksföreträdare samt användare. Biblioteksföreträdare uttalar sig om andra biblioteksföreträdare och också om användare. Att författare i rollen som omtalade står inom parentes beror på att de visserligen omnämns, men i liten omfattning. I den bokliga diskursen dominerar den subjektposition författarna intar, men den informationsförmedlande diskursen drivs i huvudsak av biblioteksföreträdare.

Uttalare	Omtalade
Författare	Biblioteksföreträdare
Biblioteksföreträdare	Användare (Författare)

Konsekvensen av att använda stereotyper och låsa fast relationer genom att vidmakthålla en särskild diskurs blir att relationerna och de egenskaper som kopplas till de olika subjektpositionerna blir normaliserade och ter sig som självklara. Genom att den bokliga diskursen framställer andra alternativa relationer, roller och subjektpositioner (som exempelvis biblioteksföreträdare som talar utifrån den informationsförmedlande diskursen) som om inte onormala så i alla fall mindre normala, upprätthålls diskursen. Iver B. Neumann skriver att ”det fordras ett hårt diskursivt arbete för att bevara saker och ting oförändrade. Att kunna framställa världen som stabil när den i själva verket befinner sig i ständig omvandling innebär att makt, bland mycket annat, utgörs av förmågan att kunna konservera mening” (Neumann 2003, s. 128).

Ovanstående formuleringar i termer av ”subjektpositioner” och ”företrädare för den bokliga diskursen” kan leda tankarna till att enskilda subjekt aktivt och strategiskt bedriver maktutövning. Utifrån Foucaults teorier är dock makt inget som kan knytas till en enskild individ, utan istället något som cirkulerar och som vi alla är del av (se exempelvis Foucault 1994/2000, s. 111 ff. och Foucault 1974/1998). Makt låter sig alltså inte fixeras, mätas eller isoleras utan kan bäst studeras i relationer och när makt uttrycks i handling (Foucault 1994/2000, s. 340 och Alvesson & Skoldberg 1994, s. 302–303). Den bokliga diskursens företrädare, i huvudsak författarna, styr debatten, men de gör det i kraft av diskursen. Det är på det viset författarnas maktutövning ska betraktas – som en del av det inbyggda motstånd mot förändring som karakteriserar diskurser. Författarna är heller inte de enda som gör bruk av stereotyper. Det finns även andra typer av relationer mellan subjektpositioner, där bibliotekarier dominerar andra bibliotekarier eller där bibliotekarier behandlar användare som ”de andra” (se senare kapitel).

Resonemanget ovan bör dock inte förminska det faktum att olika företrädare för diskursen förfogar över olika resurser vad gäller makt. Som tidigare nämnts erbjuder diskursen ett visst antal subjektpositioner med olika befogenhet och makt att uttala sig. Ett sådant förhållande torde författarnas inflytande i den bokliga diskursen spegla. Det finns bibliotekarier som också är bärare av denna diskurs men det är den position författarna besitter som ger intryck av att ha den reella betydelsen. För att få tillträde till de överordnade subjektpositionerna krävs oftast att man är politiskt viktig, intellektuellt betydande eller har forskningsbakgrund (Neumann 2004, s. 146). I detta sammanhang skulle jag också vilja addera könets betydelse för att nå inflytelserika subjektpositioner.

Foucault skriver att alla maktrelationer rymmer åtminstone potential till motstånd och att det finns möjligheter att värja sig mot diskurser. Att det förekommer konfrontationer visar bland annat genom att det etablerats en opposition mot en förhärskande diskurs (Foucault 1994/2000, s. 326 ff.). En central maktrelation i de analyserade debatterna är kampen om vilken diskurs som ska vara förhärskande. Den informationsförmedlande diskursen kan i sammanhanget möjligen betraktas som en typ av motreaktion mot den bokliga. Även allaktivitetsdiskursen under 1970-talet kan ses som ett slags alternativ till den bokliga diskursen som tidigt har varit etablerad på biblioteksfältet. Exempelvis visar flera forskare (se Hansson 1995 och Skouvig 2004) att folkbiblioteksdiskursen under början på 1900-talet var präglad av idéer om att bilda människor genom läsning av god litteratur – en syn som kan sättas i samband med den bokliga diskursen. Biblioteksföreträdare ger i denna debatt också författarna svar på tal vilket förstärker intrycket av att den informationsförmedlande diskursen kan ses som en ”motdiskurs”:

Att Jan Myrdal (21 april) upplever den svenska folkbibliotekariekåren som ingående i en komplott mot honom och allt han sätter högt är komiskt. Men när en stor svensk författare uttrycker sig på ett sådant sätt att man får förföljelsemåni i tankarna är det än mer tragiskt (1983:18, Nyström, B., 6 maj, SvD).

Under senare delen av debatten tycks dock den informationsförmedlande diskursen delvis ha utgått. De tidigare aktiva bibliotekarierna – Nyström och Andersson – uttalar sig visserligen i någon utsträckning (det sista inlägget av Nyström kommer den 6 maj och Anderssons sista uttalande i debatten publiceras 11 maj). Det finns också exempel på andra bibliotekarier som går in i debatten (se nästa kapitel) men dessa utsagors innehåll handlar främst om att försvara bibliotekarier från det som uppfattas som orättvis kritik från författarna. Det uttrycks inte längre någon alternativ syn på bibliotekens verksamhet. Tvärtom håller istället många bibliotekarier med författare om att biblioteken köper in alltför mycket underhållningslitteratur. I en artikel från 6 maj instämmer till och med Nyström med Myrdal om att god kvalitet inte prioriteras i verksamheten (1983:18).

Foucault skriver att konfrontationer kan upplösas om den ena parten åtminstone tillfälligt lyckas reducera den andra till tystnad (Foucault 1994/2000, s. 347). Detta kan vara en förklaring till att konflikten mellan just manliga författare och manliga bibliotekarier så småningom kommer av sig. Den diskursiva kamp som avspeglas i det inledande replikskiftet kan således ha resulterat i en upplösning av konflikten. Att den informationsförmedlande diskursens argument alltmer utgår kan vara ett tecken på det. Denna upplösning av konflikten kan också sättas i samband med en process som ofta refereras till som en hegemonisk intervention. Denna kännetecknas av en kraft som återupprättar entydigheten. Med andra ord är en hegemonisk intervention framgångsrik om det på ett område som tidigare präglats av konflikt nu råder konsensus. Antagonismen har till synes upphört tills vidare och debatten domineras av en diskurs (Winther Jørgensen 2002, s. 105).

Debatten speglar dock ytterligare en maktrelation då bibliotekarier också förekommer som omtalat objekt (som kvinnliga bibliotekarier). Relationen mellan författarna och den ideala bibliotekarirollen, det vill säga den som bör uppbäras av kulturbevarande kvinnor, präglas av att författarna talar om och definierar bibliotekarierna och deras kompetens utifrån ett ”ovanifrånperspektiv”. De gör det till synes av omsorg om boken och kulturen, vilket kan förmodas gynna användarna och samhället i stort. Även om bibliotekarier generellt sett beskrivs i positiva ordalag, tas i detta sammanhang ingen hänsyn till bibliotekariernas egen kompetens att avgöra bibliotekens inriktning och utveckling.

Bibliotekariers subjektpositioner

Som jag har pekat på i ovanstående kapitel kan författarnas plats i en kulturell offentlighet förklaras av att de förfaller besitta vissa privilegierade subjektpositioner som de innehar utifrån köns- och yrkestillhörighet. Dessa subjektpositioner tillhandahålls av den dominerande bokliga diskursen, utifrån vilken de talar. Jag har också visat hur den bokliga diskursen med hjälp av olika strategier försöker utestänga alternativa verklighetsbeskrivningar som hotar diskursens stabilitet och subjektpositioner. Ytterligare en aspekt av författarnas dominans är också att andra ger dem stort inflytande. Det handlar inte bara om att de tar ett stort utrymme, det är dem också givet.

Vilka är det då som ger författarna detta stora svängrum? Media ger naturligtvis de här relativt välbekanta författarna stort utrymme på exempelvis tidningarnas kultursidor.³⁶ Det finns också en tendens hos flertalet bibliotekarier i denna debatt, att ta parti för författarnas åsikter. Tidigare nämndes exempelvis att många bibliotekarier ifrågasätter Nyströms argumentering och

---

³⁶ Journalistiken kan beskrivas som en i huvudsak manligt definierad praktik där såväl viktiga roller i form av chefsredaktörer, nyhetschefer etc. som enklare reportertjänster ofta innehas av män (Lundgren 2002, s. 108).

den informationsförmedlande diskursen. I meningsutbytet märks att det inte är helt oproblematiskt för bibliotekarierna att argumentera mot en kollega. Det är en konflikt som ofta hanteras genom att ge Nyström lite rätt, men i stort argumentera mot (se exempelvis Hellman, C., 15 april, 1983). Kritiken framförs också genom att vissa distanserar sig från Nyström och skapar ett slags ”vi- och dem-perspektiv” mellan olika typer av bibliotekarier. I sådana utsagor skiljer uttalen exempelvis mellan en kategori bibliotekarier som arbetar praktiskt ute i verksamheten och underförstått ”vet hur saker och ting ligger till”. Den andra kategorin, ”de andra” bibliotekarierna på Bibliotekshögskolan, som Nyström är exempel på, är de som inte känner till hur bibliotekens verklighet egentligen ser ut. Så här formulerar sig bibliotekarie Hellman i en svarsartikel till Nyström:

Eftersom jag misstänker att artikelförfattaren [Nyström, min anmärkn.] från de ”radikala” vyernas utsiktspunkt ser på den grå vardagen utifrån ett ytterst begränsat perspektiv, vill jag här ge honom vissa – tydligen nödvändiga insikter: Min vardag består i att dagligen, utifrån de förutsättningar som finns på en typisk svensk biblioteksfilial, försöka ”finna det för bibliotekskunden relevanta”. Till din antagligen stora förvåning, Bernhard, är det ”relevanta” för många av ”bibliotekskunderna” att finna en god bok; en bok som de ofta med all rätt kräver att jag ska hjälpa dem hitta (1983:11, Hellman, C., 15 april AB).

Artikelförfattaren understryker i citatet perspektivskillnaderna mellan Nyström och honom själv. Också bibliotekarie Boris Micanovic skriver:

[...] biblioteksskolans lektor Bernhard Nyströms offentligt uttalade åsikt om boken: ”Människor reaktionärt fixerade vid boken i den traditionella formen dominerar fortfarande biblioteksdebatten.” Detta yttras alltså inte av någon skoltrött och narkotikapåverkad högstadieselev utan av en lärare, vars uppgift är att utbilda bibliotekarier (1983:22, Micanovic, B., 27 maj, SvD).

Ett exempel som är än mer påtagligt är utsagan av bibliotekarie Tryggve Lundh. För att markera distans till de andra bibliotekarierna, ”de som förskingrar kulturarvet” understryker Lundh att:

Jag har konsekvent undvikit att tala om ”bibliotekariekår”. Som fackligt aktiv anser jag att det som förenar mig med yrkesgruppen är arbetsvillkoren i form av tider, löner etc. Någon kåranda med de bibliotekarier som förskingrar kulturarv besväras jag inte av. Då är jag mer befryndad med Ardelius, Myrdal och Franzén. Fortsatt eldgivning välkomnas (1983:25, Lundh, T., 9 aug. DN).

I utsagorna framstår det som viktigt att betona skillnaden mellan ”de andra” bibliotekarierna och dem som artikelförfattarna tillhör. Här ser vi exempel på ytterligare en relation mellan olika subjektpositioner, bibliotekarier som är bärare av den bokliga diskursen och som vänder sig mot bibliotekarier som representerar den informationsförmedlande diskursen. Lundh distanserar sig

så långt ifrån bibliotekarierna att han uttryckligen säger sig vara mer befryddad med författarna än med bibliotekarierna (1983:25).

Med undantag för den informationsförmedlande diskursens försök att ge bibliotekarier en ny och delvis alternativ roll diskuterar bibliotekarier i ringa utsträckning faktiska och önskvärda kompetenser. Istället framhåller bibliotekarier, i den mån de yttrar sig, i första hand författarnas föreställningar om yrket samt kritiserar andra bibliotekariers brist på kompetens. Detta uppfattar jag som att de talar utifrån samma subjektposition som författarna. Harris menar att en sådan osäkerhet och tvivel inför den egna yrkesidentiteten är kännetecknande för många kvinnointensiva yrken, inte minst för bibliotekarietjänsten. Hon citerar Bennett som menar att det inom professionen finns ett slags "mea culpa-attityd" som tar sig uttryck i "criticism of librarians, libraries, and librarianship by librarians themselves" (Bennett 1988, s. 119 citerad av Harris 1992, s. 61). Bibliotekarierna ger i denna debatt i vissa fall uttryck för en ganska negativ syn på sin yrkeskår. Utsagan nedan tecknar exempelvis en bild av en ytlig, trendkänslig bibliotekarie med grunda litteraturkunskaper.

[...] en oengagerad tjänsteman med goda kunskaper om trendiga barnböcker, aktuella samlevnadsskildringar och gastkramande deckare (1983:19, Polvall, T., 6 maj, SvD).

Hur kan det komma sig att bibliotekarier är så benägna att kritisera den egna yrkeskåren och den egna kompetensen? Att bibliotekarierna vill distansera sig från de föga tilltalande subjektpositioner som återstår om de inte uppfyller den bokliga diskursens roller, är kanske inte så underligt. Och deras vilja att knyta an till författarnas utsagor kan delvis förklaras av den starka position författarna talar utifrån. En annan del av förklaringen kan ligga i professionens svaga självbild, vilket i sig kan ses som en konsekvens av att andra tillskriver bibliotekarieryrket låg status.

Ytterligare ett led i förklaringen kan urskiljas om vi studerar vilka som i första hand uttrycker tvivel över yrkesrollen. Utifrån de citat som redovisats ovan märks att det är män som står bakom dessa självförringande utsagor. En närmare granskning av de artiklar som behandlar frågan om bibliotekariers kompetens i samband med författarnas ifrågasättande, visar att huvuddelen av dem har en manlig bibliotekarie som upphovsman. Alla dessa manliga bibliotekarier uttrycker tvivel inför bibliotekariers kompetens, men de gör det på olika sätt. Dels finns ett par personer som talar utifrån den informationsförmedlande diskursen (se exempelvis Nyström 1983:6, Andersson 1983:7, Nyström 1983:13, Nyström 1983:18, Andersson 1983:20), dels finns en grupp som uttalar sig *mot* den informationsförmedlande diskursen och *för* författarnas syn på bibliotekarier (se exempelvis Hellman 1983:11, Polvall 1983:18, Micanovic 1983:22, Lundh 1983:25).

Av de bibliotekarier som däremot försöker försvara bibliotekariers kompetens (men inte knyter an till den informationsförmedlande diskursen) är en

övervägande del kvinnor (Abrahamson 1983:16, Hallqvist 1983:21, Hågård & Törngren 1983:46). Nu handlar det inte om särskilt många artiklar men det är ändå talande att det är kvinnliga bibliotekarier som i första hand försvarar kompetensen. Även Harris skriver att ifrågasättandet och oron över bibliotekarieryrkets låga status ofta uttrycks av män inom fältet (Harris 1992, s. 63). Bibliotekarie Gerda Hallqvist poängterar också i sin artikel att det främst är ”herrar” som ifrågasätter bibliotekarier. Så här skriver hon inledningsvis:

Herrar Ardelius, Andersson, Franzén, Myrdal m. fl: Hejda er! Tänk åtminstone efter. Nu har ni debatterat både roligt och duktigt ett bra tag. Vi har lagt märke till er. Men vad är det egentligen ni håller på med och varför? Den hets mot bibliotekariernas yrkeskår som ni bedriver börjar bli sanslös (1983:21, Hallqvist, G., 19 maj, *SvD*).

Att det är flera manliga bibliotekarier som uttrycker tvivel och oro över den egna kompetensen och yrkesrollen kan möjligen ses som ett led i den tidigare nämnda distanseringen (se kapitlet om genusaspekter) gentemot kvinnliga kollegor som många män i kvinnointensiva yrken söker uppnå. Harris visar på studier som konstaterar att det finns en tendens att manliga bibliotekarier i olika sammanhang framhåller att de är just män, och att bibliotekariestereotypen i första hand ska ses i relation till kvinnliga bibliotekarier (Harris 1992, s. 71). Det föreligger således ett ifrågasättande av den egna kompetensen inom bibliotekarietjänsten. Mot bakgrund av ovanstående diskussion kan konstateras att det finns ett påtagligt samband mellan yrkets kvinnointensiva karaktär och yrkets låga status (se också exempelvis Radford & Radford 1997 och Harris 1992).

Användares subjektpositioner

Användare finns inte i någon påfallande utsträckning omnämnda i bibliotekarietjänstdebatten 1983. Genom diskussioner om bibliotekens verksamhet och bibliotekariers kompetens framkommer dock indirekt en syn på användare. Det finns exempelvis en förhärskande föreställning i denna debatt att användare ska bildas genom att läsa kvalitativ skönlitteratur, men denna föreställning krockar med en verksamhetsbeskrivning där underhållningslitteratur prioriteras. I den mediala diskussionen kämpar diskurserna om att ge begreppet verksamhet olika innehåll, men den specifika praktik det hänvisas till är inköspolicyn, som kritiserats av den bokliga diskursens företrädare. I utsagor av författarna märks en frustration över att det faktiskt är den så kallade skröplitteraturen som lockar flest läsare:

I själva verket tycks det vara så att ju enklare och ju mer lättillgänglig en bok är desto mer efterfrågad är den. Eller för att tala klarspråk: skräpet går bäst! (1983:34, Curman, P., 9 juni, *AB*).

Att författarna ger uttryck för en frustration över att underhållningslitteraturen bäst går hem hos användare, tyder på en användarsyn där användaren inte riktigt själv vet vad som är bäst. Inte sällan rymmer uttalandena en underliggande föreställning om att användare är oförmögna att välja själva, vilket således motiverar att användaren är i stort behov av vägledning. Inte minst barnen betraktas som en användargrupp som på olika sätt bör skyddas från underhållningslitteratur. Så här skriver bibliotekskonsulent Britta Dreborg:

Barn är mycket mer utsatta än vuxna, när det gäller den massproducerade kulturen och litteraturen. Andelen populärlitteratur bland barnböckerna är större än bland vuxenböckerna. Folkbibliotekets ansvar är ännu större när det gäller barn än vuxna (1983:37, Dreborg, B., 8 juli, AB).

Relationen mellan bibliotekarien och användaren visar sig ofta vara ojämlig genom att bibliotekarien i förhållande till användaren är expert.³⁷ Denna relation kan också beskrivas som paternalistiskt i så måtto att det är bibliotekarien som, i likhet med en förälder, förväntas avgöra vad som är bäst för användaren. Crister Skoglund konstaterar i boken *Vita mössor under röda fanor* (1991) att ett centralt bildningsideal inom den tidiga folkbildningsrörelsen var just patriarkaliskt. Detta kännetecknades av att exempelvis en lärare föreskrev eleven vilken sorts litteratur som var lämplig och uppbygglig. Bildningsprocessen skulle alltså ledas av en ansvarsfull person som i många fall kan liknas vid en sträng fader som både förväntades tukta och förmana (Skoglund 1991, s. 49 och s. 93). Detta patriarkaliska bildningsideal kan i någon mening sättas i samband med den bokliga diskursen och den syn på folkbildning som uttalandena ovan ger uttryck för.

Harris uppfattar dock att biblioteken på en praktisk nivå istället kännetecknas av en mer demokratisk service, där de i viss utsträckning anpassar sig efter användarens önskemål (Harris 1992, s. 19). I Debatten om bibliotekarier förknippas bibliotekens praktiska verksamhet med ett sådant demokratiskt serviceideal, eftersom uttalandena i den bokliga diskursen anklagar biblioteken för att underhållningslitteratur köps in på bekostnad av god skönlitteratur. Detta märks i en utsaga av Jan Myrdal där ett folkbildande ideal ställs mot ett kulturdemokratiskt:

De svenska folkbiblioteken är inte längre folkbildande. De är kulturdemokratiska. Det är ingen hemlighet. Under sextioalet och sjuttioalet genomfördes en medveten förändring av folkbiblioteken. Den som så önskar kan studera

---

³⁷ Det finns exempel på modeller inom biblioteks- och informationsvetenskap där en sådan typ av relation förfäktas, se exempelvis Carol Kuhlthaus informationsökningsprocess där hon argumenterar för att bibliotekariens roll till vissa delar bör anta den av en expert (1993). Den syn på användare som framträder i Kuhlthaus modell har kritiserats av Kimmo Tuominen som menar att användaren framställs som en individ med ett omfattande behov av personlig vägledning. De subjektpositioner som tillskrivs bibliotekarien respektive användaren kan liknas vid relationen mellan "läkare – patient eller "vuxen – barn" (Tuominen 1997).

folkbibliotekens inköspolitik. De undersökningar som gjorts visar också – entydigt – att de samarbetsvilliga bibliotekarierna dessa decennier förvandlat bibliotekens inriktning från folkbildningsuppgiften till den att förse publiken med avkopplande populärlitteratur. Det nya korporativa Sverige kräver för sitt självförverkligande ett avkopplat och lite korkat folk. Bibliotekarierna gör sitt (1983:23, Myrdal, J., 30 maj, *SvD*).

Att bibliotekarier anklagas för att svika sitt folkbildande uppdrag genom att inte köpa in klassiker utan istället underhållningslitteratur, tyder däremot på en uppfostrande användarsyn där biblioteket framstår som en förmyndare. Att författarna klandrar bibliotekens inköspolitik kan möjligen också ses som ett sätt att undvika att själva ta ansvar för att inte tillräckligt många människor är intresserade av att läsa deras böcker. Genom att hävda att bibliotekarierna inte köper in deras böcker läggs skulden för det bristande litteraturintresset istället på biblioteken och på bibliotekarierna. Men skulden faller även på användarna då de trots tillgång till god litteratur väljer underhållningslitteratur. I debatter utses inte sällan olika syndabockar och fördelning av ansvar och skuld är ofta centrala teman i en medial diskussion (Kroon 2001, s. 224). Foucault ser påförande av skuld som en tydlig maktutövning (se exempelvis Foucault 1974/1998) och att författarna anklagar bibliotekarier och användare för konsumtionen av underhållningslitteratur är ytterligare ett argument för det ojämlika förhållandet mellan de olika subjektpositionerna som vi tidigare sett prov på.

Men om författarna klandrar bibliotekarier och användare, vilka kritiserar då bibliotekarierna? Då dessa också håller med författarna om att underhållningslitteratur inte är vad biblioteken borde köpa, men faktiskt köper in, är frågan hur inköspolicyn i så fall förklaras. Den försvaras inte – den bokliga diskursen har alltför stort inflytande – nej, situationen ses istället som orsakad av andra aktörer. I följande uttalande pekar bibliotekarie Gerda Hallqvist på politikerna (se även 1983:19):

Ansvaret för inköspolitiken, uppsökande och/eller institutionsbunden verksamhet m.m. måste i sista hand föras tillbaka på politikerna. De har makten och möjligheterna att prioritera och ansvaret för ett alltför liberalt och populärt bokurval ligger förskräckande ofta hos politiker som vägrar uttala kvalitetskraven i målformuleringarna (1983:21, Hallqvist, G., 19 maj, *SvD*).

Men också de ”andra” bibliotekarierna klandras för underhållningslitteraturens popularitet (vilket har diskuterats i kapitlet om bibliotekariers subjektpositioner) och i följande citat fördelas skulden mellan en hel rad aktörer. Här framhålls att det största ”hotet” mot kulturen är de bibliotekarier som ifrågasätter bokens centrala ställning och debatterar mot författarna. Kulturchef Lindberg i Avesta och lektor Nyström nämns uttryckligen som ett hot:

Lika stor, om inte större, skuld för detta bedrövliga tillstånd bör skolpolitiker, lärare, kulturskribenter och förläggare bära. Men ändå borde vi bibliotekarier

inse att JM [Jan Myrdal, min anmärkn.] har rätt i mångt och mycket. Hotet mot kulturen kommer inte från Jan Myrdal, utan från dem han bekämpar. Det är en besvikelse att bibliotekarierna inte med kraft fördömer kulturchefens i Avesta och lektor B. Nyströms agerande. Var finns bibliotekariernas yrkesetik? Vi bibliotekarier måste med näbbar och klor kämpa mot sådana "kulturchefer" och "lektorer" lika väl som de bekämpar BOKEN, det äldsta och äldaste kulturmediet" (1983:22, Micanovic, B., 27 maj, SvD).

Och bibliotekarie Tryggve Lundh skriver:

Om det nu är så att bibliotekarier i inköpsställning är litterärt intresserade och vill köpa in den goda litteraturen och slåss mot skräpet, men sviker i exempel efter exempel, blir ju varje debatt meningslös. Då förtjänar vi ju att hängas ut. Då handlar det inte längre om folkbildning, utan om fördumning och födkrok (1983:25, Lundh, T., 9 aug., DN).

Konflikten mellan vad bibliotekarier hävdar på ett diskursivt plan och vad som sedan kommer till uttryck i praktiken märks i någon utsträckning i förhållandet till användare. En grupp som bibliotekarier också hänvisar till, som delvis ansvariga för underhållningslitteraturens ökade dominans, är användarna. Att bibliotekarierna, istället för att försvara sin professionella kunskap, kritiserar andra grupper för hur verksamheten bedrivs, kan peka på flera saker. Det åskådliggör hur stort inflytande andra aktörer har i biblioteksdebatten, vilket förstärker intrycket av hur svårt det är att bryta med dominerande diskurser och förväntade roller. Det berättar också om bibliotekariereprofessionens självbild som, i åtminstone detta sammanhang, framstår som en aning svag. Bibliotekarie Lars Lundin konstaterar:

Bibliotekariernas eventuella svek [ifråga om inköp av underhållningslitteratur, min anmärkn.] är trots allt i mycket en följd av låntagarnas svek (1983:44, Lundin, L., 11 aug., DN).

Användarnas objektroll definieras mycket utifrån deras förväntade förkärlek för underhållningslitteratur, det vill säga användarna associeras, av såväl författare och bibliotekarier, med den massproducerade populärkulturen. I relation till den mer högkvalitativa kultur som författarna och flera bibliotekarier anser sig försvara, definieras användarna som "de andra". Detta kommer till uttryck i ovan exemplifierade paternalistiska tilltal där liten tilltro sätts till användarnas egen förmåga att välja.

Inte sällan kopplas dessa användare samman med kvinnliga egenskaper. Forskare som Magnus Persson (2002) och Kristen Drotner (1992) menar att populärkulturen ofta tillskrivs kvinnliga drag. I konflikten mellan högkultur och populärkultur ryms, enligt Drotner, en dold könsdimension. Hon menar att populärkultur ofta har liknats vid en prostituerad:

[...] the media undermine our self-control and are very similar to a prostitute: not only do they entice us, so that we lose our senses, their proprietors are also in it for the money. And many people need to go back. The whore, the *femme fatale*, these images of explicit female desire are conjured up in the denigration of the media (Drotner 1992, s. 58).

Också Persson menar att en mängd författare och kulturkritiker, från Nietzsche till Flaubert, tillskrivit den populariserade masskulturen och dess publik kvinnliga egenskaper. Användare av populärkultur har satts i samband med underlägsna och kvinnliga drag som passivitet, känslointensitet och irrationalitet. Om masskulturen, i enlighet med Drotners liknelse, framstår som en kvinnlig prostituerad representerar den högkvalitativa konsten och litteraturen istället ett manligt perspektiv uttryckt i förnuft, måttlighet och aktivitet (Persson 2002, s. 38). Användarna och medierna blir således till syndabockar för förändringar som hotar att upplösa de gränsdragningar mellan hög kultur och populärkultur som uttalare för den bokliga diskursen framställer som naturliga. I denna beskrivning bär synen på kvalitetslitteratur och underhållningslitteratur också spår av genusaspekter.

I en brittisk studie *Libraries in a world of cultural change* (1995) av Greenhalgh, Worpole och Landry företogs en analys av tidningskrönikor i vilka bibliotek diskuterades. Resultatet av studien visade att så gott som alla som formulerade sig kring bibliotek var män och oftast också äldre män. Dessa manliga krönikörer var företrädesvis starkt kritiska till de förändringar som skett på biblioteken. Deras argumentation kring bibliotekens verksamhet uppvisade också stora likheter med de föreställningar om bibliotek som företrädare för den bokliga diskursen ger uttryck för. Författarna till studien konstaterar att krönikörernas kritik av bibliotekens verksamhet kan uppfattas som en generell rädsla för förändringar av samhället i stort. Greenhalgh, Worpole och Landry understryker att:

What they were expressing was hatred of the modern world, but they were projecting this on to the changes that have happened in the natural development of the modern public library in accommodating to new forms of communication and new social needs (Greenhalgh, Worpole & Landry 1995, s. 141–142).

Modernitet sätts ofta i relation till föreställningar om utveckling och framtidstro (Nilsson 2003, s. 171), vilket knappast är framträdande begrepp i författarnas argumentation – förändring betraktas snarare som en destruktiv och nedbrytande kraft. Som representanter för denna hotande förändring står populärkultur och dess användare, vilka får klä skott för flera förmodade missförhållanden som denna förändring kan komma att leda till. Författarna kan således sägas representera starka konserverande ideal.

Tittar vi bakåt och begrundar Debatten om bibliotekarier, kan konstateras att den i stort präglas av den bokliga diskursen vars företrädare, på ett påtag-

ligt sätt, minskar det inflytande den andra diskursens representanter har i debatten. Detta får som konsekvens att den informationsförmedlande diskursen inte får något reellt genomslag. Den bokliga diskursen rymmer en syn på bibliotekens verksamhet och bibliotekariernas kompetens där fokus borde ligga på att bevara och förmedla god, svensk skönlitteratur, vilket i sin tur anses leda till folkbildning. I den konkreta beskrivningen av praktiken är man dock mer kritisk. Här uttrycker företrädare för diskursen en syn på den existerande biblioteksverksamheten som präglad av underhållningslitteratur inköpt av litterärt okunniga bibliotekarier. Det finns alltså inom diskursen en diskrepans mellan en idealt beskriven verksamhet och den praktiskt konkreta verksamheten.

7. Från ekonomisk kris till livslångt lärande – 1990- och 2000-talen

Den 30 mars 1992 inleds en biblioteksdebatt som får det ojämförligt största utrymmet i media av alla biblioteksdebatter, i alla fall under den tid som står i fokus för denna undersökning. Jag har valt att kalla den för ”Rädda biblioteken-debatten” då den präglas av den nationella rörelse mot biblioteksnedläggningar som kallar sig för ”Rädda biblioteken”. Anledningen till denna rörelse är den dåvarande borgerliga regeringens planer att dra ner på biblioteksverksamheten, avgiftsbelägga boklån samt lägga ner ett antal biblioteksfilialer i samband med den ekonomiska krisen i början på 1990-talet. Rörelsen ställer sig mycket kritisk till dessa besparingar och genomför under året en rad aktioner, som exempelvis demonstrationer, arrangemang av en stor boklånardag där syftet är att tömma nedläggningshotade bibliotek på böcker och uppvaktning av dåvarande kulturministern. I detta kapitel kommer debatten att analyseras med fokus på de utsagor som förs fram. Kapitlet inleds med en beskrivning av vad som har hänt under perioden mellan de två debatterna. Kapitlet avslutas med en analys av 2000-talets biblioteksdebatter. Dessa är dock mindre omfattande än Rädda biblioteken-debatten och därför kommer 2000-talets debatter att analyseras på ett mer överskådligt sätt.

Rädda biblioteken-debatten inleds 1992

Det kulturpolitiska debatterandet under perioden mellan Debatten om bibliotekarier och Rädda biblioteken-debatten, det vill säga åren mellan 1983 och 1992, präglas av låg intensitet – i alla fall i jämförelse med 1970-talets debattengagemang (Frenander 2005, s. 168). Det framstår också som alltmer problematiskt att nå politiskt gehör för biblioteksfrågorna (Nilsson 2003, s. 172). Frenander menar att kulturpolitiken under 1980-talet och början av 1990-talet i stort genomgår vissa ideologiska förskjutningar och förändringar. En kulturutredning tillsätts 1993 av den borgerliga regeringen. Denna utredning ligger sedan till grund för den revidering av de kulturpolitiska målen som antas 1996 (Frenander 2005, s. 191).

Nyliberala idéer slår igenom i allt högre grad under 1980-talet. Boréus konstaterar att det i den offentliga debatten börjar resas krav på ökade privatiseringar och nedskärningar i den offentliga sektorn, i slutet på detta decen-

nium. Detta är krav som, menar Boréus, kan sättas i samband med en nyliberal retorik (Boréus 1994, s. 307). Det finns också fog för att påstå att informations- och kommunikationstekniken under det fortsatta 1980-talet får ett slags genombrott i samhället i stort, men också inom folkbibliotekens verksamhet används datorer nu i allt högre utsträckning. Hansson konstaterar att det i slutet på 1980-talet och början på 1990-talet sker en politisk decentralisering, vilken får som konsekvens att de i många fall likartade värderingar som på nationell nivå präglade biblioteken, delvis upplöses (Hansson 2005, s. 30). Detta är dock inget som är påtagligt i biblioteksdebatten under decenniet, istället är det snarare gemensamma uppfattningar och biblioteksförenande argument som framhålls. Detta faktum ska dock ses i ljuset av att Rädda biblioteken-debatten uppkommer som en konsekvens av just krav på privatiseringar och nedskärningar av biblioteksverksamheten. Att uppvisa enighet och sammanhållning kring exempelvis bibliotekens verksamhet kan, i tider som präglas av ekonomisk kris, vara ett sätt för vissa debattörer att stärka argumentationen.

Författarförbundet är initiativtagare till Rädda biblioteken-rörelsen och lyckas med hjälp av sina aktioner som också engagerar en rad kulturpersonligheter, få mycket stor uppmärksamhet i media. Se bild 2 nedan.

Bild 2. Bilden visar en demonstration i Huddinge 1992 där flera författare deltar. Från vänster ses Bengt-Erik Hedin, Per Anders Fogelström, Katarina Frostenson och Inger Alfvén. Bilden är hämtad från Jan Gehlins bok Floden och virvlarna (1992). Foto: Jan Wirén, Pressens Bild.

Rädda biblioteken-debatten är i än högre utsträckning än Debatten om bibliotekarier präglad av författarna. En annan grupp aktörer som i den tidigare debatten inte märkts i särskilt stor utsträckning är politiker, som här kommer att ta en hel del medieutrymme i anspråk. Mest anmärkningsvärt när det gäller denna debatt är att bara ett fåtal inlägg har en bibliotekarie eller biblioteksföreträdare som ansvarig. Jag kommer i senare kapitel att återkomma till de olika subjektpositionerna men tills vidare lämnar jag diskussionen om de olika uttalen för att fokusera på debatten.

Den bokliga- och den informationsförmedlande diskursen

Birgit Friggebo (fp) är vid den här tiden kulturminister och i slutet av mars 1992 publiceras i *Aftonbladet* ett öppet brev till henne. Författare till brevet är Författarförbundet med sin ordförande Peter Curman i spetsen. Han har förekommit tidigare i det empiriska materialet – som en betydande aktör i Debatten om bibliotekarier, då han var chef för *Aftonbladets* kulturredaktion och framstod som en stark förespråkare för den bokliga diskursen. Nu dyker han alltså återigen upp. Brevet till Friggebo handlar om att sparkraven och nedläggningarna av bibliotek måste upphöra och att Sverige bör anta en bibliotekslag. Biblioteksnedläggningarna benämns i brevet ”biblioteksslakten” och Författarförbundet uppmanar till en landsomfattande biblioteksaktion (1992:1). De närmaste dagarna efter publicerandet av brevet knyter ett flertal utsagor an till frågan. Bland annat beskriver författaren och den före detta folktoppartistiske politikern Per Ahlmark situationen och biblioteket på det här sättet:

Nu är det 90-talet. Nu lägger man ner biblioteksfilialer, avskedar bibliotekarier och säljer ut massor av böcker med ”låg omsättning”. Vad i helvete är det som pågår? Om en nations själ finns någonstans så är det i biblioteken. När en ung människa ska finna världen, eller sig själv, eller den konst som ger henne kraft att uthärda – ofta är det biblioteket som blir tröst och upptäcktsfärd. Att lägga ner bibliotek är att råna oss två gånger. Först tar man det förflutna ifrån oss. Sen gör man det omöjligt att förstå samtiden. De som föddes omkring 1970 tror ofta att historien startade mitt i 80-talet, det vill säga då de själva började se TV-nyheterna. Biblioteken lär oss att nå utanför vår egen tid. I ett land förlamat av historielöshet är biblioteken oaser, motvikter, rum av ljus. [--] Men jag förstår inte dem som tror att man kan spara på biblioteken utan att det straffar sig hundrafalt längre fram. De berövar oss kulturarvet; då blir vi vilsna också i vår egen tid (1992:2, Ahlmark, P., 31 mars, *Exp.*).

Utsagan förmedlar ett intryck av ett förändrat samhällsklimat där biblioteken nedmonteras och säljs ut. Samtidigt kopplar Ahlmark samman biblioteken med ett slags ideal förfluten tid som måste bevaras. Biblioteket framstår som förutsättningen för att människor, i synnerhet unga, ska kunna hitta sin identitet och stabilitet i ett samhälle präglad av turbulens. Uttalandet förstärker bilden av biblioteket som en kultur- och traditionsbevarande institution som

trots en orolig omvärld inte förändras. Formuleringen ”i ett land förklamat av historielöshet” och hänvisningarna till 1990-talets nedrustningar associerar till ett senmodernt samhälle som ofta beskrivs som ytligt och fragmentariskt (Hansson 2005, s. 34). I relation till detta framstår, i utsagan, biblioteket som en representant för det moderna projektet. Genom beskrivningar som ”oaser, motviker, rum av ljus” väcks associationer till upplysningsideal som förnuft och humanism.

Ahlmarks utsaga framstår som ett eko från det förflutna och den ligger i linje med den bokliga diskursen. Denna präglas under Debatten om bibliotekarier av en stark betoning på kvalitativ tryckt skönlitteratur och en tro på bibliotekets kulturbevarande och folkbildande roll. I Rädda biblioteken-debatten framträder dessa aspekter av diskursen på ett än mer påtagligt sätt. Fokus i denna debatt ligger däremot inte på inköspolicy eller bibliotekariers kompetens. Tvärtom är det i Rädda biblioteken-debatten nu möjligt att se samma personer som kritiserade bibliotek och bibliotekarier 1983, istället prisa bibliotekens verksamhet och bibliotekariernas kompetens. Ett exempel är just Peter Curman, som i denna debatt träder fram som en stark förkämpe för bibliotekens sak. Inte heller den skepticism mot ny informations- och kommunikationsteknik som den förra debatten gav uttryck för, diskuteras explicit 1992. Det ensidiga fokus på litteratur som ännu finns närvarande i flera utsagor (se exempelvis 1992:2 och 1992:14) ger dock intryck av att tekniken inte betraktas som nödvändig för bibliotek. Detta gäller dock framförallt inom den bokliga diskursen.

Att författare, till skillnad från Debatten om bibliotekarier, nu krokar arm med biblioteken är kanske inte märkligt med tanke på att det finns en sådan tydlig ”fiende” i form av politiker. Det bedöms antagligen som angeläget att visa en enad front gentemot dessa motståndare. Även om inköspolicy tangeras i debatten är den inte ett framträdande tema, istället är det främst bibliotekets roll och funktion i samhället som diskuteras. Olika legitimeringsanspråk och argument för bibliotekets betydelse läggs fram och det knyts gärna an till bibliotekens folkbildande och kulturbevarande roll, vilket är helt i linje med den bokliga diskursen.

Det finns dock representationer som starkare betonas i denna debatt än i tidigare och det är de demokratiska aspekterna av bibliotekens verksamhet. Jag uppfattar betoningen på den demokratiska rollen som en konsekvens av vad debatten handlar om – nämligen att legitimera bibliotekens existens inför politiker. Utifrån argumentationen att döma är det inte tillräckligt att ”bara” betona bibliotekens kulturella värde och då förs också demokratiska argument fram. I många av utsagorna hävdas att biblioteken står för demokrati och har en avgörande betydelse för människors möjligheter att fritt nå neutral information (se exempelvis 1992:6, 1992:30 och 1992:38). Ett centralt diskussionsämne i denna debatt är också användare, som ofta används i legitimerande syfte i argumentationen. I tidigare kapitel diskuterades hur före-

trädare för diskurser ofta vill ge sken av att de talar för andras bästa. Denna företeelse blir än mer tydlig i denna debatt och jag återkommer till det senare.

Även den informationsförmedlande diskursen förekommer i debatten. I ingressen till en intervju med en bibliotekarie framträder den i formuleringar där vikten av information på olika sätt betonas:

Olga Miletic på Stockholms stadsbibliotek berättar här om den snabbt växande informationsverksamheten i vad hon kallar "kunskapens vardagsrum". När kommuner som Huddinge, Uppsala, Haninge, Helsingborg och andra nu börjar slakta sina bibliotek hotar de inte bara den svenska folkbildningens själ, utan faktiskt också den ekonomiska utvecklingen. Ty i framtidens informationssamhälle behövs biblioteken mer än någonsin – det visar redan dagens statistik. Våga inte påstå att bibliotek bara är en massa böcker (1992:4, Wernersson, S., 3 april, *Exp.*).

I Debatten om bibliotekarier är den informationsförmedlande diskursen främst knuten till tron på ny teknik, där fokus i verksamheten ska ligga på att förbättra tillgängligheten för användaren och förmedla information oavsett medieformat. Även under denna debatt knyter diskursen gärna an till information och "det nya kunskapssamhället". Diskursen har under Rädda biblioteken-debatten också pedagogiska inslag, vilket märks då bibliotekens roll för utbildning betonas. Inom den bokliga diskursen läggs fokus på främst icke-formell bildning, i första hand folkbildning, men inom den informationsförmedlande betonas istället den formella, som skola och universitet. Biblioteken framstår dock ofta som en relativt passiv part i förmedlingen av denna bildning, det hänvisas visserligen till biblioteket som en viktig bildningsinstitution, men i huvudsak på ett retoriskt sätt. Det specificeras inte hur och på vilket sätt biblioteken verkligen bidrar, förutom att tillhandahålla information.

Jonsson har i avhandlingen *Medborgaren och marknaden: Pedagogisk diskurs för folkbibliotek* (2003) belyst lokala beslutsfattaress, ansvariga politikere och chefers synsätt på folkbibliotekens funktion. Jonsson konstaterar att det idag finns en tydlig pedagogisk diskurs som framförallt uttrycker en förhoppning om att folkbibliotek ska spela en roll genom att ge användarna verktyg att bättre förstå och medverka till samhällets förändring. Med andra ord ska folkbiblioteken utbilda användarna till att bli goda medborgare (Jonsson 2003, s. 160). Ett sådant anslag finns även i Rädda biblioteken-debatten; bara genom att biblioteken finns där, kommer de att bidra till att skapa kunniga, upplysta medborgare som i sin tur medverkar till ett mer jämlikt, demokratiskt samhälle. Just att knyta biblioteken till utbildning blir ett sätt att starkare betona deras legitimitet i det omgivande samhället. Resonemanget kan ses som ett sätt att definiera sig gentemot den bokliga diskursen.

Nej, biblioteken ger oss någonting mer än bara förströelse på fritiden, och här börjar vi närma oss kärnfrågan. Biblioteken är en viktig del av vårt kollektiva minne. Där finns böcker som sedan länge försvunnit från bokhandlarna. Där

kan vi alla oavsett ekonomiska förutsättningar fritt söka information och öka vår bildning. [...] Biblioteken är på ett liknande sätt som skola och universitet en kollektiv nytthet. Samhället som helhet behöver dem. De ökar den allmänna bildningsnivån och bidrar till att hålla vårt kulturarv levande (1992:15, Ledare, 8 maj, *DN*).

I citatet framhålls att biblioteken är att jämföras med andra utbildningsinstanser som skola och universitet och utsagan vill här sätta in biblioteket i en utbildningskontext där institutionen är relativt central. I citatet märks också inslag från den bokliga diskursen i formuleringar kring ”vårt kollektiva minne” och ”vårt kulturarv”.

Den informationsförmedlande diskursen har dock förändrats i denna debatt. Visserligen talas det om information, men fokus ligger inte, som under Debatten om bibliotekarier, på ny informations- och kommunikationsteknik. Inte heller bibliotekariers kunskapsorganisatoriska kompetens betonas i lika hög utsträckning som tidigare. Istället framträder diskursen framförallt i synen på användare och bibliotekens verksamhet. Användaren omtalas som kund och det framförs krav på att bibliotekens verksamhet antingen bör läggas ut på entreprenad eller åtminstone skulle kunna skötas av ideella föreningar (se exempelvis 1992:5 och 1992:13). Retoriken i flera av dessa artiklar kan i det närmaste beskrivas som marknadsekonomisk, där den underliggande idén i många fall är att biblioteken bör skötas som en affärsverksamhet. Delvis kan detta förklaras av att det är en debatt som hyser tydliga politiska förtecken och där politiker deltar i större utsträckning än tidigare. I följande kapitel kommer politikernas subjektpositioner att närmare diskuteras.

Politikernas subjektpositioner

Som tidigare nämnts publiceras det öppna brevet till Friggebo i slutet av mars och Författarförbundets initiativ uppmärksammas också av TV i flera reportage. Författarförbundet fortsätter att under våren genomföra ett antal aktioner och i debatten använder de inte bara en tydlig krigsretorik – de uttrycker också explicit att de ser kampanjen mot politikerna som ett slags krig (1992:9.). Beskrivningar av biblioteksnedläggningar som ”vettlös slakt” (1992:9) och ”visa vad en sådan slakt innebär” (1992:10) förekommer och kampanjen och dess anhängare beskrivs i en utsaga av författaren Tommy Hammarström enligt följande:

Kampanjens stora motoffensiv kommer att starta i början av maj när uppropet är undertecknat och styrkorna ordentligt mobiliserade. Men redan nu reser författare runt och värvar anhängare. En av de främsta vapendragarna är Per Anders Fogelström, 75, som uppmärksam följde den förberedande strategidebatten. Han var matt och andfädd efter en lång förkyllning men förklarade att han är fullt beredd att ge sig ut i striden (1992:9, Hammarström, T., 22 april, *Exp.*).

Biblioteket omtalas istället genom poetiska omskrivningar som ”rum av ljus” (1992:2), ”kyrka och universitet” (1992:2), ”det heligaste rummet i vårt land” (1992:10) och ”en levande kropp” (1992:52). Utsagorna tecknar en bild av biblioteket som ett slags högre stående inrättning av nära nog gudomliga proportioner som av olika förkämpar modigt försvaras från okunniga politikernas slakt. Genom att så påtagligt visa vem som är ”ond” och vem som är ”god” används en metaforisk retorik som fungerar mycket effektivt. Det gäller här, liksom under Debatten om bibliotekarier, att framställa motparten så negativt som möjligt för att därigenom kunna avvisa dennes utsagor på ett slagkraftigt sätt. Politikerna påstås exempelvis uppvisa ”kulturförakt” och ”ohöjd cynism” (1992:12, Andersson, G., 7 maj, *AB*). Konsekvensen av denna antagonistiska framställning blir att den bokliga och den informationsförmedlande diskursen framstår som oförenliga. Debatten ger intryck av att vara totalt polariserad och det förefaller nästan som att alla som träder in i den förväntas välja sida.

Som vi sett prov på är det främst negativa omdömen som kopplas till politiker och de beskrivs vanligtvis som giriga och ogenerösa, oförmögna att förstå bibliotekens stora värde för samhället och för människor. Ett exempel är ett uttalande av författaren Bunny Ragnerstam som uttrycker sig så här:

Skövlingen [biblioteksnedläggningar, min anmärkn.] sker i den kortsiktiga marknadsekonomins namn. Den utförs av historielösa, avideologiserade politiker som fnyser åt ord som yttrandefrihet, demokrati och bildning. På sina håll har de t.o.m. mage att påstå att det handlar om utveckling – entreprenad med befriande ABF/TBV-skötta, personalkooperativ eller privata vinstgivande bibliotek (1992:6, Ragnerstam, B., 6 april, *Exp.*).

Att framställa politiker i negativ dager kan knytas till en allmän missnöjesdiskurs om politiker som är en återkommande berättelse i medierna. På ett sätt som påminner om bilden av politiker som ges i denna debatt, domineras denna allmänna missnöjesdiskurs ofta av ogynnsamma framställningar av politiker där dessa beskrivs som sluga, vassa och elaka (Kroon 2001, s. 252–253). Författarna framstår i Rädda biblioteken-debatten som rättskaffens och hederliga med mod att ifrågasätta dessa beräknande och illvilliga politiker. Att politiker inte omtalas i positiva ordalag av författarna är kanske inte helt oväntat och mer intressant är egentligen deras roll som uttalare. I ett reportage i *Rapport* den 1 april intervjuas kulturminister Friggebo om möjligheterna att lagstifta mot neddragningar. Så här inleds intervjun av speakerrösten:

Författarförbundet kräver en lag som garanterar att kommunerna håller en minimistandard på sina bibliotek och att lånen förblir gratis. Men kulturminister Birgit Friggebo vill inte lagstifta trots att hon håller med Författarförbundet att biblioteksnedläggningar är en nationell katastrof.

Och Birgit Friggebo fortsätter intervjun:

Friggebo – Jag tror inte att någon kan argumentera för att det långsiktigt är rätt att ta bort biblioteken ute i de små kommundelarna eller förortsdelarna.

Intervjuare – Men som landets kulturminister måste du inte gå in nu då och avvärja vad du ser som en nationell katastrof – nedläggning av bibliotek?

Friggebo – Jag deltar i opinionsbildning och det gör jag gärna, samtidigt så måste naturligtvis de politiker som är utsedda av medborgarna i de olika kommunerna ta ansvar för den verksamhet som de har ansvar för. De får ta det politiska ansvaret själva (1992:53, *Rapport*, 1 april).

Frågan om en eventuell bibliotekslag avvisas alltså av Friggebo och ansvaret för nedläggningarna läggs på de kommunala politikerna. I en artikel från den 10 april uppmanar hon kommunpolitikerna att tänka till en extra gång innan de lägger ned bibliotek (1992:8). Genom att hänvisa till att det är kommunerna som har ansvaret för biblioteken, söker Friggebo värja sig gentemot framförallt författarnas kritik. Därför riktas också en hel del av mediernas uppmärksamhet mot lokala politiker och beslutsfattare. I ett flertal reportage problematiseras hur lokala politiker ser på bibliotekens verksamhet. I olika TV-program ställs de till svars och i ett inslag i *Kulturen* från 3 april diskuteras Nyköpings kommun som, enligt reportaget, under ett år har anlitat konsulter för 10 000 kr om dagen. Dessa konsulter har hjälpt kommunen att genomföra nedskärningar vilket också har drabbat biblioteken. För att bibliotekens verksamhet ändå ska kunna fortgå, menar Nyköpings kommunpolitiker att biblioteken borde kunna skötas av andra aktörer än kommunen. Så här säger kommunalrådet Peder Wachtmeister (m) angående alternativa driftsformer av biblioteken:

Wachtmeister – Det finns ju redan lite försök med att Lions har varit inne och läst sagor och så vidare, men det kan väl finnas mer fantasi på det området. Men det är som jag sa förut att vi går inte in och detaljstyr verksamheten inne i varje bibliotek, utan det får man komma överens om bland personal och produktionsledning.

Intervjuare – Är det bra att Lions står för sagostunderna på biblioteket?

Wachtmeister – Jag tycker inte att det är något fel i alla fall (1992:54, *Kulturen*, 3 april).

Andra förslag för att rationalisera och spara pengar är att avgiftsbelägga lånen på biblioteket och Sollentuna kommun är tidigt ute med att diskutera det alternativet. Såväl införandet av låneavgift som ytterligare neddragningar av bibliotekens verksamhet motiveras ofta av politiker genom att ställa olika kommunala verksamheter mot varandra, som i följande exempel på intervjuer med politiker i två olika TV-reportage. Det första är återigen en intervju med kommunalrådet i Nyköping – Peder Wachtmeister:

Wachtmeister – Men det är ju klart att kulturen måste ju ta sin del av neddragningarna.

Intervjuare – Men är inte smärtgränsen nådd för just kultursidan när det gäller neddragningar?

Wachtmeister – Ja, om du frågar dom som håller på med kultur så är smärtgränsen nådd.

Intervjuare – Men om jag frågar dig?

Wachtmeister – Ja, men då kan man ju säga att samma gäller äldreomsorg och skola och alla de andra frågorna i kommun där man tycker att smärtgränsen är nådd (1992:53, *Rapport*, 1 april).

Det andra exemplet är kommunalrådet i Sollentuna Lennart Gabrielsson (fp) som kommenterar ett förslag om att varje vuxen boklånare i Sollentuna ska köpa ett årskort för 200 kr:

Jag hoppas ju att de förstår att i valet mellan att vuxna människor kan få betala en årsavgift på 150 å 200 kr för att låna hur många böcker de vill per år mot att vi skulle tvingas till ytterligare nedskärningar i barnomsorg eller skola eller ytterligare stänga bibliotek (1992:58, *Rapport*, 20 oktober).

Utifrån de lokala kommunpolitikernas utsagor att döma tycks en pragmatisk inställning till bibliotekens verksamhet råda. Genom att ställa olika kommunala funktioner mot varandra hoppas uttalen väcka förståelse för de beslut om neddragningar som fattats. I utsagorna framstår lokala politiker som relativt okunniga om såväl folkbibliotekens verksamhet som bibliotekariernas kompetens. Utsagorna ger också intryck av att politiker hyser en relativt visionslös bild av vilken betydelse biblioteken skulle kunna spela i kommunerna. Även om det baseras på de relativt få uttalanden av lokalpolitiker som förekommer i denna debatt, stärks ändå resultatet av andra studier. Jonsson konstaterar att kunskapen om bibliotek bland lokala politiker är väldigt skiftande och också mycket beroende på vilka personliga erfarenheter dessa har. De tycks generellt sett också värja sig mot att hamna i en myndighetsroll som innebär att föreskriva vilka verksamheter som ska bedrivas eller vilka böcker som bör finnas på bibliotek (Jonsson 2003, s. 139 ff.).

Politiker på riksnivå verkar vara mer insatta och visionära. Det förekommer dock inte särskilt många rikspolitiker i debatten och förutom kulturminister Friggebo är det framförallt en som går ut och debatterar och som kommer att framstå som den främsta antagonisten till författarna – den moderata riksdagsledamoten Birgitta Wistrand. För att verkligen väcka opinion publicerar Nationalkampanjen Rädda Biblioteket den 7 maj ett upprop som läsare uppmanas att skriva under och skicka in till kampanjen. I uppropet, som skrivs under av ett hundratal kulturpersonligheter, ställs tre krav: ”Stop-

pa biblioteksslakten! Försvara de fria boklånen! Stifta en svensk bibliotekslag!” (1992:12). Samma dag som uppropet publiceras försvarar Wistrand i en artikel neddragningarna (1992:13). I ett TV-reportage från den 7 maj filmas Författarförbundets representanter när de är på väg in till kulturministern med uppropet. I samma stund stöter de utanför departementet, till synes av en tillfällighet, ihop med Wistrand som är på väg ut och följande replikskifte utspelar sig mellan Peter Curman och Birgitta Wistrand. På grund av dåligt ljud är det något bristfälligt återgivet. De pratar också delvis i mun på varandra vilket förklarar vissa luckor i återgivningen nedan:

Curman – Det är massor av människor och organisationer som ställer sig bakom den här rörelsekampanjen [ohörbart, min anmärkn.] ... för att de har en annan uppfattning än du...

Wistrand – Ja, men snälla herr Curman, det är inte en fråga om att lägga ner biblioteken, utan det är en fråga om att kostnaderna har ökat med 50 procent i fasta priser på 10 år. Biblioteken har minskat besöksantal och boklånen har minskat med 10 miljoner. Då tycker jag att det är dags att titta efter...

Curman – Men kära fru Wistrand, jag tycker du målar fan på väggen!

Wistrand – Varför inte ett medlemskort på bibliotek?

Curman – Det är väl inte böckerna som...

Wistrand – Om man tittar på hur många böcker i Stockholm lämnas aldrig tillbaka [ohörbart, min anmärkn.] ... det beror säkert på...[ohörbart, min anmärkn.]

Curman – Det vet jag inte.

Wistrand – Ja, två miljoner. Jag vill att man ska känna en relation till biblioteken.

Curman – Det kan väl inte... om vi betalar för saker och ting, det är väl en egendomlig relation.

Wistrand – Nej du ska inte betala... du ska betala för din insats att biblioteken ska ha annan kontakt med dig än att bara tala om för dig att du lånat boken.

Curman – Jag tror att vi alla behöver ekonomiska frizoner i det kommersiella samhället.

Wistrand – Och biblioteken är det...

Curman – Just det. För där är det boken och inte plånboken som är det viktiga (1992:55, *Rapport*, 7 maj).

Citaten kan te sig obegripliga bitvis, men andemeningen är att Wistrand försöker försvara avgifter eller – som hon kallar det – medlemskort på bibliotek, genom att hävda att det är först när användarna betalar för att nyttja biblioteket som de förmår uppfatta värdet av det. Då skulle två miljoner icke återlämnade böcker komma till rätta, är hennes argument. Wistrand har således ett marknadsekonomiskt perspektiv där relationen mellan användare och bibliotek liknar relationen mellan en kund och en affär. Curman vill istället hävda att biblioteket har andra värden och säger uttryckligen att han finner det vara en ”egendomlig relation” om dessa skulle bygga på ekonomiska faktorer. Han menar istället att biblioteket bör vara en ekonomisk frizon och, som han så slagkraftigt får till det i slutet av replikskiftet, ”där är det boken och inte plånboken som är det viktiga”.

Tidigare nämnda studie av Jonsson (2003) visar att politiker ofta hyser en förhoppning om att biblioteken ska spela en pedagogisk roll, där användarnas egna önskemål vad gäller exempelvis medieinköp tillfredställs. Bibliotekarierna bör, enligt politiker, förhålla sig passiva och det är eftersträvansvärt att verksamheten bedrivs som en ren serviceinstitution där användarna får vad de frågar efter. På ett sätt som påminner om Wistrands uttalande ovan, betraktar politiker enligt Jonsson ofta bibliotek på ett instrumentellt sätt, där de varor som ”kunden” förväntar sig måste finnas. Jonsson menar också att politikernas förhållningssätt till bibliotekens verksamhet är pragmatiskt till sin karaktär, där litteratur och böcker bara har betydelse i den utsträckning de används (Jonsson 2003, s. 139–142).

Politikers utsagor kan i stor utsträckning sättas i samband med den informationsförmedlande diskursen. I uttalanden understryks ofta att biblioteken inte bara förmedlar böcker, vilket är exempel på en argumentation som står i linje med denna diskurs. Wistrand skriver i en artikel:

Man går inte längre till biblioteket enbart för att låna böcker utan även för att läsa tidningar och tidskrifter, låna referenslitteratur eller utnyttja den kompetens som finns på biblioteken (1992:13, Wistrand, B., 7 maj, *SvD*).

Danmark framhålls också gärna som ett gott exempel på framgångsrik biblioteksverksamhet. Wistrand fortsätter:

Andra menar att det mer handlar om en bristande kundanpassning och lyfter fram Danmark som ett efterföljansvärt exempel. Där har man t.ex. slutat tala om låntagare utan samarbetar med kunder och försöker anpassa sin inköspolitik efter deras önskemål (1992:13, Wistrand, B., 7 maj, *SvD*).

Demokrati inom den informationsförmedlande diskursen innebär således att tillhandahålla bibliotek som erbjuder det som användarna frågar efter. Den efterfrågestyrda inköspolicyn kan ses som ett demokratiskt uttryck i sig, enligt resonemanget att om biblioteket inte har den information som användarna efterfrågar, ja då fungerar inte biblioteket särskilt demokratiskt. Jons-

son menar att politiker ofta betraktar bibliotekets demokratiska uppdrag på ett sådant sätt (Jonsson 2003, s. 141).

Audunsons studie från 2001 visar dock på ett delvis annat resultat. I artikeln "Folkebibliotekenes rolle i en digital framtid: Publikums, politikernes og bibliotekarenes bilder" diskuterar Audunson hur politiker, bibliotekarier och användare ser på bibliotekets uppgifter i samhället. De tre grupperna erkänner alla bibliotekets potential som instrument för livslångt lärande och utbildning och många politiker hänvisar till den roll som biblioteket kan spela för utjämnande av klasskillnader, när det handlar om tillgång till informations- och kommunikationsteknik. Det mest överraskande resultatet är, menar Audunson, att politikerna i liten utsträckning ger uttryck för ett marknadsekonomiskt tänkande med efterfrågestyrd inköspolicy (Audunson 2001, s. 221–222). I Rädda biblioteken-debatten går politiker tvärtom i bräsch för just en sådan inköspolicy och det förefaller också som att ideologiskt färgade ståndpunkter tar större plats i diskurserna i och med politikernas inflytande. Den betoning politiker lägger på den enskilde individen, det vill säga kunden, och vikten av att denne själv borde ha frihet att välja information och medieformat på biblioteket har nära kopplingar med nyliberalismen där frihet, autonomi och individualitet är centrala begrepp (Boréus 1994, s. 82–84). Wistrand uttrycker exempelvis i en artikel att: "Valfrihetsrevolutionen gagnar även biblioteken!"(1983:13).

Trots att företrädare för den informationsförmedlande diskursen ger uttryck för att biblioteken bör ge mer individuellt ansvar till användarna, rymmer diskursen vissa styrningsmentaliteter. Istället för att föreskriva vilken verksamhet biblioteket bör bedriva, som flera utsagor inom den bokliga diskursen gör (se exempelvis 1992:28, 1992:30 och 1992:38), är det inom den informationsförmedlande diskursen framförallt eftersträvansvärt att forma användare till pålitliga, självdisciplinerade individer som gör egna förnuftiga och rationella val i relation till biblioteken. Flera utsagor ger uttryck för att en mer tydlig ekonomisk relation mellan bibliotek och användare skulle kunna bidra till att de sistnämnda i större utsträckning uppskattar bibliotek (se Wistrand 1992:55). Hugo Hegeland (m), ledamot av riksdagens kulturutskott hävdar att:

Argument för avgiftsfinansiering finns, främst i form av årskort för vuxna. Det anses självklart att barn ska undantas från avgift men uppfattningen är inte självklar. Tvärtom vore det säkerligen nyttigt för barn att de redan som små finge lära att allting som kräver ekonomiska resurser kostar pengar. En följd av att politiker i stat och kommun beslutat att vissa kulturaktiviteter inte skall finansieras direkt utan indirekt via skatter är att man ger framförallt barnen illusionen att kultur inte kostar något. Själv tänkande som omanipulerade barn vanligtvis är drar de naturligtvis slutsatsen att kultur inte kan vara särskilt värdefullt (1993:43, Hegeland, H., 5 nov., SvD).

Det finns också flera politiker som vänder sig mot denna argumentation. Kulturminister Birgit Friggebo understryker vid Författarförbundets upp-
vaktning den 7 maj att hon är mot avgifter på bibliotekslån (1992:16). Också
socialdemokratiska och vänsterpartistiska företrädare för oppositionen prote-
sterar mot planerna på att avgiftsbelägga folkbibliotek. Kulturborgarrådet
Anna Lindh (s) säger att förslaget kan beskrivas som ”den största biblioteks-
slakten i stadens historia [Stockholm, min anmärkn.]” (1992:29). Kultur-
nämndsledamot Per Sundgren (v) konstaterar att: ”endast ett samhälle som
förlorat tron på framtiden lägger ned sina bibliotek” (1992:47).

Informations- och kommunikationsteknik kan också sättas i samband med
den informationsförmedlande diskursen, vilket tidigare märkts redan under
Debatten om bibliotekarier. Wistrand skriver nu att tekniken är viktig för den
förändring hon, till skillnad från författarna, anser är nödvändig för bibliotek:

Däremot behöver biblioteken förändras – det är folkbiblioteket som är från
1800-talet, Per Ahlmark – arbetsätt, organisation, lokalisering och bokinköp.
Många bibliotek har redan börjat förändringen, tillsammans med sina lånta-
gare/kunder, kommunledning, också ofta i samarbete med andra kommuner.
Datoriseringen har t.ex. öppnat nya möjligheter (1992:19, Wistrand, B., 22
maj, *Exp.*).

Andra studier har exempelvis visat hur tekniken framhålls som viktig för att
skapa självgående användare, som oberoende av bibliotekarier eller medie-
format har frihet att söka den information som önskas. Bibliotekarier ger
ibland uttryck för en föreställning om att det finns ett ”korrekt” sätt att bruka
informations- och kommunikationsteknik. Tidigare studier visar också att det
bland bibliotekarier föreligger en utbredd misstro mot användarens eget om-
döme i förhållande till exempelvis Internet (Hedemark & Hedman 2002, s.
43). Trots att möjligheten till valfrihet existerar, begränsas i praktiken an-
vändaren genom att det finns förväntningar på hur hon eller han ska uppträda
i relation till biblioteket. Den informationsförmedlande diskursen rymmer
således, trots den skenbara betoningen på valfrihet för användaren, vissa
styrningsmentaliteter. Till skillnad från den bokliga diskursens mer tydliga
disciplineringsstrategier har dock den informationsförmedlande diskursen
utvecklat styrningstekniker som utövas på avstånd. Vissa utsagor ger, som
nedanstående exempel, uttryck för föreställningar om att biblioteket bör vara
ett redskap för människor att styra sig själva, genom ett slags livslångt lärande:

Även folkbiblioteken som inte är direkt knutna till skolor och högskolor ut-
gör en del av ett nationellt utbildningssystem. De kan tidigt ge barn och ung-
domar en vana att läsa och på egen hand söka kunskap. För dem som lämnat
utbildningsväsendet ger det också möjligheter att gå vidare på egen hand
(1992:15, Ledare, 8 maj, *DN*).

Författares subjektpositioner

Författare talar utifrån en annan utgångspunkt än politiker. Folkbibliotekets betydelse ses framförallt i relation till de vinster samhället som kollektivt kan göra, genom att människor har fri och gratis tillgång till dess verksamhet. Att boklånen ska vara kostnadsfria ter sig som en självklarhet i de uttalanden författarna gör:

Man behöver således inte vara särskilt fantasifull för att inse att detta kan betyda slutet på vår folkbibliotekstradition. Vill verkligen Sollentunas politiker medverka till en sådan utveckling? Inser de inte att de sliter upp ett hål i folkbibliotekssystemet med sitt förslag om låneavgifter? (1992:48, Curman, P., 19 nov., *SvD*).

Kanske förstår inte avgiftsivrarna vad de gör. Men när de vill föra folkbiblioteken in i 2000-talet, kastar de dem tillbaka in i 1800-talet. [---] Ska drömmen om det öppna biblioteket börja säljas ut? (1992:41, Svedjedal, J., 3 nov., *SvD*).

Liksom i Debatten om bibliotekarier, argumenterar författarna för biblioteket som en kulturbevarande institution med en verksamhet som framförallt bör vara inriktad på att förmedla kvalitativ skönlitteratur. Att biblioteken sätts i samband med böcker är påtagligt i utsagorna (se exempelvis 1992:9, 1992:10 och 1992:17). Författaren Ulf Nilsson skriver:

Ändå inbillar jag mig att syftet med badhus är vatten och ändamålet för bibliotek är böcker (1992:3, Nilsson, U., 1 april, *Exp.*).

Att uttalandena också ger uttryck för att det är tryckta böcker av god kvalitet som avses framkommer inte explicit men av sammanhanget att döma är det ändå sådana som åsyftas. Ahlmarks utsaga illustrerar detta:

Av ”rättviseskäl” bör också biblioteken drabbas när det mesta måste krympa, har jag hört. Det är en pervers rättvisa. Tiotusentals svenskar har lärt sig läsa på riktigt genom närheten till en biblioteksfilial. Den har fört oss till Boken och ändrat våra liv. Vari ligger det ”rättvisa” i att försvåra för nya generationer att nå fram till litteraturen? (1992:38, Ahlmark, P., 10 okt., *Exp.*).

I citatet används boken, läsning och litteratur i någon mån synonymt, men utsagan ger ändå en bild av att det är det tryckta bokformatet som avses – bland annat genom att ordet *Boken* skrivs med stor begynnelsebokstav. Även olika aktioner som Författarförbundet anordnar, exempelvis ”boklånarveckan” (se 1992:40) och byggandet av bokbord (se 1992:36), tyder på att det är den fysiska, tryckta boken som står i centrum för argumentationen inom den bokliga diskursen.

I debatten finns uttalare av den bokliga diskursen som företräder olika politiska ståndpunkter.³⁸ Detta kommenteras också uttryckligen i diskussionerna. Ahlmark skriver i en artikel att han mött kritik för att han i Rädda biblioteken-kampanjen gjort gemensam sak med Jan Myrdal och undertecknat det upprop som publiceras den 7 maj. I uttalandet framhåller Ahlmark att han visserligen ogillar Myrdals åsikter men att han inte ser det som ett skäl för att avstå från att arbeta för folkbiblioteken. Han skriver vidare att: "[...] om Djävulen själv skriver under uppropet för de svenska biblioteken kommer jag alltså fortsätta att slå vakt om kulturarvet" (1992:18, Ahlmark, P., 16 maj, *Exp.*). En gemensam omsorg om biblioteket ger intryck av att ligga till grund för den enighet författarna uppvisar.

Ytterligare en förklaring till att författare med olika ideologiska bakgrund kan samlas inom den bokliga diskursen kan vara att de förenas i kritiken mot underhållningslitteratur och populärkultur (se Debatten om bibliotekarier, exempelvis 1983:5; Rädda biblioteken-debatten, exempelvis 1992:17 och 1992:42). Inom ramen för denna kritik finns möjlighet att inta olika positioner i förhållande till den breda publiken. En intellektuell person kan fungera som smakdomare genom att utifrån ett slags "von oben"-perspektiv tala om för andra vilka kulturella uttryck de borde uppskatta. En annan alternativ position är att utgå från det stora flertalets smak och uppvisa öppenhet inför deras kulturella preferenser, vilket i någon utsträckning innebär att man intar ett användarperspektiv. Genom kritiken mot populärkultur är det möjligt för intellektuella att ta båda positionerna i besittning. Attackerna mot underhållningsmedia ger författarna tillfälle att på ett sympatiskt sätt framstå som bekymrade och måna om tillgången till kultur för olika eftersatta grupper, samtidigt som de bibehåller sin elitistiska position (Gorman 1996, s. 10).

I likhet med ovanstående resonemang menar Bourdieu att intellektuella ofta anser sig auktoriserade att tala om *folket* eller för *folkets* bästa. Han konstaterar att det i själva verket ska ses som ett uttryck för kampen på det intellektuella fältet (Bourdieu 1992, s. 165). Bourdieu har i sin forskning utvecklat en teori om olika sociala fält vilka präglas av maktkamp. I korthet går kampen ut på att med hjälp av kapitalformer, som kan vara av ekonomisk, kulturell och symbolisk karaktär, nå inflytande inom vissa specifika fält i samhället. Ett fält kan definieras som ett symboliskt "rum" där aktörer står i särskilda förhållanden till varandra. I detta sammanhang kan det ses som en arena eller en praktik där diskurser kommer till uttryck. Varje fält har också sin bestämda logik och uppsättning av regler som avgör hur kapitalformerna värderas (Bourdieu 1979/1995).

Biblioteksdebatterna kan sättas i samband med flera olika fält – det mediala fältet, det intellektuella fältet, biblioteksfältet samt i någon utsträckning

---

³⁸ Exempel på författare med olika ideologiska bakgrunder är Jan Myrdal (medverkar under 1983 års debatt) som kan beskrivas som vänsterradikal och Per Ahlmark (medverkar under 1992 års debatt) som varit folktoppartistisk politiker.

också det politiska fältet. I och med författarnas inflytande kan det intellektuella fältet i stor utsträckning betraktas som bestämmande för argumentationen. Den kapitalform som i detta sammanhang framstår som mest värdefull är det kulturella kapital som författarna i hög grad besitter. Detta märks då det är deras syn på vad som är god och dålig kultur som i debatten är avgörande för vad som bör finnas på bibliotek. I sin egenskap av professionella författare gör de därmed anspråk på att kunna fastställa den legitima kulturen (Bourdieu 1992, s. 166–167). Att de reagerar så kraftigt mot biblioteksföreträdare, vilket framförallt visar sig i Debatten om bibliotekarier, kan således bero på att de uppfattar bibliotekariernas utsagor som ett ifrågasättande av den professionella kompetensen. Om biblioteken släpper in populärkultur och låter användaren bestämma inköpen, förlorar det intellektuella fältet en del av sitt inflytande. Bourdieu menar att: ”De som förfogar över den legitima kompetensen är redo att mobilisera sig mot allt som kan befrämja ett folkligt självhushåll” (Bourdieu 1992, s. 166). Författarnas handlande kan därför ses som ett sätt att försvara den bokliga diskursen och autonomi hos det fält utifrån vilket de agerar.

Inom den bokliga diskursen förs argumenteringen kring böcker och läsning ofta fram genom att hänvisa till förmedling av skönlitteratur som bibliotekens traditionella och ursprungliga uppdrag. Allt som riskerar att förändra det, är något som företrädare för diskursen ställer sig skeptiska till och det finns ett drag av nostalgi i talet om bibliotekens verksamhet inom denna diskurs (se exempelvis 1992:15). I en brittisk studie, *Libraries in a World of Cultural Change* (1995), gjordes en analys av hur bibliotek omtalades i tidningskrönikor. Författarna till studien fann vad de betecknar som en mytbildning, vilken såg biblioteket som starkt sammankopplat med böcker. Tidningskrönikorna hänvisade ofta till biblioteket som ”a lost world of silence and furniture polish”, och det uttrycktes i dessa en längtan efter en svunnen tid där biblioteken bara bestod av böcker och där tystnad rådde (Greenhalgh, Worpole & Landry 1995, s. 140). I Rädda biblioteken-debatten görs ett liknande nostalgiskt tillbakablickande genom att framhålla hur viktigt biblioteket var för människor i barndomen, framförallt för att institutionen gav möjlighet att möta litteratur och att få läsa. Men biblioteken framhålls även ibland nära nog som livsavgörande för människor. En utsaga som speglar detta är ett inslag i *Kulturnytt* där författaren Britt Edvall beskriver sin relation till bibliotek på det här sättet:

Och inte visste jag hur det kändes att äga en bok, men jag släpade på ett alltför stort bokberg långa vägen hem, över gården med rottingen på lur bakom dörren. Det gällde egentligen att hålla sig undan hela tiden, både rumsligt och andligen. Och biblioteket blev den plats där jag kunde känna mig säker. Där fanns inga raserianfall, inga naglar, hugg och slag. Där fanns ingen som slet av en håret, inga rapp och ränder på ryggen. Där kunde man glömma. Där kunde man få möta ädlare morsor, vackrare hem och godare systrar. Och hade inte jag haft biblioteket så vet jag inte hur det hade gått för mig. Det är

möjligt att jag överlevde via det där språket som jag lärde mig där (1992:64, Edvall, B., *Kulturnytt* 18 maj).

Utsagan förmedlar en syn på bibliotek som en trygg plats, ett rum där det finns möjlighet till en frizon från en otäck och skrämmande värld. Institutionen identifieras också så starkt med böcker att dessa båda fenomen – bibliotek och böcker – sammanblandas i citaten. Biblioteket öppnar genom böckerna dörrarna till andra verkligheter, och beskrivs i uttalandet som en ideal värld.

Till skillnad från den informationsförmedlande diskursen finns det inom den bokliga diskursen en betoning på det gemensamma, kollektiva samhället och det demokratibegrepp som den bokliga diskursen rymmer härstammar också från en sådan kollektivistisk samhällssyn. Detta ger ett uttalande i *Dagens Nyheter* uttryck för. Utsagan publiceras dagen efter uppropet som gjordes av kampanjen Rädda biblioteken:

Nej, biblioteket ger oss någonting mer än bara förströelse på fritiden, och här börjar vi närma oss kärnfrågan. Biblioteken är en viktig del av vårt kollektiva minne. Där finns böcker som sedan länge försvunnit från bokhandlarna. Där kan vi alla oavsett ekonomiska förutsättningar fritt söka information och öka vår bildning. [...] Biblioteken är på ett liknande sätt som skola och universitet en kollektiv nyttighet. Samhället som helhet behöver dem. De ökar den allmänna bildningsnivån och bidrar till att hålla vårt kulturarv levande. Vid en presskonferens som Författarförbundet höll inför överlämnandet av uppropet vittnade flera av de deltagande författarna om bibliotekens roll i deras liv. Per Anders Fogelström berättade exempelvis om hur det i hans barn-domshem bara funnits några enstaka, religiösa böcker. Det var biblioteket som gav honom chansen att komma in i böckernas värld. Avgiftsbeläggningar drabbar den som har det värst, varnade han (1992:15, Ledare, 8 maj, *DN*).

I citatet framhålls bibliotekets kollektiva betydelse i formuleringar som ”vårt kollektiva minne”, ”en kollektiv nyttighet” och ”samhället som helhet behöver dem”. Andra aspekter av utsagan som också kan sättas i samband med en kollektiv demokratisyn är betoningen på jämlikhet och rättvisa genom användandet av termer som ”där kan vi alla oavsett ekonomiska förutsättningar fritt söka information”. Staffan Larsson menar att en kollektivistisk demokratisyn innebär att samhällets gemensamma kultur och förflutna ses som en förutsättning för att nå en reell demokrati. Det väsentliga för att skapa denna är just den gemensamma kulturella grund på vilken samhället vilar (Larsson 1999, s. 246). Människans identitet utformas i relation till det sociala, kulturella och historiska sammanhanget. Samhället kan därför inte utgå ifrån autonoma individer utan måste istället grundas på de gemensamma intressen olika grupper i samhället har. Det finns också konserverande drag i utsagan ovan; exempelvis betonas bibliotekets bevarande funktion genom att artikel-författaren skriver att biblioteken ”bidrar till att hålla vårt kulturarv levande”. Det konserverande draget i diskursen märks också genom den starka misstro

som finns till införande av ny teknik i bibliotekens verksamhet (se exempelvis 1992:41 och 1992:42).

I tidigare nämnda studie av Greenhalgh, Worpole och Landry märktes att det i huvudsak är människor som uttrycker motstånd mot förändringar som dominerar biblioteksdebatten. Författarna till den studien kunde konstatera att de flesta som uttalade sig om folkbibliotek var äldre män som, i likhet med flera i denna debatt, uttalade misstro gentemot ny teknik och andra medieformat än böcker (Greenhalgh, Worpole & Landry 1995, s. 140–142). Hansson konstaterar att de tidiga folkbibliotekens identitet präglades av en konservativ grundsyn där den klassiska litterära traditionen framhölls (Hansson 1998, s. 137–138). Sundgren understryker också att det bildningsideal som dominerat arbetarrörelsen under första delen av 1900-talet är baserat på ett motstånd mot det moderna samhället, som betraktats som ett hot mot högre, andliga värden. Med hjälp av traditionella värderingar hämtade från det förflutna kan dock denna negativa utveckling brytas, menade förespråkare för detta bildningsideal (Sundgren 2007, s. 136). Så här skriver Ahlmark:

Det är just kulturarvet som biblioteken bevarar. Deras böcker lyfter fram tankar, drömmar, öden och erfarenheter från förfluten tid, det utgör det nationella minnet. Utan bibliotek lever vi rotlösa; då förstår vi heller inte vår egen tid (1992:10, Ahlmark, P., 25 april, *Exp.*).

Ahlmark placerar uppenbarligen in författarna i ett sådant bildningsideal. Den moraliska och fostrande betydelse som läggs på biblioteken kan förstås i ljuset av den bild av det förflutna som författarna omfamnar samt det motstånd mot förändring som den bokliga diskursen innehåller. Denna ger således intryck av att också rymma en demokratisyn där bibliotekets stora roll i det sammanhanget är att stå för och bevara vårt kulturarv. I andra utsagor hävdas (se exempelvis 1992:2) att biblioteket är viktigt för att vi ska förstå det förflutna, vår samtid och se in i framtiden samt att samhället utan bibliotek blir historielöst. Att bibliotekens kulturbevarande roll framhålls inom den bokliga diskursen är påtagligt under såväl Debatten om bibliotekarier som under Rädda biblioteken-debatten. Curman får representera:

Nä, jag tycker inte att det är naturligt därför att gör vi oss av med biblioteken så gör det så sig historielös. Och är det så att man inte kan tolka sin egen historia då kan man heller inte se in i framtiden. Vi blir identitetslösa (1992:53, Curman, P., *Rapport*, 1 april).

Utsagan ger uttryck för att biblioteken är avgörande för att ge människor identitet och även förankring i dagens samhälle. Den kultur som biblioteken tillhandahåller lyfts fram som central för människors livskvalitet och kulturen förväntas också kunna bidra till medborgarnas identitet och självkänsla. Inom den bokliga diskursen finns en tendens att koppla samman den kultur och det kulturarv som biblioteken representerar med kollektivt välbefinnan-

de för hela samhället, enligt motiveringen att det är framförallt för samhällets bästa och dess utveckling som biblioteken spelar en roll som folkbildare och kulturarvsbärare. Inom diskursen framställs inte bibliotekens roll som aktivt engagerande utan här finns en föreställning om att biblioteken genom sin blotta existens fungerar demokratiskt. Bibliotekets betydelse ligger framförallt i det stora symbolvärde det har. Institutionen associeras med kultur, tradition och identitet men det är företrädesvis vårt nationella arv och vår svenska tradition och identitet som framhålls, vilket uttrycks i följande citat av Ahlmark:

Vi ska alltså försvara vårt "kulturarv". Kan det ske om man samtidigt minskar antalet bibliotek i landet och urholkar inköpen av ny litteratur? Biblioteken bevarar vad främst svenska författare på nästan alla områden har tänkt, drömt och undersökt. Här utreder man fakta, lanserar idéer, håller batalj, gestaltar nationens växt och vändor, sänder ut dokument eller skrönor, skapar sitt eget poetiska universum. Finns en enda plats, som bättre eller tydligare än folkbiblioteken värnar om vårt lands kulturarv? Knappast, biblioteket är ett rum vikt åt Ordet (1992:38, Ahlmark, P., 10 okt., *Exp.*).

I utsagan betonas "vårt kulturarv", "främst svenska författare", "nationens växt och vändor" samt återigen "vårt lands kulturarv" (mina kursiveringar). Biblioteken fungerar därmed som en symbol för nationen där svenska författares alster finns representerade. Den underhållningslitteratur som diskursen vänder sig emot kopplas ofta, men inte uteslutande, till utländska tantsuskromaner (av typen Jackie Collins) eller som författaren Lars Gustafsson uttrycker det – "anglosaxisk och annan underhållningslitteratur" (1992:24). Med andra ord associeras det som anses vara skräpromaner inte sällan till utländsk litteratur och det är den svenska klassiska kvalitetslitteraturen som lyfts fram som idealet.

Hansson konstaterar att den folkbiblioteksdiskurs som dominerade de tidigaste folkbiblioteken omfattade tydliga nationalistiska drag, vilka främst tog sig uttryck i uttalanden om vilken litteratur som var bäst lämpad för användare, och då företrädesvis för ungdomar. Här nämner Hansson att en kombination av både världslitteraturens klassiker samt svensk nationalromantisk litteratur ansågs särskilt viktiga för biblioteken att tillhandahålla. Ytterligare nationalistiska drag, menar Hansson, är den tidiga folkbiblioteksdiskursens betoning på att biblioteket skulle bidra till att bilda arbetarklassen, vilket i sin tur skulle gynna nationens fortsatta utveckling. Tanken var också att de tidiga biblioteken skulle bidra till att stärka nationalkänslan. Under början av 1900-talet demokratiserades Sverige. Detta innebar bland annat att befolkningsgrupper som tidigare inte haft så stort politiskt inflytande nu i högre utsträckning erhöll det. Biblioteket spelade här en central roll som en institution som bidrog till den politiska skolningen av arbetarklassen och Hansson menar att denna bildningsinsats delvis syftade till att få exempelvis arbetarklassen att ställa sig bakom fosterlandet (Hansson 1998, s. 132).

Det finns i Rädde biblioteken-debatten ytterligare exempel på att diskursen återknyter till det nationella kulturarvet. I ett flertal inlägg lyfter Ahlmark fram bibliotekets roll som bevarare av det nationella minnet (se exempelvis 1992:17 och 1992:10). Men det finns också andra uttalande som argumenterar utifrån en liknande koppling mellan bibliotek och det gemensamma nationella kulturarvet. I en ledare i *Aftonbladet* sägs att: "Biblioteken är en viktig del av vårt kollektiva minne"(1992:15). Även i en ledare i *Dagens Nyheter* betonas att: "De [biblioteken, min anmärkn.] utgör en del av vårt nationella utbildningssystem och förvaltar ett gemensamt kulturarv" (1992:32). Att sådana teman används som legitimeringsargument i diskursen vittnar om att biblioteket förutsätts bevara och avspegla en svensk historia och ett svenskt samhälle. Det finns i dessa utsagor sällan argument som hävdar att biblioteket ska vara en mötesplats för olika kulturer. Istället lyfts det gemensamma svenska kulturarvet fram som ett argument för bibliotekens betydelse i samhället.

Diskursen ställer alltså kulturellt nationella anspråk där idealet är en föreställning om att människor visserligen har olika kulturella identiteter, men det är nationen som alstrar den primära och huvudsakliga kulturella hemvisen. Historikern Michael Ignatieff menar att det inom sådana teman ofta kommer till uttryck ett slags överdriven känslomhet. Han konstaterar i artikeln "Den sista tillflyktsorten" att det underliggande syftet med sådan känslomhet vanligtvis är att visa att det finns värden som är större eller starkare än det rationella förnuftet. Ignatieff menar att en sådan sentimentalitet i värsta fall kan underblåsa handlingar som etnisk rensning (Ignatieff 2001, s. 397–402).

I Rädde biblioteken-debatten förekommer inte någon "etnisk nationalism"; den typ av nationella argument som avspeglas i materialet kan snarare beskrivas som medborgerliga sådana i vilka alla människor omfattas. Icke desto mindre förekommer gott om exempel på sentimentalitet i framförallt de utsagor som skrivits av författarna. De ovanstående, i det här kapitlet redan nämnda citaten, är exempel på det men även följande artikel i *Aftonbladet* av författaren Björn Ranelid framstår som känslom. Inledningsvis finns ovanför själva artikeln ett citat av Pierre de Saint Cloud infogat, vilket lyder: "En ärelös död förtjänar den som ej har kärlek och tillit till böcker".³⁹ Utifrån artikelns titel framgår vilka citatet huvudsakligen är riktat till. Artikelns titel lyder "Björn Ranelid om politiker som skändar författarnas testamenten. Att betala för att mista sin frihet". Uttalandet handlar kortfattat om ett förslag som lagts i Sollentuna kommun om att avgiftsbelägga boklån, men berör också biblioteksnedläggningar och Rädde biblioteken-kampanjen som Ranelid deltar i. Ett exempel från utsagan lyder:

---

³⁹ Pierre de Saint Cloud var en fransk skald från 1100-talet (*Nationalencyklopedin*).

När invånarna i Sollentuna betalar för att låna böcker nästa år, upplöser de en helig princip i Norden. De lägger sina offer på ett altare och tror att detta kan kvittas mot tjugo liter bensin eller nio askar cigaretter, men i själva verket betalar de för att mista sin frihet i ordet och kunskapen, lusten, glädjen och leken. [---] Hundratals politiker i Sverige väger böcker mot frysrör i ishallar, skolmåltider mot bokbussar och hjärtats kranskärl mot personal i en biblioteksfilial. Man kan göra så. Det är inte förbjudet och inte bortom intelligens, men det är förfalskning av ett väsen (1992:42, Ranelid, B., 3 nov., AB).

Syftet med denna typ av sentimentalt baserad argumentering i kontrast till politikernas vanligtvis mer pragmatiska formuleringar, kan vara att framhålla andra värden som anses överträffa de rent rationellt ekonomiska. De sistnämnda framhålls företrädesvis av politikerna. De värderingar som författare istället ger uttryck för kan i detta sammanhang exempelvis utgöras av föreställningar kring nationell tillhörighet och stolthet. Idéer om tradition, trygghet och identitet är här aktuella, då argument inom diskursen så starkt betonar att biblioteket i första hand ska tillhandahålla och bevara det gemensamma kulturarvet. På nästa uppslag finns den refererade artikeln av Ranelid avbildad.

Bild 3. Längst upp i början av artikeln står citatet av Pierre de Saint Cloud. Rubriken lyder sedan "Björn Ranelid om politiker som skändar författares testamenten. Att betala för att mista sin frihet". Foto: Kungliga Biblioteket, Repro.

Statsvetaren Benedict Anderson konstaterar att argument för det nationella rymmer en föreställning om en stark gemenskap som omfattar inte bara familj och vänner, utan även människor som anses tillhöra nationen och som antas dela gemensamma intressen. Också människor som tillhör tidiga och

framtida generationer kan inkluderas i denna gemenskap. Det finns dock grupper som, trots att de bor och är medborgare i ett land, exkluderas från denna föreställda nationella samhörighet (Anderson 1993).

Det är till en sådan föreställning om det gemensamma som den bokliga diskursen till synes vädjar. Eftersom bibliotekets viktigaste uppdrag anses vara att värna och bibehålla nationens kulturarv står institutionen som representant för en sådan föreställd nationell gemenskap. Detta illustreras av att ett flertal symboliska omskrivningar, metaforer och idéer om biblioteket som "en nations själ" (1992:2), "rum av ljus" (1992:2), "kyrka och universitet" (1992:2), "det heligaste rummet i vårt land" (1992:10), "en levande kropp" (1992:52) förekommer i utsagorna. Att företrädarna för den bokliga diskursen reagerar så kraftigt på en förändring av bibliotekens verksamhet eller av bibliotekariernas kompetens kan delvis förklaras mot bakgrund av ett sådant resonemang. Eftersom biblioteket står som symbol för en mängd värden och idéer om exempelvis nationell tillhörighet, identitet och tradition riskerar den informationsförmedlande diskursens idéer om förändring att bryta med den föreställda gemenskapen. Det handlar således inte "bara" om biblioteket, utan om vad institutionen representerar.

Nationalism eller idén om det nationella betraktas, paradoxalt nog ofta som en del av moderniteten – paradoxalt därför att det moderna projektet karaktäriseras av föreställningar om förnuft och jämlikhet som egentligen går stick i stäv med den nationalistiska ideologin. Fenomenet kan dock förklaras av att nationalism under en förändringsperiod i samhället bidrog till känslor av trygghet (Eriksen 1993, s. 131–132). Men ideologin kan också ses som en maktstrategi som utvecklades i samband med demokratins framväxt. Då monarki ersattes av demokrati, försvann den starka maktsymbol som representerades av kungamakten. För att legitimera maktanspråk i det moderna samhället krävdes därför en ny utgångspunkt genom vilken de demokratiska styrelseformerna kunde tala. En sådan utgångspunkt blev nationen eller folket, och de politiska ideologierna fick auktoritet i samhället genom att hävda att de talade för nationens bästa. I detta sammanhang blev det också viktigt att definiera vad nationen och folket egentligen betydde och avsåg, vilket gav upphov till nationalism (Torfing 1999, s. 193). I ett sådant resonemang kan nationalism betraktas som nära knuten till demokrati och framväxten av det moderna samhället. Argument kopplade till det nationella kulturarvet kan således sättas i samband med den bokliga diskursen. Folkbiblioteket ska i detta sammanhang ses som en institution avsedd att bidra till att skapa en gemensam nationskänsla.

Även utsagorna som är kopplade till den informationsförmedlande diskursen betonar nationen och poängterar värdet av bibliotek ur ett nationellt perspektiv. Detta tar sig explicit uttryck i utsagor som betonar bibliotekens betydelse för Sveriges ekonomiska och utbildningsmässiga utveckling. När bibliotekens roll för utbildning och lärande lyfts fram, understryks ofta att de är institutioner som hör till vårt "nationella utbildningssystem" (1992:32).

Det är till synes också viktigt att biblioteken bevaras då Sverige som kunskapsnation måste stå sig i konkurrens med andra länder (1992:63). Detta uttalande får exemplifiera hur biblioteken sätts i samband med nationens framtida utveckling:

När kommuner som Huddinge, Uppsala, Haninge, Helsingborg och andra nu börjar slakta sina bibliotek hotar de inte bara den svenska folkbildningens själ, utan faktiskt också den ekonomiska utvecklingen. Ty i framtidens informationssamhälle behövs biblioteken mer än någonsin – det visar redan dagens statistik (1992:4, Wernersson, S., 3 april, *Exp.*).

Aktörer rör sig hela tiden mellan olika diskurser och en och samma utsaga kan bygga på mer än en diskurs. Inte sällan är gränserna mellan olika diskurser otydliga och oklara. Ofta återfinns diskurser i delar och fragment, blandade i en och samma utsaga (Talja 2001, s. 200) och det finns i debatterna exempel på det (se exempelvis utsagan ovan 1992:4 och 1992:15). Jag har tidigare nämnt att den bokliga diskursen kan knytas till författare och ibland även till bibliotekarier. Den informationsförmedlande framstår också som lösligt kopplad till bibliotekarier samt till politiker, men det finns exempel där en och samma upphovsman rör sig mellan båda diskurserna. När så är fallet blir Foucaults syn på subjektet som decentrerat relevant, det vill säga en individ kan uppta olika positioner i förhållande till olika diskurser (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 49).

I ett tidigare kapitel ”Teoretiska och epistemologiska utgångspunkter” beskrevs hur de olika subjekt- och objektrollerna gestaltar sig och kortfattat kan sägas att individer förekommer på tre olika sätt, men i denna analys kommer hänsyn att tas företrädesvis till två – uttalare och omtalad (Hall 1997, s. 56–57). Rollen som åskådare kommer dock endast kort att beröras. Att definiera någon annans position eller roll på det sätt som uttalare gör när de skapar kunskap om de omtalade är att inneha den dominerande positionen. Det är en hierarkiskt ojämlig relation, som exempelvis när det gäller författarnas bestämning av bibliotekarierollen. Makt cirkulerar dock och kan inte definitivt knytas till en grupp, vilket blir uppenbart då bibliotekarierna, samtidigt som de definieras av författarna, skapar kunskap om och fastställer användarnas position. I den sistnämnda relationen blir bibliotekarierna den dominerande parten och detta kommer att diskuteras i ett senare kapitel.

I Rädda biblioteken-debatten träder författarna fortfarande fram som representanter för den bokliga diskursen, men de finns i en något annan subjektposition därför att de nu fungerar som antagonister till politiker och inte till bibliotekarier. Även om de alltjämt talar utifrån samma diskurs, ser författarnas argument sålunda något annorlunda ut än tidigare. De ser nu ingen anledning att peka på brister i bibliotekens verksamhet eller bibliotekariernas kompetens. Centralt för debatten är i stället att finna legitimeringsargument för biblioteken, vilket får till följd att författare ibland intar en delvis ny po-

sition i förhållande till den informationsförmedlande diskursen. De använder också argument för bibliotekens verksamhet som bygger på den informationsförmedlande diskursen, även om författarna i stort talar utifrån den bokliga diskursen. Detta beror på att författarna i sitt tilltal inte enbart riktar sig till politiker. Vad som också står på spel i debatten är att övertyga andra, företrädesvis den så kallade allmänna opinionen, om tyngden i argumenten. I denna debatt är det därför användarna eller den allmänna opinionen som huvudsakligen tilltalas.

Rädda biblioteken-debatten kan beskrivas som mindre intern än Debatten om bibliotekarier, som främst var en debatt mellan författare och bibliotekarier. Därmed märks att just rollen som åskådare också påverkar diskursens former och argument. I Rädda biblioteken-debatten utgörs läsarna till utsagorna också av andra än de som är aktiva i debatten. Dessa läsare eller kanske snarare allmänhet uttalar sig inte, förutom i korta TV- och radioinslag där de intervjuas, men de har alltså ändå en viktig roll då det är till dem utsagorna huvudsakligen riktas. Det finns ett mer utåtriktat tilltal i utsagorna som jag menar beror just på att författarna har som mål att väcka andra människors intresse och opinion.

Sammanfattningsvis finns i aktuella diskurser åtminstone två olika sätt på vilka subjekt framträder och som jag kommer att uppehålla mig vid – som uttalare och som omtalad, där det sistnämnda syftar på det objekt om vilket det skapas kunskap. Följande figur syftar till att åskådliggöra hur de olika subjektpositionerna tar sig uttryck i de båda diskurserna under Rädda biblioteken-debatten.

Tabell 3. Subjektpositioner i relation till Rädda biblioteken-debatten. Författarna intar den dominerande subjektpositionen inom den bokliga diskursen och politiker-na är de främsta företrädarna för den subjektposition som kan sättas i samband med den informationsförmedlande diskursen. Anledningen till att vissa positioner står inom parenteser är att de inte är särskilt vanliga, men att de vid ett fåtal tillfällen ändå förekommer.

Uttalare	Omtalade
Författare	Biblioteksföreträdare
Politiker	Användare
(Biblioteksföreträdare)	Politiker
(Användare)	(Författare)

Det är fullt möjligt att på samma gång inta alla omnämnda positioner, Winther Jørgensen och Phillips skriver att subjektet är fragmenterat; ”det positioneras inte bara på *en* plats av *en* diskurs utan på flera olika platser av olika diskurser (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 49). Ofta är detta inte ett problem för den enskilde individen, men när subjektet försätts i flera positioner samtidigt, i samma sociala rum, kan konflikt uppstå. Ett exempel på det är just biblioteksföreträdare som under Debatten om bibliotekarier före-

kommer både som uttalare och som omtalade. En konsekvens av det är att flera biblioteksföreträdare på olika sätt distanserar sig från den negativa position som den bokliga diskursen försätter dem i, samtidigt som de knyter an till diskursen i stort. Ett exempel på det är att de försöker urskilja sig från ”de andra” bibliotekarierna genom att understryka att det finns en annan kategori bibliotekarier till vilka de negativa stereotyperna kan kopplas.

Bibliotekariers subjektpositioner

I denna debatt är biblioteksföreträdare ovanliga uttalare och det är möjligt att de få bibliotekarieinläggen ska uppfattas som ett strategiskt drag från biblioteksfältet och att biblioteksföreträdare medveten avhållit sig från att uttala sig i debatten då det ansetts bättre att författare driver denna. Utifrån analysen av Debatten om bibliotekarier 1983 kan konstateras att media trots allt är ett forum där författarna sannolikt får större utrymme och uppmärksamhet än bibliotekarier och de villkor som präglar denna materiella praktik medger att det i första hand är kulturpersonligheter i likhet med författare som får tillfälle att uttrycka sig. Detta kan således få som konsekvens att biblioteksföreträdarens bidrag i större utsträckning refuseras och av den anledningen inte ingår i debatten. Det kan dock förekomma ytterligare anledningar till att så få biblioteksföreträdare framträder i debatten.

I tidigare kapitel har jag nämnt Foucaults teorier om diskursiva kontrollprocedurer, vilka förekom under Debatten om bibliotekarier. En sådan begränsningsprincip som tidigare nämnts och som här också kan vara verksam är den så kallade ”gallringen bland de talande subjekten”. Foucault skriver att ”ingen kommer in i diskursens ordning om han inte uppfyller vissa krav eller inte från början är kvalificerad för att uppfylla dem” (Foucault 1971/1993, s. 26). Det förefaller som om biblioteksföreträdare, i detta sammanhang, inte lyckats komma in i diskursens ordning. Att dessa inte upptar något utrymme kan, i likhet med de resultat som Debatten om bibliotekarier gav vid handen, bero på genusrelaterade aspekter och också en svag självbild inom professionen. Dessa två förklaringar till frånvaron av bibliotekariers utsagor i debatterna tycks i någon mån hänga samman. I kapitlet om Debatten om bibliotekarier diskuterade jag hur replikskiftet dominerades av manliga författare som också uttalade sig kritiskt om bibliotekariers kompetens. En underliggande aspekt av kritiken torde vara att lejonparten av biblioteksanställda är kvinnor, det vill säga att det är ett kvinnointensivt yrke påverkar också synen på det, vilket i sin tur också kan påverka den professionella självkänslan.

Ytterligare en viktig faktor som kan förklara biblioteksföreträdarens begränsade roll i detta sammanhang och som hänger samman med ovanstående aspekter, är att professionen har liten status eller auktoritet.⁴⁰ Möjligen kan

---

⁴⁰ I en undersökning gjord av IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) uppges 82 % av bibliotekarierna anse att yrket har låg status. Det finns också

ett mål för de professionaliseringssträvanden som den informationsförmedlande diskursen under Debatten om bibliotekarier ses som ett uttryck för, vara just att erhålla rätten att yttra sig i diskursordningen. De försök som biblioteksföreträdare trots allt gjort – att genom den informationsförmedlande diskursen hävda sig i debatten, kan tolkas som ett led i en strävan efter ökad professionalisering av bibliotekarieyrket. Siv Fahlgren skriver i boken *Det sociala livets drama och dess manus: Diskursanalys, kön och sociala avvikelser* (1999) att de professionaliseringssträvanden som kan tillskrivas det sociala arbetet har haft som ett av flera mål att få befogenhet att yttra sig på en diskursiv arena. En historisk granskning visar hur olika grupper, professioner och organisationer tagit del av kampen om vem som har rätt att yttra sig (Fahlgren 1999, s. 24). På liknande sätt är biblioteksältet utsatt för strider och mediedebatten är ett av flera fora som speglar kampen om vem eller vilka som har rätt att yttra sig i diskursen.

Foucault menar att alla diskursiva utestängningsprinciper förlitar sig på institutionellt stöd, med andra ord är institutioner centrala för utövandet av olika begränsningssystem. Det finns ett slags tröghet inom praktikerna som förhindrar förändring (Foucault 1971/1993, s. 13). Såväl media som bibliotek kan, som tidigare nämnts, betraktas som institutioner med särskilda sorters diskursiva praktiker. Debatten om bibliotekarier gav en bild av att det mediala fältet i detta sammanhang kan knytas till författarna som ofta behärskar praktiken på kultursidorna, där debatterna om folkbibliotek huvudsakligen tar plats. Biblioteksföreträdare är också närvarande under denna debatt, även om författarnas inflytande är mer omfattande.

Inom Rädde biblioteken-debatten är biblioteksföreträdare betydligt mindre synliga. De gör inga försök att ta utrymme i debatten, med undantag för bibliotekarie Lars G. Anderssons artikel (1992:30). Visserligen förekommer, som jag tidigare nämnt, bibliotekarier i TV- och radioinslag, men då som utfrågade informanter. De ger sig till synes inte på eget initiativ in i debatten. Att medierna är en institution vars diskursiva praktik domineras av män och i det här fallet av manliga författare, kan vara en aspekt som bidrar till att biblioteksföreträdare i liten utsträckning deltar i debatten. Nordberg och Edström menar att det framförallt är på pressens kultur- och debattsidor som ett slags traditionell manlig maktelit har ordet (2007, s. 486). Tillträdet till debatter i media regleras också genom ett antal överväganden och beslut som innebär att vissa artiklar och debattinlägg sällas bort. Det finns så att säga grindvakter, som exempelvis tidningsredaktörerna, som kontrollerar vilka som får medverka i det offentliga samtalet (Petersson & Carlberg 1990, s. 178).

Boréus konstaterar dock att det är relativt ovanligt att moderna medier inte ger alla berörda parter i en debatt åtminstone möjligheten att uttala sig. Människor tillfrågas allt som oftast i olika frågor och någon representant för

---

undersökningar där allmänheten tillfrågas om olika yrkens status. Även i dessa bedöms just bibliotekarieyrket ha låg status (Prins & de Gier 1994, s. 36–48).

gruppen brukar media nästan alltid leta upp. Så förhåller det sig också i denna debatt, bibliotekarierna erbjuds ett visst utrymme i intervjuer och reportage. Det föreligger dock en skillnad mellan att vara tillfrågad och att vara drivande genom att skriva egna debattinlägg. Boréus menar att i en intervjusituation är det journalister och reportrar som sätter dagordningen och som har kontrollen över vilka utsagor som sedan kommer att publiceras (Boréus 2005, s. 30–31).

Att biblioteksföreträdares röster erbjuds debattnära genom ovan nämnda intervju/reportageform innebär å ena sidan att deras perspektiv till någon del framkommer. Men eftersom de samtidigt inte skriver egna artiklar eller upprätthåller debatten finns risken att vissa frågeställningar och utgångspunkter går förlorade. Författare å andra sidan har en högre grad kontroll över vilka problem som diskuteras och hur dessa diskuteras. De sätt på vilka biblioteksföreträdare skulle beskriva biblioteken och bibliotekens verksamhet kan således falla ur debatten (Boréus 2005, s. 31). Den antagonism som råder mellan diskurserna kan möjligen vara en konsekvens av detta. Utsagorna målar inte sällan upp bilden av ett slags antingen–eller situation där institutionen måste välja mellan att bevara kultur eller förmedla information. Intrycket av en diskursiv konflikt förstärks också genom att uttalen ofta använder en krigsretorik.

Marianne Andersson och Dorte Skot-Hansen visar i rapporten *Det lokala bibliotek – avvikling eller utveckling* (1994) att de danska folkbiblioteken definierar sin identitet och sitt uppdrag i förhållande till det omgivande lokala samhället. Författarna identifierar fyra funktioner för bibliotek: biblioteket som kulturcentrum, som utbildningscentrum, som informationscentrum och slutligen menar de att biblioteket spelar roll som social mötesplats (Andersson & Skot-Hansen 1994, s. 11–19). Mot bakgrund av denna studies resultat tycks det som att vissa av dessa biblioteksroller inte diskuteras eller problematiseras i debatterna. Framförallt är det bibliotekets betydelse som mötesplats som har fallit ur. En mer sammansatt bild av bibliotekets roll i samhället kanske skulle ha framträtt om fler biblioteksföreträdare hade tagit del i diskussionerna under Rädda biblioteken-debatten.

Ytterligare en aspekt är också hur biblioteksinstitutionella praktiker och värderingar kan verka begränsande. Avsaknaden av biblioteksföreträdare i debatten vittnar om att utrymmet har getts till andra aktörer såsom författare. Den sistnämnda gruppen har till synes anförtrodd ett slags institutionell licens för att i offentliga sammanhang uttala sig om bibliotek. Nancy Fraser kallar detta för ”institutionell auktorisering” vilket innebär att vissa personer ges utrymme att framföra kunskapsanspråk. Det innebär i sin tur att andra uttalar utsluts ur debatten eller alternativt värderas negativt (Fraser 2003, s. 29). De kvinnliga bibliotekarierna framstår som mer avvaktande till att ta del i den offentliga debatten kring bibliotek, vilket visar att könet kan vara en väsentlig utestängningsmekanism i den offentliga diskursen kring folkbibliotek. I synnerhet blir detta påtagligt med tanke på att kvinnor till antalet

är dominerande inom bibliotekarietårn. Detta borde annars kunna borga för att fler kvinnor uttalade sig.

Att bibliotekarier inte tar plats i den offentliga debatten kan således delvis ha sin bakgrund i att det är ett kvinnointensivt yrke. Kvinnor har generellt sett haft betydligt mer begränsat utrymme i offentligheten än vad män har haft. Kerstin Lökken skriver i studien *"Alla dessa duktiga kvinnor"* – om rätten att få representera sig själv i det offentliga samtalet att kvinnors starka bundenhet till den privata sfären, snarare än den offentliga, har legat kvinnor i fatet då de ofta inte släpps in i det offentliga samtalet (Lökken 2002, s. 42). Av den anledningen blir det problematiskt att okritiskt applicera ett slags tro på att människor på ett förnuftigt och rationellt sätt kan delta i den offentliga debatten på lika villkor.⁴¹ Kerstin Rydbeck diskuterar i artikeln "Kvinnorna innanför och utanför ramarna" relationen privat och offentligt i förhållande till folkbildning. Hon konstaterar att folkbildande institutioner traditionellt sett har tagit plats i en offentlig sfär där männen i huvudsak har dominerat. Kvinnors försök att erhålla utrymme i offentligheten har ofta stött på patrull och uppfattats som hotfulla. En konsekvens av detta är att kvinnors bildningsintressen inte tillgodosetts eftersom kvinnor inte sällan har behandlats som objekt, exempelvis i diskussioner som rör folkbildningens innehåll, konstaterar Rydbeck (Rydbeck 2001, s. 33–35).

Även i föreliggande material finns ett liknande drag av objektifiering. Jag har tidigare nämnt att paternalism är ett begrepp som kan beskriva i synnerhet relationen mellan bibliotekarier och användare, mellan författare och användare samt även mellan författare och bibliotekarier. Objektifiering ser jag som en företeelse som ofta förekommer inom paternalistiskt präglade förhållanden och här ska det begreppet närmare beskrivas. Bibliotekarier förekommer sällan som aktiva uttalare i debatten utan framträder företrädesvis i egenskap av att vara omtalade av andra, framförallt av författare men även av politiker.

Filosofen Martha Nussbaum menar att objektifiering innebär att behandla en människa eller en grupp människor som ting. Det finns ett flertal olika sätt på vilka objektifiering förekommer, menar Nussbaum. I det här sammanhanget framstår några som särskilt viktiga, exempelvis *instrumentality* då människor behandlas som verktyg som enbart existerar för andra människors syften. Ytterligare en form är *denial of subjectivity* då en uttalare bemöter människor som om deras vilja, känslor och åsikter saknade betydelse. Slutligen finns en sida av objektifiering som Nussbaum kallar för *fungibility*

---

⁴¹ Nancy Fraser konstaterar i boken *Den radikala fantasin. Mellan omfördelning och erkännande* (2003) att många forskare (t.ex. Joan Landes 1988 & Elizabeth Brooks-Higginbotham 1993) kritiserat Habermas, Jürgen för att ha en alltför okritisk syn på den borgerliga offentligheten som ju är utgångspunkten i hans kritiska samhällsteori. Offentligheten präglades också av en rad olika utestängningar där den ideala stilen som kom att utvecklas kan beskrivas som rationell, manlig och vit. Alla kunde således inte delta på lika villkor i det offentliga samtalet (Fraser 2003, s. 138).

vilken kännetecknas av att människor betraktas som utbytbara mot vilka andra objekt som helst. Grundläggande för objektifiering är också att maktasymmetri råder, där det är den ena parten som objektifierar den andra (Nussbaum 1999, s. 218).

Vid en närmare analys av relationerna mellan subjekt- och objektrollerna i debatterna om bibliotek är flera av Nussbaums begrepp relevanta. Det faktum att bibliotekarier främst förekommer som omtalade (se exempelvis citatet nedan, 1992:54) i en debatt som handlar om bibliotek torde tyda på att deras åsikter inte har en avgörande betydelse. Argumenteringen ger intryck av att bibliotekarier i första hand finns till för att uppfylla andra gruppers intentioner och syften. Författare framhåller oftast skönlitteratur och läsning som bibliotekariers främsta uppdrag och politiker menar att bibliotekarier ska förmedla det användaren frågar efter. Att bibliotekarier betraktas utifrån instrumentella och nyttoorienterade sätt behöver inte vara negativt. I någon mening ingår det i bibliotekariers uppdrag att ge service till andra människor. Nyttoresonemangen kan dock få negativa konsekvenser om de i förlängningen leder till ett förhållningssätt där mindre hänsyn tas till professionens egen självförståelse. Schreiber konstaterar att biblioteksprofessionen rymmer flera olika uppfattningar om vilken identitet som är mest relevant (2006, s. 42–44). Den förenklade syn på bibliotekariers kompetens som debatterna inte sällan ger uttryck för, kan förstärka intrycket av att det finns en oövervinnelig motsättning mellan bibliotekens kulturbevarande och informationsförmedlande roll. Att bibliotekarier kan ersättas av andra – att de är utbytbara – sägs explicit i citatet nedan. Speakerrösten inleder intervjun med kommunpolitikern Göran Forssberg (s):

När Göran Forssberg nu letar bland sina många nya kapitalsparande lösningar för biblioteksarbete kommer han fram till att det nog vore väl så bra om kommunen lät föreningslivet stå för bokutlåningen.

Forssberg – Vi har redan tillämpat det att låta exempelvis föreningar komma in och hjälpa till och ta över en viss skötsel.

Intervjuare – Vilka föreningar?

Forssberg – Vem som helst. Dom som har intresse och engagemang och kunskaper och som är... och som sköter uppgiften. Det kommer ju också att utvärderas och granskas.

Intervjuare – Men inte politiska partier menar du eller?

Forssberg – Det har ingen betydelse vem det är. Det viktiga är väl att de sköter sin uppgift.

Intervjuare – Det finns en sån filial som redan har tagits över av en socialdemokratisk förening.

Forsberg – Nja, inte tagits över, vi har sagt att dom har eehh... och det skedde under vår tid och det var ju ett sätt i referensarbetet...

Intervjuare – Och den personalen som finns på t.ex. socialdemokraternas föreningsbibliotek. Är det professionella?

Forsberg – Det är samma, det är samma, samma bibliotek och samma böcker som är... det är ju det vanliga biblioteket. Vi utsträcker ju öppettiderna. Och vårt folk i stadsdelsberedningarna ställer upp på frivillig tid och servar...

Intervjuare – Men det är ju inte utbildade bibliotekarier?

Forsberg – Det kanske de inte är, men de har ju ett intresse av det (1992:54, *Kulturen*, 3 april).

Citatet avslutas med att politikern säger att personalen visserligen inte är utbildad men att de har ett intresse av "det". Vad är det då detta "det" egentligen avser? Vad som nämns i citatet angående bibliotek är att det är "samma bibliotek och samma böcker" och ett rimligt antagande är att den verksamhet som sätts i samband med bibliotek är just böcker, då det är det enda som specifikt uttalas i utsagan. "Det" syftar därför sannolikt på böcker, med andra ord är det alltså tillräckligt att människor som arbetar på bibliotek har ett intresse för böcker. Utsagan ger således uttryck för att en bibliotekarie kan ersättas med vem som helst som visar intresse för böcker, vilket vittnar om en begränsad kunskap om bibliotekariers reella kompetens.

De diskurser om folkbibliotek som opererar i medierna är till synes inte tillgängliga för alla aktörer. Den bokliga diskursen försvaras och utövas främst av en specifik grupp av författare som också återkommer i olika debatter, exempelvis finns Curman med både under Debatten om bibliotekarier och Rädda biblioteken-debatten. Framförallt är det aktiva författare i Författarförbundet som initierar och driver de mediala debatterna om folkbibliotek. Bourdieu konstaterar i boken *Distinktionen* (1979/1995) hur olika samhällsgrupper besitter skilda kulturformer som i sin tur värderas på varierande sätt. Han beskriver hur det i samhället utvecklas ett slags överenskommelse om att viss kultur är mer eftersträfvansvärd än annan och också att detta avgörs av en särskild privilegierad grupp som besitter mer kulturellt kapital än andra. Detta får som konsekvens att de underordnade gruppernas uttryck ofta marginaliseras, inte minst i offentligheten.

Nancy Fraser menar att detta förhållande blir särskilt tydligt när det gäller media som idag präglas av en ökande privatisering. Eftersom medierna, som utgör det främsta materiella underlaget för åsiktsspridning, alltmer drivs i vinstintresse, minskar de, i det här fallet de kulturellt underordnade gruppernas möjligheter till inflytande. Fraser konstaterar att: "den politiska ekonomin tvingar alltså strukturellt fram vad kulturen åstadkommer på informell väg" (Fraser 2003, s. 149). Det är inte en alltför avlägsen tanke att dra paral-

leller till aktuella biblioteksdebatter. Författarna kan i såväl samhället i stort, som i detta debattsammanhang ses som en kulturellt dominerande grupp i förhållande till bibliotekarierna. Men i förhållande till användarna besitter bibliotekarierna (och också författarna) en kulturellt överordnad position.

Om den bokliga diskursen i Debatten om bibliotekarier producerar kunskap om bibliotek och bibliotekarier, producerar samma diskurs i Rädda biblioteken-debatten kunskap om bibliotek och användare. Detta gäller även för den informationsförmedlande diskursen, men den producerar naturligtvis en annan typ av kunskap om bibliotek och bibliotekarier och om bibliotek och användare. Att den producerade kunskapen om de centrala subjektpositionerna – bibliotekarier under Debatten om bibliotekarier och användare under Rädda biblioteken-debatten – växlar beror på att debatterna har olika karaktär och syften. Detta är en diskussion jag kommer att utveckla, men först ska vi för ett ögonblick återvända till Rädda biblioteken-debatten.

Det fortsatta replikskiftet

För att uppdatera läsaren kan kortfattat sägas att debatten under maj månad 1992, efter Rädda biblioteken-kampanjens upprop, präglas av diskussioner mellan författarna och kanske framförallt politikern Birgitta Wistrand. Flera företrädare för den bokliga diskursen är djupt provocerade av Wistrands uttalanden om att biblioteken bör avgiftsbeläggas. Hon och moderaterna får klä skott för flera oförsonliga uttalanden från författarna. Replikskiftet visar hur den diskursiva antagonismen framhålls och förstärks. Per Ahlmark skriver exempelvis att:

Den nya högerens kulturlöshet blir alltmer öppenhjärtig. [---] På TV ser vi unga moderater som utstrålar arrogans och obildning tala föraktfullt om folkbiblioteken. Birgitta Wistrand däremot träder fram i sitt artikelmoln av siffror och ifrågasätter plötsligt den tanke som bär upp välfärdsstat och kultursamhälle. De partier som inte distanserar sig från sådana attacker kommer att få svårt i nästa val (1992:17, Ahlmark, P., 9 maj, *Exp.*).

Wistrand svarar och skriver:

Men varför gav den stora utbyggnaden av biblioteken under 80-talet minskade lån och förändrat antal besök? Handlar det om att det inte enbart är pengar som saknas? Borde inte situationen kräva viss eftertanke? (1992:19, Wistrand, B., 22 maj, *Exp.*).

Utsagan ger intryck av att biblioteket är otidsenligt och behöver förändras. Samtidigt är de flesta debattörer måna om att framhålla att de uppskattar bibliotek. Wistrand skriver i artikeln att hon älskar bibliotek (se 1992:19) och detta är i stort sett alla utsagor rörande överens om, oavsett diskursiv

härkomst. Meningsutbytet mellan Ahlmark och Wistrand avslutas i slutet av maj och i en artikel från 22 maj skriver Ahlmark:

Varför startar du inte ett eget bibliotek? frågar mig Birgitta Wistrand. Jag vill läsa och skriva böcker, inte administrera och låna ut dem. Utbildade människor sköter denna förnämliga hantering; de kallas bibliotekarier. Det har sina fördelar med kompetent folk. Jag ska inte driva bibliotek och Birgitta Wistrand bör inte sitta i riksdagens kulturutskott (1992:20, Ahlmark, P., 22 maj, *Exp.*).

Utsagan är intressant då den berör bibliotekarier och bibliotekariers kompetens, något som inte förekommer i särskilt stor utsträckning inom denna debatt. Här hänvisas till bibliotekariers verksamhet som bestående av att administrera och låna ut böcker – visserligen i positiva ordalag – men det är ändå ganska okvalificerade sysslor som tillskrivs bibliotekariers yrkesuppgifter.

Den 2 juni antas i riksdagen ett uttalande i vilket kommunerna uppmanas att låta boklånen fortsättningsvis vara avgiftsfria och Författarförbundet gör i samband med detta en manifestation i Stockholm. Kraven på en bibliotekslag ökar och Curman uttrycker sig så här i ett radioinslag från den 3 juni:

Kan man uppnå avgiftsfrihet på bibliotek och skydda biblioteken utan lag, så är det ju bättre så att säga men, men ändå så tror jag att vi måste skaffa oss en bibliotekslag i Sverige precis som vi har i alla de andra nordiska länderna. Som lägger fast det kommunala ansvaret för biblioteksverksamheten, som lägger fast att det ska vara avgiftsfria boklån och finnas utbildad personal på biblioteket – det är de tre viktigaste sakerna. Det finns ju de som menar att hembygdsgrändar och politiska föreningar och så, mycket väl kan sköta biblioteksverksamhet, men då bryter man samman hela fjärlånesystemet, man bryter samman hela folkbildningstanken och det är vi bestämda motståndare till (1992:60, Curman, P., *Kulturnytt*, 3 juni).

Kravet på utbildad bibliotekspersonal är något nytt som inte tidigare visat sig i debatten. Förmodligen har det följt i kölvattnet av att flera kommuner valt att låta föreningar ta över verksamheten, med konsekvensen att inte utbildade bibliotekarier sköter biblioteket. Citatet speglar återigen den koppling som görs mellan bibliotek och folkbildning inom den bokliga diskursen. För övrigt är det i debatten relativt tyst en period under juni månad men detta ändras när författaren Lars Gustafsson i en artikel den 25 juni kritiserar biblioteken. Gustafsson ifrågasätter framförallt Författarförbundets kampanj Rädda biblioteken och beskriver den så här:

Såvitt jag kan förstå är hela denna kampanj ingenting annat än en socialdemokratiskt inspirerad propagandakampanj mot den – förmodligen totalt otillräckliga – besparingspolitik som stat och kommuner nu försöker föra. Den går bra ihop med oppositionens vanliga omotiverade tal om ”social avrustning” och ger en del snygga författarinnor en ny chans att visa sig i bild. Möj-

ligen ger den också en del av tiden översprungna vänstermän en känsla av att de fortfarande faktiskt utträttat något (1992:24, Gustafsson, L., 25 juni, SvD).

Gustafsson tar i citatet inte parti för sina kollegor i Författarförbundet utan anklagar dem för att vilja sprida en särskild sorts ideologi som de av mer egoistiska än välvilliga skäl försöker föra ut. Gustafsson understryker också att de inte bara skulle gå sina egna ärenden utan även socialdemokratins. De kvinnliga författarna, som faktiskt knappast förekommer i denna debatt, anklagas för att vara fåfänga. Formuleringen kan tyda på att det även inom författarkåren förekommer genusfaktorer som påverkar hur kvinnliga författare uppfattas i debatten. Uttalandet kan tolkas som att kvinnors deltagande innebär ett negativt inslag i diskussionerna. Formuleringen illustrerar också att kvinnors debattmedverkan kopplas samman med deras utseende, vilket kan uppfattas som ett sätt att förminska deras betydelse. Gustafsson beskriver längre ner i artikeln bibliotek på följande sätt:

Och jag utlovar att den som vill finna en förstklassig modern svensk som Stig Larsson eller Bruno K. Öijer, eller, en gammal mästare som Dante, i en bokbuss eller en förstadsfilial får leta länge. Vad vi talar om här [folkbibliotek, min anmärkn.] är väsentligen ett slags subventionerade läsesalonger för anglosaxisk och annan underhållningslitteratur. Och Kulturrådets illa beryktade GÖK-projekt gick som bekant ut på att förvandla fler riktiga bibliotek till läsesalonger. [---] När litteraturen tuggas sönder mellan stipendienämnder och civilekonomer som inte känner någon annan litteratur än underhållningslitteraturen å ena sidan och specimineringskulturen å den andra och alltså inte vet vad *litteratur* vill säga, *då* är litteraturen hotad. Men knappast av ett par indragna läsesalonger för amerikansk underhållningslitteratur och akvariehandböcker för barn (1992:24, Gustafsson, L., 25 juni, SvD).

Liksom under Debatten om bibliotekarier glider också denna delvis in på bibliotekens inköspolicy och återigen hävdar företrädare för den bokliga diskursen att biblioteken enbart köper in underhållningslitteratur. Gustafsson protesterar egentligen inte mot inköspolicyn, i själva verket bryr han sig inte så mycket om de här ”subventionerade läsesalongerna”, som han kallar bibliotek. Vad han protesterar mot är egentligen Författarförbundets antagande om att biblioteksnedläggningar skulle hota litteraturen. Han skriver att: ”Föreställningen att det på något sätt skulle kunna påverka litteraturen är i själva verket bisarr” (1992:24, Gustafsson, L., 25 juni, SvD). Gustafssons uttalanden om författarna och bibliotek får naturligtvis inte stå oemotsagda. Författaren Sven Delblanc skriver:

Förvirringen går i dagen när Lars Gustafsson i Svenska Dagbladet smockar till Peter Curman och andra kollegor för en suspekt eller rent av socialdemokratisk kamp för bibliotekens överlevnad. Hans argument är skenbart ideellt. Så länge boklånare vill ha svenska agentromaner hellre än Dante och t.ex. Stig Larsson kan de gott reduceras till antalet och bli sämre bemannade (1992:27, Delblanc, S., 30 juni, Exp.).

Det kanske något märkliga i det här meningsutbytet är att Gustafsson, visserligen hårddraget, i själva verket för fram samma argument som de andra författarna. I de resonemang som tidigare förts av författare under Debatten om bibliotekarier och Rädda biblioteken-debatten framträder kvalitetslitteraturen som helt central för bibliotekens verksamhet. Den utgör det främsta incitamentet till författarnas engagemang i folkbiblioteken. Alvin Gouldner skriver i artikeln "Ideological Discourse as Rationality and False Consciousness" (1994) att ideologi för de människor som nyttjar den verkar välgörande för samvetet. Genom att människor använder sig av ideologier framstår deras motiv som oegennyttiga och solidariska, när de istället ofta är grundade i personliga ambitioner. Han menar vidare att: "Ideology thus serves, on the one hand, to permit ruthlessness to others in the name of high values, and, on the other hand, to present oneself as having a selfless ambition, that nonpartisanship which legitimates any claim to power" (Gouldner 1994, s. 208).

Gustafssons uttalande uppfattas möjligen som provocerade, dels för att han kritiserar Författarförbundet, dels för att han på ett öppet och oförblommerat sätt redovisar det egenintresse (de ideologier eller diskurser) som man kan anta delvis också ligger bakom engagemanget för folkbiblioteken. Det är onekligen så att bibliotekens inköp och utlån av kvalitativ skönlitteratur, genom biblioteksersättningen till författare ger inkomster till Författarförbundets medlemmar, vilket sannolikt borde påverka dessa författares intresse för bibliotekens sak. Biblioteksersättningen förmedlas av Sveriges författarfond som är en statlig verksamhet. Fondens styrelse utses dock av upphovsmännens egna organisationer. Detta innebär att av de totalt 28 ledarmöterna i styrelsen är 16 utsedda av Sveriges författarförbund. 7 ledamöter utses av regeringen och Föreningen svenska tecknare samt Svenska fotografers förbund bidrar med två vardera (Sveriges författarfond).⁴²

Delblanc påpekar senare i sin artikel att biblioteksersättningen är en aspekt som Curman också borde ta upp i debatten. Det är inte bara av idealistiska skäl som författare deltar och driver debatten (1992:27, Delblanc, S., 30 juni, *Exp.*). Per Ahlmark är dock en författare som låter sig provoceras av Gustafssons utsaga. Så här skriver Ahlmark i en svarsartikel:

Lars, låt mig antyda en hemlighet. "Nationalkampanjen Rädda Biblioteken" är INTE inspirerad av löntagarfonderna, den kinesiska kulturrevolutionen eller vänskapssamfundet Sverige – DDR. Däremot handlar den om att skydda kulturarvet och underlätta för nya generationer att nå fram till litteraturen. [...] Lars Gustafsson pekar till sist ut en tredje kategori som profiterar på Författarförbundets aktioner: de ger "en del snygga författarinor en ny chans att visa sig i bild". Eftersom jag troligen inte är meriterad för den gruppen är jag fortfarande bekymrad över min plats i den här kampanjen. [...] Folkbiblioteken är i själva verket en väldig nationell tillgång. Lars, bråka inte med oss

⁴² Flera av de författare som är aktiva i såväl debatten om bibliotekarier som Rädda biblioteken-debatten har suttit i styrelsen för Sveriges författarfond. Som exempel kan nämnas Peter Curman och Bunny Ragnerstam (Forser 2004, s. 31).

som försvarar svenska folkets rätt att läsa dina böcker också sen de har försvunnit ur bokhandeln (1992:28, Ahlmark, P., 4 juli, *Exp.*).

Under hösten diskuteras de besparingar som Stockholms kulturnämnd föreslår. Framförallt är det Sollentuna kommuns förslag om avgifter för lånekort som debatteras. Författarförbundet fortsätter med sina aktioner. Se bild 4 på nästa sida. Den 31 augusti anordnas ett bokbord som påstås vara världens längsta (1992:36) och i början av november arrangeras den så kallade boklånarveckan. Denna innebär att låntagare uppmanas att låna så många biblioteksböcker som möjligt (1992:40). Samtidigt ger vissa utsagor uttryck för att Författarförbundet går för långt i sin kampanj. I ett radioinslag i *Kulturnytt* sägs att:

Nationalkampanjen Rädda biblioteken torde vara ett av de senaste årens mest framgångsrika försök att bilda opinion. Alla älskar alla bibliotek i alla media. Men mitt i allt det här prisandet av bibliotek så finns det några ganska obehagliga signaler. Bland dom förslag kampanjdeltagarna lanserat finns att man, dvs. biblioteksvännerna, ska upprätta ett slags brottsregister över kommunalpolitiker som lagt ned bibliotek. Andra har hävdat att politiska kandidater inte borde få väljas om de inte läst vissa böcker. I tidskriften *Författaren* talas om ilitterata medlemmar i kommunstyrelserna (1992:65, *Kulturnytt*, 29 maj).

Den 7 november avslutas kampanjen genom att namnunderskrifter överlämnas till kulturminister Friggebo (1992:48). I slutet på november står det också klart att Sollentuna kommuns planer på att införa låneavgifter överges (1992:50). Huruvida Författarförbundets aktioner haft något inflytande på beslutet är svårt att bedöma, men i flera artiklar konstateras att den proteststorm som delvis väckts av förbundet kan ha haft en påverkan (1992:50 och 1992:51). I en historik över Sveriges författarförbund konstaterar Jan Gehlin att kampanjen haft betydande effekter. Han understryker att förbundet fått uppgifter om att politiska beslut ändrats till förmån för biblioteksverksamhet (Gehlin 1992, s. 644).

Bild 4. Bilden visar författarna Margareta Strömstedt, Astrid Lindgren och Peter Curman. Den sistnämnde är även ordförande i Författarförbundet. Här bevakar de biblioteket i Sollentuna vid en aktion under 1992 års Rädda biblioteken-kampanj. Bilden är hämtad från Jan Gehlins bok Floden och virvlarna (1992). Foto: Lars G. Lindström.

Användares subjektpositioner

Jag har i tidigare kapitel problematiserat författares, politikers och bibliotekariers subjektpositioner i denna debatt. Användare är under Rädda biblioteken-debatten en helt central subjektposition i såväl den bokliga diskursen som den informationsförmedlande. Bakgrunden till att användare är en så pass viktig grupp i just denna debatt är att de framstår som starkt kopplade till olika legitimeringsargument för folkbibliotekens existens och verksamhet. Och att argumentera för bibliotekets betydelse är vad debatten i sin helhet egentligen handlar om. Båda diskurserna rymmer påståenden om att ha användarens bästa för ögonen men de förmedlar ändå olika syn på användare.

Användare inom den bokliga diskursen

Jag nämnde tidigare att företrädare för den bokliga diskursen anser att biblioteket är viktigt för att förankra individen i det omgivande samhället och att det framförallt är för hela samhällets utveckling som biblioteken är betydelsefulla. Jag har också diskuterat hur den bokliga diskursen till synes rymmer såväl kollektivistiska som konserverande drag, vilket får konsekvenser för synen på användare. Exempelvis får den kollektivistiska samhällssynen till följd att bibliotekens utjämnande uppdrag betonas och av den anledningen präglas också användarsynen av föreställningar kring särskilt behövande användargrupper. De som explicit omnämns är framförallt barn, ungdomar och gamla. Också andra typer av så kallade eftersatta grupper som arbetslösa, invandrare och sjuka, talas det uttryckligen om. Det finns tidigare studier som har visat att just olika typer av eftersatta grupper gärna omnämns i diskussioner kring bibliotekens betydelse. I argument för bibliotekens verksamhet *används* ibland användare för att legitimera denna. Detta kan sannolikt ha sin förklaring i att synen på användaren är så tätt sammanbunden med bibliotekens syn på sig själva (Hedemark & Hedman 2002).

I Rädda biblioteken-debatten, som i så hög utsträckning är präglad av diskussioner kring legitimering, märks att ”behövande” användargrupper hålls fram i argument mot neddragningar och avgiftsbeläggningar (se exempelvis 1992:14). I sådana resonemang ses biblioteken nära nog som livsavgörande för de användargrupper som själva inte besitter kunskap eller ekonomiska resurser. Objektrollen som användare är således kopplad till vilka behov folkbiblioteken anses uppfylla hos medborgarna. Om användarna framstår som behövande intar författarna, som är de främsta uttalarerna, en subjektposition som kan beskrivas som ”de som ställer sig på de svagare gruppernas sida”. I och med att utsagorna presenterar biblioteket som en institution som uppfyller andra människors rätt till böcker och kultur, placeras även biblioteket och bibliotekarierna in i en sådan subjektposition av författarna. Vid en uppvaktning av Friggebo som författarna genomför den 7 maj uttrycker sig författarna Lars Gyllensten och Per-Anders Fogelström så här:

Biblioteksnedläggningar drabbar främst barn, ungdomar, kvinnor som bär upp vår kultur och pensionärer. De stöddiga gubbarna i kommunstyrelserna ger hellre pengar till elitidrott och använder riktiga machoargument som slår mot de underprivilegierade, dundrar Lars Gyllensten. Avgiftsbeläggning drabbar dem som inte heller har råd att köpa böcker: invandrare, sjuka, arbetslösa och barn, betonade P.A. Fogelström (1992:14, Rubin, B., 8 maj, *DN*).

De behövande grupper som lyfts fram i uttalandet är de som inte anses ha råd att köpa egna böcker, det vill säga invandrare, sjuka, arbetslösa och barn. Utsagan ger också uttryck för ett slags genusperspektiv genom att understryka att det är gubbar i kommunstyrelsen som ger pengar till elitidrott. Detta intryck förstärks också av att citatet betonar att det är ”machoargument” dessa ”stöddiga gubbar” väljer att ta till.

Ungdomar är en användargrupp som ofta framställs på ett komplext och problematiskt sätt i debatten. Ett verkligt skräckscenario som målas upp i flera utsagor är att ungdomar utan tillgång till bibliotek inte bara kommer att förbli obildade, de riskerar också att gå vilse i tillvaron och börja ”hänga på stan” eller i tunnelbanan. Underförstått är att ungdomarna i någon bemärkelse kommer att råka illa ut. Detta är en argumentation som känns igen från början av seklet då biblioteksförespråkare menade att tillgång till bibliotek kunde hålla kroppsarbetande och ungdomar borta från fylleri (Torstensson 1996, s. 40 och s. 112.). En liknande tanke låg också bakom etablerandet av de amerikanska allmänna biblioteken. Ambitionen var bland annat att biblioteken skulle konkurrera ut barer och förhindra kriminalitet och dryckenskap (Garrison 1979, s. 36). Så här säger Peter Curman i ett TV-inslag från slutet av mars:

Jag tror att det är fruktlöst att spela ut det ena behovet mot det andra. De kulturella behoven är oerhört viktiga för vår identitet, för vår självkänsla, vårt sätt att hävda oss. Tycker du att det är bättre att ungdomarna t.ex. träffas i tunnelbanenedgången än på biblioteket? (1992:52, Curman, P., *Aktuellt*, 30 mars).

Den så kallade Nick Carter-debatten⁴³ i början av 1900-talet uppvisar också vissa gemensamma drag med den syn på ungdomar som företrädare för den bokliga diskursen ger uttryck för. I den debatten fanns en stor oro för att i synnerhet arbetarungdomen skulle börja konsumera det som i debatten benämndes som ”smutslitteratur”. Enligt en argumentation som har stora likheter med uttalanden från 1992 (se exempelvis ovan 1992:52) menade flera samhällsdebattörer i början på seklet att ungdomar riskerade att förvildas och

---

⁴³ Nick Carter-böckerna utgjorde då de kom till Sverige 1908 en ny typ av populärlitteratur. Hjälten i böckerna är en rättträdig detektiv som ofta färggrant och dramatiskt avbildades på omslagen. I samband med att dessa började ges ut uppstod moralpanik då det fanns en rädsla för att framförallt ungdomar skulle förvandlas till förbrytare om de kom i kontakt med dessa böcker. En kampanj startade mot den så kallade ”smutsfloden” och i flera av landets städer tvingades handlare upphöra att sälja Nick Carter-böcker (Boëthius 1989, s. 7).

lockas till uteliv om de kom i kontakt med den dekadenta litteratur som representerades av Nick Carter (Boëthius 1989, s. 223 och s. 248).

Ett flertal utsagor i Rädda biblioteken-debatten ger uttryck för att barn, men framförallt ungdomar, utan tillgång till bibliotek kommer att hemfalla åt den kommersiella kulturen och dess krassa marknadskrafter. En liknande argumentation märks även under 1970-talets debatt då allaktivitetsdiskursen också rymmer föreställningar om att biblioteken har som uppgift att ge användare alternativ till kommersialismen. På samma sätt framstår biblioteken under Rädda biblioteken-debatten som en garant för att ungdomar inte bara konsumerar populärkultur. Kommersiella krafter har därmed i någon mening ersatt fylleri som legitimeringsargument i diskussionen om vilka konsekvenser biblioteksnedläggningar kan få för vissa användargrupper. I följande citat uttrycks att ungdomarna riskerar att bli utelämnade åt köpcentret samt MTV.

[...] eftersom biblioteket – en av de få icke-kommersiella lokalerna i köpcentret har goda möjligheter att dra till sig kringströvande ungdomar och påminna dem om andra värden än de materialistiska (1992:5, Ledare i *Expressen*, 5 april).

– Ja, det är ju viktigt att det finns böcker i närheten. Det måste finnas böcker i varje hem om det ska kunna ske en sorts bildninggång och sen första steget man tar är ju till det lokala biblioteket. Och finns det inget inom rimligt avstånd så upphör ju... då sitter man väl och tittar på MTV (1992:62, *Direkt*, 18 aug.).

Det finns paralleller till denna syn på i synnerhet unga människor och ungdomar som problematiska, i den generella samhällspolitiska debatten. Ungdomar porträtteras ofta som sårbara då de betraktas som känsliga och påverkbara, inte sällan utsatta för skadligt inflytande. En sådan syn rättfärdigar att ungdomars beteende kontrolleras och att de på olika sätt bör skyddas både från andra och i minst lika stor utsträckning från sig själva (Muncie 2003, s. 46–47). Att styra och vägleda ungdomar, framförallt i moraliskt hänseende, framstår därför som en naturlig process i vilken biblioteken har potential att spela en central roll, åtminstone att döma ifrån utsagor i föreliggande debatt.

Att även användarna själva till synes tror på bibliotekets möjligheter som disciplinerande kraft visar följande citat (och även ovanstående citat 1992:62). I ett inlägg i *Aktuellt* den 30 mars intervjuas en användare på ett bibliotek i Huddinge, vilket är en kommun som planerar att göra stora nedskärningar. Så här uttrycker hon sig:

Outhärdligt tror jag att det kommer att bli här. Det handlar om att förslumma ett område, det är så drastiska planer som de har. Man skräms av tanken, jag vill inte bo kvar (1992:52, *Aktuellt*, 30 mars).

I citatet märks ännu mörkare undertoner än att kommersialismen tar över om biblioteken försvinner. Utsagan tecknar en bild av att det lokala omgivande samhället skulle förändras och försämrats i så hög grad att människor är rädda för att bo kvar (1992:52, *Aktuellt*, 30 mars). Institutionen framstår här som en civilisationens sista utpost och utan bibliotek som disciplinerande kraft kommer kaos och förfall att råda i dessa områden. Här är ytterligare ett citat från en användare som yttrar sig i kulturprogrammet *Nästa Nybroplan*:

Biblioteket tycker jag, det är den samlade kulturen i Vårbygård. Det är en motvikt till skräpkulturen som vi människor matas med varje dag. Biblioteket är gratis, det är tillgängligt för alla. Det är en naturlig mötesplats för gamla och unga. Biblioteket står för så mycket, man kan gå dit och låna böcker, barnen går dit och läser läxor, dom [ohörbart, min anmärkn.] träffa kompisar, och det [ohörbart, min anmärkn.] teater... biobesök. I Vårbygård finns ingen kultur förutom biblioteket. Den står för allt. Biblioteket det är vår samlade kulturskatt, vårt arv som vi ska föra vidare, vi måste bevara det, det måste finnas tillgängligt åt alla. Det ska inte ta en halvtimme att ta sig till biblioteket nånstans. Utan det ska finnas här där man bor och där man är. Och skulle de slakta biblioteket så skulle det bli kvar ett ghetto där vi bor, det skulle vara ett skal, det skulle inte finnas nånstans där folk skulle kunna uttrycka sig eller nånting. Böcker är kunskap och kunskap är makt, det måste vi vidareförmedla till våra barn och våra människor i vår omgivning så att de kan påverka saker i positiv riktning så att kulturen får mer utrymme i framtiden (1992:57, *Nästa Nybroplan*, 10 sept.).

Citatet vittnar om att biblioteket ses som betydelsefullt för många olika delar i samhället. Användaren säger att institutionen är en motvikt mot skräpkultur vilket i sig antyder att biblioteken representerar ”den goda” kulturen. Utsagan ger också uttryck för att institutionen är en mötesplats för framförallt unga och gamla användare. Det är ett av få uttalanden där bibliotekets roll som mötesplats explicit påtalas. I uttalandet nämns också både böcker och kultur samt även användargrupperna barn och äldre. Utsagan lyfter därmed relativt väl fram den bokliga diskursens legitimeringsargument i denna debatt. Användare förekommer således som uttalare i debatten men deras position är reducerad. De intervjuas eller tillfrågas i exempelvis TV-reportage men tjänar då framförallt en roll som fall, statistik, påtryckare eller misstroende. Tidigare forskning visar att detta är relativt vanligt i nationella nyheter (Jönsson & Strömbäck 2007, s. 132).

I utsagorna finns en argumentation för att det är användare som behöver biblioteket (inte biblioteket som behöver användare!) för att kunna motstå den kommersiella skräpkulturen och bli självständigt tänkande, demokratiska medborgare. Inom den bokliga diskursen uttalar sig företrädare ofta i paternalistiska ordalag där liten tilltro sätts till exempelvis användarnas förmåga att göra bedömningar och litteratururval. Utan biblioteket och dess litteratururval riskerar användarna att bli antingen offer som berövas möjligheter att med hjälp av böcker utveckla sin egen identitet och bli självständiga

ga, upplysta medborgare. Eller så riskerar användarna (särskilt ungdomar) att bli asociala och hamna på glid, möjligen som en konsekvens av att de inte fått chans att ta del av något annat än den kommersiella skräpkulturen. Resultaten från andra studier stärker den bilden. Exempelvis visar undersökningar att ungdomar inte sällan framställs som den grupp som har störst behov av bibliotek samtidigt som de oftast omtalas som de stora förövarna på bibliotek, exempelvis genom att de uppträder störande, stjälar böcker och surfar på fel webbsidor (Hedemark & Hedman 2002, s. 26).

En förklaring till denna ambivalenta syn på just ungdomar kan vara att såväl bibliotekarier som uttalarerna i biblioteksdebatten generellt sett kan uppfattas som relativt okunniga om ungdomskultur. Ungdomar besitter ofta betydande kunskaper om vissa medieformat, exempelvis musik och film, som biblioteken inte har särskilt lång tradition av att förmedla. Detta gör att maktrelationerna mellan bibliotekarier och användare förskjuts då de senare i det här fallet många gånger innehar större kunskaper än bibliotekarier. Att ungdomar ofta betraktas som förövare eller offer kan således vara ett uttryck för ett försök att jämma ut de maktrelationer som delvis förskjutits. Kristen Drotner skriver att: "through scares about sexual depravity, mindless hedonism, cultural decline or whatever, attempts are made to reestablish a generational status quo that the youthful pioneers seem to undermine" (Drotner 1992, s. 52–60).

Oavsett om användarna omtalas som offer eller förövare ses de som en starkt utsatt grupp om de undanhålls bibliotekens omsorger. Den offerstatus som i någon mån tillskrivs användarna riskerar att låsa fast eller fixera dem i en passiv roll. Att ta på sig ansvaret för att "beskydda" andra, som den bokliga diskursens förespråkare gör, förutsätter en patriarkal logik i vilken det finns en starkare och en svagare part. Att användare med hjälp av diskursen gärna framställs som offer märks exempelvis genom att användargrupper som i någon mening är idealiska som offer, ofta särskilt omnämns. Med idealiska menas grupper som lättast får sympatier och kan uppnå legitim status som offer. Nils Christie konstaterar i artikeln "Det idealiska offret" (2001) att sådana grupper ofta har vissa egenskaper. En av de viktigaste är att offret i någon mening är svagt och särskilt bra som idealiska offer är därför sjuka, gamla eller väldigt unga personer (Christie 2001, s. 48). Just dessa svaga grupper framhålls också i uttagarna. I citatet på sid. 132 är det exempelvis "invandrare, sjuka, arbetslösa och barn" (1992:14, Rubin, B., 8 maj, *DN*) som nämns. Men det finns åtskilliga andra exempel:

Avgiftsbeläggning drabbar dem som har det värst, varnade han (1992:15, Ledare, 8 maj, *DN*).

Det handlar om mänsklighetens framtid! Hur många barn skulle bli "hemlösa" utan biblioteken? Och var ska de ta vägen? Jag är orolig, det borde alla människor vara, säger hon i Expressen [---] Biblioteken är viktiga kulturinsti-

tutioner, inte minst för barnen och ungdomarna (1992:16, Cederskog, G., 8 maj, *Exp.*).

Jag ser det här som ett sabotage mot politikernas egna mål att rikta sig främst till barn och äldre. Vuxna, friska människor har förstås inga svårigheter att resa en bit till ett bibliotek. Det är värre för barn, åldringar och sjuka (1992:33, Sundström, A., 14 aug., *DN*).

Barnen, pensionärerna, de allt fler arbetslösa som gläds åt närheten till sin filial hutades åt (1992:35, Lindhoff, H., 29 aug., *SvD*).

Om ungdomar ofta beskrivs med viss ambivalens – dels som behövande, dels som problematiska och störande – framstår gamla människor däremot som en helt igenom sårbar och utelämnad användargrupp om biblioteken skulle läggas ned eller avgiftsbeläggas. Den föreställningen bygger på att de anses fysiskt svagare än andra grupper, vilket skulle försvåra deras möjligheter att ta sig till biblioteket om exempelvis ett näraliggande filialbibliotek lades ned. Detta speglas i ovanstående citat av Sundström (se 1999:33). Att äldre människor är en idealisk användargrupp att framhålla i detta sammanhang vilar också på antagandet att de har sämre ekonomiska förutsättningar (1992:40), är ensamma samt har svårt att orientera sig i det så kallade nya informationssamhället. Detta ger följande uttalande av en bibliotekarie i radioprogrammet *Direkt* uttryck för:

Det betyder mycket för pensionärerna och har mycket av en social funktion. Man kommer, förutom att man kommer hit för att låna böcker, storstilböcker, så träffar man ofta sina vänner. Man kommer hit med sina mediciner och vi slår upp i FASS och liknande så att det betyder som sagt mycket för just den gruppen av låntagare (1992:62, *Direkt*, 18 aug.).

Oavsett om det handlar om ungdomar eller äldre människor framhåller utsagorna gärna vissa behövande grupper, vilka biblioteket kan kompensera. Användare ses som innehavare av vissa rättigheter som biblioteket har den moraliska plikten att uppfylla. Här stödjer sig argumentationen kring användare på ett rättighetsperspektiv. Men även om användaren har rätt till ett bibliotek, har denne ändå inte befogenhet att bestämma bokurvalet. Följande utsaga varnar för att avgiftsbeläggningar kan komma att leda till att biblioteken tvingas köpa in böcker som många användare vill låna.

Blir biblioteken beroende av låneavgifter måste de också satsa stort på det lättutlånade med risk för utslätning av mediebeståndet som följd (1992:48, Curman, P., 19 nov., *SvD*).

Konsekvensen av att biblioteken anpassar inköpen efter vad användarna vill ha är till synes en kvalitetssänkning av beståndet. Curmans uttalande ger

således uttryck för att det är olämpligt att ge användarna för mycket inflytande i verksamheten.

Om synen på användare i många fall kan definieras i termer av offer ligger en föreställning om användare som "patienter" inte långt borta. Både i rollen som offer och patient ligger implicit antagandet att människor genom olika insatser kan kompenseras för det som fattas dem. På samma sätt som patienter genom sjukvårdens omsorger kan botas, kan användarens tillstånd förbättras med hjälp av bibliotekens verksamhet. Till skillnad från sjukhuset, där fysiska tillstånd kan avhjälpas på individnivå, kan biblioteket även bidra till att kurerat sociala sjukdomar som hotar att upplösa samhällets ordning (Black 2005). En sådan föreställning avspeglas exempelvis i synen på ungdomar som potentiella förövare och biblioteket som fostrande kraft (se exempelvis 1992:52).

Om bibliotekarier och författare ofta talar om användare på vissa specifika sätt, hur ser då biblioteksanvändare på bibliotekarier? Varken i Debatten om bibliotekarier eller i Rädda Biblioteket-debatten förekommer användare som uttalare i särskilt stor utsträckning. Radford och Radford menar att trots att bibliotekarieyrket i många sammanhang associeras med kvinnor (se kapitlet om genusaspekter samt också Radford & Radford 1997 och Harris 1992) sätts biblioteket i sig ofta i samband med rationalitet, universella sanningar och kunskap, vilka är begrepp som mestadels associeras till män. De konstaterar vidare att användare ofta hyser en stark respekt för bibliotek, ibland i så stor utsträckning att respekten omvandlas till ett slags rädsla. Ett sätt att hantera denna är att applicera stereotypa uppfattningar på dem som representerar biblioteket, nämligen bibliotekarier. Stereotyperna syftar således, menar Radford och Radford, till att hantera den ängslan biblioteket ibland kan inge användare. Då institutionen rymmer en sådan potential till makt och kontroll avvärjas den genom att bibliotekarier ofta framställs genom negativa kategoriseringar. Radford och Radford konstaterar:

The female librarian is presented as fearsome, but, beneath the stern exterior, there is nothing to fear: there is only a woman. [...] Female librarians are not gods who create and control the overpowering rationality of the library's space of knowledge. The stereotype is a front that defuses the power and fear of this rationality (Radford & Radford 1997, s. 261).

Denna vördnadsfulla syn på biblioteket avspeglas i Rädda biblioteken-debatten. Exempelvis talar författarna om biblioteket som en helig plats (1992:10) och som ett rum av ljus (1992:2). Förståelsen av denna paradox mellan bibliotekets rationalitet och bibliotekariestereotypen kan fördjupas med hjälp Foucaults maktbegrepp. Foucault menar att makt är något som utövas, inget som människor på grund av exempelvis klass eller kön automatiskt besitter. Det finns dock många faktorer som samverkar till vissa gruppers fördel då privilegierade klasser eller kön oftast innehar så strategiska

positioner att de också har möjlighet att utöva makt. Foucault menar att det finns ett ömsesidigt beroende mellan makt och kunskap (1974/1998, s. 36–37).

Bibliotekarier producerar kunskap om användare och i tidigare studier (se Hedemark & Hedman 2002, Hedemark, Hedman & Sundin 2005) samt i föreliggande material märks att relationen mellan bibliotekarie och användare delvis präglas av ojämlikhet. Bibliotekarier uttrycker sig inte sällan på ett relativt paternalistiskt sätt om sina användare och i sitt tilltal till användare. I relation till användare är bibliotekarier således den part som dominerar. Det sätt på vilket bibliotekarier betraktas av omvärlden kan därför kanske ses som ett uttryck för diskursivt motstånd. Att användare, åtminstone enligt Radford och Radford, beskriver bibliotekarier enligt negativa stereotyper kan vara ett sätt att avvärja inte bara biblioteket som en plats av kontroll och ordning, utan också bibliotekarier. Användandet av stereotyper kan i detta sammanhang betraktas som en strategi att nå visst inflytande över bibliotekarier som definierar och beskriver användare på ett inte alltid fördelaktigt sätt (se Hedemark & Hedman 2002).

Användare inom den informationsförmedlande diskursen

Om företrädare för den bokliga diskursen gärna framhåller vissa behövande användargrupper betonas inom den informationsförmedlande diskursen istället den individuella användaren i hög utsträckning. Denna omtalas inte sällan som kund. Om vi återvänder till Rädde biblioteken-debatten, diskuterar den vid det här laget bekanta politikern Birgitta Wistrand i september biblioteksfrågor i ett radioprogram. Diskussionen förs med dåvarande ordföranden i Sveriges allmänna biblioteksförning Tina Lindeman. Wistrand har tidigare under debatten etablerat sig som en förespråkare för detta kundperspektiv på användare och så här inleder programledaren debatten:

Och nu ett inlägg i biblioteksdebatten. Och det vi ska ta upp här i *Tendens* idag är inte så mycket frågan om biblioteksanslagen som ju länge debatterats, utan frågan om hur biblioteken säljer sig, för att använda en marknadsanpassad term. Moderaten Birgitta Wistrand kräver i en debattartikel i *Sunt förnuft* att biblioteken moderniserar sig bl. a. genom att gallra ut hyllvärmare, såna böcker som aldrig lånas ut och dessutom att biblioteken ökar sin attraktionskraft genom att bli ett slags bokklubbar där man kan bli medlem mot betalning. Dock ska medlemskortet vara gratis för barn och ungdomar anser hon (1992:63, *Tendens*, 15 september).

Uttalandet speglar en föreställning om att relationen mellan användare och bibliotek ska bygga på samma villkor som mellan en kund och en affär. Användaren ska betala och också få vad hon betalar för. Är det ingen som nyttjar vissa böcker ska de helt enkelt bytas ut, menar företrädare för den informationsförmedlande diskursen. Användaren framträder inom diskursen som en individ som också har rätt att ställa krav på bibliotekens service och verksamhet.

Eftersom människan anses kunna göra egna, förnuftiga val uppstår således sällan diskussioner om att användare inte vet vad för slags litteratur eller information de har behov av och att vissa behövande grupper inte vet sitt eget bästa. Vissa undantag finns dock, exempelvis framhålls i citatet ovan att ungdomar och barn fortsättningsvis ska kunna låna böcker gratis. I citatet 1992:63 på nästa sida framkommer att också uteliggare kan komma att utgöra ett undantag från kravet på betalning. Men vuxna människor anses vanligtvis kunna formulera egna behov och fatta sina egna beslut i förhållande till biblioteket. Det förefaller dock finnas en inbyggd ambivalens mellan betoningen på frihet och en underliggande ambition att styra inom den informationsförmedlande diskursen. Eftersom den informationsförmedlande diskursen även har pedagogiska inslag påverkar dessa också synen på användaren, vilket i sin tur får konsekvensen att förutom användaren som kund är det den lärande användaren som står i centrum. Användare ska alltså utbildas till att bli självdisciplinerande människor. Det så kallade informationssamhället ställer nya krav på sina medborgare och här spelar biblioteket en viktig roll för att rusta och utbilda människor. Så här säger Tina Lindeman i samma radiointervju som ovan:

[...] orsaken till Sveriges svårigheter att konkurrera på världsmarknaden, det är inte vårt höga löneläge utan våra otillräckliga utbildningsinsatser och där spelar ju högskola, gymnasium och grundskola stor roll, men den största birollen det spelar faktiskt våra bibliotek (1992:63, *Tendens*, 15 september).

Lindemans utsaga kan ses som en parallell till argument i Debatten om bibliotekarier, där Nyström exempelvis betonade att biblioteken måste bejaka medieutveckling och datorisering annars riskerar samhället att hamna på efterkälken (se sidan 59). Det är det sätt på vilket ”det allmänna goda” uttrycks inom den informationsförmedlande diskursen. Ofta framhålls sådana argument kring allas bästa för att dölja ett egenintresse. Inte sällan sägs att datoriseringen underlättar kontakt med användarna och därmed märks även här att användarna lyfts fram som ett argument för en förändring av bibliotekens verksamhet. Så här säger Lindeman fortsättningsvis i intervjun:

Jag tycker liksom att allmänheten har jag respekt för och jag tycker att nu med den nya datoriseringen så kan vi faktiskt gå ifrån det sätt som bibliotekets böcker var uppställda på 1800-talet och långt in på 1900-talet och exponera dem mycket mer attraktivt. Det är mycket bättre t.ex. att jag visar upp en Kafkabok än att jag måste ha den inställd som jag hade förr. Jag tycker det är mer att man lyssnar på allmänheten och det är väldigt konstigt att man för det första säger att vi anpassar oss för mycket och för det andra att vi är som 1800-talet (1992:63, *Tendens*, 15 september).

I argument som kan kopplas till den bokliga diskursen kunde vi se hur ett rättighetsperspektiv präglade synen på användare. I synnerhet sattes den

rättigheten i samband med vissa särskilt behövande, så kallade eftersatta användargrupper. Inom den informationsförmedlande diskursen föreligger också ett rättighetsperspektiv, men det är istället knutet till den enskilde, individuella användaren. Här innebär rättigheter att individuella användare måste få möjligheter att ta del av bibliotekens verksamhet så att de som personer kan fortsätta att utvecklas och bli självdisciplinerande. Detta innebär att användare dels betraktas som ett objekt att styra, dels också uppfattas som en frivillig samarbetspartner i maktutövningen (Burchell 1996, s. 23). Förutsättningen för att den informationsförmedlande diskursens disciplinering ska bli framgångsrik är således att användaren samverkar med denna. Diskursen kan bara verka under illusionen om det fria valet, vilket innebär att det är nödvändigt att en del av dessa åtminstone till synes ges till användaren för att maktanspråken inom diskursen ska lyckas.

Att det är just den ekonomiska människan eller användaren som framförallt framträder inom diskursen, tydliggörs också i argumenten för att införa avgifter på bibliotek. Wistrands resonemang nedan visar att det finns en föreställning om att det är först när institutionen får ett ekonomiskt pris kopplat till sig som den får ett värde för den enskilde användaren. I utsagan lyfts också fram tankar om att bibliotekens status skulle höjas om betalning kopplades till dess verksamhet. Den informationsförmedlande diskursen rymmer just strävanden efter ökad status och professionalisering vilket märks i betoningen på förändring, ny teknik och en delvis annan biblioteksroll än tidigare. Så här säger Wistrand vidare i intervjun:

Wistrand – Nej, jag tycker att alla människor har rätt till kultur och rätt till att ta del av det svenska och internationella kulturarvet.

Intervjuare – Men på vilka villkor då? Du föreslår ju att man skall ha ett slags medlemskort som till bokklubb eller till annan kommersiell verksamhet.

Wistrand – Vad jag har... vad jag tycker är betydelsefullt är... det ska naturligtvis inte vara inträde till bibliotek så att om vi nu talar om uteliggaren Olle så är det ju självklart att alla dom som går och läser sin dagliga tidning, alla dom som har biblioteket som sin hemvist, att det ska inte vara avgiftsbelagt. Men jag tycker fortfarande att det här med att använda bibliotekens service, att låna böcker, om det... om det fick kosta nåt, t.ex. 100–150 kr om året så skulle det, det är inte... det är två veckotidningar, så tror jag man kanske skulle värdesätta, man skulle värdesätta det man får ut mer (1992:63, *Tendens*, 15 september).

Till skillnad från den bokliga diskursen anses inom den informationsförmedlande diskursen bibliotekens verksamhet vara i behov av utveckling och nytänkande. Om bibliotekens verksamhet ändras till att omfatta mer ny teknik skulle användarna i själva verket kunna bli helt självgående och självständiga i förhållande till biblioteket, det är den bärande tanken i argumenten för den informationsförmedlande diskursen. Så här säger Wistrand:

– Nja, alltså... jag skulle... om vi tar det bakvägen istället så tror jag att ett av skälen till att biblioteken inte fått det stöd som de fått av allmänheten, att människor alltså slutat låna på biblioteken i den omfattning som dom, som man skulle ha förväntat sig eftersom vi byggde ut biblioteken under 80-talet, efter att vi satsade så mycket på biblioteken på 80-talet, så är det helt enkelt det att biblioteken jobbar inte på att, ska vi säga, få fram sitt sortiment, att få fram böcker, att visa upp allting, all kunskap man har, utan istället så fungerar bibliotek... vad man nu läser... det som bibliotekarier själv skriver så är man ungefär som man var i slutet på 1800-talet, början på 1900-talet (1992:63, *Tendens*, 15 september).

I den tidigare nämnda studien av Hedemark och Hedman där de interna biblioteksdebatterna under 1999–2000 analyserades framträdde en diskurs som benämndes den informationsteknologiska (Hedemark & Hedman 2002). Det finns tydliga paralleller mellan denna och den diskurs som jag här valt att kalla för den informationsförmedlande. Inom den informationsteknologiska diskursen tillskrivs användaren mycket eget ansvar och handlingskraft på ett sätt som också går att finna inom Rädde biblioteken-debatten.

Barry Hindess konstaterar att principer som har brett politiskt stöd, det vill säga sådana som många ideologier säger sig stå för och försvara, ofta är öppna för en rad tolkningar (1996, s. 74). Det här kan ses som en parallell uppfattning till diskursteorins syn på vissa begrepp, kallade flytande signifikanter, som i särskilt stor utsträckning tillskrivs olika betydelser (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 35). Ett sådant begrepp eller en sådan princip är i det här sammanhanget demokrati. Konsekvensen av att demokrati definieras på många sätt är att förutsättningar som i ett sammanhang sägs understödja demokrati, i ett annat sägs hindra detsamma (Hindess 1996, s. 75). Det här är något vi kan se exempel på inom de båda diskurserna. Inom den informationsförmedlande diskursen ses exempelvis användarens valfrihet och påverkan på inköspolicyn som ett villkor för demokrati. Att denne själv ska få välja litteratur och medier tas som argument för reellt inflytande och medbestämmande. Inom den bokliga diskursen betraktas istället det bokurval biblioteket representerar som en intäkt för att demokrati garanteras till så många grupper av användare som möjligt. Bibliotekens demokratiska bidrag är här att förmedla en viss typ av urval som i sig leder till att medborgare bildas och bidrar till det demokratiska samhället.

Att begreppet demokrati laddas med så olika innehåll av diskurserna kan få betydande konsekvenser. Det kan leda till att diskussioner om bibliotekens verksamhet och fortsatta utveckling inte utmynnar i exempelvis konkreta lösningar och förslag då de inblandade använder begreppet i helt olika betydelser. Trots att man nyttjar samma begrepp finns en risk att deltagare kan komma att prata förbi varandra då innebörden av bibliotekens demokratiska uppdrag definieras på skilda sätt.

De flesta demokratiska inriktningar rymmer också något slags föreställning om medborgares autonomi (Hindess 1996, s. 74). Mot bakgrund av

ovanstående resonemang kan konstateras att de båda diskurserna ser på människans möjligheter till autonomi och självständighet på radikalt skilda sätt. Den informationsförmedlande diskursen representerar en syn på användare som karakteriseras av att de redan är autonoma individer. Detta framstår också som ett slags naturgivet och statiskt tillstånd, vilket innebär att användarens självständighet inte kan förändras eller påverkas. Denna syn uttrycks också genom att den enskilda användaren tillskrivs stora möjligheter att påverka bibliotekens verksamhet. I den bokliga diskursen ses användarens autonomi däremot som en möjlighet, men inte en realitet. Att forma användare till att bli självständiga betraktas inom den bokliga diskursen som en process och en utveckling, snarare än ett statiskt tillstånd. Denna eftersträvansvärda frigörelse av människor, inte minst av vissa eftersatta grupper, anses också kräva ett ständigt bildande arbete av bibliotek och bibliotekarier. Här framstår bibliotekets ansvar som betydligt större än den enskilde användarens.

Även om demokratibegreppet använts i olika betydelser av den informationsförmedlande diskursen och den bokliga, används begreppet dock av samma anledningar i båda fallen – för att legitimera folkbibliotekens existens och de olika förhållningssätt till bibliotekens verksamhet som företrädarna för diskurserna argumenterar för. Diskurserna presenteras som demokratiska då det är ett sätt att legitimera den styrningsmentalitet de omfattar.

Debatterna under det fortsatta 1990-talet och 2000-talen

Efter att Författarförbundets kampanj Rädda biblioteken den 7 november avslutas klingar debatten av. Vad händer fortsättningsvis under resterande delen av 1990-talet? 1993 tillsätter den dåvarande borgerliga regeringen en utredning som har till uppdrag att se över de kulturpolitiska målen från 1974. Frenander (2005) konstaterar att utredningens innehåll speglar en del av den tidens nyliberala strömningar, exempelvis genom förslaget att individen i högre utsträckning än tidigare skall tas som utgångspunkt i olika kulturpolitiska initiativ. Men då beslutet kring kulturpolitiken skall tas i riksdagen 1996 framkommer stora motsättningar mellan partierna, ifråga om deras syn på utredningens betänkande. Detta får som konsekvens att nya riktlinjer för kulturpolitiken visserligen klubbas igenom, men i själva verket ändras dessa mycket litet i jämförelse med 1974 års kulturpolitiska mål. En jämförelse visar att två punkter har tillkommit – en betonar att kultur ska främja bildningssträvanden, den andra lyfter fram kulturen som utmanande kraft. Frenander skriver att den sistnämnda visserligen kan leda tankarna till kulturens radikala och samhällsomstörtande kraft, men betonar att det är en borgerlig, moderatstyrd regering som ligger bakom formuleringen. Därför ska detta sannolikt inte tolkas i något slags samhällskritiskt hänseende. Sammanfattningsvis märks således inga större förändringar från den tidigare fastlagda kulturpolitiska vägen från 1974 (Frenander 2005, s. 191–198). 1994 tar soci-

aldemokraterna återigen makten och de sitter också kvar i regeringsställning fram till valet 2006.

När det gäller folkbiblioteken tas ändå ett viktigt politiskt beslut – 1996 antas nämligen en bibliotekslag som träder i kraft 1997. Huvudinnehållet kan sammanfattas med att varje kommun åläggs en skyldighet att ha ett folkbibliotek samt att utlån av litteratur ska vara kostnadsfria för användaren. I biblioteksdiskussionerna märks inte av någon större debatt i samband med lagens tillkomst och en förklaring till det kan vara att den inte uppfattas som särskilt kontroversiell av berörda parter, utan sannolikt välkomnas. En anledning till att lagen inte ses som särskilt problematisk kan vara att den uppfattas som alltför ”tandlös” och urvattnad. Med tanke på att den föreskriver avgiftsfria boklån tycks dock tidigare års debatt om privatisering av bibliotek delvis komma av sig.

Under 1990-talet expanderar utbildningsväsendet och det initieras också flera samhällspolitiska utbildningsprojekt med konsekvenser för folkbibliotekens verksamhet. Ett sådant är exempelvis Kunskapslyftet som syftar till att motverka den höga arbetslösheten genom att engagera fler människor i kommunal vuxenutbildning (Lumsden Wass 2004). Eftersom satsningen görs utan extra resurser till folkbiblioteken, som är de bibliotek de vuxenstudier vänder sig till, får det till följd att ännu hårdare press sätts på bibliotekens resurser. Denna konflikt resulterar i en syn på vuxenstudier som en problematisk, tidskrävande och resurskrävande användarkategori på biblioteken (Hedemark & Hedman 2002, s. 28). Att biblioteken däremot får en större pedagogisk roll för såväl det informella som det formella lärandet framgår i flera studier (se exempelvis Jonsson 2003 och Hansson 2005) relativt tydligt.

Även på biblioteksfältet tas initiativ till nya sätt att arbeta. I slutet av 1990-talet skapas i Härnösand ett ”sambibliotek” där det i samma lokaler inryms folkbibliotek, högskolebibliotek och länsbibliotek.⁴⁴ En försöksverksamhet som prövas under 1990-talet är det så kallade GÖK-projektet. Projektet som mellan år 1991–1993 bedrivs vid stadsbiblioteken i Kalmar och Örnsköldsvik samt vid stadsdelsbiblioteket i Linnéstaden i Göteborg, syftar till att vända minskningen av boklån. Detta görs genom att pröva ett ökat användarinflytande vid bokinköp samt nya sätt att ordna beståndet och ställa upp böckerna (Appelqvist 1993). I samband med att resultatet av utvärderingen publiceras uppstår 1995 en diskussion av projektet i media, där företrädare från andra fält än bibliotek är de mest framträdande. De tidigare debatterna har som bekant präglats av dels en kulturbevarande boklig diskurs, dels en informationsförmedlande diskurs. Med stöd i det källmaterial jag gått igenom från 1995 kan jag konstatera att ett sådant mönster föreligger också under GÖK-debatten (se bilaga).

---

⁴⁴ För mer information om Sambiblioteket i Härnösand, se <http://www.sambiblioteket.se/> [2009-03-17].

Sammanfattningsvis visar resterande delen av 1990-talet på en hel del nya projekt med konsekvenser för folkbibliotekens verksamhet. Under 2000-talet har folkbibliotekens roll i det senmoderna samhället i allt högre grad varit föremål för diskussion, både inom det biblioteksprofessionella och det biblioteks- och informationsvetenskapliga fältet. Ett konkret exempel på att frågan aktualiseras är den diskussion om framtidens bibliotek som förekommer i ett flertal TV-inslag från 2003. I dessa förekommer såväl den bokliga som den informationsförmedlande diskursen och antagonismen mellan de båda diskurserna är fortfarande mycket påtaglig. Diskursernas förespråkare är i jämförelse med tidigare decennier också desamma och utsagan vittnar om de olika subjektpositionerna.

Inledande speakerröst – Ett elektroniskt informationspalats eller hyllor med traditionella pappersböcker? Ja, pengarna ska räcka till mycket på dagens bibliotek. Men den moderna tekniken kostar för mycket tycker skeptikerna som fruktar att den ursprungliga uppgiften att vårda och värna boken riskerar att gå förlorad i framtiden.

Intervju med Christina Stenberg som är representant för Svensk Biblioteksförning – Det kommer att vara väldigt viktiga centra där mycket händer. Man kommer att ha ännu mer alltså av informationen via sina egna datorer hemifrån.

Intervju med bibliotekschef Conny Äng – Det första är viktigt, det är att det är ett stort torg, ett agoratorg du kommer in i, där du möts av den nya tekniken. Framförallt naturligtvis nätet – Internet.

Intervju med författaren Ernst Brunner – Datorns intrång i biblioteksverksamheten har liknat en parasit som mer och mer tar över bibliotekens ursprungliga metoder och uppgifter (2003:2, *Kulturmyheterna*, 17 mars).

Uttalandet ger intryck av att författarna är fortsatt kritiska till datorers införande i bibliotekens verksamhet och att biblioteksföreträdare istället är positivt inställda till den nya tekniken. Så här uttrycker sig Brunner vidare på *Kulturmyheterna*:

Biblioteken kommer antagligen att privatiseras, kanske kommer de att gå postens öde till mötes, dvs. att som idag... man köper frimärken på Seven Eleven, kanske är tvungen att... sortera böcker i ett litet datorstyrt skylt- och print-system. Ungefär som man sorterar livsmedel i en livsmedelsbutik så att man kan hitta sin Strindberg eller sin Selma Lagerlöf i kyldisken, mellan den benfria kasslern och den extra magra korven (2003:2, *Kulturmyheterna*, 17 mars).

Brunners påstående följer den tradition författarna i tidigare debatter uppvisat. Han knyter bibliotekens verksamhet direkt till tryckt skönlitteratur av viss kvalitet och de författare som nämns är Strindberg och Lagerlöf, det vill säga välkända svenska klassiker som kan sägas vara en del av vårt nationella kulturarv.

Den uttryckta farhågan att biblioteken ska förvandlas till köpcentra där relationen mellan användare och bibliotek formas enligt ett marknadsekonomiskt mönster antyder i sin tur en kritik mot den instrumentella målrationalet som många anser att folkbiblioteken på senare år anammade. På biblioteket kan en sådan rationalitet exempelvis ta sig uttryck i en efterfrågestyrd inköspolicy, tonvikt på underhållning och populärkultur samt fokus på utvärderingsinstrument som utlåningsstatistik (Hafner & Sterling-Folker 1993, s. 23). Flera biblioteks- och informationsvetenskapliga forskare (som exempelvis Vestheim 1999 och Jochumsen & Hvenegaard Rasmussen 2006a och 2006b) konstaterar att de värderationella föreställningar om kvalitetslitteratur och bildning som författarna och den bokliga diskursen representerar, i allt högre utsträckning ersatts av ett instrumentellt tänkande.

Tendenserna från 2000-talets debatter ger ett splittrat intryck, där finns konflikter men också fragmentering av diskurser. Intrycken från diskussionerna kring Framtidens Bibliotek 2003 förstärker den antagonistiska bilden av två motsatta diskurser, men från 2006 märks en viss diskursiv upplösning. Vid denna tid uppstår en diskussion om bibliotekslagen, som kulminerar före valet hösten 2006. Här diskuteras en eventuell upprivning eller skärpning av lagen. Den ståndpunkt som förfäktas av i synnerhet borgerliga politiker är att ta bort lagen, även om dessa sinsemellan är oense om vilken bibliotekspolitik som bör föras. Kritiska till att ta bort lagen är i huvudsak socialdemokraterna och vänstern. En aktör som bidrar till diskussionen 2006 är Svensk biblioteksförening som inte tagit särskilt stor plats i tidigare debatter.⁴⁵ Generalsekreteraren går nu ut och talar emot de politiker som tidigare yttrat sig, nämligen den socialdemokratiska kulturministern Leif Pagrotsky och den folkpartistiska riksdagsledamoten Cecilia Wikström. Den sistnämnda initierade debatten genom att ifrågasätta bristen på kulturpolitik hos den borgerliga alliansen. Så här säger generalsekreteraren i Svensk Biblioteksförening Niclas Lindberg:

Kulturminister Leif Pagrotsky nöjer sig med att slå vakt om en tio år gammal bibliotekslag. Alliansen, kristdemokraterna undantagna, sjunger avregleringens lov och tror att allt löser sig om bibliotekslagen tas bort. Skiljelinjerna dras upp och biblioteksdebatten blir en sövande historia som missar målet. Nämligen hur den lärande befolkningen i alla åldrar ska få tillgång till ett världsledande bibliotekssystem. Sverige har etablerat sig som en kunskapsnation. Exempelvis har antalet studerande på högskola och universitet ökat från 14 000 till 340 000 sedan andra världskriget. Det livslånga lärandet är ett faktum. Bibliotek, informationsförsörjning och läsfrämjande arbete spelar en allt viktigare roll för den lärande befolkningen (2006:3, Lindberg, N., 17 mars, SvD).

---

⁴⁵ Företrädare för föreningen finns med i ett enstaka artikelinslag under debatten om bibliotekarier (1983:4) samt i ett radioinslag under Rädda biblioteken-debatten (1992:63). De förekommer också under debatten om Framtidens bibliotek (2003:2).

Utsagan ger uttryck för legitimeringsargument som bygger på båda diskurserna. Här betonas exempelvis både informationsförsörjning och läsfrämjande. Att individer samtidigt kan tala utifrån flera diskurser har tidigare påtalats men detta är tydligare under dessa replikskiften än tidigare. En förklaring kan naturligtvis vara kontexten, som utgörs av ett politiskt sammanhang där det torde vara av stor vikt att legitimera folkbibliotekens verksamhet. När det gäller att motivera bibliotekens betydelse inför politiker skulle alltså uttalen, för säkerhets skull, lyfta fram alla argument för bibliotekens roll. Att argument från båda diskurserna framhålls kan förvisso också vara ett tecken på den avtagande diskursiva kamp som Jochumsen och Hvenegaard Rasmussen (2006a) noterar i sin studie *Folkebiblioteket under förändring. Modernitet, felt og diskurs*. De menar att det biblioteksinterna fältet tidigare präglats av diskursiva strider, men att dessa numera har avtagit. En förklaring till det kan vara det ökade användarinflytandet vilket inneburit att de biblioteksprofessionella själva inte i huvudsak definierar bibliotekens uppdrag. Det görs numera i allt högre utsträckning av användarna, konstaterar Jochumsen och Hvenegaard Rasmussen (2006a, s. 216–217).

En aspekt under 2000-talet som blir alltmer framträdande är betoningen på den ”lärande användaren”. Den sistnämnda används inte sällan i starka legitimeringsargument för bibliotekens fortsatta existens och betydelse, vilket märks i citatet av Lindberg ovan. Det finns dock olika argument i uttalen om hur bibliotekets roll som läranderesurs ska stärkas och uppnås. Här är moderaterna ensamma om att vilja ta bort bibliotekslagen och avgiftsbelägga. Så här uttrycker sig den moderata partiledaren Fredrik Reinfeldt i ett radioprogram (ursprungligen härstammar utsagan från ett TV-program) den 5 september 2006:

Reinfeldt – Om man lokalt utformar detta med en form av mindre avgift på att få låna så blir det ett sätt att också säkerställa att man kan följa upp att boken verkligen kommer tillbaka och att det är något man kan värdesätta eh... men det är klart att det ska handla om små avgifter eh... eh så att ska säga inte vara något som ska göra det omöjligt för människor att ha råd att låna...

Programledare – Ja det var i söndagskväll som Fredrik Reinfeldt i SVT:s partiledarutfrågning pratade om att biblioteken borde få ta ut en avgift för bokutlåning om kommunerna önskar det. Bland dom som reagerat på uttalandet finns Sveriges författarförbund och KLYS, alltså konstnärliga och litterära yrkesutövares samarbetsnämnd. Dom gick igår ut med en starkt kritisk skrivelse där dom frågar: hur trovärdig är egentligen Alliansen? Också Niklas Lindberg, generalsekreterare i Svensk biblioteksförning häpnade över Reinfeldts uttalande.

Lindberg – Sen blev jag både förvånad och förvirrad. Det stämmer ju inte alls överens med uttalanden som andra rikspolitiker för moderaterna har gjort när det gäller den frågan. Det får ju som konsekvens att eh... eh trösklarna blir allt

högre när det gäller åtkomst för litteratur, böcker, vetande och information och det tycker vi skulle vara väldigt allvarligt (2006:17, *Kulturnytt*, 5 sept.).

Utsagan är intressant av flera skäl; vid en närmare studie av Reinfeldts uttalande är det tydligt att argumentet för att införa avgifter är, att böcker i högre grad skulle lämnas tillbaka samt att människor värdesätter biblioteket mer om de får betala för det. Det är samma argument som moderaten Birgitta Wistrand framför under Rädda biblioteken-debatten. Lindbergs uttalande rymmer en direkt koppling till användarna genom att de nyttjas som legitimeringsargument för att inte införa avgifter. Utsagan ger uttryck för åsikten att avgiftsbeläggning skulle innebära att användares tillgänglighet till såväl litteratur och böcker, som vetande och information skulle minska. Verksamhet definieras här alltså tämligen brett, på ett sätt som kan sättas i samband med både den bokliga och den informationsförmedlande diskursen.

Generellt sett kan dock sägas att den informationsförmedlande diskursen faktiskt alltmer dominerar under 2006 års diskussioner, vilket kan ha sin förklaring i att de främsta aktörerna här är politiker som tidigare visat sig tala utifrån denna diskurs. Svensk biblioteksörening är i debatten 2006 en aktiv aktör i medierna på ett sätt som man tidigare inte varit. Om detta är en ny trend eller ett resultat av inriktningen på själva debatten, det vill säga kultur- och bibliotekspolitik, är svårt att säga.

Ytterligare en tendens är att Författarförbundet inte gjort något större avtryck i diskussionerna 2006. Det finns vissa indikationer på att förbundet faktiskt har protesterat. I utsagan ovan (2006:17) från 5 september sägs att Författarförbundet och KLYS (Konstnärliga och Litterära Yrkesutövares Samarbetsnämnd) gemensamt publicerat en kritisk skrivelse där de ifrågasätter de borgerliga partiernas bibliotekspolitik. Denna skrivelse är dock inte publicerad i tidningar som ingår i mitt undersökningsmaterial. Den tidigare dominerande diskursen – den bokliga – finns trots det kvar och representeras av såväl Svensk biblioteksörening som vissa vänsterpolitiker. Även om Författarförbundets synlighet minskat finns aktörer som åtminstone tidigare varit aktiva i Författarförbundet och som uttalar sig. I ett uppprop som publiceras senare under hösten 2006 dyker en rad välbekanta namn upp. Som undertecknare nämns nämligen allra först Peter Curman, Lars Ardelius och Jan Myrdal. Utsagan är ett uppprop gentemot den nya borgerliga kulturministern, moderaten Cecilia Stegö Chilò och hennes befarade förändringar av kulturpolitiken. Så här skrivs det i uppropet om biblioteken:

Sverige har fått en ny kulturminister. Vad kommer det att betyda för den svenska kulturpolitiken? Ryktet säger att Cecilia Stegö Chilò är en nyliberal moderat som med hårda nypor vill rensa upp i det som numera kommit att kallas "bidragsträsket". Vilka bidragsträsk avses? Är biblioteksersättningen, som nu hotas av EU:s regler, ett sådant träsk som ska rensas? Nyligen hotade moderaternas talesman i riksdagens kulturutskott att riva upp den svenska bibliotekslagen och även Fredrik Reinfeldt svävade på målet när han fick frå-

gan i en lördagsintervju i radion men därefter har alliansen samfällt försäkrat att bibliotekslagen och de fria bibliotekslånen ska förbli fredade, om än inte outredda (2006:12, Curman, P. Ardelius, L., Myrdal, J. m.fl. 12 oktober, *DN*).

Så här i efterhand kan konstateras att Cecilia Stegö Chilòs karriär som kulturminister blev ytterst kort. Till följd av stark kritik för att hon under många år inte betalat sin TV-licens avgick hon efter bara någon vecka och i slutet av oktober 2006 tog istället moderaten Lena Adelsohn Liljeroth över som kulturminister. I samband med tillträdet säger hon i en intervju i *Svenska Dagbladet* att: "Bibliotekslagen kan hon tänka sig att förändra, men det kommer aldrig att bli aktuellt med avgifter för boklån" (2006:13, Brandel, T., 25 oktober, *SvD*). Ännu har bibliotekslagen inte slopats, även om de borgerliga politikerna har aviserat att den kan komma att ses över. År 2007 tillsattes en kulturutredning med uppdrag att granska kulturpolitikens inriktning och arbetsformer samt föreslå förändringar.⁴⁶ Arbetet har dock varit turbulent på grund av att flera medarbetare hoppat av mitt under pågående utredning. Konstnärer och kulturarbetare har också tagit initiativ till en alternativ kulturutredning kallad "Skuggutredningen" i vilken alla intresserade uppmanas att delta.⁴⁷

För att återgå till biblioteksdebatten i media är utsagan ovan ändå talande för den offentliga bilden av folkbibliotek. Analysen av de undersökta debatterna visar att dessa i någon utsträckning börjar och slutar med utsagor som har samma upphovsmän. Det handlar om väletablerade, manliga författare av vilka åtminstone två, Ardelius och Curman, har varit ordförande i Författarförbundet. Dessa två kan också sägas ha initierat och präglat de två största debatterna från 1983 och 1992. Även Myrdal har tagit stor del i debatten från 1983. De tre författarna är i stor utsträckning också bärare av den dominerande bokliga diskursen kring folkbibliotek.

---

⁴⁶ I februari 2009 var kulturutredningens betänkande klart. För mer information om vad denna innehåller, se <http://www.regeringen.se/sb/d/11266/a/120332> [2009-03-17].

⁴⁷ För mer information om denna, se Skuggutredningen <http://www.skuggutredningen.se/web/pages/hem.php> [2008-11-26].

8. Biblioteket som bevarare eller förmedlare? En avslutande diskussion

I detta avslutande kapitel vill jag fokusera de två aspekter av diskurserna som har diskuterats i analyskapiteln, nämligen biblioteksdiskursernas *innehåll* och deras *inflytande*. Dessa aspekter motsvarar Foucaults begrepp arkeologi och genealogi som presenterades i teorikapitlet. Jag har tidigare redogjort för vilka subjektpositioner som har inflytande i diskurserna och hur relationen mellan olika positioner gestaltar sig. Jag har också diskuterat diskursernas innehåll, som exempelvis vilka uppdrag som definieras som relevanta för biblioteket och hur dessa legitimeras. Jag kommer nu att ytterligare fördjupa resonemangen genom att diskutera vad som kan ligga i förlängningen av dessa diskurser; med andra ord kommer möjliga konsekvenser av diskurserna att behandlas.

Ett sammanfattande resultat av analysen visar att de undersökta debatterna framförallt präglas av tre diskurser som rymmer olika förhållningssätt till de begrepp som varit aktuella. Kapitlet har också som syfte att sammanfatta de övergripande resultaten av analysen och redogöra för hur diskurserna har använts i de olika debatterna. Diskursernas inflytande under 1970-, 1980-, 1990- och 2000-talet kommer dessutom att problematiseras. En viktig del av denna avslutande diskussion är även att beröra hur diskurserna kan betraktas i relation till folkbibliotekens situation idag.

Diskursernas innehåll

Den bokliga diskursen kan i de analyserade debatterna spåras från 1970-talet och framåt. Trots att diskurser inte är konstanta och alltid måste förstås i relation till sin samtid, visar tidigare forskning att en diskurs som påminner om den bokliga finns närvarande i biblioteksdiskussioner redan i början av 1900-talet (se exempelvis Hansson 1998 och Skouvig 2004). Den bokliga diskursen har således en lång historia och de begrepp som kan kopplas till denna är framförallt tryckta böcker, skönlitteratur av god kvalitet samt läsning. Folkbibliotekens verksamhet ses också som i huvudsak bestående av litterära aktiviteter. Det är knappast överraskande att bibliotek länge förknippats med böcker, men kanske mer anmärkningsvärt är att diskursen fortfarande är så dominerande. Under loppet av den undersökta perioden har den

ett övergripande inflytande både i 1983- och 1992 års debatter. Diskursen rymmer också argument för bibliotekets roll som kulturinstitution och kulturarvsbärare. I sådana argument understryks att bibliotek är viktiga för att bevara samhällets, i synnerhet den svenska nationens minnen och historia. Här märks också ett nyckelord som kan sägas karaktärisera denna diskurs, nämligen bibliotekets roll som *bevarare*. Det är institutionens materiella innehåll som betonas och synen på biblioteket kan närmast beskrivas som ett slags passiv behållare för böcker, vilka bibliotekarier har att förmedla.

I denna diskurs knyts biblioteksinstitutionens legitimitet starkt till dess funktion som motvikt till kommersiella marknadskrafter, vilket också kan kopplas samman med betoningen på kvalitetslitteratur. Det finns ett påtagligt normativt drag i denna diskurs som understryker vikten av kvalitet i exempelvis inköspolicy. Vad kvalitetslitteratur är eller hur begreppet kan definieras finns inga egentliga diskussioner kring, snarare råder ett slags förgivettagande som innebär att det är synonymt med skönlitterära klassiker. Den bokliga diskursens syn på användare tar sig uttryck i en bildande och fostrande syn på bibliotekets roll i förhållande till användarna. Ofta uttrycks detta i uttalanden där användarna framställs som omedvetna om vad som är bäst för dem och att det – om de får möjlighet att välja fritt – leder till att det i första hand är den banala underhållningslitteraturen som nyttjas. Diskursen kan också spåras i utsagor där det finns en förväntan på att användarna ska välja ”rätt” litteratur och det signaleras inte sällan besvikelse över att så inte blir fallet. Användargrupper som särskilt framhålls är barn, ungdomar och olika eftersatta grupper. Det är i första hand i förhållande till ungdomar som argument för bibliotekets betydelse förs, enligt linjer som påminner om dem som framfördes redan i början av seklet. Med sådana argument legitimeras biblioteket framförallt genom sin funktion som motvikt till andra verksamheter och aktiviteter som kan vara lockande men inte lämpliga för ungdomar. Exempel på aktiviteter som i debatterna lyfts fram som olämpliga för ungdomar är fylleri samt konsumtion av populärkultur.

I Debatten om bibliotekarier 1983 framträder den bokliga diskursen i stor utsträckning i argumentationen kring bibliotekariers kompetens och här hävdas att bibliotekarier bör ha stora kunskaper om skönlitteratur och kunna stimulera läsintresse. När det gäller diskussioner om bibliotekens roll och legitimitet förekommer diskursen i hög utsträckning under Rädsla biblioteken-debatten 1992. Den kultur och det kulturarv som biblioteken representerar ses utifrån den bokliga diskursen i denna debatt som en förutsättning för att bevara samhällets minne och för att förstå samtiden och framtiden. Enligt det empiriska materialet leder det i sin tur till kollektivt välbefinnande för hela samhället, med andra ord är det för samhällets bästa och för dess utveckling som biblioteken finns. I någon mening rymmer diskursen således vissa instrumentella drag, där biblioteket anses vara en institution som kan bidra till samhällets utveckling.

I utsagor som ger uttryck för den bokliga diskursen framträder också ofta ett tillbakablickande och nostalgiskt drag vilket framförallt märks i uttalanden som knyter an till biblioteksanvändares barndomsminnen, där institutionen förknippas med dammiga bokhyllor och vänliga bibliotekarier. För att legitimera bibliotekens betydelse hänvisas i dessa utsagor ofta till den stora roll biblioteket har spelat för dessa användares intellektuella utveckling.

Den bokliga diskursen genomsyras av ett tydligt bildningsideal, men i huvudsak är strävandena inriktade på att bilda människor genom att erbjuda dem rätt sorts skönlitteratur – inte någon annan information. Den centrala subjektpositionen i diskursen är den som innehas av författarna, även om också flera bibliotekarier talar utifrån en sådan position i Debatten om bibliotekarier. Det är denna subjektroll som bestämmer bibliotekariers objektroll som i huvudsak bestående av att förmedla böcker.

En diskurs som i det empiriska materialet endast kommer till uttryck under 1970-talet är allaktivitetsdiskursen. Denna dominerar debatten under 1970-talet, vilket blir tydligt i en argumentation som betonar andra verksamheter än läsning och skönlitteratur. Biblioteken ska enligt den framförallt syssla med en lång rad uppsökande verksamheter på arbetsplatser. Dessa inkluderar visserligen bokförmedling men det fastslås också att biblioteken bör ge utrymme för teater, politiska utställningar, debatter och diskotek. Diskursen rymmer således en bred syn på vilken roll biblioteken kan spela och vilka aktiviteter som är möjliga att bedriva inom institutionens ramar. I synnerhet betonas de politiska debatternas betydelse på bibliotek, inte minst i ett lokalt sammanhang. Att biblioteket bör spela en aktiv kulturförmedlande roll för det omgivande samhället får också konsekvensen att samarbete med lokala föreningar betonas i utsagor under 1970-talets debatt.

Synen på bibliotekets roll i förhållande till dess användare kan inom denna diskurs karakteriseras som uppsökande, vilket innebär att det här inte i huvudsak är användare som ska söka sig till biblioteket, utan det är biblioteket som förväntas söka upp användare. Eftersom det beskrivs som viktigt att nå användare argumenteras också för betydelsen av att sätta sig in i användarens situation, med andra ord kan ett visst användarperspektiv skönjas i talet om användare. Biblioteken beskrivs som aktiva i utsagor som ger uttryck för allaktivitetsdiskursen och fokus läggs inte på bibliotekens innehåll som inom den tidigare nämnda bokliga diskursen. Snarare är det olika aktiviteter som på ett konkret sätt beskrivs och betonas. En optimism och en förändrad uppfattning om bibliotekens betydelse och roll, framförallt inom det lokala samhället, kan spåras inom denna diskurs.

Den informationsförmedlande diskursen framträder för första gången i mitt undersökningsmaterial i utsagor under Debatten om bibliotekarier 1983. Argument som kan sättas i samband med denna diskurs kännetecknas av att biblioteken inte bara ska syssla med böcker, utan här framhålls att bibliotekens primära uppgift är att förmedla information oavsett medieformat. Den informationsförmedlande diskursen kan också ses i relation till föreställning-

är om det så kallade nya informationssamhället som präglade 1980-talet. Diskursen kan beskrivas som framåtblickande och det framhålls i utsagorna att ny teknik och nya medieformat kan utveckla och förändra bibliotekens verksamhet. Bibliotekariers kompetens kopplas här företrädesvis samman med kunskapsorganisation och teknisk kompetens, inte med kunskap om skönlitteratur. I argument som ger uttryck för denna diskurs finns en tanke om att de tryckta böckerna är passé och att de troligen kommer att försvinna i framtiden. I förhållande till användare och inköpspolicy märks inte lika normativa drag i denna diskurs, som i den bokliga diskursen. Eftersom skönlitteratur inte står i centrum i informationsförmedlingsdiskursen finns ingen direkt argumentation kring vad användare borde läsa, istället knyts bibliotekens legitimitet framförallt till individen och hennes personliga utveckling. Till skillnad från de andra diskurserna betonar den informationsförmedlande diskursen i hög utsträckning individen och vikten av att utgå från denna i bibliotekens verksamhet.

Allaktivitetsdiskursen uppvisar likheter med den informationsförmedlande diskursen. Exempelvis finns i båda diskurserna en ambition att ta viss hänsyn till användare i fråga om litteratururval. Båda diskurserna rymmer också en ambition till förändring av bibliotekens verksamhet, vilket i den informationsförmedlande diskursen manifesteras i tro på ny teknologi. Inom allaktivitetsdiskursen tar sig denna förändringsvilja uttryck i en breddad och utåtriktad syn på vilka aktiviteter biblioteken ska bedriva, framförallt betonas sådana som sker utanför det fysiska bibliotekets väggar. De båda diskurserna skiljer sig dock också åt på flera punkter. Allaktivitetsdiskursen utesluter inte ett visst politiskt anslag i bibliotekens verksamhet, medan argument som ryms inom den informationsförmedlande diskursen i hög grad driver idén om det neutrala biblioteket som ska utbilda den lärande människan genom att förmedla opartisk information.

Om kulturarvsbärare är ett nyckelord i den bokliga diskursen är *förmedling* ett centralt begrepp i den informationsförmedlande diskursen. Bibliotekens roll är att tillhandahålla och neutralt förmedla information som finns i olika medieformat, så att användaren själv kan välja vad hon föredrar. Inte sällan kopplas en ekonomisk faktor till användarens förhållande till biblioteket, där en låntagare förutsätts uppskatta och värdera bibliotekens verksamhet mer om hon också betalar för den. Argument som kan sättas i samband med diskursen vittnar inte sällan om en underliggande instrumentell hållning där bibliotekens verksamhet inte finns till för sin egen skull, utan för att bidra till utveckling och vinster för den enskilda individen. Detta instrumentella drag är än mer tydligt inom den informationsförmedlande diskursen än inom den bokliga diskursen. I flera utsagor som kan sättas i samband med den informationsförmedlande diskursen betonas biblioteken som instrument för livslångt lärande och utbildning. De som talar utifrån denna diskurs är framförallt politiker och bibliotekarier – i synnerhet lektorer och bibliotekarier som undervisar på Bibliotekshögskolan i Borås. Diskursen står i stark

kontrast till den bokliga diskursen som framförallt framförs av författare. De senare visar sig i det empiriska materialet mycket kritiska till den informationsförmedlande diskursen och det är tydligt att de båda diskurserna intar en antagonistisk ställning i debatterna på 1980- och 1990-talet. I figuren nedan åskådliggörs diskursernas inflytande under olika decennier.

Tabell 4. Diskurser i biblioteksdebatterna 1970–2006. De diskurser som dominerar de olika decennierna står i fet stil. 2000–2006 dominerar ingen diskurs helt, utan den bokliga och den informationsförmedlande diskursen innehar växelvis den starkaste ställningen i debatterna.

1970-tal	1980-tal	1990-tal	2000-tal
Allaktivitetsdiskursen	Den bokliga diskursen	Den bokliga diskursen	Den bokliga diskursen
Den bokliga diskursen	Den informationsförmedlande diskursen	Den informationsförmedlande diskursen	Den informationsförmedlande diskursen

Diskurserna idag

I slutet av 1900-talet och under det senaste decenniet har folkbibliotekens verksamheter i allt högre grad kopplats samman med utbildning och livslångt lärande. I synnerhet visar forskning att det inom folkbiblioteksområdet finns en tendens att identifiera sig med ett sådant uppdrag.⁴⁸ Även denna avhandlings resultat pekar i den riktningen, exempelvis ökar den informationsförmedlande diskursens inflytande under framförallt den senaste debatten 2006. Denna diskurs sätter bibliotekens verksamhet i samband med i första hand ett formellt lärande och inte det fria bildningsarbete som folkbildning brukar beskrivas som, och som betonas inom den bokliga diskursen. Även om det inom folkbiblioteksområdet finns en stark medvetenhet om det folkbildande uppdraget förbises folkbiblioteken idag ofta i debatter om folkbildning, vilket också konstateras av Kerstin Rydbeck i artikeln ”Kvinnorna innanför och utanför ramarna” (2001). I många offentliga sammanhang definieras inte folkbibliotek som en folkbildande institution. På exempelvis Folkbildningsrådets hemsida nämns folkbiblioteken överhuvudtaget inte.⁴⁹ En förklaring till det kan vara att Folkbildningsrådet inte har något officiellt ansvar för folkbiblioteken. Det åligger istället Statens kulturråd att utvärdera folkbibliotekens verksamhet. Från ett statligt perspektiv är biblioteken såle-

⁴⁸ Se exempelvis Bosse Jonssons studie *Medborgaren och marknaden. Pedagogisk diskurs för folkbibliotek* (2003) där han argumenterar för att det finns en tydlig pedagogisk diskurs på biblioteken idag.

⁴⁹ För mer information om Folkbildningsrådet, se <http://www.folkbildning.se/> [2009-03-18].

des definierade som ett slags kulturell verksamhet, inte som folkbildning (Rydbeck 2001, s. 19).

Under de senaste decennierna tyder mycket på att den traditionella folkbildaridentiteten för bibliotek i allt högre utsträckning utmanas av en informationsförmedlande uppgift. Den informationsförmedlande diskurs som politiker ofta företräder, ska kanske i detta sammanhang ses som en reaktion på den tidigare bokliga diskursens dominans och dess inneboende styrningsmentalitet. Den kritik som riktats mot bibliotekens traditionella uppdrag att förmedla rätt sorts bildning, kan dock ha banat väg för en annan form av disciplinering, det vill säga en som opererar genom den informationsförmedlande diskursen. Att den direkta styrningen av vad användare bör och inte bör läsa (som ofta tar sig uttryck inom den bokliga diskursen) har minskat, kan få konsekvenser. En sådan konsekvens kan vara att den ersatts av en mer dold och latent liggande form av styrning som är än mer besvärlig att uppfatta då den inte sällan döljs bakom individualistiska argument som betonar valfrihet. Exempelvis kan en mer dold form av styrning ta sig uttryck i de krav som omgivningen – inte minst politiker – ställer på att biblioteken effektiviserar sin service och anpassar verksamheten till snävare ekonomiska ramar. Dessa krav kan komma att påverka vilka aktiviteter som prioriteras på biblioteken, vilket i förlängningen innebär en form av styrning.

Diskurserna innebär i sig en stark polarisering av olika föreställningar om folkbibliotekens uppdrag och verksamhet. Den diskursiva praktiken, med andra ord det konkreta arbete som utförs på biblioteken, tar sig sannolikt uttryck i mer sammanblandade former, exempelvis i handlingar som bär spår av båda diskurserna. I en materiell praktik samspelar ofta diskurser vilket kan få som konsekvens att den diskursiva praktiken är underställd villkor som sätts av flera olika diskurser. Detta blir exempelvis tydligt genom att biblioteken existerar inom ett starkt reglerat institutionellt system, men ändå ska anpassa sig till en konkurrensutsatt marknad. Det förstnämnda framkommer exempelvis genom att biblioteken är styrda av centrala lagar och förordningar samt är direkt underställda och beroende av kommunala beslut. Samtidigt pressas biblioteken att anpassa sig efter och konkurrera med andra verksamheter om användarnas tid och uppmärksamhet. Ökade krav på att mäta bibliotekets verksamhet och service i kvantitativa termer kan ses som en typ av styrning. Att föreskriva hur bibliotekarier ska utvärdera och rapportera sin verksamhet är i sig ett sätt att utöva kontroll. Genom att specifika mätbara aktiviteter (som exempelvis boklån och besöksantal) knyts till ekonomi och budget, tenderar dessa verksamheter också att framstå som särskilt eftersträvansvärda.

Diskurserna delar vissa karakteristika. Både den bokliga- och den informationsförmedlande diskursen är exempelvis präglade av ett slags fetischism. Den förstnämnda diskursens förespråkare talar om boken på ett nära nog avgudande sätt. En mängd symboliska betydelser knyts således till såväl tryckta böcker som till det fysiska biblioteket som kulturbevarare. Den in-

formationsförmedlande diskursens företrädare för i stor utsträckning fram argument som innebär att tekniken blir ett slags universallösning på bibliotekens problem. Att just de redskap som medierar information och kunskap i så hög utsträckning präglar de två diskurserna pekar i sin tur på att båda rymmer föreställningar av teknologiskt deterministiskt slag.

Konflikten mellan tryckta böcker och informations- och kommunikationsteknik som debatterna ger uttryck för är inte unik för folkbiblioteksområdet, utan kan relateras till en mer övergripande diskussion om det moderna och senmoderna samhället. Farhågorna om bokens undergång – eller åtminstone nedgång – som uttalas av företrädare för den bokliga diskursen, kan sättas i samband med en samhällsutveckling som har gått från modernitet till senmodernitet. Det sistnämnda identifieras ofta men en teknologisk förändring som innebär att en ny teknik nått inflytande och så småningom ersatt en äldre. De teknologiska visionärerna, som i debatterna representeras av flera bibliotekarier, blir således ett slags företrädare för framtiden genom att framföra argument som innebär att ”om vi inte hoppar på det ’digitala tåget’ nu, kommer vi att vara hopplöst ifrånkörda och förlorade senare.”

Black konstaterar dock att också tidigare perioder i historien kan beskrivas som så kallade informations samhällen. Han understryker att “[...] the existence of an information-rich consumer society is not a recent development but a phenomenon a century or more old” (2001, s. 65). Bland annat identifierar han den viktorianska tiden i England som en sådan period. Bakgrunden är att kommunikationen i samhället gick från att vara muntlig i stor utsträckning, till att under andra hälften av 1800-talet ersättas av skriftlig dokumentation. Detta reflekteras bland annat i den tekniska apparatur som utvecklades för att underlätta administrationen av den skriftliga dokumentationen, exempel på sådan utrustning är skrivmaskinen, stencilapparaten och telefonen som kan betraktas som den tidens informations- och kommunikationsteknik. Dessa tekniska lösningar användes i stor utsträckning av biblioteken, vilka under den här tiden också kännetecknades av att vara ett slags mikro-informationssamhällen, enligt Black. Dessutom utvecklades inom biblioteksområdet olika standardiserade system för klassificering och katalogisering vilka i sin tur delvis bidrog till införandet av nya verktyg och redskap på bibliotek. Ett exempel är ambitionen att skapa en effektiv och mer användaranpassad kortkatalog. Black betonar att föreställningen om att bibliotekarier är skeptiska och sena att anamma nya tekniska innovationer – som också den informationsförmedlande diskursen ger uttryck för – inte stämmer utan är baserad på en myt (Black 2001).

Få människor tvivlar idag på att informations- och kommunikationsteknik har, och även fortsättningsvis kommer att ha, ett enormt inflytande på såväl samhället som folkbibliotekens verksamhet. Samtidigt förefaller tekniken att förändras så fort och oförutsägbart att det framstår som problematiskt att förutse hur framtiden kommer att se ut (Nunberg 1996, s. 9 ff.). Föreställningen om att tryckta böcker kommer att försvinna som medieformat kan

ifrågasättas, då inget egentligen tyder på att så skulle vara fallet idag. Även om resultaten inte är entydiga visar undersökningar på att antalet människor som regelbundet läser tryckta böcker har ökat de senaste åren och pocketutgivningen har också skjutit fart (Weibull, Nilsson & Holmberg 2008, s. 257–258). Idén om att ett nytt medieformat av nödvändighet slår ut ett äldre har dykt upp i samhället vid flera tillfällen i historien. Det har exempelvis funnits föreställningar om att fotografi skulle slå ut konst och att film skulle göra teater överflödig (Nunberg 1996, s. 9 ff.). Istället för att medieformer konkurrerar ut varandra är det i många fall snarare så att olika text- och informationsbärare kompletterar och befrämjar varandra. Det är däremot inte orimligt att anta att digitala medier kommer att påverka villkoren för hur tryckta böcker produceras och distribueras (Dahlström 2005, s. 46 ff.).

Den tidiga bibliotekshistorien visar dock att institutionen kan relateras till en diskurs om boken. Boken sågs under början av 1900-talet som det främsta medieformatet genom vilket modernitetens idéer om folkbildning kunde spridas (se exempelvis Skouvig 2004). Att denna diskurs, i och med det senmoderna projektets utveckling, har kommit att utmanas av den informationsförmedlande diskursen med dess fokus på ny informations- och kommunikationsteknik märks ändå i de debatter om folkbibliotek som undersökts i denna studie. Eftersom båda diskurserna i så hög utsträckning innehåller argument som framhåller de olika medieformaten – tryckta böcker och IKT – som om inte oförenliga så åtminstone svårförenliga, förefaller de också vara disparta till sina karaktärer.

Medieformat kan sägas ingå i olika sociala och kulturella produktions- och distributionssystem som exempelvis inkluderar författare, utgivare och läsare. I relation till tryckta böcker är det framförallt en aspekt i systemet som betonas, nämligen författarens roll. Det finns en föreställning om att den individuella författaren besitter den mest avgörande rollen i en tryckt boks produktionsprocess. Att primärt denna roll lyfts fram medför att boken framstår som ett individuellt skapat, auktoritativt medieformat med ett innehåll som utövar inflytande på en förment passiv läsare. Att författaren tillmäts en sådan betydelse är dock en sen och ganska modern konstruktion som går tillbaka till romantiken då en förändrad syn på författaren som en radikal nytänkare etablerades. Innan dess var det i första hand kollektiva och kollaborativa aspekter av författandet som betonades. Medeltidens och renässansens texter fick i själva verket betydelse och auktoritet i den utsträckning de anknöt till tidigare texter (Duguid 1996, s. 79 ff., Woodmansee 1998, s. 100–101).

Digitala medieformat och information som exempelvis publiceras på Internet, beskrivs av teknikens förespråkare däremot sällan i termer av produktion, istället är det ofta konsumtionen och det fria flödet av information som betonas. Detta kan få som konsekvens att innehållet verkar mer neutralt och självständigt i relation till den tryckta bokens stoff. Författarskapet är ofta mindre framträdande, vilket kan få till följd att informationen framstår som om den har en integritet och en autonomi oberoende av den kontext i vilken

den produceras och konsumeras. Ibland förfäktas också åsikten att digital teknik bidrar till att lösa upp den moderna föreställningen om den individuella författaren som skapar originella texter (Duguid 1996, s. 79 ff., Woodmansee 1998, s. 106–107 se också Buschman 2003, s. 156). Detta har i sin tur fått konsekvenser för upphovsrätten till vissa litterära verk, något som Eva Hemmungs Wirtén belyser i boken *No Trespassing. Authorship, Intellectual Property Rights, and the Boundaries of Globalization* från 2004.

Ett argument som ofta lyfts fram för ny digital teknik är att den kan användas för att återskapa och förmedla andra medieformat. Konst och litterära verk kan exempelvis laddas ned elektroniskt på många webbsidor. Åsikten att ett tryckt medieformat problemfritt och opåverkat kan överföras till digitala format beskriver Mats Dahlström som ersättningsargumentet. Han ifrågasätter denna ståndpunkt och menar att det i remedieringen finns dimensioner som vi riskerar att gå miste om. Exempelvis har en tryckt bok ett slags rumslig materialitet som inte kan återskapas i en digitaliseringsprocess (Dahlström 2005, s. 47). I många fall rättfärdigas elektroniska redskap just genom att deras förmåga att transparent reproducera andra medieformat betonas. Förespråkare för digitala medier söker ibland framställa dessa som ett slags osynliga redskap vars styrka, hävdas det, ligger i att de inte märks och påverkar det material som förmedlas. Detta är dock på många sätt en illusion då olika format och bärare av information alltid utövar inflytande på innehållet, menar Dahlström. När det gäller elektroniska versioner av konstverk kan det exempelvis yttra sig i att användaren måste scrolla eller hålla vissa knappar nedtryckta för att se hela bilden, eller att konstverket i det digitala formatet är ”grynigt” och har en färgsättning som inte överensstämmer med originalet (Bolter & Grusin 1999, s. 43–44, se också Kjellman 2006, s. 248–249).

Att medieformat framställs som radikalt olika – och i konkurrens med varandra – är inte unikt för just biblioteksdebatter utan avspeglas även i många andra debatter. Medieforskaren Espen Aarseth konstaterar att digital teknik generellt sett är omgiven av olika ideologiska krafter som betonar dess differentierade karaktär. Att ställa tryckt material mot digitalt, utifrån vad Aarseth kallar för en binär retorik, är förenklande (Aarseth 1997, s. 14). Även Dahlström understryker att:

Den binära retoriken tenderar däremot att premiera förenklade beskrivningar av medier i en övergripande ideologisk diskurs, ibland på analysens bekostnad. ”Boken” ställs därför gärna mot ”datorn”, där båda missvisande framställs som varsitt uniformt medium, ofta i en dystopisk eller utopisk, teknofob eller teknoromantisk diskurs (Dahlström 2002, s. 98–99).

Dahlströms uttalande korrelerar mycket väl med hur de aktuella medieformaten beskrivs i debatterna om bibliotek. Både den bokliga och den informationsförmedlande diskursen bygger på en binär retorik där de olika medieformaten framställs på ett sätt som kan verka begränsande. Den motsätt-

ning mellan de olika medieformaten som debatterna delvis bygger på, kan alltså bero på att dessa format är bärare eller uttryck för olika diskursiva föreställningar och antaganden som för med sig att vi ser medieformer som väsensskilda (se exempelvis Latour 1998, Säljö 2000 och Sundin & Johannisson 2005).

Om sådana diskursiva föreställningar och försanttaganden synliggörs kan de dock användas som dynamiska redskap i arbetet med att utveckla bibliotekens samtida och framtida verksamhet. I ett sådant sammanhang är det särskilt viktigt att försöka se bakom argument som betonar de stora skillnaderna mellan olika redskap och material eller framhåller att etablerandet av ”nya” medieformat automatiskt medför att äldre försvinner.

De aktuella diskurserna kan också ses i relation till andra samhällseliga diskurser. Både den bokliga diskursen och den informationsförmedlande diskursen har kopplingar till, konkurrerar och samverkar med andra diskurser. Dessa andra diskurser används, utmanas och avfärdas på olika sätt av uttalarerna av de aktuella diskurserna. Föreställningar om det så kallade informationssamhället finns närvarande i argument som används i den informationsförmedlande diskursen. Utsagor som ger uttryck för den bokliga diskursen bygger inte sällan på föreställningar om nationalism och nationell identitet, vilka är starka kollektiva identiteter som Pickering hävdar ofta överskuggar andra gemensamma kategorier (2001, s. 89). Som analysen har visat nyttjar företrädare för diskursen också patriarkala föreställningar om att kvinnor bör vara på vissa sätt, vilket exempelvis tar sig uttryck i hur bibliotekariens kompetens värderas och hur bibliotekarier i sig framställs och definieras av författare. Ytterligare en övergripande samhällselig diskurs som är relevant för båda diskurserna handlar om demokrati och åsiktsfrihet, vilka representerar värden som många debattörer menar att folkbiblioteken anses kunna garantera.

Diskursernas inflytande

Ett genomgående tema i min avhandling är också makt; där en viktig aspekt i studien har varit att analysera vilka aktörer som har inflytande i forandet av de föreställningar om bibliotek som förekommer i media. Diskurser opererar på så vis att de framställer en föreskriven ordning som om den vore naturlig och självklar. Att befinna sig i en verksamhet som står under starkt inflytande av en eller flera diskurser kan helt enkelt innebära att alternativa handlingssätt inte framstår som möjliga. Foucault tillskriver dock subjekt ett visst handlingsutrymme i förhållande till diskursiva maktrelationer (se exempelvis Foucault 1994/2000, s. 326 ff.). Neumann hävdar till och med att ett subjekt kan förhålla sig till en diskurs på olika sätt (Neumann 2003, s. 144). Om vi leker med tanken och funderar på hur det är möjligt för exempelvis bibliotekarier att handla strategiskt i relation till de av diskurserna

givna subjektpositionerna i denna debatt, finns flera alternativ. Ett sådant är identifikation, vilket innebär att en subjektposition tydliggörs och ett subjekt inbjuds eller beordras till den. Bibliotekarien går då in i den roll som föreskrivs. Ett konkret exempel i detta sammanhang är den position som den bokliga diskursen erbjuder – den kulturbevarande kvinnliga bibliotekarien. Enligt denna studies resultat finns det gott om yrkesverksamma som uppfyller dessa krav och som tilltalas av denna position.

Ytterligare ett handlingsalternativ som Neumann nämner är möjligheten för ett subjekt att helt avfärda en erbjuden subjektposition (2003, s. 144–145). Detta kan ses som en form av protest mot den förväntade rollen och ett exempel på det återfinns i biblioteksdebatterna i utsagor som betonar att bibliotekarier ”minsann inte bara sysslar med böcker”. I ett försök till total brytning med den traditionella bibliotekarierollen, hävdas att böcker är obsoleta och att det viktigaste är att förmedla information. En liknande attityd är också möjlig att spåra i de försök att presentera bibliotekarier som fräcka, innovativa och lite farliga. Flera webbsidor erbjuder sådana representationer av bibliotekarier.⁵⁰ I dessa är det ofta rakt motsatta egenskaper till den stereotypa uppfattningen om yrkesrollen som framhävs. Ett problem med en sådan strategi är dock att den ändå kan leda fram till en föreskriven subjektposition. Trots att den är diametralt motsatt den traditionella rollen utgår den inte sällan från denna och framstår därmed snarare som en variant av den, än som ett eget, reellt alternativ.

Ett mera kreativt sätt att förhålla sig till en dominerande diskurs omnämner Neumann som desidentifikation. Det innebär att ett subjekt kan omfamna och knyta an till vissa aspekter av diskursen utan att för den skull okritiskt inbegripa alla delar eller stå i total motsatsställning till diskursen i sin helhet (Neumann 2003, s. 144–145). Genom att kombinera element från flera olika diskurser finns möjlighet att se bakom argument som exempelvis betonar motsättningar mellan medieformat eller olika användargrupperns behov. En viktig aspekt i det sammanhanget blir då att ifrågasätta försanthållanden och problematisera förenklingar. Desidentifikation innebär också att reflektera över varför vissa förhållningssätt framträder tydligare än andra och vilka intressen som driver en argumentation. Detta är viktigt därför att det sätt på vilket vi talar om bibliotekariers kompetens, bibliotekens verksamhet och deras användare faktiskt också påverkar praktiken.

Mitt intryck är att alla diskurser har vissa konsekvenser som måste sättas i relation till en konkret verksamhet.⁵¹ Exempelvis kan vissa sätt att tala om och se på användare manifesteras i förväntade informationsbehov och informationsanvändning, vilket i sin tur kan få konsekvenser för bemötandet av

---

⁵⁰ Se exempelvis webbsidan The Lipstick Librarian, <http://www.lipsticklibrarian.com/> [2009-03-18]. I en artikel av Whiting finns också många exempel på bilder och texter om alternativa bibliotekarieroller, se <http://www.tk421.net/essays/nwyt.pdf> [2009-03-18].

⁵¹ Se exempelvis Winther Jørgensen 2002, s. 250 ff. för en utökad diskussion om relativism.

användare (se också Hedemark, Hedman & Sundin 2004 och Hedemark 2005). Den bokliga och den informationsförmedlande diskursen rymmer möjligheter att både utveckla och hämma en verksamhet. Det problematiska med att debatterna är präglade av två olika förhållningssätt till bibliotek handlar inte om att det ena alternativet är bättre eller sämre än det andra – det verkligt bekymmersamma är att debatterna blir polariserade och förenklade. Det som också framstår som oroande är att många aspekter av biblioteket över huvud taget inte diskuteras.

Diskurser är inte statiska och oföränderliga – de förskjuts och omskapas med tidens gång. Att studera de diskurser som finns närvarande och som för tillfället är mest framträdande, avslöjar de föreställningar vi har om olika fenomen. Diskurserna om bibliotek ”laddar” institutionen med en hel mängd idéer, känslor, antaganden och tankar om dess betydelse i samhället och för oss medborgare. Det tydliggörs inte minst i de utsagor som väddar till känslor av nationell gemenskap, stolthet och identitet eller de utsagor som appellerar till vårt förnuft och omdöme. Att undersöka vilka diskurser som är frånvarande i ett material är betydligt besvärligare men kan samtidigt också avslöja mycket om hur ett fenomen betraktas.

I de undersökta debatterna från media kan konstateras att det finns aspekter av biblioteket som inte alls, eller i mycket begränsad omfattning, nämns. Exempel på sådana är bibliotekets roll som mötesplats, bibliotekets betydelse för integration samt biblioteket som en plats för upplevelser. Detta får till följd att det är en relativt ensidig och i många fall begränsad bild av bibliotekens verksamhet som faktiskt kommer till uttryck i media. Det kan i sin tur vara en konsekvens av att så få biblioteksföreträdare deltar i debatten – ovan nämnda biblioteksroller diskuteras i relativt stor utsträckning på biblioteks-fältet. Exempelvis problematiseras bibliotekets roll som mötesplats i allt högre grad idag (se bland annat antologin *The Library as Place* av Buschman & Leckie 2007). I Norge driver Högskolan i Oslo det så kallade PLACE-projektet som syftar till att undersöka bibliotekets funktion som mötesplats i det lokala samhället, i synnerhet i områden som kan karakteriseras som multikulturella.⁵² En rapport från Svensk biblioteks-förening *Framgångsrikt, men förbisett* (2008) av Peter Almerud, visar på bibliotekens stora roll för integration i det lokala samhället. Folkbiblioteket tillhandahåller också material för exempelvis syn- och hörselskadade, vilket inte heller framgår av debatterna i media.

De diskussioner om folkbibliotekets framtid som förs på biblioteks-fältet idag relaterar i stor utsträckning till institutionens roll som mötesplats och det är ofta ett brett spektrum av aktiviteter som knyts till bibliotekens verksamheter. På ett sätt som delvis påminner om allaktivitetsdiskursen och den

---

⁵² För mer information om PLACE-projektet se http://www.hio.no/enheter/avdeling_for_journalistikk_bibliotek_og_informasjonsfag/place [2008-12-11]

ambition som fanns på 1970-talet att genom exempelvis arbetsplatsbibliotek nå användare, satsar dagens folkbibliotek också ofta på att vidga verksamheten. Om arbetsplatsen under tidigare decennier utgjorde en central arena för att nå användarna, är idag webben ett viktigt verktyg för att föra biblioteket till användarna. Ytterligare ett gemensamt drag mellan utsagorna i allaktivitetsdiskursen och utsagorna i vissa av de diskussioner som förs inom biblioteksfältet idag, är ambitionen att förändra och förnya verksamheten. Det är naturligtvis svårt att sia om framtiden men mitt intryck är att det i dagens interna biblioteksdebatt (det vill säga den som försiggår på biblioteksfältet, till skillnad från den mer offentliga biblioteksdebatt som undersökts i denna avhandling) betonas aspekter av folkbibliotekens verksamhet som påminner om de aktiviteter som framhölls i allaktivitetsdiskursen under 1970-talet. I första hand avses då argument som lyfter fram bibliotekets roll som mötesplats för det lokala samhället. Något som också förenar allaktivitetsdiskursen med dagens biblioteksinterna diskussioner är strävan efter att frikoppla bibliotekens aktiviteter från det fysiska biblioteksrummet. På 1970-talet manifesterades denna strävan i olika typer av uppsökande verksamheter medan den idag tar sig uttryck i alla de aktiviteter och funktioner som biblioteket driver på webben.

Ändå är det bilden av biblioteket som en kulturbevarande institution som är tydligast i media. Att den traditionella bilden av bibliotek och bibliotekarié fortfarande är så livskraftig idag kan alltså delvis förklaras av att den i stor utsträckning förmedlas och konstrueras av aktörer som hyser föreställningar som kan verka konserverande på institutionen och dess personal. Denna mediebild sprids i samhället och kan i slutänden således också påverka användares syn på verksamheten.

Flera amerikanska studier visar att människors uppfattningar om vad en bibliotekarie gör vanligtvis är högst begränsade (se exempelvis Nilsen & McKechnie 2002 och Seale 2008) och att bibliotekariéer ofta förknippas med just egenskaper som framhålls i media. Karaktärsdrag som hjälpsamma, ordningsamma, passiva, blyga och rigida sätts av användare i samband med professionen. Seale konstaterar att det finns en koppling mellan allmänhetens uppfattningar om bibliotekariéer och mediarepresentationer men att de förstnämnda inte bara ska uppfattas som en avspeglning av de sistnämnda (Seale 2008). Trots att sambanden inte är helt tydliga, menar Green att föreställningarna kan komma att utgöra en barriär mellan biblioteket och användarna. I synnerhet kan stereotypa uppfattningar om yrket påverka icke-användare som inte har egna erfarenheter av bibliotekens verksamhet (Green 1994, s. 19). Nilsen och McKechnie (2002) konstaterar att människors ensidiga uppfattningar om yrket kan verka begränsande. Det kan i förlängningen också komma att påverka bibliotekens möjlighet att möta användares informationsbehov, då det är svårt att ge service till människor som inte förstår yrkets expertis och kunnande. Green nämner att också föreställningar om biblioteket som sådant kan komma att påverka människors användning av institutionen (1994).

Ytterligare en tänkbar konsekvens av att biblioteket i huvudsak definieras utifrån en boklig diskurs är att institutionen kan komma att enbart förknippas med ett specifikt medieformat – nämligen tryckta böcker. Om en framtida utveckling för med sig att intresset för ljudböcker och e-böcker växer finns en risk att biblioteket minskar i betydelse. Eftersom institutionen inte i första hand förknippas med den typen av material kan det komma att innebära att användaren inte vänder sig till bibliotek för att få tag på digitala medier. Detta skulle i sin tur medföra att biblioteken förlorar legitimitet. Kanske har vi redan sett prov på detta. Det finns flera exempel på att biblioteken förbisetts i satsningar på att minska digitala klyftor i samhället. Bakom den nationella kampanjen ”Surfa Lugnt”, som syftar till att göra öka medborgares kunskaper och medvetenhet om riskerna med att använda Internet, står en hel rad myndigheter och organisationer som Sveriges kommuner och landsting, Telia och Krisberedskapsmyndigheten.⁵³ Biblioteken finns dock inte med som en aktör och deltagare i denna kampanj.

Det var också Folkbildningsrådet – inte folkbiblioteken – som 2007–2008 fick i uppdrag av regeringen att öka olika eftersatta gruppers deltagande i den digitala världen. Folkbildningsrådet startade då projektet *Demokrati och digital delaktighet* som syftade till att utveckla olika verksamheter för att ge fler människor färdigheter i att hantera digital teknik.⁵⁴ Ett sådant uppdrag hade sannolikt gynnats av en samverkan med folkbiblioteken som ofta har kontakt med de användargrupper som satsningen riktades till. Biblioteken har dessutom många gånger tillgång till lokaler och vissa digitala resurser, i form av datorer och program. Dessa exempel på olika riktade satsningar visar att i sammanhang som har att göra med vuxenutbildning, livslångt lärande, informations- och kommunikationsteknik identifieras biblioteken sällan som en relevant aktör. Biblioteken har således redan gått miste om viktiga uppdrag – kanske just som en konsekvens av att omvärlden i första hand ser biblioteket som en institution som ägnar sig åt att förmedla tryckta böcker.

Greenhalgh, Worpole och Landry konstaterar i en studie av brittiska bibliotek att dessa ger uttryck för en naiv attityd som kan sammanfattas med en förhoppning om att: ”their services shine like a good deed in a naughty world” (1995, s. 45). Det finns en tradition inom folkbiblioteksfältet att eftersträva neutralitet i nästan alla frågor, vilket bland annat kan ha medfört att biblioteken ibland är relativt osynliga på en nationell politisk nivå och att biblioteken och bibliotekarier sällan finns med som aktörer i media (Greenhalgh, Worpole & Landry 1995, s. 45–46). Denna ambition, att vara en politiskt och intellektuellt neutral institution, kan således få negativa konsekvenser. Det finns många aktörer och företrädare för andra institutioner och in-

---

⁵³ För mer information om satsningen Surfa Lugnt, se <http://www.surfalugnt.se/> [2009-03-18].

⁵⁴ För mer information om Folkbildningsrådet, se <http://www.folkbildning.se/> och om den särskilda satsningen *Demokrati och digital delaktighet* <http://www.resurs.folkbildning.net/page/3789/introtextforts.htm> [2009-03-18].

tressen som idag slåss om uppmärksamhet och ekonomiska medel. Ett sätt att proaktivt arbeta för sin sak är genom politisk lobbying och massmedial närvaro. I detta sammanhang finns en risk att folkbibliotek hamnar i skymundan och därmed blir legitimitetsmässigt och ekonomiskt utkonkurrerade av andra institutioner som betraktas som mer angelägna för att de både politiskt och massmedialt syns och hörs mer. Lite tillspetsat kan man säga att den som inte finns i medierna syns inte och riskerar därmed att förlora sitt inflytande i samhället.

Bibliotekariers syn på sin egen roll och identitet är betydelsefull för yrkets och institutionens fortsatta utveckling.⁵⁵ Samtidigt har denna studie visat att det också finns andra aktörer, som författare, som har intresse av och inflytande över den verksamhet som bedrivs och prioriteras på bibliotek. Idag föreligger också en stark medvetenhet om användarnas perspektiv, vilket inte minst märks i den modell som brukar omnämnas som *Bibliotek 2.0* (Library 2.0). Begreppet anses myntat av bibliotekarie Michael E. Casey som i sin tur hämtat inspiration från begreppet *Web 2.0* som lyfts fram av Tim O'Reilly. Modellen handlar i första hand om att få användare delaktiga i bibliotekens verksamhet. En rad redskap som biblioteket tillhandahåller ses som centrala, inte minst informations- och kommunikationsteknik och de möjligheter den innebär att individualisera service för användare (se Casey & Savastinuk 2006 och 2007).

Användarna framställs ofta som medskapare till bibliotekens verksamhet eller till och med som förändringsagenter som i hög utsträckning förutsetts bidra till den framtida biblioteksutvecklingen (Jochumsen & Hvenegaard Rasmussen 2006c, s. 51). Mot bakgrund av ett sådant resonemang är det dock relevant att beakta vilka föreställningar som användarna bär med sig i mötet med bibliotek och bibliotekariers. Medias inflytande på ett samhälles värderingar och opinioner är betydande och således finns anledning att anta att medborgare bär med sig föreställningar om biblioteket som delvis är färgade av de diskurser som förmedlas i media. Med det sagt vill jag understryka att jag inte menar att människor okritiskt tar till sig allt som förmedlas i media. Här handlar det istället om medias långsiktiga inflytande på människors åsikter. Inte sällan underskattar vi betydelsen av den kunskap och information om olika fenomen som media ger oss. Kroon kallar detta för den medierade erfarenheten (Kroon 2007, s. 96–97). Medieforskare som John B. Thompson konstaterar att de kunskaper vi får genom medias rapporteringar har ökat på bekostnad av de direkta erfarenheter vi får genom möten med andra människor (Thompson 1995/2001, s. 243 ff.).

Min avhandling visar att media i första hand förmedlar och konstruerar en boklig diskurs vilket kan få konsekvenser för det sätt användaren agerar på bibliotek. Om bibliotek i första hand associeras med tryckta böcker påverkar

---

⁵⁵ Se exempelvis Jenny Hedmans pågående avhandlingsarbete där bibliotekariers formande av yrkesidentiteter undersöks, med fokus på relationen mellan utbildnings- och yrkespraktik.

det användarnas förväntningar och antaganden om institutionen, vilket i sin tur får konsekvenser för deras interaktion med biblioteket. I och med att biblioteket i media i så hög utsträckning beskrivs som en kulturbevarande institution kan en sådan föreställning ha inflytande på användarnas syn på biblioteket – en syn de även bär med sig i mötet med biblioteket. Den bokliga diskursen reproduceras således, vilket kan verka normerande och begränsade för utvecklingen av framtidens bibliotek.

Samtidigt når senmoderniteten med en tillhörande instrumentalitet alltmer inflytande i bibliotekens konkreta verksamhet, vilket exempelvis tar sig uttryck i krav på effektivitet, mätbarhet och nytta. Geir Vestheim hävdar i artikeln "Ideologi og folkebibliotekpolitikk – eit demokratispørsmål" (1999) att biblioteken riskerar att svika sitt ursprungliga demokratiska uppdrag om institutionen väljer att knyta an till ett ökat instrumentellt tänkande. Det traditionella demokratiska uppdraget definieras av Vestheim som att vara en institution för kritisk offentlighet vilken ska bidra till bildning och utveckling av samhället och dess medborgare. Vestheim menar vidare att biblioteken i allt högre utsträckning utvecklats till att möta instrumentella särintressen, vilka exempelvis kan ta sig uttryck i en efterfrågestyrd inköspolicy där biblioteken väljer att tillgodose individuella behov före kollektiva samhällsbehov (Vestheim 1999, s. 192 ff.).

Också Jochumsen och Hvenegaard Rasmussen skriver i avhandlingen *Folkebiblioteket under forandring: Modernitet, felt og diskurs* (2006a) att mycket tyder på att folkbiblioteken i allt högre utsträckning blivit en del av det senmoderna samhällets utveckling under 1990-talet (Jochumsen & Hvenegaard Rasmussen 2006a, s. 212). De menar att i takt med det senmodernas utveckling har den diskursiva kampen i stor utsträckning ebbat ut. En anledning till det är ett ökat användarinflytande, vilket innebär att det i huvudsak är användarna som får rollen att definiera bibliotekens verksamhet. Dessutom, menar Jochumsen och Hvenegaard Rasmussen, leder senmoderniteten i sig till att bibliotekens uppdrag ses i relation till många fler funktioner än tidigare (Jochumsen & Hvenegaard Rasmussen 2006a, s. 216–217).

Resultatet i min avhandling skiljer sig delvis från Jochumsens & Hvenegaard Rasmussens studie. Ideal från moderniteten framhålls i mediedebatter om bibliotek, även om det senmoderna samhällets värderingar också delvis avspeglas. De diskursiva motsättningarna framstår också som konstanta. Kanske finns ändå anledning att tro att den åtskillnad i preferens mellan olika medieformat som företrädare för diskurserna uttrycker kan komma att förändras. Dagens digitala bibliotek där medieformat glider in i varandra kan leda till att fokuseringen på den tryckta "pappersboken" i den bokliga diskursen, överges i takt med att exempelvis ljudböcker och e-böcker i allt högre grad används.

Samtidigt finns det också tendenser som tyder på att den bokliga diskursen är på stark frammarsch. Den 19 september 2006 startades ett upprop vars syfte var att stärka skönlitteraturens roll på folkbibliotek. Initiativtagare var

Niclas Lindberg (Svensk Biblioteks-förening), Mats Söderlund (Sveriges Författarförbund) och Lars Rydquist (Svenska Akademiens Nobelbibliotek).⁵⁶ Med uppropet hade de för avsikt att starta ett nätverk som bland annat ska arbeta för att de biblioteks- och informationsvetenskapliga utbildningarna ska hålla kurser i litteraturförmedling samt att genom olika insatser stärka bibliotekens skönlitterära bokbestånd. Även om man i uppropet understryker att man inte ser en motsättning mellan bibliotekens teknikutveckling och arbetet med att förmedla skönlitteratur, ges ändå ett intryck av att teknikens införande delvis anses ha skett på bekostnad av litteraturförmedlingen.

Också biblioteks- och informationsvetenskapliga forskare som Tom Wilson menar att böckernas roll, framförallt för barn, kanske i högre utsträckning borde betonas i bibliotekens verksamhet. Han föreslår att biblioteken kunde satsa på att, i synnerhet inför användargruppen ungdomar, lyfta fram böcker som alternativ till Internet och dataspel (Wilson 2006). Detta framstår som ett förslag som delvis kan sättas i samband med den syn på användargruppen ungdomar som den bokliga diskursen rymmer.

Denna studies resultat pekar på några av de politiska, professionella och institutionella intressen som ligger bakom argumentationen om folkbibliotek som förs fram i media. Folkbiblioteks-fältet deltar i relativt liten omfattning i debatten och författare är istället de mest framträdande aktörerna. Att så är fallet bidrar, anser jag, till den bokliga diskursens dominans. Detta resonemang leder i sin tur över till frågan om vikten av att debattera biblioteksfrågor i offentliga sammanhang som media. Vem ska egentligen göra det? En aktör som varit aktiv i biblioteksdebatterna på 2000-talet är Svensk biblioteks-förening. De lanserade 2008 en kampanj, kallad Library Lovers, i syfte att uppmärksamma behovet av en nationell bibliotekspolitik. Politiker uppvaktas i olika sammanhang och en mängd profilmaterial och trycksaker tas fram.

Kampanjen har dock mötts av en del kritik från bibliotekshåll, framförallt för att den är för fokuserad på form och inte på innehåll. Det framhålls att många inte uppfattar vad kampanjen handlar om, vilket har fått som konsekvens att kampanjen inte i särskilt stor utsträckning har gett upphov till någon reell mediedebatt (se exempelvis Hermansson 22 juli, 2008 och Hermansson 5 aug. 2008). Kritiken tillbakavisas av i synnerhet Svensk biblioteks-förening (se Lejon 30 juli 2008, *Exp.*) men även av andra biblioteks-företrädare (se Björk 30 juli 2008, *Exp.*). Huruvida kampanjen har lyckats fånga beslutsfatta-res uppmärksamhet svårt att veta, men kampanjen i sig kan ses som ett exempel på att biblioteks-företrädare i högre utsträckning än tidigare är medvetna om vikten av att synas i medierna.

---

⁵⁶ Uppropet "Behövs skönlitteraturen på biblioteken? Författare, kritiker, litteraturvetare och bibliotekarer går samman för att stärka skönlitteraturen på folkbiblioteken!" finns elektroniskt tillgängligt http://www.musa.se/Upprop_for_skonlitteraturen.pdf [2009-03-05].

Trots att bibliotekarier, i alla fall sett utifrån denna avhandlings resultat, inte i så stor utsträckning debatterar i media, finns ändå gott om exempel på andra fora där yrkeskåren uppvisar ett engagemang och debattvilja. Ett exempel är e-postlistan *Biblist*⁵⁷ och många samtal förs naturligtvis också i de professionsanknutna tidskrifter som finns, som *BiS* och *Biblioteksbladet*. Dessa diskussioner är dock innehållsligt relativt interna,⁵⁸ på så vis att de i första hand riktar sig till och engagerar yrkesaktiva på biblioteksfältet. Det finns en slutenhet i olika debattfora som möjligen kan få som konsekvens att medvetenheten om andra aktörers argument och perspektiv begränsas. Även om både den bokliga och den informationsförmedlande diskursen finns närvarande i såväl diskussioner i allmänna media som i *Biblioteksbladet*, varierar sannolikt diskursernas respektive inflytande och utrymme beroende på debattforum.

För att genomdriva förändringar, så att folkbiblioteken kan fortsätta att utvecklas och bibehålla relevans i samhället, krävs kanske att debatterna öppnas för fler aktörer. En ökad samverkan mellan olika grupper, organisationer eller enskilda aktörer som har intresse för institutionen menar jag kommer att bli helt nödvändig i framtiden. Ytterligare en viktig aspekt av det fortsatta utvecklingsarbetet är att lyfta fram mångfald och pluralism. Istället för att diskutera huruvida bibliotek ska bevara eller förmedla, syssla med tryckta böcker eller digitala medier, kan kanske en sådan ökad samverkan leda till att man i högre utsträckning lämnar utrymme för olika typer av verksamhetsinriktningar. Att i första hand satsa på tryckt skönlitteratur kan i ett sammanhang vara rimligt, medan det i ett annat är mer lämpligt att fokusera verksamheten på att tillgängliggöra olika digitala verktyg och medier. En viktig aspekt för vilken verksamhetsinriktning ett bibliotek antar är, menar jag, de förutsättningar som det omgivande samhället och dess användare ger. Grundläggande för verksamheten bör således kunskap om bibliotekets användare och omvärld vara.

Denna avhandling visar att den offentliga och mediala bilden av folkbibliotek är viktig för de föreställningar om bibliotek som formas i samhället. Det kan i sin tur få konsekvenser för hur människor handlar i relation till institutionen samt även för hur de bemöts på folkbiblioteket. När folkbiblioteket beskrivs som en kulturinstitution, ett allaktivitetshus eller som en informationscentral, tar argumenten sin utgångspunkt i olika diskurser vilka syftar till att driva igenom olika viljor och intressen. Min förhoppning är att avhandlingen kan bidra till att öka medvetenheten om vilka diskurser om folkbibliotek som förmedlas i offentliga samtal samt vilka konsekvenser detta kan få för individer och samhälle.

---

⁵⁷ *Biblist* är en elektronisk diskussionslista för anställda vid, eller intresserade av nordiska bibliotek (Magnusson & Stevinger (red.). *Biblist*, se <http://www.lib.chalmers.se/biblist/> [2009-03-18]).

⁵⁸ I studien av Hedemark & Hedman (2002) granskades artiklar i professionella tidskrifter. Alla som medverkade i dessa var bibliotekarier eller på andra sätt knutna till biblioteksfältet.

Summary

The Imagined Public Library. A Study of Library Debates in the Swedish Press between 1970 and 2006 using Discourse Analysis

Introduction

The discussion about the activities and the role of the public library is intensifying and the changes in society over the last few decades can be seen as a probable cause. One example is the increasing impact of information communication technology (ICT) on society at large as well as on the work of public libraries. The expansion of the education sector has also contributed to public libraries taking on a more clearly defined teaching role which has led to a somewhat modified mandate. The role of the institution and the challenges it will face in the future has been problematised and examined in library and information science research. Claims have been made in several Nordic publications that today's postmodern society, for instance, has led to fundamental changes in activities, for example several researchers maintain that instrumental thinking has resulted in libraries becoming increasingly competitive.

The argument above mirrors the perceptions of the work and role of public libraries as it appears in the internal library debate, but how do others, outsiders, perceive the role and importance of libraries? This question is the central starting point for this thesis. The public library is a politically run institution, dependent on political decisions about cultural issues for its continued existence. This means that the perceptions and beliefs about the importance of the institution held by the world outside the library are vital for its continued legitimacy. Mass media is one of the arenas where public debate about various institutions and societal phenomena occurs. Mass media is also believed to be a forum that influences people's perceptions and understanding of the world. For this reason I have chosen to study the debates and discourses about the public library in the media from the 1970s up to and including 2006. A better understanding of how the library is discussed in the media may contribute to insights concerning which are the dominant attitudes and which actors are most actively involved in constructing the public image of the public library.

Aim

The purpose therefore of this thesis is to study the debate in the media in order to learn about which perceptions and discourses are dominant. The theoretical and methodological approach is discourse theory. A fundamental starting point is that media participates in, replicates and contributes to conserving and changing societal discourses. In this thesis the terms media and mass media are defined as nationwide TV, the daily press and radio. Thus I see the role of the media as interpreting and forming particular descriptions and presentations of the public library. One consequence of this is that certain attitudes and discourses are more prevalent than others, a fact which may in turn influence people's perceptions of the institution. In the long term this could, for example, have an effect on the legitimacy of the library, on political decisions that concern the library and on the use of public libraries.

Previous research

Up to now research about public libraries has principally focused on the period when the institution was being established, namely around the year 1900. Research has shown, amongst other things, that there are clear parallels between the ideas about public libraries in North America and those in Sweden. The development of public libraries can also be seen in the context of the mass education project that was initiated and organised in many places in Sweden at the start of the 20th century, not least within the teetotal and workers' movements. Public library activities thrived during the decades around the middle of the 20th century and they were eventually brought into the sphere of local government. Research has also identified the library as a representative for that which is *modern* where ideals such as enlightenment, order and neutrality were central. These ideals were reflected for example in the mandate of the institution to educate and enlighten the people which, in the long run, would ensure the development of a democratic society. Several researchers also claim that society has changed and that the library is now a part of the *postmodern* society, which is manifested, for example, in the library having become competitive and customer driven.

Research around public libraries demonstrates both methodological and theoretical breadth and the institution has been analysed from many different points of view. There are examples of discourse analytical textual studies that are ideologically critical, but there is also qualitative research that springs from interviews as empirical matter. Even studies with a quantitative approach have been undertaken. However, whereas the image of the public library in popular culture has been the focus of many studies, the news and cultural debate in the media has been examined to a lesser degree. The subject choice of this thesis is based on this apparent gap in the research.

Theoretical and epistemological approaches

In this thesis I have primarily availed myself of theories that perceive language as representation, by which I mean that language is seen as central for accessing and understanding reality. In the analysis I have used discourse theory and the concept discourse can be described briefly as a way of referring to or creating knowledge about snippets of the world. Discourses are systems that make certain views and practice appear more suitable than others by associating them with specific materialities or institutions.

It is above all Michel Foucault's discourse analysis approach that has been used in the study. This entails studying the relationships between various views. The analysis strategy that has been used takes its starting point from four aspects – *the object, subject positions, structures and concepts*. These aspects have been useful in the empirical selection process and have acted as tools in the actual work of analysis. The object in the study is public libraries, that is to say all statements that have been studied have been about this object. By defining and describing the public library certain authoritative positions are established which determine what can be said in the debate. It is from these so called subject positions we see various individuals in the statements. There are also various roles that a subject can play in relation to these subject positions. They may occur as the voice in the debate and they may be the one being discussed. In the analysis I refer to these roles as subject and object roles. Between these roles a power relationship emerges which has been examined. Statements always take place in a specific time, in a specific place and in a specific materiality. The statements that have been studied in this analysis are connected by their being part of the debate in the media and by originating in an uninterrupted period of time. Certain concepts have formed the starting point for the analysis. These are the *activities* and the *roles* of libraries. The former is used for that which is said about the factual, practical work of the libraries and the latter reflects the view of the libraries' functions and importance in the society at large.

Source material

The empirical material derives from TV, radio and the daily press from the 1970s up to and including 2006. The sources have national coverage and consist of programmes from Swedish Television's public service channels SVT 1 and SVT 2 as well as Swedish Radio's public service channels P1, P2 and P3. The newspaper content is from the two major daily newspapers *Svenska dagbladet* and *Dagens nyheter* and the evening tabloids *Aftonbladet* and *Expressen*. The source material is either informative or deliberative whereas material designed for entertainment has been deselected. A number of debates from the decades in question could be seen in the material and of these there were two debates that were more extensive than others – one from 1983 and one from 1992 – which have been studied in depth in the

analysis. The material from the 1970s and from first decade of this century gives a more splintered impression and have therefore been analysed in a more general way. That the debates analysed in depth occurred with a ten year interval between them is a conscious choice since such a disposition has enabled the discourses to be analysed over time. When collecting the empirical data I mainly used the Swedish Archive for Sound and Moving Images. The newspaper material was collected mainly using full text databases such as Presstext and Mediearkivet. Older newspaper articles have been found on microfilms at Uppsala University Library and in the archives of the Sigtuna Foundation which has one of Sweden's largest collections of press cuttings from daily newspapers.

From activism to individualism – the 1970s and the 1980s

The analysis of the debate from the 1970s shows that there was a wide view of the mandate of public libraries. The decade in general is marked by strong political views from the left which, among other things, is manifested in many young people involving themselves in various solidarity movements. There is a spirit of change and new ideas that is also reflected in the debate around libraries. For example several experimental activities start in libraries that involve reviewing the role of literature. A number of experiments are initiated such as buying books according to readers' preferences and starting up workplace libraries. The left-wing library association Bibliotek i Samhälle (BiS) is launched and makes its mark in the debate. The association propagates staunchly for libraries to become community centres for various kinds of cultural and political activities. Libraries should encourage community and political involvement, not least by including people from a wider spectrum and by working for cultural and educational equality. Since most of the statements in this debate refer to this, I find that there is a dominant discourse in the 1970s debate and I have chosen to call it the *community centre discourse*.

There are however examples of statements that present a totally different argument. For example there are politicians in the debate and they question the political involvement of public libraries and claim that it could lead to users being pressured in their choice of reading matter. They feel that libraries should rather concentrate on mediating quality books and stimulating an interest in reading. The library debate from the early 1970s thus airs arguments that can be seen in another discourse that will predominate in the future – *the book discourse*. Despite discourses not being constant and that they have to be viewed in relation to their own time and context, earlier research shows that a discourse which, in broad terms, resembles the book discourse is present in the discussions about libraries at the beginning of the 20th century. The book discourse apparently has a long history and concepts that can be associated with it are foremost printed books, good quality fiction

and mass education. The discourse is present during the debate in the 1970s but it cannot be said to be salient since the discussion in general is dominated by the community centre discourse.

The 1983 debate revolves around which areas of competence librarians have, or should possess, and therefore I have elected to call it the debate about librarians. It is primarily debated by authors who are extremely critical about librarians' skills being directed towards the organisation and mediation of information. Rather librarians should focus on making printed fiction of good quality more readily available. The debate reflects the fact that new information and communication technology has been making inroads into the work at libraries. With the growth of the information society, a new type of rhetoric makes its appearance and leaves an imprint on the debate. Above all it is a representative from the library world - Bernhard Nyström - who challenges the authors and argues against their way of defining library activities. He claims that libraries on the contrary should prioritise new technology and engage primarily in mediating information, irrespective of the format in which it is presented. Nyström represents a different argumentation than the authors. The latter can be placed in the book discourse whereas Nyström is expressing himself from another discourse - *information mediation*.

The analysis shows that the subject positions which can be defined in the debates are writer, library representative and user. The authors take up the greatest space in the debate and hold the position which is the most influential. They speak from the book discourse and it is those descriptions and definitions of the public library which predominate. A possible explanation for the success of the book discourse in the debate is that the players presenting it are important in respect of their generation and sex - those plying the discourse are mature, male authors. If they occupy the subject role in the debates, it appears that librarians as a group have the role as object, which is to say that the latter are discussed and defined by the former. From the point of view of the book discourse it is established that the ideal librarian is a woman who is well informed about fiction. Her primary task consists of preserving and passing on the culture that libraries should oversee - printed fiction of high quality.

When librarians fit the role they are described as clever and sensible. When librarians fail to fit the role or attempt to break away from it, as the representative for the discourse on information mediation recommends, they are described by the authors as incompetent. Thus there is a relationship of power between authors and librarians which can be described as paternalistic. The debate is also characterised by a specific view of the users. There is a prevailing belief in the book discourse that users should be educated by reading good quality fiction and a certain frustration is expressed over the fact that users prefer lightweight novels. The relationship between librarians and users is presented as unequal in as far as the librarian is expected to decide what is best for the user. The users' object role is largely defined by the

expectation that they are partial to fiction and popular culture, that is to say the users are associated, both by authors and librarians, with mass produced pulp fiction. This leads to users and popular culture becoming scapegoats for changes that threaten to dissolve the boundaries between high culture and popular culture which the proponents of the book discourse present as natural. The representatives of the information mediation discourse are not so audible in the latter part of the debate; instead it is the proponents of the book discourse who increasingly take over the interpretive prerogative.

From economic crisis to the life-long learning – the two decades around the millennium

I have elected to call the debate which takes place in 1992 the Save the Library debate, since it is characterised by the national movement against library closures which calls itself “Save the Library”. The reason for the start of this movement are the plans by the right wing government of the day to downsize public libraries, implement borrowing charges and to close branch libraries at the time of the economic crisis at the beginning of the 1990s. It is the Swedish Writers’ Union that starts the Save the Library campaign and the debate is dominated even more than earlier debates by authors. They still adhere to the book discourse, but in contrast to the debate of 1983, it is primarily politicians – not librarians – who respond to their arguments. Central to the discussions is the role of the library in the society and the democratic aspects of the work. The information mediation discourse is present too and here, as with the earlier debates, it is associated with the so called new information and knowledge society. There are also certain teaching aspects since the library’s role in education is highlighted. On the other hand the book discourse focuses on non-formal education, namely mass education. The information mediation discourse has however changed compared to its manifestation in the 1980s’ debate about librarians. The discourse appears now mainly about how users and the library activities are viewed. Users are often referred to as customers and there are demands that the work of libraries should be outsourced or could at least be managed by non-profit making organisations.

The subject position of politicians is to a great extent described negatively. Politicians are described by the authors as cynical and greedy, incapable of understanding the great worth of libraries. Their role in the debate reflects an instrumental and pragmatic attitude to libraries, where they rather often engage in the information mediation discourse. They want libraries to take on a teaching role and they define the democratic mandate of libraries as supplying books and information that is requested by users. They often advocate giving greater responsibility to the individual user.

The analysis shows that authors occupy the central subject position throughout the debate and, in contrast to politicians; they believe that librar-

ies should be free. As in previous debates they identify the library as an institution that conserves culture with activities that should be directed towards mediating good quality fiction. Their main emphasis is on the importance of the library to the society at large. The starting point for the institution's role in the society can thus not be the individual user and his needs, but must be based in the common interests of various groups in society. The authors' views also contain conservative features such as can be seen in their deep mistrust of new technology and change. The institution is associated with culture, tradition and mass education, but it is mainly our national cultural heritage and our Swedish identity that is highlighted. This can explain the strong reaction to any change of activities in libraries or librarians' skills by the representatives for the book discourse. Since the library is a symbol for a number of values and ideas, for example of national belonging, identity and tradition, the visions of the information mediation discourse concerning change put the perceived communality that the library represents at risk. There are however national characteristics within the information mediation discourse too. These are apparent in the views that emphasise the importance of libraries for Sweden's economic and educational development.

The analysis shows that librarians do not participate to any great extent in the debate. One explanation could be that celebrities in the world of culture such as famous fiction authors find it easier to get exposure in the media than unknown librarians. Other important factors that could explain the limited role of representatives for libraries in the debate is that the profession has low status and authority which could lead to their exclusion. A possible explanation could also be that a conscious choice has been made not to participate and that the space has been given to other actors such as authors. If this is the case then librarians have unofficially sanctioned them to represent them publicly on library matters. The non-participation of librarians in the public debate could also be because librarians are often women. Other research has shown that women in general have had fewer chances than men to act in the public sphere. The lack of library representation can however be the explanation why only a limited part of the library's work has been exposed in the debate. There are certain roles that are not problematised or discussed at all, such as the role of the library as a meeting place. Even in this debate libraries exist more often as an object of discussion rather than an active subject. Nor is it uncommon that a simplified view of the librarians' skills is presented.

During the Save the Library debate, users appear in the subject position both in the book discourse and in the information mediation discourse. This is because library users are closely linked to the arguments used to legitimise the work and very existence of public libraries. The collective view of society in the book discourse results in users being seen and described as different needy user groups, such as children, young people and the old. Other "disadvantaged groups" are also portrayed, for example the unemployed,

immigrants and the sick. Young people are a group who are often described as problematic. The views frequently express a fear that youngsters will fare badly and fall victim to commercialism if they are denied access to the library. The directing and guiding of young people is presented as a natural process where the library has a potentially large role to play. In the book discourse, users are often assigned a victim status by being defined as a vulnerable group if denied the care of libraries.

In the information mediation discourse it is not the needy groups who are emphasised but rather the individual user. There is a belief that the relationship between users and public libraries should be constructed on the same principles as those between a customer and a shop. The user is considered capable of making his own sensible choices and therefore there are rarely discussions about the user not knowing what kind of fiction or information they want. The discourse contains certain educational aspects which results in putting the focus on the learning user. He or she is to be taught to become a self-disciplined person. In contrast to the book discourse, the information mediation discourse considers that the work of libraries is in great need of development and new ideas. The views express the belief that if the libraries' activities embraced more new technology, then the user could be trained to use the library independently.

The result of the analysis points to the concept of democracy being given wholly different meanings within the two discourses. Within the information mediation discourse the user's ability to choose freely and influence the purchasing policy is seen as a requirement for democracy. The selecting of fiction and information is seen as proof of real influence and co-determination. In the book discourse on the other hand, the choice of books that is made by the library is perceived as a guarantee that democracy is reaching as many groups of users as possible. The democratic lot of libraries is thus to convey a certain type of choice that will in itself lead to the education of the people and contribute to the democratic society.

During the first decade of the 21st century an increased interest in discussing the library in the present and its role in the future can be discerned. A concrete example is the debate about the library of the future as portrayed in several TV programmes in 2003. In this debate, both the book and the information mediation discourse and the subject positions that occurred are well known from earlier debates. Authors are still the central proponents and they are still critical to new technology in libraries. The representatives of libraries on the other hand take a positive attitude to computers and the new media formats. The tendencies from the first decade of the century give a divisive impression, both one of conflict and of a fragmentation of discourses. The impression from the debate around the library of the future strengthens the antagonistic image of two opposed discourses, but a certain discursive distillation can be noted in the debate at the time of the election in 2006. One aspect that is increasing noticeable is the emphasis on the learning

user. This user is often used in the arguments legitimising the continued existence of libraries, illustrated by the debate of 2006 amongst others. The information mediation discourse in fact dominates this debate and this can be explained by the discussion being primarily driven by politicians who, as earlier shown, express themselves in this discourse. The Swedish Library Association participates in the 2006 debate as a leading actor in the media debate in a way that has not happened previously.

The library as preserver or mediator? A final discussion

The result of the analysis shows similarities but also differences between the influence of the discourses during the different decades. The book discourse has been found under all the decades that have been analysed. Much speaks for its having a long history and being able to connect it with the ideals that marked the early history of public libraries at the beginning of the 20th century. It is predominant during the period 1970–2006, especially in the debates of 1982 and 1992. One discourse which only surfaces during the 1970s is the community centre discourse which dominates the debate at that time. There are however certain similarities with the information mediation discourse, for example they share the ambition to change the libraries' activities. But at the same time there are also differences. In the community centre discourse, it is stressed that libraries should be more political and socially critical. Representatives for the information mediation discourse on the other hand, propagate for the idea of the neutral library. The information mediation discourse appears first during the debate about librarians in 1983. It is present during the 1990s and the following decade and it is the most influential discourse during the 2006 debate. A similarity between the book and the information mediation discourse is that they are both tightly bound up with specific media formats. The protagonists in the first mentioned discourse stress the importance of the printed book and the latter discourse contains arguments for the new information and communication technologies. A consequence of this could be that the various media formats seem to be impossible to combine and therefore public libraries have to make a choice between working either with digital or printed matter.

The discourses operate in such a way that they present a preordained order as if it were natural and obvious. By gaining awareness of the dominant discourses, it is however possible to act strategically in regard to them and to the subject positions which accompany the discourses. As far as the most influential book discourse is concerned, such an approach could, for public libraries, lead to a librarian identifying him- or herself with the preordained ideal role of the library as specified in the discourse. Another possibility is to dismiss this and take on a diametrically opposed role, for example the one recommended in the information mediation discourse. Yet another behavioural alternative is to adopt certain parts from several different discourses

rather than uncritically accepting one discourse in its entirety. An important aspect in this respect would in that case be to question the circumstances and to problematise simplifications.

All discourses have practical consequences. For example certain ways of speaking about and regarding users is manifested in our behaviour towards them, which in turn can affect the users' presumed information needs and information use. The book and the information mediation discourses thus provide possibilities for both developing and for inhibiting the work. What has been problematic in the debates that have been studied is that there are aspects of the library that have either not emerged at all or only in a very fleeting way. Examples of this are the library's role as a meeting place, the library's value for integration and the library as a space or a place in which to experience things. This can be a result of the book discourse dominating the debate and that relative few library representatives have participated. If the public image of the library is defined from the viewpoint of the book discourse, the result, in the eyes of the public, can well be that the institution is equated with a specific media format – printed books. In the long term this could mean that the library risks loss of legitimacy and is bypassed for example in projects aiming to improve people's knowledge about ICT, despite the fact that ICT plays a big role already today in the organisation, retrieval and mediation of printed information.

The results of this thesis show that the public image of public libraries is important for the perception of the library that is formed in the society at large. Describing the library as a cultural institution or as an information centre builds on the different discourses which aim to further different wills and interests. The results of the study highlight some of the political, professional and institutional interests which are behind the arguments that have been propagated in the media. That the book discourse dominates can be because authors are the foremost protagonists in the debates. It shows, in turn, that it is important who debates libraries in the media and that the limited involvement in the debate by representatives for the library leads to consequences for the public image of the public library. In order to push through changes, and in order that the public library continues to develop and retain relevance in the society, the debates must be widened and opened up for more actors. My hope is that this thesis can contribute to raising consciousness and knowledge about which discourses about public libraries are discussed in the public sphere and what the consequences of this may be.

Referenser

- Aabø, S. (2005). *The Value of Public Libraries: A Methodological Discussion and Empirical Study Applying the Contingent Valuation Method*. Oslo: Department of Media and Communication.
- Aarseth, E. J. (1997). *Cybertext. Perspectives on Ergodic Literature*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Aftonbladet*, hämtat från <http://www.aftonbladet.se> [2009-03-18].
- Almerud, P. (2008). *Framgångsrik, men förbisett – om bibliotekets betydelse för integration*. Stockholm: Svensk Biblioteksforening. Hämtat från <http://www.biblioteksforeningen.org/> [2009-03-18].
- Alvesson, M. & Sköldberg, K. (1994). *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Anderson, B. (1993). *Den föreställda gemenskapen. Reflexioner kring nationalismens ursprung och spridning*. Göteborg: Daidalos.
- Andersson, A. & Nilsson, A. (2004). *Bilden av folkbibliotek – i lokalpressen och hos allmänheten*. Magisteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap, 2004:46, Borås: Högskolan i Borås.
- Andersson, M. & Skot-Hansen, D. (1994). *Det lokale bibliotek – utvikling eller avikling*. Köpenhamn: Danmarks biblioteksskole.
- Appelqvist, R. (1993). *Vad händer i Kalmar: uppfattningar om debatten kring GÖK-projektet 1991–1992 vid biblioteket i Kalmar*. Borås: Högskolan i Borås.
- Artikelsök*, hämtat från <http://sob.btj.se/sb/FrontServlet?jump=asok> [2009-03-18].
- Asp, K. (1986). *Mäktiga massmedier. Studier i politisk opinionsbildning*. Stockholm: Akademilitteratur.
- Audunson, R. (1996). *Change Processes in Public Libraries: A Comparative Project within an Institutional Perspective*. Doktorsavhandling. Oslo: Oslo universitet.
- Audunson, R. (2001). Folkebibliotekenes rolle i en digital framtid: Publikums, politikernes og bibliotekarenes bilder. I: *Det siviliserte informasjonssamfunn*.

- Folkebibliotekenes rolle ved inngangen til en digital tid.* Audunson, R. & Windfeld Lund, N. (red.). Bergen: Fagbokforlaget, 206–225.
- Audunson, R. & Windfeld Lund, N. (2001). *Det siviliserte informasjonssamfunn. Folkebibliotekenes rolle ved inngangen til en digital tid.* Bergen: Fagbokforlaget.
- Beck, U. (1997/2001). Vad innebär globaliseringen? Missuppfattningar och möjliga politiska svar. Göteborg: Daidalos.
- Bell, A. & Garrett, P. (1998). *Approaches to Media Discourse.* Oxford: Blackwell.
- Bengtsson, J. (2001). *Mäktiga medier, mager demokrati.* Stockholm: Bilda Förlag.
- Bennett, G. (1988). *Librarians in Search of Science and Identity: The Elusive Profession.* Metuchen: Scarecrow Press.
- Betänkande av Kulturutredningen* (2009). Statens Offentliga Utredningar, SOU 2009:16. Stockholm: Kulturdepartementet. Hämtat från <http://www.regeringen.se/sb/d/11266/a/120332> [2009-03-18].
- Björk, J. (2008). Förvirrad semesterreflektion. *Expressen* 2008-07-30.
- Black, A. (2001). The Victorian Information Society: Surveillance, Bureaucracy, and Public Librarianship in 19th-Century Britain. *The Information Society*, vol. 17, 63–80.
- Black, A. (2003). False Optimism: Modernity, Class, and the Public Library in Britain in the 1960s and 1970s. *Libraries & Culture*, vol. 38, nr. 3, 201–213.
- Black, A. (2005). The Library as Clinic: A Foucauldian Interpretation of British Public Library Attitudes to Social and Physical Disease, ca. 1850-1950. *Libraries & Culture*, vol. 40, nr. 3, 416–434.
- Boëthius, U. (1989). *När Nick Carter drevs på flykten. Kampen mot "smutslitteraturen" i Sverige 1908–1909.* Södertälje: Gidlunds.
- Bolter, J. D. & Grusin, R. (1999). *Remediation. Understanding New Media.* Cambridge: The MIT Press.
- Boréus, K. (1994). *Högervåg. Nyliberalismen och kampen om språket i svensk debatt 1969-1989.* Stockholm: Tidens förlag.
- Boréus, K. (2005). *Diskriminering med ord.* Umeå: Boréa Bokförlag.
- Boréus, K. (2006). *Diskrimineringens retorik: en studie av svenska valrörelser 1988-2002.* SOU-utredning 2006:52. Stockholm: Fritze.
- Borges, J. L. (1963). *Biblioteket i Babel: en antologi sammanställd ur novellsamlingarna Ficciones och El Aleph.* Helsingfors: Söderström.
- Bourdieu, P. (1992). *Texter om de intellektuella.* Stockholm: Brutus Östlings Förlag Symposium.

- Bourdieu, P. (1979/1995). *Distinktionen – En sociologisk kritik af dømmekraften*. Oslo: Det lille forlag.
- Bourdieu, P. (1996/2000). *Om televisionen*. Stockholm: Brutus Östlings Förlag Symposion.
- Bratich, J. (2003). Making Politics Reasonable: Conspiracism, Subjectification and Governing through Styles of Thought. I: *Foucault, Cultural Studies and Governmentality*. Bratich, J., Packer, J. & McCarthy, C. (red.). Albany: State University of New York Press, 67–101.
- Bratich, J., Packer, J. & McCarthy, C. (2003). Governing the Present. I: *Foucault, Cultural Studies and Governmentality*. Bratich, J., Packer, J. & McCarthy, C. (red.). Albany: State University of New York Press, 3–46.
- Broadly, D. & Palme, M. (1998). Inträdet. Om litteraturkritik som intellektuellt fält. I: *Kulturens fält. En antologi*. Broadly, D. (red.). Göteborg: Daidalos, 173–217.
- Brooks-Higginbotham, E. (1993). *Righteous Discontent: The Women's Movement in the Black Baptist Church, 1880–1920*. Cambridge: Harvard University Press.
- Buckland, M. (1991). *Information and Information Systems*. Westport: Praeger.
- Burr, V. (1995). *An Introduction to Social Constructionism*. London: Sage.
- Buschman, J. E. (2003). *Dismantling the Public Sphere. Situating and Sustaining Librarianship in the Age of the New Public Philosophy*. Westport: Libraries Unlimited.
- Buschman, J. E. & Leckie, G. J. (2007). *The Library as Place. History, Community, and Culture*. Westport: Libraries Unlimited.
- Burchell, G. (1996). Liberal Government and Techniques of the Self. I: *Foucault and Political Reason. Liberalism, Neo-Liberalism and Rationalities of Government*. Barry, A., Osborne, T. & Rose, N. (red.). London: UCL Press, 19–37.
- Börjesson, M. (2003). *Diskurser och konstruktioner: en sorts metodbok*. Lund: Studentlitteratur.
- Case, D. (2002). *Looking for Information. A Survey of Research on Information Seeking, Needs and Behaviour*. San Diego: Academic Press.
- Casey, M. E. & Savastinuk, L. C. (2006). Library 2.0. Service for the Next-Generation Library. *Library Journal*, vol. 9, nr.1. Hämtat från <http://www.libraryjournal.com/> [2009-03-18].
- Casey, M. E. & Savastinuk, L. C. (2007). *Library 2.0. Participatory Library Service*. Medford, N.J.: Information Today.
- Christie, N. (2001). Det idealiska offret. I: *Det motspänstiga offret*. Åkerström, M. & Sahlin, I. (red.). Lund: Studentlitteratur, 46–63.

- Cohen, B. & Orbuch, T. (1990). *Introduction to Sociology*. New York: McGraw/Hill.
- Credaro, A. (2001). *Warrior Librarian Weekly*, hämtat från <http://www.warriorlibrarian.com/> [2009-03-18].
- Curran, J. (1999). En ny syn på masskommunikation. I: *Samtidskultur och kommunikation*, Curran, J., Morley, D. & Walkerdine, V. (red.). Lund: Studentlitteratur, 168–233.
- Dagens Nyheter*, hämtat från <http://www.dn.se> [2009-03-17].
- Dahlström, M. (2002). Nya medier, gamla verktyg. *HUMAN IT*, vol. 6, nr. 4, 71–116.
- Dahlström, M. (2005). På vilken fråga är e-boken ett svar? *Ikoner*, nr 3, 42–53.
- Dijk, T. van (1991). *Racism and the Press*. London: Routledge
- Drotner, K. (1992). Modernity and Media Panics. I: *Media Cultures. Reappraising Transnational Media*. Skovmand, M. & Schröder, K. (red.). London: Routledge, 42–65.
- Duguid, P. (1996). Material Matters: The Past and Futurology of the Book. I: *The Future of the Book*. Nunberg, G. (red.). Berkeley: University of California, 63–103.
- Eagleton, T. (1994). Introduction. I: *Ideology*, Eagleton, T. (red.). New York: Longman Publishing, 1–20.
- Eco, U. (1983). *Rosens namn*. Stockholm: Bromberg.
- Edin, A. & Widestedt, K. (2001). *Bimbon och den manliga medielogiken – en studie av journalistisk debatt om journalistik*. Stockholm: Stiftelsen Institutet för Mediestudier.
- Ekecrantz, J. & Olsson, T. (1994). *Det redigerade samhället. Om journalistikens, beskrivningsmaktens och det informerade förnuftets historia*. Stockholm: Carlsons.
- Emerek, L., Hvenegaard Rasmussen, C. & Skot-Hansen, D. (2006). *Folkebiblioteket som förvandlingsrum. Perspektiver på folkebiblioteket i kultur- og medielandskapet*. Köpenhamn: Danmarks Biblioteksforening och Danmarks Biblioteksskole.
- Engström, K. (2008). *Genus & genrer – forskningsanknutna genusdiskurser i dagspress*. Doktorsavhandling. Medier och kommunikation nr 11, Inst. för kultur- och medievetenskaper. Umeå: Umeå universitet.
- Eriksen, T. Hylland (1993). *Etnicitet och nationalism*. Nora: Nya Doxa.
- Eriksson, G. & Frängsmyr, T. (2005). *Idéhistoriens huvudlinjer*. Falun: Wahlström & Widstrand.

- Expressen*, hämtat från <http://www.expressen.se> [2009-03-18].
- Fahlgren, S. (1999). *Det sociala livets drama och dess manus. Diskursanalys, kön och sociala avvikelser*. Doktorsavhandling, Inst. för socialt arbete. Umeå: Umeå universitet.
- Fairclough, N. (1995). *Media Discourse*. London: Edward Arnold.
- Folkbildningsrådet*, hämtat från <http://www.folkbildning.se/> [2009-03-18].
- Forser, T. (2004). Tre roller söker handläggare. I: *Tack för lånet! Om boken, biblioteket och den svenska litteraturens villkor. Sveriges Författarfond 50 år*. Karlsson, I. (red.). Värnamo: Karlsson Arena, 29–39.
- Foucault, M. (1964/2002). *Vetandets arkeologi*. Lund: Arkiv.
- Foucault, M. (1971/1993). *Diskursens ordning: installationsföreläsning vid Collège de France den 2 december 1970*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Foucault, M. (1974/1998). *Övervakning och straff: fängelsets födelse*. Lund: Arkiv.
- Foucault, M. (1976/1980). *Sexualitetens historia. Viljan att veta*. Södertälje: Gidlunds.
- Foucault, M. (1984). Nietzsche, Genealogy, History. I: *The Foucault Reader*. Rabinow, P. (red.). Middlesex: Penguin Books, 76–100.
- Foucault, M. (1994/2000). Truth and Power. I: *Power. Essential Works of Foucault 1954-1984. vol. 3*, Faubion, J. (red.). New York. The New Press, 111–134.
- Foucault, M. (1994/2000). Governmentality. I: *Power. Essential Works of Foucault 1954-1984. vol. 3*, Faubion, J. (red.). New York: The New Press, 201–223.
- Foucault, M. (1994/2000). The Subject and Power. I: *Power. Essential Works of Foucault 1954-1984. vol. 3*, Faubion, J. (red.). New York: The New Press, 326–349.
- Fraser, N. (2003). *Den radikala fantasin. Mellan omfördelning och erkännande*. Göteborg: Daidalos.
- Frenander, A. (1999). *Debattens vågor. Om politisk-ideologiska frågor i efterkrigstidens svenska kulturdebatt*. Arachne, nr 13, Inst. för idé- och lärdomshistoria. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Frenander, A. (2005). *Kulturen som kulturpolitikens stora problem. Diskussionen om svensk kulturpolitik under 1900-talet*. Hedemora: Gidlunds förlag.
- Färdigh, M. A. & Sternvik, J. (2008). Svenska folkets nyhetsvanor. I: *Skilda världar. Trettiöta kapitel om politik, medier och samhälle*. Holmberg, S. & Weibull, L. (red.). SOM-undersökningen 2007, SOM-rapport nr 44. Göteborg: Göteborgs universitet, 301–313.

- Försök med bibliotek. Litteraturutredningens biblioteksstudier.* Statens offentliga utredningar, SOU 1972:61. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Garrison, D. (1979). *Apostles of Culture. The Public Librarian and American Society, 1876–1920.* New York: The Free Press.
- Gehlin, J. (1993). *Floden och virvlarna. Linjer och episoder ur hundra års författarfacklig historia.* Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Glans, K. (2006). Att identifiera makten: medieborgarens ansvar. I: *Medierna och mediernas makt. Perspektiv från Engelsbergsseminariet 2004.* Almqvist, K. & Linklater, A. (red.). Stockholm: Atlantis, 35–49.
- Gordon, C. (1991). Governmental Rationality: An Introduction. I: *The Foucault Effect. Studies in Governmentality. With Two Lectures by and an Interview with Michel Foucault.* Burchell, G., Gordon, C. & Miller, P. (red.). Chicago: The University of Chicago Press, 1–53.
- Gordon, C. (1994/2000). Introduction. I: *Power. Essential Works of Foucault 1954–1984. vol. 3.* Faubion, J. (red.). New York: The New Press, 11–41.
- Gorman, P. R. (1996). *Left Intellectuals and popular culture in twentieth-century America.* Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
- Gouldner, A. (1994). Ideological Discourse as Rationality and False Consciousness. I: *Ideology.* Eagleton, T. (red.). New York: Longman Publishing, 202–210.
- Green, T. (1994). Images and Perceptions as Barriers to the Use of Library Staff and Services. *New Library World*, vol. 95, nr. 1117, 19–24.
- Greenhalgh, L., Worpole, K. & Landry, C. (1995). *Libraries in a World of Cultural Change.* London: UCL Press.
- Gustafsson, L. (2007). *Biblioteksdebatt! En diskursanalys av debatten om folkbiblioteken i dagstidningar 1950–1960.* Magisteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap, nr. 372. Inst. för ABM. Uppsala: Uppsala universitet.
- Gustavsson, B. (1991). *Bildningens väg. Tre bildningsideal i svensk arbetarrörelse 1880–1930.* Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Gärdén, C., et al. (2006). *Folkbiblioteket och vuxnas lärande. Förutsättningar, dilemman och möjligheter i utvecklingsprojekt.* Valfrid. Borås: Högskolan i Borås och Göteborgs universitet.
- Hadenius, S., Weibull, L. & Wadbring, I. (2008). *Massmedier. Press, radio och tv i den digitala tidsåldern.* Stockholm: Ekerlids Förlag.
- Hafner, A. & Sterling-Folker, J. (1993). Democratic Ideals and the American Public Library. I: *Democracy and the Public Library. Essays on Fundamental Issues.* Hafner, A. (red.). Chicago: Greenwood Press, 9–39.

- Hall, S. (1997). (red.). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London: Sage.
- Hall, S. (1997). The Spectacle of the 'Other'. I: *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. Hall, S. (red.). London: Sage, 225–279.
- Hall, S. (1999) Encoding and Decoding. I: *The Cultural Studies Reader*. During, S. (red.). London: Routledge, 507–517.
- Hansson, J. (1998). *Om folkbibliotekens ideologiska identitet*. Licentiatavhandling vid avdelningen vid Biblioteks- och informationsvetenskap vid Göteborgs universitet. Skrifter från Valfrid 17. Borås: Valfrid.
- Hansson, J. (2004). The Social Legitimacy of Library and Information Studies: Reconsidering the Institutional Paradigm. I: *Aware and Responsible. Papers of the Nordic-International Colloquium on Social and Cultural Awareness and Responsibility in Library, Information and Documentation Studies (SCARLID)*. Rayward, W. Boyd (red.). Lanham: Scarecrow Press, 49–71.
- Hansson, J. (2005). *Det lokala folkbiblioteket – förändringar under hundra år*. Mimers småskrifter. Linköping: Mimer och Skapande Vetande.
- Harris, R. (1992). *Librarianship. The Erosion of a Woman's Profession*. Norwood: Ablex Publishing.
- Hedemark, Å & Hedman, J. (2002). *Vad sägs om användare? Folkbibliotekens användardiskurser i tre bibliotekstidskrifter*. Magisteruppsats i Biblioteks- och Informationsvetenskap 2002:61. Borås: Högskolan i Borås.
- Hedemark, Å., Hedman J. & Sundin, O. (2005). Speaking of Users: On User Discourses in the Field of Public Libraries. *Information Research*, vol. 10, nr 2. Hämtat från <http://informationr.net/ir/10-2/paper218.html> [2009-03-18].
- Hedemark, Å. (2005). Mötet mellan folkbibliotek och användare. *Svensk Biblioteksforskning*, vol. 15, nr. 1, 7–16.
- Hemmungs Wirtén, E. (2004). *No Trespassing. Authorship, Intellectual Property Rights, and the Boundaries of Globalization*. Toronto: University of Toronto Press.
- Herder, M. (1986). *Arbetsplatsbibliotek i Sverige: studier av en uppsökande folkbiblioteksverksamhet och dess framväxt*. Doktorsavhandling, Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala. Uppsala: Uppsala universitet.
- Hermansson, C. (2008). Bibliotekens rosa drömmar. *Expressen* 2008-07-22.
- Hermansson, C. (2008). Spenderbyxor. *Expressen* 2008-08-05.
- Hindess, B. (1996). Liberalism, Socialism and Democracy: Variations on a Governmental Theme. I: *Foucault and Political Reason. Liberalism, Neo-Liberalism and Rationalities of Government*. Barry, A., Osborne, T. & Rose, N. (red.). London: UCL Press, 65–81.

- Hirdman, Y. (2001). *Genus – om det stabila föränderliga former*. Malmö: Liber.
- Holmberg, S. & Weibull, L. (2008). Svenskt institutionsförtroende på väg upp igen? I: *Skilda världar. Trettioåttio kapitel om politik, medier och samhälle*. Holmberg, S. & Weibull, L. (red.). SOM-undersökningen 2007, SOM-rapport nr 44. Göteborg: Göteborgs universitet, 39–59.
- Höglund, L. (1997). Bibliotekens förändringsprocesser – ett forskningstema. *Svensk Biblioteksforskning*, nr 1-2, 5–24.
- Höglund, L. & Wahlström, E. (2008). Biblioteken – kontinuitet eller nya trender? I: *Skilda världar. Trettioåttio kapitel om politik, medier och samhälle*. Holmberg, S. & Weibull, L. (red.). SOM-undersökningen 2007, SOM-rapport nr 44. Göteborg: Göteborgs universitet, 269–285.
- Ignatieff, M. (2001). Den sista tillflyktsorten. I: *Nationens röst – texter om nationalismens teori och praktik*. Sörlin, S. (red.). Stockholm: SNS Förlag, 395–414.
- Jarlbro, G. (2006). *Medier, genus och makt*. Lund: Studentlitteratur.
- Jenkins, R. (1996). *Social Identity*. London: Routledge.
- Jochumsen, H. & Hvenegaard Rasmussen, C. (2000). *Gør biblioteket en forskel?* Köpenhamn: Danmarks Biblioteksforeningsforlag.
- Jochumsen, H. & Hvenegaard Rasmussen, C. (2006a). *Folkebiblioteket under forandring. Modernitet, felt og diskurs*. Doktorsavhandling. Köpenhamn: Danmarks Biblioteksforening.
- Jochumsen, H. & Hvenegaard Rasmussen, C. (2006b). Oplysning i senmoderniteten. I: *Folkebiblioteket som forvandlingsrum. Perspektiver på folkebiblioteket i kultur- og medielandskabet*. Emerek, L., Hvenegaard Rasmussen, C. & Skot-Hansen, D. (red.). Köpenhamn: Danmarks Biblioteksforening og Danmarks Biblioteksskole, 13–25.
- Jochumsen, H. & Hvenegaard Rasmussen, C. (2006c). Bibliotekets brugere – fra klienter till forandringsagenter. I: *Folkebiblioteket som forvandlingsrum. Perspektiver på folkebiblioteket i kultur- og medielandskabet*. Emerek, L., Hvenegaard Rasmussen, C. & Skot-Hansen, D. (red.). Köpenhamn: Danmarks Biblioteksforening og Danmarks Biblioteksskole, 41–52.
- Jochumsen, H. & Hvenegaard Rasmussen, C. (2007). Problems and Possibilities: The Public Library in the Bordeline between Modernity and Late Modernity. *Library Quarterly*, vol. 77, nr. 1, 45–59.
- Johannesson, K. (2005). I samma båt eller sida vid sida? En diskursanalys av högskolebibliotek i dagspressen. *Svensk Biblioteksforskning*, vol. 15, nr. 1, 59–87.
- Johannisson, J. (2006). *Det lokala möter världen. Kulturpolitiskt förändringsarbete i 1990-talets Göteborg*. Doktorsavhandling, Institutionen Biblioteks- och infor-

mationsvetenskap/Bibliotekshögskolan. Skrifter från Valfrid, nr 32, Borås: Valfrid.

- Johannsen, C-G. & Kajberg, L. (2005). *New Frontiers in Public Library Research*. Lanham: Scarecrow Press.
- Jonsson, B. (2003). *Medborgaren och marknaden. Pedagogisk diskurs för folkbibliotek*. Linköping Studies in Education and Psychology, nr 90. Doktorsavhandling. Linköping: Linköpings universitet.
- Jönsson, A-M. & Strömbäck, J. (2007). *TV-journalistik i konkurrensens tid. Nyhets- och samhällsprogram i svensk TV 1990–2004*. Stockholm: Ekerlids Förlag.
- Kerslake, E. & O'Brian, A. (1999). Storm Center: A Discursive Approach to Constructions of Library Workers. *Library Management*, vol. 20, nr. 8, 439–446.
- Kjellman, U. (2006). *Från kungaporträtt till läsketikett. En domänanalytisk studie över Kungl. Bibliotekets bildsamling med särskild inriktning mot katalogiserings- och indexeringsfrågor*. Doktorsavhandling. Skrifter utgivna av Institutionen för ABM vid Uppsala universitet, vol. 2. Uppsala: Uppsala universitet.
- Kroon, Å. (2001). *Debattens dynamik. Hur budskap och betydelser förvandlas i mediedebatter*. Tema Kommunikation. Doktorsavhandling. Linköping: Linköpings Universitet.
- Kroon, Å. (2007). ”Hur kunde du Gudrun?” Om stereotyper, skandaler och strategier i en medialiserad politisk värld. I: *Paketerad politik. Elva essäer om journalistik och medier*. Ekström, M. & Kroon, Å. (red.). Stockholm: Carlssons, 95–112.
- Kuhlthau, C.C. (1993). *Seeking Meaning: A Process Approach to Library and Information Services*. Norwood, NJ: Ablex.
- Laclau, E. & Mouffe, Ch. (1985). *Hegemony & Socialist strategy. Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso.
- Laginder, A-M. (1989). *Framtidsbilder i offentligt utredande. Teknik, utbildning och samhällsutveckling*. Linköping Studies in Arts and Science, Institutionen för TEMA. Linköping: Universitetet i Linköping.
- Landes, J. (1988). *Women and the Public Sphere in the Age of the French Revolution*. Ithaca: Cornell University Press.
- Larsson, S. (1999). Studiecirkeldemokratin. I: *Civilsamhället*. Amnå, E. (red.). SOU-rapport, 1999:84, 243–279.
- Latour, B. (1998). *Artefaktens återkomst. Ett möte mellan organisationsteori och tingens sociologi*. Stockholm: Nerenius & Santénius Förlag.
- Lejon, B. (2008). Rosa hjärtan fungerar visst. *Expressen* 2008-07-30.
- Lennartsson, C. (2005). Discourse and Institution in LIS and Policy Analysis. *Svensk Biblioteksforskning*, vol 15, nr. 1, 17–32.

- Liedman, S-E. (1984). Om ideologi. I: *Om ideologi och ideologianalys*. Liedman, S-E. et al. (red). Inst. för idé- och lärdomshistoria. Göteborg: Göteborgs universitet, 1-51.
- Liedman, S-E. (1997). *I skuggan av framtiden. Modernitetens idéhistoria*. Stockholm: Bonnier Alba AB.
- Lindberg, N., Söderlund, M., & Rydquist, L. (2006). Behövs skönlitteraturen på biblioteken? Författare, kritiker, litteraturvetare och bibliotekarier går samman för att stärka skönlitteraturen på folkbiblioteken! *Upprop*. Hämtat från http://www.musa.se/Upprop_for_skonlitteraturen.pdf [2009-03-18].
- Lindstam, V. (1998). *Folkbiblioteket i dagspressen: en kvalitativ undersökning av de bilder av folkbibliotek som fömedlas genom artiklar i dagspressen*. Magisteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap, 1998:44. Borås: Högskolan i Borås.
- Lumsden Wass, K. (2004). *Vuxenutbildning i omvandling. Kunskapslyftet som ett sätt att organisera förnyelse*. Doktorsavhandling. Institutionen för pedagogik och didaktik, Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Lundgren, B. (1993). Den bekönade kulturen. I: *Kultur och erfarenhet. Aktuella teman i svensk etnologi*. Ehn, B. (red.). Stockholm: Carlssons, 41–65.
- Lundgren, K. (2002). Reporterrollerna och möjligheterna att omforma en sådan från ett kvinnligt perspektiv. I: *Bromskloss och pådrivare. Medier, genus och social förändring*. Camauër, L., Kleberg, M. & Lundgren, K. (red.). Stockholm: Stockholms universitet, 107–117.
- Lökken, K. (2002). "Alla dessa duktiga kvinnor" – om rätten att få representera sig själv i det offentliga samtalet. Göteborg: Skrifter från Etnologiska föreningen i Västsverige 40.
- Manguel, A. (2007). *Nattens bibliotek*. Stockholm: Ordfront.
- March, J. & Olsen, J. (1995). *Democratic Governance*. New York: The Free Press.
- Mediearkivet*, hämtat från <http://www.retriever-info.com/se/> [2009-03-18].
- Moring, C. & Hedman, J. (2006). At blive bibliotekar – om læring og udvikling af professionsidentitet i uddannelse og praksis. I: *Bibliotekarerna. En profession i et felt af viden, kommunikation og teknologi*. Schreiber, T. & Elbeshausen, H. (red.). Frederiksberg: Samfundslitteratur, 97–119.
- Muncie, J. (2003). Youth, Risk and Victimisation. I: *Victimisation: Theory, Research and Policy*. Davies, P., Francis, P. & Jupp, V. (red.). New York: Palgrave Macmillan, 46–61.
- Nationalencyklopedin*, hämtat från <http://www.ne.se/> [2009-03-18].

- Neumann, I. B. (2003). *Mening, materialitet, makt. En introduktion till diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Nikku, N. (1997). *Informative Paternalism. Studies in the Ethics of Promoting and Predicting Health*. Doktorsavhandling, Linköping Studies in Arts and Science, nr 155. Linköping: Linköpings universitet.
- Nilsen, K. & McKechnie, L. (2002). Behind Closed Doors: An Exploratory Study of the Perceptions of Librarians and the Hidden Intellectual Work of Collection Development in Canadian Public Libraries. *Library Quarterly*, vol. 72, nr. 3, 294–325.
- Nilsson, M. (2004). Mediernas makt över tanken. I: *Medierna och demokratin*. Nord, L. & Strömbäck, J. (red.). Lund: Studentlitteratur, 343–363.
- Nilsson, S. (2003). *Kulturens nya vägar. Kultur, kulturpolitik och kulturutveckling i Sverige*. Malmö: Polyvalent.
- Nordberg, K. & Edström, M. (2007). Medierummets eliter. I: *Maktens kön. Kvinnor och män i den svenska makteliten på 2000-talet*. Göransson, A. (red.). Nora: Nya Doxa, 473–496.
- Nordicom*, Göteborgs universitet. Hämtat från <http://www.nordicom.gu.se/> [2009-03-18].
- Nunberg, G. (1996). Introduction. I: *The Future of the Book*. Nunberg, G. (red.). Berkeley: University of California, 9–21.
- Nussbaum, M. C. (1999). *Sex & Social Justice*. Oxford: Oxford University Press.
- Nya Lundstedt*, Kungliga Biblioteket, hämtat från www.kb.se [2009-03-17].
- Olander, J. (2003). *Synlig eller osynlig? En genusteoretisk studie av bibliotekarierepresentationen i pressen*. Magisteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap, nr. 157, Inst. för ABM. Uppsala: Uppsala universitet.
- Olsen, E. (1997). *Librarian Avengers*, hämtat från <http://librarianavengers.org/> [2009-03-18].
- Olson, H. (1997). The Feminist and the Emperor's New Clothes: Feminist Deconstruction as a Critical Methodology for Library and Information Studies. *Library & Information Science Research*, vol. 19, nr. 2, 181–198.
- Ottervik, G. (1975). Sveriges Allmänna Biblioteksförening 1915–1975. Glimtar från de förgångna första 60 åren. *Biblioteksbladet*, nr. 11, årg. 60, 187–208.
- Persson, M. (2002). *Kampen om högt och lågt. Studier i den sena nittonhundratalets romanens förhållande till masskulturen och moderniteten*. Stockholm: Bruno Östlings bokförlag Symposion.
- Petersson, O. & Carlberg, I. (1990). *Makten över tanken*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.

- Pickering, M. (2001). *Stereotyping. The Politics of Representation*. New York: Palgrave.
- Pratchett, T. (1991). *Trollkarlens stav: en roman om Skivvärlden*. Stockholm: Target Games.
- Presstext, hämtat från <http://www.presstext.se> [2009-03-18].
- Prins, H. & Gier, W. de. (1994). Status, Image and Reputation of Librarianship. I: *IFLA Publications 68, The Status, Reputation and Image of the Library and Information Profession. Proceedings of the IFLA Pre-Session Seminar Delhi, 24–28 August 1992. Under the Auspices of the IFLA Round Table for the Management of Library Associations*. Bowden, R. & Wijasuriya, D. (red.). München: K.G. Saur, 36–49.
- Radford, G. P. & Radford, M. L. (1997). Power, Knowledge, and Fear: Feminism, Foucault, and the Stereotype of the Female Librarian. *Library Quarterly*, vol. 67, nr 3, 250–266.
- Radford, G. P. & Radford, M. L. (2001). Libraries, Librarians, and the Discourse of Fear. *Library Quarterly*, vol 71, nr 3, 299–329.
- Raish, M. (2008). *Librarians in the Movies. An Annotated Filmography*, hämtat från <http://emp.byui.edu/raishm/films/introduction.html> [2009-03-18].
- Repstad, P. (2007). *Närhet och distans. Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Rowling, J.K. (1999). *Harry Potter och de vises sten*. Stockholm: Tiden.
- Rydbeck, K. (1995). *Nykter läsning. Den svenska godtemplarrörelsen och litteraturen 1896–1925*. Doktorsavhandling. Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen. Uppsala: Uppsala universitet.
- Rydbeck, K. (2001). Kvinnorna innanför och utanför ramarna. Om folkbildningsbegreppet och könsperspektivet. I: Nordberg, K. & Rydbeck, K. (red). *Folkbildning och genus – det glömda perspektivet*. Linköping: Mimer och Skapande Vetande, 9–49.
- Rydbeck, K. (2003). Från argstint tråkmåns till farlig sexbomb. Om bibliotekariestereotyper i modern fiktionsprosa och deras ursprung. I: Rydbeck, K. (red.). *Från handskrift till XML. Informationshantering och kulturarv*. Stockholm: Uppsala universitet, 107–146.
- Sahlin, I. (1996). *På gränsen till bostad: avvisning, utvisning, specialkontrakt*. Doktorsavhandling. Lund studies in social welfare, nr 14, Lunds universitet. Lund: Arkiv.
- Schreiber, T. (2006). Bibliotekarprofessionen siden 1960'erne. I: Schreiber, T. & Elbeshausen, H. (red.). *Bibliotekarerne. En profession i et felt af viden, kommunikation og teknologi*. Frederiksberg: Samfundslitteratur, 15–47.

- Schreiber, T. & Elbeshausen, H. (2006). *Bibliotekarerne. En profession i et felt af viden, kommunikation og teknologi*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Seale, M. (2008). Old Maids, Policeman, and Social Rejects: Mass Media Representations and Public Perceptions of Librarians. *Electronic Journal of Academic and Special Librarianship*, vol. 9, nr.1, 1–8.
- Seldén, L. & Sjölin, M. (2003). Kunskap, kompetens och utbildning – ett bibliotekariedilemma under 100 år. *Svensk Biblioteksforskning*, vol 14, nr 3, 19–67.
- Sigtunastiftelsen*, hämtat från <http://www.sigtunastiftelsen.se/index.asp> [2009-03-18].
- Sjösten, N-Å. (1993). *Sockenbiblioteket – ett folkbildningsinstrument i 1870-talets Sverige. En studie av folkskoleinspektionens bildningssyn i relation till sockenbiblioteken och den tillgängliga litteraturen*. Doktorsavhandling. Department of Education and Psychology. Linköping: Linköpings universitet.
- Skoglund, C. (1991). *Vita mössor under röda fanor. Vänsterstudenter, kulturradikalism och bildningsideal i Sverige 1880–1940*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Skouvig, L. (2004). *De danske folkebiblioteker ca 1880–1920: en kulturhistorisk undersøgelse ud fra dannelse- og bevidsthedshistoriske aspekter med belysning af tilknytningsforholdet til staten og 'det offentlige'*. Doktorsavhandling från Institut for Biblioteksudvikling. Köpenhamn: Danmarks Biblioteksskole.
- Skuggutredningen. Den alternativa kulturutredningen*, hämtat från <http://www.skuggutredningen.se/web/pages/hem.php> [2009-03-18].
- Smith, B. (1999). *The Laughing Librarian*, hämtat från <http://www.laughinglibrarian.com/> [2009-03-18].
- Statens Ljud- och bildarkiv*, hämtat från <http://www.kb.se> [2009-03-18].
- Strauss, G. (1966). *Nuremberg in the Sixteenth Century*. New York: John Wiley & Sons.
- Strömbäck, J. (2004). *Den medialiserade demokratin. Om journalistikens ideal, verklighet och makt*. Stockholm: SNS förlag.
- Sundgren, P. (2007). *Kulturen och arbetarrörelsen. Kulturpolitiska strävanden från August Palm till Tage Erlander*. Falun: Carlsson bokförlag.
- Sundin, O. & Johannisson, J. (2005). Pragmatism, Neo-Pragmatism and Sociocultural Theory. Communicative Participation as a Perspective in LIS. *Journal of Documentation*, vol. 61, nr. 1, 23–43.
- Surfa Lugnt*, hämtat från <http://www.surfalugnt.se/> [2009-03-18].
- Svahn, M. (1999). *Den liderliga kvinnan och den omanlige mannen. Skällsord, stereotyper och könskonstruktioner*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.

- Svedjedal, J. (1993). *Bokens samhälle. Svenska Bokförläggareföreningen och svensk bokmarknad 1887–1943*. Volym II. Stockholm: Svenska Bokförläggareföreningen.
- Svenska Dagbladet*, hämtat från <http://www.svd.se> [2009-03-17].
- Svensk biblioteksforening*, hämtat från <http://www.biblioteksforeningen.org/> [2009-03-17].
- Sveriges författarfond*, hämtat från <http://www.svff.se/> [2009-03-17].
- Sveriges författarförbund*, hämtat från <http://www.forfattarförbundet.se/> [2009-03-18].
- Säljö, R. (2000). *Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Prisma.
- Talja, S. (2001). *Music, Culture, and the Library Discourse: An Analysis of Discourses*. Doktorsavhandling. Lanham: Scarecrow Press.
- Tengström, E. (1987). *Myten om informationssamhället – ett humanistiskt inlägg i framtidsdebatten*. Kristianstad: Rabén & Sjögren.
- The Lipstick Librarian*, hämtat från <http://www.lipsticklibrarian.com/> [2009-03-18].
- Thompson, J. B. (1995/2001). *Medierna och moderniteten*. Göteborg: Daidalos.
- Torfig, J. (1999). *New Theories of Discourse. Laclau, Mouffe and Žižek*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Torstensson, M. (1996). *Att analysera genombrottet för de moderna folkbiblioteksidéerna. Exemplet Sverige och några jämförelser med USA*. Licentiatavhandling vid avdelningen för biblioteks- och informationsvetenskap vid Göteborgs universitet. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Tuominen, K. (1992). User-Centered Discourse: An Analysis of the Subject Positions of the User and the Librarian. *Library Quarterly*, vol. 67, nr. 4, 350–371.
- Usherwood, B. (2007). *Equity and Excellence in the Public Library. Why Ignorance is not our Heritage*. Hampshire: Ashgate.
- Vestheim, G. (1997). *Fornuft, kultur og velferd. Ein historisk-sosiologisk studie av norsk folkebibliotekspolitikk*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Vestheim, G. (1999). Ideologi og folkebibliotekspolitikk – eit demokratispørsmål. I: *Demokratins estetikk*, Bohman, S., Amnå, E. & Johannesson, L. (red.). SOU 1999:129, 179–198.
- Vestheim, G. (2003). Om legitimitet i kulturinstitusjoner. I: *Museer i fortid og nåtid. Essays i museums-kunnskap*, Amundsen, A. B., Rogan, B. & Stang, M. (red.). Oslo: Novus, 343–368.
- Walker, S. & Lawson, V.L. (1993). The Librarian Stereotype and the Movies. *MC Journal: The Journal of Academic Librarianship*, vol. 1, nr 1, 16–28.

- Wallin, K. (1998). Valfrid Palmgren – kvinnlig visionär på KB. I: *Några hyll(nings)centimeter: festskrift till Folke Sandgren*. Burius, A. (red.). Stockholm: Kungliga biblioteket, 325–332.
- Wallin, K. (2000). Valfrid Palmgren – folkbildare och kvinnoaktivist. I: *Årsbok för folkbildning*. Ekman, A. et. al. (red.). Stockholm: Föreningen för folkbildningsforskning, 21–35.
- Weibull, L., Nilsson, Å. & Holmberg, S. (2008). Det myckna bokskrivandet tar aldrig slut. I: *Skilda världar. Trettioåttio kapitel om politik, medier och samhälle*. Holmberg, S. & Weibull, L. (red.). SOM-undersökningen 2007, SOM-rapport nr 44. Göteborg: Göteborgs universitet, 257–269.
- Wenneberg, S. Barlebo (2000). *Socialkonstruktivism – positioner, problem och perspektiver*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Whiting, J. (2007). *Cultural Images of Librarians*, hämtat från <http://www.tk421.net/essays/nwyt.pdf> [2009-03-18].
- Widenberg, A. (2000). *Snipig tant eller lärdomsgigant? En genusteoretisk studie av kvinnliga och manliga bibliotekarier i skönlitteraturens värld*. Kandidatuppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap, Inst. för ABM. Uppsala: Uppsala universitet.
- Wikipedia, den fria encyklopedin*, hämtat från <http://sv.wikipedia.org/wiki/Portal:Huvudsida> [2009-03-18].
- Williams, C. (1995). *Still a Man's World. Men who do Women's Work*. Berkeley: University of California Press.
- Wilson, P. (1983). *Second-Hand Knowledge. An Inquiry into Cognitive Authority*. Westport: Greenwood Press.
- Wilson, T. (2006). Information, Communication and Society. *Svensk Biblioteks-forskning*, vol. 15, nr. 2, 3–14.
- Winther Jørgensen, M. & Phillips, L. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Winther Jørgensen, M. (2002). *Refleksivitet og kritik. Socialkonstruktivistiske subjektpositioner*. Doktorsavhandling vid Institut for Kommunikation, Journalistisk og Datalogi. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag/Samfundslitteratur.
- Woodmansee, M. (1998). Om författareffekten. Kollektivets återkomst. I: *Böcker och bibliotek. Bokhistoriska texter*. Björkman, M. (red.). Lund: Studentlitteratur, 99–111.
- Zetterlund, A. (2004). *Att utvärdera i praktiken. En retrospektiv fallstudie av tre program för lokal folkbiblioteksutveckling*. Doktorsavhandling vid Inst. för Biblioteks- och informationsvetenskap/ Bibliotekshögskolan. Valfrid. Borås: Högskolan i Borås och Göteborgs universitet.

- Åkerstrøm Andersen, N. (2003). *Discursive Analytical Strategies. Understanding Foucault, Koselleck, Laclau, Luhmann*. Bristol: The Policy Press.
- Ørom, A. (1993). Bibliotekariske identiteter, formidlingsarbejde og arbejdsorganisering. *Biblioteksarbejde*, nr 39, 37–43.

Bilaga

Empiriskt material

Förteckning 1970-talet

Nummer	Debattör	Titel	Källa
1970:1	Reuterswärd, Michæla	Skall biblioteken bli allaktivitetshus?	SvD 700403
1970:2	Uppgift saknas	Försöksverksamhet på bibliotek. Debatter, utställningar och sagor.	SvD 700622
1970:3	Romdahl, Margareta	Porr och Sigge Stark i biblioteksexperiment.	DN 700724
1970:4	Bjelf, Lars	Gratis böcker till alla istället för att låna på bibliotek.	AB 700813
1970:5	Nyblom, Birgitta	Folkbiblioteken kulturcentra men målsättningen ännu oklar.	DN 701218
1970:6	Oscarsson, Karin, Hallonsten, Sven, & Lundgren, Tord (BiS)	Biblioteket i samhället – eller utanför?	SvD 700419
1970:7	Kjellin, Anders	Genmäle om biblioteken.	SvD 700426
1972:1	Wall, Åsa	Försök med bibliotek. Satsning på bokbussar.	SvD 721010
1972:2	Lundkvist, Åke	Våra bibliotek i röntgenskiss.	DN 721010
1972:3	Uppgift saknas	Vem läser utredningar?	SvD 721011
1972:4	Gyllensten, Lars	Motsättningar i kulturpolitiken.	DN 721018
1972:5	Henmark, Kai	Valfrihet för konsumenten?	DN 721031
1972:6	Gyllensten, Lars	Att socialisera kulturfabrikerna räcker inte.	DN 721031

1972:7	Östling, Erik	Skall vi ha kvar biblioteksfnosket?	Exp. 721111
1972:8	Tv-Program	Direkt	721112
1973:9	Tv- Program	Böcker behöver vi alla.	730426
1972:10	Arvidson, Stellan	Ett samtal om bok-spridning.	DN 720426
1972: 11	Östling, Erik	NJA – ett dåligt omdöme.	Exp. 721114

Förkortningar: AB – Aftonbladet, Exp. – Expressen, SvD – Svenska Dagbladet och DN – Dagens Nyheter.

Förteckning 1983

Nummer	Debattör	Titel	Källa
1983:1	Curman, Peter och Ardelius, Lars	Upprörande med alla generade bokhandla- re!	AB 830306
1983:2	Ridbäck, Irma	Det gäller förtroendet för biblioteken.	AB 830318
1983:3	Lindung, Yngve	Litteraturen försum- mas i utbildningen.	AB 830318
1983:4	Sveriges Allmänna Biblioteksförning	Aktionen strider mot yttrandefriheten.	AB 830318
1983:5	Curman, Peter	Bibliotek eller info- tek?	AB 830406
1983:6	Nyström, Bernhard	Reaktionär fixering vid boken.	AB 830406
1983:7	Andersson, Lars. G.	Litteratur är inte huvudsaken.	AB 830406
1983:8	Lindberg, Hans	Mållösa bibliotekari- er.	AB 830406
1983:9	Franzén, Lars-Olof	Rädda biblioteken!	DN 830411
1983:10	Stenberg, Christina	I litteraturen finns mycket fakta.	AB 830415
1983:11	Hellman, Curt	Mediamixen är till 98 procent böcker.	AB 830415
1983:12	Hallberg, Dag	Bokens begravning.	AB 830415
1983:13	Nyström, Bernhard	Reaktionär litteratur- fixering.	DN 830420
1983:14	Franzén, Lars-Olof	En teknokratisk kultursyn.	DN 830420
1983:15	Myrdal, Jan	Tag ifrån dem mak- ten!	SvD 830421
1983:16	Abrahamson, Anita	Vi kan inte tvinga folk att läsa Jan Myrdal.	SvD 830428
1983:17	Curman, Peter	Bibliotek i folkbild- ningens tjänst.	AB 830504
1983:18	Nyström, Bernhard	Professionalism i alla steg	SvD 830506
1983:19	Polvall, Tomas	Magasinering av klassiker.	SvD 830506
1983:20	Andersson, Lars G.	Falska slutsatser.	SvD 830511
1983:21	Hallqvist, Gerda	Hets mot yrkeskår.	SvD 830519
1983:22	Micanovic, Boris	Det är inte Myrdal som hotar kulturen!	SvD 830527
1983:23	Myrdal, Jan	Bibliotekseländet alltså.	SvD 830530
1983:24	Nilsson, Owe	Bibliotekens inköps- politik inte alls mark- nadsanpassad.	DN 830610
1983:25	Lundh, Tryggve	Biblioteken sysslar med fördumning.	DN 830809

1983:26	Radioprogram	Dagens Eko	830609
1983:27	Tv-program	Rapport	830311
1983:28	Lindberg, Hans	Be om ursäkt, Ardelius!	AB 830311
1983:29	Ardelius, Lars	Ardelius svarar.	AB 830311
1983:30	Curman, Peter	Aftonbladet svarar.	AB 830311
1983:31	Myrstener, Mats	Så många böcker har jag läst på Bibliotekshögskolan.	AB 830415
1983:32	Nyström, Bernhard	Don Quijote-försvar för det tryckta ordet.	AB 830419
1983:33	Benner, Olle	Låt datan ta hand om bokberget.	AB 830428
1983:34	Curman, Peter	Biblioteken köper mest skräp?	AB 830609
1983:35	Sörmark, Sven	Tig inte ihjäl deckarna!	AB 830610
1983:36	Edvardsson, Bo	Satsa på PR i biblioteken!	AB 830617
1983:37	Dreborg, Britta	Vad gör vi med barnen?	AB 830708
1983:38	Franzén, Lars-Olof	Lathund för icke-läskunniga.	DN 830725
1983:39	Thomas, Barbro	Alternativen saknas.	DN 830730
1983:40	Olsson, Birger	Bibliotekarierna inte dumma.	DN 830730
1983:41	Lundin, Lars	Sambindningslistorna skydd för småförlagen.	DN 830730
1983:42	Franzén, Lars-Olof	Svar av Lars-Olof Franzén.	DN 830730
1983:43	Almqvist, Gert	Bokbålens tid.	SvD 830520
1983:44	Lundin, Lars	Bibliotekstjänst igen.	DN 830811
1983:45	Curman, Peter	Boken är ingen tårtgarnering.	AB 830415
1983:46	Hågård, Siv & Törn- gren, Margareta	Bibliotekarierna i karantän.	SvD 830502

Förteckning 1992

Nummer	Debattör	Titel	Källa
1992:1	Curman, Peter	Öppet brev till Birgit Friggebo.	AB 920330
1992:2	Ahlmark, Per	Utan bibliotek blir vi dummare.	Exp. 920331
1992:3	Nilsson, Ulf	Hemligt brev till dig som gillar böcker.	Exp. 920401
1992:4	Wernersson, Susanna	Centrum för vår kunskap.	Exp. 920403
1992:5	Ledare	Ta hand om biblioteken!	Exp. 920405
1992:6	Ragnerstam, Bunny	På väg 150 år tillbaka i tiden.	Exp. 920406
1992:7	Wirtén, Per	När barnen slås ut finns frågor att ställa.	Exp. 920408
1992:8	Friggebo, Birgit	Ingen demokrati utan böcker.	Exp. 920410
1992:9	Hammarström, Tommy	Bilden av bokdöden.	Exp. 920422
1992:10	Ahlmark, Per	Regeringen, historien och bokslakten.	Exp. 920425
1992:11	Nationalkampanjen Rädta Biblioteket	Omistlig nerv.	DN 920507
1992:12	Andersson, Gunder	...det är inget som hindrar er!	AB 920507
1992:13	Wistrand, Birgitta	Rimligt betala för bibliotekstjänster.	SvD 920507
1992:14	Rubin, Birgitta	Friggebo enig med författarna. Kulturministern ger opinionen för biblioteken rätt.	DN 920508
1992:15	Ledare	Försvara biblioteken. Det gäller inte läsning som förströelse utan vårt kollektiva minne.	DN 920508
1992:16	Cederskog, Georg	Alla borde vara oroliga för våra bibliotek. Astrid ställde ministern mot vägen.	Exp. 920508
1992:17	Ahlmark, Per	Ska vi lägga ned kulturstaten nu?	Exp. 920509
1992:18	Ahlmark, Per	När sällskapet avgör åsikterna.	Exp. 920516
1992:19	Wistrand, Birgitta	Tomma bibliotek kan ingen vara stolt över.	Exp. 920522
1992:20	Ahlmark, Per	Fel på alla punkter!	Exp. 920522
1992:21	Ahlmark, Per	Världens bästa och sämste Carlsson.	Exp. 920530

1992:22	Schlin, Maria	Gräddfil för läshung- riga.	Exp. 920603
1992:23	Curman, Peter	Dags att fridlysa biblioteken!	Exp. 920616
1992:24	Gustafsson, Lars	I litteraturens slätt- sjöar.	SvD 920625
1992:25	Ahlström, Gunnar	Vi lagerför böcker för att sälja dem.	SvD 920629
1992:26	Gustafsson, Lars	Man kan tjäna pengar på att hålla lager.	SvD 920629
1992:27	Delblanc, Sven	Logiken, herr Gus- tafsson.	Exp. 920630
1992:28	Ahlmark, Per	Jo, också Dante finns i Kivik.	Exp. 920704
1992:29	Molund, Lottie	Kulturmord.	Exp. 920707
1992:30	Andersson, Lars G.	Lars Gustafsson i storfiskartagen.	AB 920709
1992:31	Wallqvist, Johan	Fullbokat.	Exp. 920806
1992:32	Ledare	Slå vakt om bibliote- ken. Stockholms kulturnämnd bör avvisa de drastiska besparingsförslagen.	DN 920813
1992:33	Sundström, Anders	Stockholms bokbus- sar dras in. Sex bibli- otek läggs ner. Kul- turnämnden klubbade nedskärningar på 30 miljoner.	DN 920814
1992:34	Ahlmark, Per	10 svar om regering- en.	Exp. 920822
1992:35	Lindhoff, Håkan	Utlåningen ökar, men det struntar man i!	SvD 920829
1992:36	Hont, Gabor	Nytt rekord i böcker- nas värld.	Exp. 920831
1992:37	Cederschiöld, Carl	Spar-Knutte svarar Astrid.	Exp. 921002
1992:38	Ahlmark, Per	En pervers ”rättvisa” att avskaffa bibliotek.	Exp. 921010
1992:39	Berggren, Torbjörn	Nyheten om avgift på boklån en chock.	SvD 921022
1992:40	Neuman, Ricki	Aktion lockade lånta- gare.	SvD 921103
1992:41	Svedjedal, Johan	Biblioteksavgifter glittrar förföriskt.	SvD 921103
1992:42	Ranelid, Björn	Att betala för att mista sin frihet.	AB 921103
1992:43	Hegeland, Hugo	Pedagogiskt värde i biblioteksavgifter.	SvD 921105
1992:44	Stanley, Yvonne	Författare bojkottar Sollentuna bibliotek.	DN 921109
1992:45	Svedjedal, Johan	Svenskar värdesätter böcker.	SvD 921112
1992:46	Högman, Lennart	Kulturen drabbas inte	SvD 921115

1992:47	Sundgren, Per	mer än annat. Brev till ledarsidan: Den räddande rösten.	Exp. 921115
1992:48	Curman, Peter	Vill Sollentuna bli en ”skammens kom- mun”?	SvD 921119
1992:49	Sörbring, Gunnar	Författaraktion i Sollentuna.	DN 921120
1992:50	Sundström, Anders	Fp överger förslag om låneavgift.	DN 921127
1992:51	Ahlmark, Per	Politikern som våga- de hoppa av dumhe- ten.	Exp. 921205
1992:52	Tv-program	Aktuellt	920330
1992:53	Tv-program	Rapport	920401
1992:54	Tv-program	Kulturen	920403
1992:55	Tv-program	Rapport	920507
1992:56	Tv-program	Aktuellt	920602
1992:57	Tv-program	Nästa Nybroplan	920910
1992:58	Tv-program	Rapport	921020
1992:59	Tv-program	Rapport	921107
1992:60	Radio-program	Kulturnytt	920603
1992:61	Tv-program	Café Norrköping	921021
1992:62	Radio-program	Direkt	920818
1992:63	Radio-program	Tendens	920915
1992:64	Radio-program	Kulturnytt	920518
1992:65	Radio-program	Kulturnytt	920529

Förteckning 1995

Nummer	Debattör	Titel	Källa
1995:1	Lönnroth, Lars	Vem betalar stollig utredning?	SvD 950517
1995:2	Lannegren, Göran	Replikgök utvärderas.	SvD 950524
1995:3	Lundgren, Kurt	Gök-svammel från Kulturrådet.	SvD 950613
1995:4	Jaensson, Håkan	Gök går igen – Håkan Jaensson avslöjar en rapport och spräcker ett scoop.	SvD 951006
1995:5	Järv, Harry	Gök-projektet inte så skadligt.	SvD 951128
1995:6	Lindeborg, Lisbeth	Lisbeth Lindeborg synar ett biblioteksprojekt – för mycket fördumning, för få bråk.	SvD 951129
1995:7	Lönnroth, Lars	Gök-projektet bör utvärderas av oberoende forskare.	SvD 951205
1995:8	Lidén, Erik	Gök-debatten gav ny livslust.	SvD 951213
1995:9	Nordlund, Anna	Biblioteken där låntagarna styr.	DN 951217
1995:10	Persson, Christina & Rutqvist, Anna Christina	Gök lyfter utlåningen.	SvD 951221
1995:11	Hjelmqvist, Bengt	Folkbibliotekens plikt att gallra	SvD 951228
1995:12	Lönnroth, Lars	Gök-projektet måste bekämpas.	SvD 951230

Förteckning 2000-talet

Nummer	Debattör	Titel	Källa
2003:1	Tv-program	Röda Rummet	030209
2003:2	Tv-program	Kulturnyheterna	030317
2003:3	Tv-program	Aktuellt	030608
2006:1	Wikström, Cecilia	Oroande tystnad om kultur.	SvD 060225
2006:2	Pagrotsky, Leif	Härlig borgerlig kultursatsning.	SvD 060314
2006:3	Lindberg, Niklas	Gammaldags kulturpolitik.	SvD 060317
2006:4	Kollmats, Lennart, Olsson, Kent, Tjernberg, Gunilla, Sellén, Birgitta & Wikström, Cecilia.	Pagrotsky ger kulturföraktet ett ansikte.	SvD 060320
2006:5	Sjöstedt, Madeleine	Vänstern politiserar biblioteken.	DN 060422
2006:6	Brandel, Tobias	Fri entré slopas vid valseger- de borgerliga partierna river upp museireformen och inför nya pengar till kultur i skolan.	SvD 060531
2006:7	Söderling, Fredrik	Valet och kulturen. Moderaterna.	DN 060605
2006:8	Söderling, Fredrik	Valet och kulturen. Folkpartiet.	DN 060605
2006:9	Söderling, Fredrik	Valet och kulturen. Socialdemokraterna.	DN 060605
2006:10	Carp, Ossi	Biblioteken en viktig valfråga.	DN 060829
2006:11	Kalmteq, Lina	Kulturpolitik blev en valfråga - nedladdning, biblioteken och litteraturkanon fick debatten att hetta till.	SvD 060916
2006:12	Curman, Peter, Ardelius, Lars, Myrdal, Jan et al.	Kulturministerns nyliberala syn på public service oroar oss. Kända kulturpersonligheter i upprop: Cecilia Stegö Chilòs inställning till SR och SVT en kärnfråga för oss.	DN 061012
2006:13	Brandel, Tobias	”Jag gillar public service”. Lena Adelson Liljeroth inför en ny språklag och vill stoppa myndig-	SvD 061025

---

		hetsflykten.	
2006:14	Tv-program	Kulturnyheterna	060601
2006:15	Tv-program	Kulturnyheterna	060602
2006:16	Radio-program	Kulturnytt	060824
2006:17	Radio-program	Kulturnytt	060905

Personregister

Registret omfattar ej referenslistan eller bilagan.

—A—

Aabø, Svanhild, 24
Aarseth, Espen, 157
Abrahamson, Anita, 69, 87
Adelsohn Liljeroth, Lena, 148
Ahlmark, Per, 73, 95, 96, 105,
106, 107, 110, 111, 112, 125,
126, 128, 129
Alfvén, Inger, 94
Almerud, Peter, 160
Alvesson, Mats, 32, 33, 82
Anderson, Benedict, 115, 116
Andersson, Annelie, 27
Andersson, Gunder, 99
Andersson, Lars G., 73, 75, 76,
79, 83, 86, 87, 120
Andersson, Marianne, 121
Appelqvist, Rolf, 143
Ardelius, Lars, 48, 54, 55, 56, 58,
61, 68, 69, 78, 85, 87, 147, 148
Asp, Kent, 13
Audunson, Ragnar, 10, 18, 23, 24,
104

—B—

Balderson, Bo, 70
Beck, Ulrich, 23
Bell, Alan, 11
Bengtsson, Jesper, 14
Bennett, George E., 86
Bentham, Jeremy, 22, 31
Bjelf, Lars, 51, 53
Björk, Johannes, 165
Black, Alistair, 21, 22, 25, 27, 28,
52, 137, 155

Bolter, Jay David, 157
Boréus, Kristina, 37, 54, 93, 94,
104, 120, 121
Borges, Jorge Luis, 9
Bourdieu, Pierre, 14, 25, 107,
108, 124
Boëthius, Ulf, 132, 133
Bradbury, Ray, 73
Brandel, Tobias, 148
Bratich, Jack Z., 35
Broady, Donald, 72
Brooks-Higginbotham, Elizabeth,
122
Brunner, Ernst, 144
Buckland, Michael, 61
Burchell, Graham, 140
Burr, Vivien, 30
Buschman, John E., 10, 22, 23,
24, 157, 160
Börjesson, Mats, 29, 37

—C—

Carlberg, Ingrid, 16, 120
Carter, Nick, 132, 133
Case, Donald, 45
Casey, Michael E., 163
Cederskog, Georg, 136
Christie, Nils, 135
Cohen, Bruce, 17
Collins, Jackie, 111
Credaro, Amanda, 67
Curman, Peter, 54, 55, 58, 71, 72,
73, 74, 75, 76, 77, 87, 95, 96,
102, 103, 106, 110, 124, 126,

127, 128, 130, 132, 136, 147,
148
Curran, James, 14

—D—

Dahlström, Mats, 50, 156, 157
Dante, 127
Delblanc, Sven, 127, 128
Dijk, Teun van, 76
Dostojevskij, Fjodor, 65
Dreborg, Britta, 88
Drotner, Kristen, 66, 90, 91, 135
Duguid, Paul, 60, 156, 157

—E—

Eagleton, Terry, 39
Eco, Umberto, 9
Edin, Anna, 72
Edström, Maria, 41, 120
Edvall, Britt, 108, 109
Ekecrantz, Jan, 15
Elbeshausen, Hans, 9
Emerek, Leif, 10
Engström, Kerstin, 14, 16
Eriksen, Thomas Hylland, 116
Eriksson, Gunnar, 77

—F—

Fahlgren, Siv, 120
Fairclough, Norman, 39
Flaubert, Gustave, 91
Fogelström, Per Anders, 94, 98,
109, 131, 132
Forser, Tomas, 128
Forssberg, Göran, 123, 124
Foucault, Michel, 22, 26, 27, 29,
31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38,
39, 40, 43, 46, 71, 77, 82, 83,
84, 89, 117, 119, 120, 137,
138, 149, 158, 169
Franzén, Lars-Olof, 61, 62, 63,
64, 65, 71, 78, 81, 85, 87
Fraser, Nancy, 121, 122, 124
Frenander, Anders, 51, 54, 57, 93,
142

Friggebo, Birgit, 95, 98, 99, 100,
101, 105, 129, 131
Frostenson, Katarina, 94
Frängsmyr, Tore, 77
Fälldin, Thorbjörn, 54
Färdigh, Mathias A., 14

—G—

Gabrielsson, Lennart, 101
Garrett, Peter, 11
Garrison, Dee, 132
Gehlin, Jan, 54, 94, 129, 130
Gier, Wilco de, 120
Glans, Kay, 14, 16
Goethe, Johann Wolfgang, 70
Gordon, Colin, 35
Gorman, Paul R., 107
Gouldner, Alvin, 128
Green, Tracey, 161
Greenhalgh, Liz, 27, 28, 91, 108,
110, 162
Grusin, Richard, 157
Gustafsson, Lars, 111, 126, 127,
128
Gustafsson, Lisa, 27
Gustavsson, Bernt, 19, 20
Gyllensten, Lars, 52, 131, 132
Gärdén, Cecilia, 26

—H—

Habermas, Jürgen, 22, 77, 122
Hadenius, Stig, 41
Hafner, Arthur W., 145
Hall, Stuart, 11, 14, 16, 29, 31, 35,
36, 37, 38, 42, 44, 80, 117
Hallqvist, Gerda, 87, 89
Hammarström, Tommy, 98
Hansson, Joakim, 17, 18, 19, 21,
24, 25, 28, 32, 43, 58, 64, 83,
94, 96, 110, 111, 143, 149
Harris, Roma, 67, 68, 69, 82, 86,
87, 88, 137
Hedemark, Åse, 24, 25, 26, 28,
40, 43, 105, 131, 135, 138,
141, 143, 160, 166

Hedin, Bengt-Erik, 94
Hedman, Jenny, 24, 26, 28, 40,
43, 61, 105, 131, 135, 138,
141, 143, 160, 163, 166
Hegeland, Hugo, 104
Hellman, Curt, 71, 85, 86
Hemmungs Wirtén, Eva, 157
Herder, Mats, 53
Hermansson, Christer, 165
Herzen, Alexandr, 70
Hindess, Barry, 141
Hirdman, Yvonne, 79
Holmberg, Sören, 15, 156
Hvenegaard Rasmussen, Casper,
10, 18, 19, 21, 23, 25, 28, 35,
48, 52, 145, 146, 163, 164
Hågård, Siv, 87
Höglund, Lars, 10, 25, 80

—I—

Ignatieff, Michael, 112

—J—

Jarlbro, Gunilla, 71, 72
Jenkins, Richard, 81
Jochumsen, Henrik, 18, 19, 21,
23, 25, 28, 35, 48, 52, 145,
146, 163, 164
Johannesson, Krister, 27
Johannisson, Jenny, 13, 17, 158
Johannsen, Carl Gustav, 10
Jonsson, Bosse, 26, 97, 101, 103,
104, 143, 153
Jönsson, Anna-Maria, 16, 44, 71,
134

—K—

Kajberg, Leif, 10
Kerslake, Evelyn, 26
Kjellman, Ulrika, 42, 157
Kroon, Åsa, 15, 45, 63, 64, 89,
99, 163
Kuhlthau, Carol, 88

—L—

Laclau, Ernesto, 29, 31, 32, 33,
35, 36, 62
Lagerlöf, Selma, 144
Laginder, Anne-Marie, 58
Landes, Joan, 122
Landry, Charles, 27, 28, 91, 108,
110, 162
Larsson, Staffan, 109
Larsson, Stig, 127
Latour, Bruno, 158
Lawson, Lonnie V., 26, 67
Leckie, Gloria J., 24, 160
Lejon, Britta, 165
Lennartsson, Claes, 17
Liedman, Sven-Erik, 21, 39
Lindberg, Hans, 55, 56, 73, 78, 89
Lindberg, Niclas, 145, 146, 147,
165
Lindeman, Tina, 138, 139
Lindgren, Astrid, 130
Lindh, Anna, 105
Lindhoff, Håkan, 136
Lindstam, Victoria, 27
Lindström, Lars G., 130
Lundgren, Britta, 80
Lundgren, Kristina, 84
Lundh, Tryggve, 72, 85, 86, 90
Lundin, Lars, 90
Lökken, Kerstin, 122

—M—

Magnusson, Jan, 166
Manguel, Alberto, 9
March, James, 17
McCarthy, Cameron, 35
McKechnie, Lynne, 161
Melville, Herman, 70
Micanovic, Boris, 65, 71, 85, 86,
90
Miletic, Olga, 97
Moring, Camilla, 61
Mouffe, Chantal, 29, 31, 32, 33,
35, 36, 62
Muncie, John, 133

Myrdal, Jan, 65, 66, 67, 69, 70,
72, 78, 83, 85, 87, 88, 89, 90,
107, 147, 148

—N—

Neumann, Iver B., 11, 29, 39, 67,
77, 80, 82, 83, 158, 159
Nietzsche, Friedrich, 91
Nikku, Nina, 37, 38
Nilsen, Kirsti, 161
Nilsson, Annika, 27
Nilsson, Malin, 16
Nilsson, Sven, 21, 22, 23, 48, 54,
77, 91, 93
Nilsson, Ulf, 106
Nilsson, Åsa, 156
Nordberg, Karin, 41, 120
Nunberg, Geoffrey, 155, 156
Nussbaum, Martha, 122, 123
Nyblom, Birgitta, 50, 52, 53
Nyström, Bernhard, 56, 57, 58,
59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66,
68, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 76,
77, 78, 79, 83, 84, 85, 86, 89,
90, 139, 171

—O—

O'Brian, Ann, 26
O'Reilly, Tim, 163
Olander, Johanna, 27
Olsen, Erica, 67
Olsen, Johan, 17
Olson, Hope, 79, 80, 81
Olsson, Oscar, 20
Olsson, Tom, 15
Orbuch, Terri, 17
Orwell, George, 73
Oscarsson, Karin, 50, 52
Ottervik, Gösta, 56

—P—

Packer, Jeremy, 35
Pagrotsky, Leif, 145
Palme, Mikael, 72
Palmgren, Valfrid, 19

Persson, Magnus, 90, 91
Petersson, Olof, 16, 120
Phillips, Louise, 11, 29, 30, 31,
33, 69, 117, 118, 141
Pickering, Michael, 81, 158
Polvall, Tomas, 70, 86
Potter, Harry, 9
Pratchett, Terry, 9
Prins, Hans, 120

—R—

Radford, Gary P., 26, 27, 87, 137,
138
Radford, Marie L., 26, 27, 87,
137, 138
Ragnerstam, Bunny, 99, 128
Raish, Martin, 26
Ranelid, Björn, 112, 113, 115
Reinfeldt, Fredrik, 146, 147
Repstad, Pål, 41
Reuterswärd, Michaela, 49, 50,
51, 52
Ridbäck, Irma, 56
Romdahl, Margareta, 50, 53
Rowling, Joanne, 9
Rubin, Birgitta, 132, 135
Rydbeck, Kerstin, 9, 18, 20, 26,
67, 79, 122, 153, 154
Rydquist, Lars, 165

—S—

Sahlin, Ingrid, 37
Saint Cloud, Pierre de, 112, 115
Sandblad, Helena, 53
Savastinuk, Laura C., 163
Schreiber, Trine, 9, 61, 68, 123
Seale, Maura, 161
Seinfeld, Jerry, 27
Seldén, Lars, 28, 61, 62
Shakespeare, William, 70
Sjölin, Mats, 28, 61, 62
Sjösten, Nils-Åke, 18
Skoglund, Crister, 88
Skot-Hansen, Dorte, 10, 121

Skouvig, Laura, 18, 21, 22, 24,
32, 49, 66, 83, 149, 156
Sköldberg, Kaj, 32, 33, 82
Smith, Brian, 67
Stark, Sigge, 50
Stegö Chilò, Cecilia, 147, 148
Stenberg, Christina, 144
Sterling-Folker, Jennifer, 145
Sternvik, Josefin, 14
Stevinger, Birgitta, 166
Strauss, Gerald, 38
Strindberg, August, 144
Strömbäck, Jesper, 11, 13, 14, 15,
16, 44, 71, 134
Strömstedt, Margareta, 130
Sundgren, Per, 19, 20, 21, 105,
110
Sundin, Olof, 13, 138, 158, 160
Sundström, Anders, 136
Svahn, Margareta, 79
Svedjedal, Johan, 56, 106
Swedner, Harald, 50
Säljö, Roger, 57, 158
Söderlund, Mats, 165

—T—

Talja, Sanna, 117
Tengström, Emin, 59, 60
Thompson, John B., 163
Torfing, Jacob, 116
Torstensson, Magnus, 18, 19, 132
Tuominen, Kimmo, 88
Törngren, Margareta, 87

—U—

Usherwood, Bob, 10, 24

—V,W—

Wachtmeister, Peder, 100, 101
Wadbring, Ingela, 41
Wahlström, Eva, 10, 80
Walker, Stephen, 26, 67
Vallés, Jules, 70
Wallin, Kerstin E., 19
Wass, Karin Lumsden, 143

Weibull, Lennart, 15, 41, 156
Wenneberg, Søren Barlebo, 29,
30
Werner, Oscar, 73
Wernersson, Susanna, 97, 117
Vestheim, Geir, 10, 17, 21, 22,
23, 24, 35, 48, 145, 164
Whiting, Jerry, 159
Widenberg, Anette, 26
Widestedt, Kristina, 72
Wikström, Cecilia, 145
Williams, Christine, 79
Wilson, Patrick, 13, 14, 15
Wilson, Tom, 165
Windfeld Lund, Niels, 10, 23, 24
Winther Jørgensen, Marianne, 11,
29, 30, 31, 33, 69, 84, 117,
118, 141, 159
Wirén, Jan, 94
Wistrand, Birgitta, 101, 102, 103,
104, 105, 125, 126, 138, 140,
147
Woodmansee, Martha, 156, 157
Worpole, Ken, 27, 28, 91, 108,
110, 162

—Z—

Zetterlund, Angela, 24

—Å—

Åkerström Andersen, Niels, 32,
33

—Ä—

Äng, Conny, 144

—Ö—

Öijer, Bruno K., 127

—Ø—

Ørom, Anders, 9, 68

—Ö—

Östling, Erik, 52

Skrifter utgivna av Institutionen för ABM vid Uppsala universitet.

1. Inga-Lill Aronsson & Birgitta Meurling (red.). (2005). *Det bekönade museet. Genusperspektiv i museologi och museiverksamhet.*
2. Ulrika Kjellman (2006). *Från kungaporträtt till läsketikett. En domänanalytisk studie över Kungl. Bibliotekets bildsamling med särskild inriktning mot katalogiserings- och indexeringsfrågor.*
3. Åse Hedemark (2009). *Det föreställda folkbiblioteket. En diskursanalytisk studie av biblioteksdebatter i svenska medier 1970–2006.*